

ΦΩΚΙΩΝΟΣ Β. ΒΟΥΣΒΟΥΝΗ

ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ

ΕΡΡΙΚΟΥ Α. ΣΚΑΣΣΗ

ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1962

ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ

(ΕΚΛΟΓΑΙ)

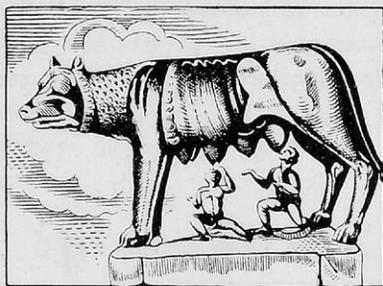

18344

ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΑ
(ΕΡΕΥΝΑ)

ΦΩΚΙΩΝΟΣ Β. ΒΟΥΣΒΟΥΝΗ

ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1962

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΟΥΡΤΙΔΙΟΥ ΑΙΜΙΑΣ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΤΑΥΤΙΣΤ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1982

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βίος του Ουεργίλιου

Ὁ Πόπλιος Ουεργίλιος (ἢ Βεργίλιος) Μάρων (P. Vergilius Maro) ἐγεννήθη τὴν 15ην Ὀκτωβρίου τοῦ 70 π. Χ. εἰς τὰς Ἄνδεις, χωρίον πλησίον τῆς Μαντούης, πόλεως τῆς πέραν τοῦ Πάδου Γαλατίας, ἀπὸ γονεῖς ἀγρότας ἔχοντας τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ὁ πατὴρ τοῦ Ουεργίλιου εὐπορήσας ἐν τῷ μεταξύ ἀπὸ τὰς γεωργικὰς, κτηνοτροφικὰς καὶ μελισσοκομικὰς ἐργασίας του ἀπέστειλε τὸν υἱὸν του εἰς ἡλικίαν δώδεκα ἐτῶν εἰς τὴν γειτονικὴν πόλιν τῆς Κρεμώνης, ἵνα λάβῃ τὴν πρώτην παιδευσιν. Ἐν Κρεμώνῃ ὁ Ουεργίλιος ἔμεινε μέχρι τοῦ δεκάτου ἔκτου ἔτους τῆς ἡλικίας του καὶ ἀπῆλθεν ἔπειτα εἰς Μεδιόλανον δι' εὐρυτέρας σπουδὰς. Ἐκ Μεδιολάνου δὲ μετὰ τριετίαν ἀπῆλθεν εἰς Ρώμην, ὅπου ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ ὀνομαστῷ ρητοροδιδασκάλῳ Ἐπιδίῳ, ἐδιδάχθη δὲ τὴν φιλοσοφίαν ὑπὸ τοῦ ἐπικουρείου φιλοσόφου Σίρωνος. Οὐδεμίαν κλίσιν ἤσθάνετο πρὸς τὴν ρητορικὴν. Ἐπιστρέψας εἰς τὰς Ἄνδεις ἤσχυλεῖτο εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων του, ἀποφεύγων τὸν πολιτικὸν βίον, ἕνεκα τῆς φυσικῆς του δειλίας καὶ τῆς ἀσθενικῆς κράσεώς του.

Τὰ πρῶτα ἔργα του

Εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ἐφιλοπόνησε τὰ πρῶτα ποιητικὰ του δοκίμια, ἐλαφροῦ καὶ παιγνιώδους περιεχομένου ποιημάτων, **Κατὰ Λεπτὸν** (Catalepton) ἐπιγραφόμενα. Ἀπὸ τὰ σφζόμενα ταῦτα καὶ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενα ποιημάτων ὀλίγα εἶναι ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων ἀναντίρρητος εἶναι ἡ γνησιότης. Ἐν τῷ μεταξύ ἐγένετο γνωστὸς εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀρίστων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ποιητῶν καὶ λογοτεχνῶν, τοῦ Λ. Οὐαρίου, Πλωτίου Τούκκα, Κοῖντιλίου Οὐάρου καὶ ἄλλων, οἵτινες ἤξιοῦντο τῆς φιλίας καὶ προστασίας τοῦ Μαικήνου, τοῦ γνωστοῦ φιλομούσου καὶ πιστοῦ συμβούλου τοῦ Ὀκταβιανοῦ. Περὶ τὸ

43 π.Χ. ὁ Οὐεργίλιος ἐσχετίσθη μὲ τὸν διοικητὴν τῆς πέραν τοῦ Πάδου Γαλατίας, τὸν Ἀσίτιον Πολλίωνα, ἄνδρα πολὺ ἐπιφανῆ καὶ λογιώτατον. Μετὰ τὴν ἐν Φιλίπποις μάχην (42 π. Χ.) ἐγίνε διανομὴ τῶν γαιῶν τῆς Ἰταλίας στερήσασα ἐπὶ τινα χρόνον καὶ τὸν Οὐεργίλιον τῆς ἰδίας αὐτοῦ περιουσίας. Πράγματι τὸ 41 π. Χ. ὁ Ὀκταβιανὸς ἀπέστειλε τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας, ὅπως καταλάβουν τοὺς ἀγρούς τῆς Κρεμῶνης· καὶ ἐπειδὴ οὗτοι δὲν ἐξήρκεσαν πρὸς πλήρωσιν τῶν ἐπιθυμιῶν ὄλων, οἱ παλαιάμαχοι κατέλαβον ἀθαιρέτως ὅλως καὶ κατ' ἰδίαν γνῶμην καὶ τοὺς γειτονικοὺς ἀγρούς τῆς Μαντούης καὶ οὕτω τοῦ ποιητοῦ τὸ κτῆμα περιῆλθεν εἰς χεῖρας Κλαυδίου τινός. Ἄλλ' ὁ Οὐεργίλιος εἰς Ρώμην ἔλθων κατῴρθωσε παρὰ τοῦ Ὀκταβιανοῦ νὰ ἀνακτήσῃ αὐτό. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (40 π. Χ.) μετὰ τὸν παρὰ τὴν Περουσίαν πόλεμον ὁ ποιητὴς ὀριστικῶς ἀπώλεσε τὴν περιουσίαν· ἀλλ' ὁ Ὀκταβιανὸς εὐνοϊκῶτατα διακειμένος πρὸς τὸν ποιητὴν, τῇ μεσολαβῆσει καὶ τοῦ Μαικῆνου, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς ζημίας κτῆμα ἐν Καμπανίᾳ. Ἀπὸ τὸ 38 π. Χ. ἀποχωρεῖ ὁ ποιητὴς εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ διατρίβει εἰς τὴν Νεάπολιν, σπανίως δὲ ἔρχεται εἰς τὴν Ρώμην. Τὸ 19 π. Χ. ἐπιχειρεῖ ταξίδιον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Ἀσίαν σκοπεύων νὰ μείνῃ ἱκανὸν χρόνον, διὰ νὰ περιηγηθῇ τοὺς τόπους, ὅπου εἶχον λάβει χώραν τὰ γεγονότα, διὰ τὰ ὁποῖα ὠμίλει εἰς τὸ ποίημα, τὸ ὁποῖον τότε ἐφιλοτέχνει, ὁ σκοπὸς του ὅμως δὲν ἐπετεύχθη, διότι ὁ ποιητὴς εἶχεν ὑγίαν ἐπισφαλῆ. Εἰς τὰς Ἀθήνας εὕρισκε τὸν Αὔγουστον ἀρτίως ἐπανακάμψαντα ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν καὶ ὑπὸ τούτου πείθεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὰ Μέγαρα ὅμως προσβάλλεται ὑπὸ ἡλιάσεως. Μολοντί δὲ ἐπύρεσσε, δὲν ἠθέλησε νὰ διακόψῃ τὸ ταξίδιον καὶ ἡ νόσος του ἐπεδεινῶθη κατὰ τὸν πλοῦν. Ἀποβιβάσθεις εἰς τὸ Βρινδήσιον ἀπέθανε μετ' ὀλίγον τῇ 22ᾳ Σεπτεμβρίου τοῦ 19 π.Χ. Τὰ ὄστα του μετεφέρθησαν εἰς Νεάπολιν καὶ ἐτάφησαν ἐκεῖ, χαραχθέντος ἐπὶ τοῦ τάφου του τοῦ ἐξῆς διστίχου, ὅπερ λέγεται ὅτι αὐτὸς ἐποίησε μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του :

*Mantua me genuit; Calabri rapuere; tenet nunc
Partenope: cecini pascua, rura, duces.*

Δηλαδή : ἡ Μάντουα μὲ ἐγέννησεν, οἱ Καλαβροὶ (τὸ Βρεντήσιον) μὲ ἀφῆρπασαν, νῦν μὲ κατέχει ἡ Παρθενόπη (ἡ Νεάπολις) : ἔψαλα βουσκὰς (βουκολικὰ ποιήματα), ἀγρούς (γεωργικὰ), ἡγεμόνας (ἡρωϊκὸν ἔπος).

Χτὰ Βουκολικά. Μετὰ τὰ ποιημάτια ἐκεῖνα, τὰ Κατὰ Λεπτόν καλούμενα, τὸ πρῶτον λόγου ἄξιον ἔργον τοῦ Ουεργιλίου εἶναι τὰ Βουκολικά, ποιηθέντα ἐντὸς τριῶν ἐτῶν (41 - 39 π. X.) καὶ εὐθὺς ὕστερον ἐκδοθέντα. Τῇ προτροπῇ τοῦ Ἀσινίου Π. ὁ Ουεργίλιος συνέθεσε τὰ Βουκολικά, τὰ ὁποῖα συνήθως Ἑ κ λ ο γ α ῖ (Eclogae) καλοῦνται, μιμηθεὶς τὸν βουκολικὸν ποιητὴν Θεόκριτον, εἰς τὴν μελέτην τοῦ ὁποίου ἠὺχαριστεῖτο, ὅτε εἰς τὴν γενέτειράν του εὐρίσκετο, διότι διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν ἀμέσων καὶ ζωηρῶν ἐντυπώσεων τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου. Εἰς τὰ Βουκολικά δὲν παρατηρεῖ τις τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεόκριτου, ἀλλὰ τὸ τεχνικόν. Λόγοι ἀπρόσφοροι εἰς τὰ πρόσωπα ἐμβάλλονται, διότι δὲν δίδεται προσοχὴ εἰς τὴν ψυχολογίαν, ἣ δὲ γλῶσσα πλησιάζει πολὺ τὴν γλῶσσαν λυρικοῦ καὶ ἐπικοῦ ποιητοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Θεόκριτον, ὅστις μετεχειρίσθη τὴν γλῶσσαν τῶν ἀγροδιαίτων ἀνθρώπων. *Ἡδίστην = μίμρον ἴδω.*

ἴδω = ἴσθημι ἢ ὀφθαλμῶν ἢ ὀφθαλμοῦ γρῶμα φησὶ κτλ. ἢ ἴδω ἢ ἴδω.

Χτὰ Γεωργικά. Μετὰ τὰ Βουκολικά ἐποίησε τὰ Γεωργικά τῇ προτροπῇ τοῦ Μακρήνου, θελήσαντος νὰ γεννήσῃ παρὰ τοῖς Ρωμαίοις τὴν ἀγάπην πρὸς τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας. Τὰ Γεωργικά, διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν ὁποίων ἐδαπάνησεν 7 ἔτη (μέχρι τοῦ 30 π. X.), ἀποτελοῦνται ἀπὸ τέσσαρα βιβλία διαλαμβάνοντα περὶ γεωργίας, δενδροκομίας, κτηνοτροφίας καὶ μελισσοτροφίας, εἶναι δὲ ποίημα διδακτικόν. Εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ποιήματος εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν Ἡσίοδον (Ἑ ρ γ α κ α ῖ Ἡ μ έ ρ α ι). Ἀλλὰ τὴν ὕλην, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὁ ἀγροτικὸς βίος παρέσχεν εἰς τὸν ποιητὴν, ἐδανείσθη οὗτος καὶ ἐξ ἄλλων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων : Ἀριστοτέλους, Θεοφράστου, Λουκρητίου, Κάπωνος, Οὐάρωνος. Τὰ δανεισθέντα δὲ οὕτω σαφῶς συνέταξε καὶ τόσον συνετῶς πρὸς τὸν βίον τῶν Ρωμαίων προσήρμοσε, μὲ τόσας ποιητικὰς ἰδέας ἐλάμπρυνε καὶ μὲ τόσῃ κομψότητι λόγου ἐκόσμησεν, ὥστε κατάρθρωσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν ψυχρότητα καὶ ξηρότητα τὴν σύμφυτον εἰς τὰ διδακτικὰ ποιήματα. *Ἡ Ἡερόδος = ἴδω εἰς ἴδω. Saulius. ἢ ἴδω ἢ ἴδω. Βοιωτῶν, Ἀγροτῶν.*

Ἡ Αἰνειάς. Ἀπὸ τοῦ 29 π. X. ἀσχολεῖται περὶ τὴν συγγραφὴν σπουδαιότερου καὶ ἀξιολογωτέρου, ἅμα δὲ καὶ δυσχερεστέρου ἔργου, τῆς Αἰνειάδος, καλλίστου ἐθνικοῦ ἔπους. Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον κύκλον τινα δημοτικῶν συλλογῶν δυνάμενον νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν ἐπικὴν διάνοιαν, ἐπειδὴ δὲ ἦσαν τυπικὰ καὶ θετικὰ πνεύματα δὲν ἐγνώριζον

τήν διασκέδασιν ἀπό διήγησιν ἀναμειγμένην με μύθους καὶ ιστορικές παραδόσεις. Ἐξ ἄλλου ἡ γλῶσσά των, λίαν κατάλληλος διὰ τὴν εὐγλωττίαν καὶ τὰς τοῦ δημοσίου βίου πράξεις, ἤμιστα πρόσφορος ἦτο εἰς τὴν ἐλευθέραν κίνησιν, ἣν ἀπαιτεῖ ἡ ἐπική διήγησις. Οἱ Ῥωμαῖοι ἤρχισαν νὰ ἀγαποῦν τὴν ἐπικήν ποιήσιν τότε, ὅτε εἰς τὴν Ῥώμην, κοντὰ εἰς τὰ ἄλλα ἐκ τῆς Ἑλλάδος λάφυρα, ἐκόμισαν καὶ τὰ μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ἄλλ' ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐπικούς ποιητὰς των ἄλλοι μὲν μεταφράζουσι ἢ μιμοῦνται τοὺς Ἕλληνας, ἄλλοι δὲ εἶναι χρονογράφοι ἀπλοῖ καὶ ἄτεχνοι παρουσιάζοντες ἔργα θεληγῆτρον καὶ χάριτος ἄμοιρα· εἰς τὸν Οὐεργίλιον ἐπεφύλασσαν ἡ μοῖρα νὰ λάβῃ τὴν δάφνην τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἀφ' οὗ κατώρθωσεν οὗτος νὰ συνενώσῃ τὴν ἐποποιίαν τὴν μυθολογικὴν με τὴν ιστορικὴν καὶ νὰ ποιήσῃ ἔπος ἔθνικόν. Ἡ Αἰνεΐας, εἰς 12 βιβλία διηρημένη, εἶναι τὸ μόνον ποίημα, με τὸ ὅποῖον τόσον πολὺ ἐφημίσθη ὁ ποιητὴς· ὄντως ἡ ὑπόθεσις του, ἡ ἐγκατάστασις τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ πολλὰς πλάνας, εἶναι καλλίστη. Ἐξέλεξε δὲ τοιαύτην ὑπόθεσιν ὁ ποιητὴς ὄχι μόνον διὰ τὴν ἀρχαίαν φήμην τοῦ ἥρωος, ἀλλὰ καὶ διότι ἤλπιζεν ὅτι θὰ συμβάλῃ πολὺ εἰς δόξαν καὶ κραταίωσιν τῆς τότε ἀναφανείσης μοναρχίας τοῦ Αὐγούστου· ἐμελλε νὰ δοξασθῇ τοιουτοτρόπως ἡ γενεὰ τῶν Ἰουλιῶν, γινόμενου πολλοῦ λόγου περὶ τοῦ Ἰούλου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Αἰνείου. Ἐπειτα εἰς τὴν Αἰνεΐαδα ὑμνεῖται τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ὑπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ Αἰνείου, ὅστις συνδέει τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν εὐσέβειαν, τὰς δύο ταύτας μεγίστας ἀρετὰς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Ἔθνους. Διὰ τὴν σύνθεσιν τῆς Αἰνεΐαδος κατηνάλωσε τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του, ἐμιμήθη δὲ τὸν Ὀμηρον, οὗτινος τὴν μὲν Ὀδύσειαν ἠκολούθησε ποιῶν τὰ ἐξ ἑρῶτα βιβλία, τὴν δὲ Ἰλιάδα ποιῶν τὰ ἐξ τελευταῖα, συνάπτων οὕτω δύο κάλλη εἰς ἓν ποίημα. Παρ' Ὀμήρω εὐρίσκομεν μόνον τὴν γνωστὴν περὶ Αἰνείου προφητείαν τοῦ Ποσειδῶνος (Υ 306 κ. ε.) :

*ἤδη γὰρ Προΐαμου γενεὴν ἤχθηρε Κρονίων·
τὸν δὲ δὴ Αἰνεῖοιο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει
καὶ παιδῶν παῖδες, τοί κεν μετώπισθε γέρονται.*

Οὐδαμῶς δὲ τοῦ Ὀμήρου εὐρίσκομεν νύξιν ἔστω τῆς τοῦ Αἰνείου σχέσεως πρὸς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Σικελιώτης ποιητὴς Στησίχορος (622 - 535 π. Χ.) ποιῶν τὸν Αἰνεῖον φθάνοντα, ὡς φαίνεται, μέχρι τῆς Κόμης τῆς Ἰταλίας εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις μνημονεύει πλοῦν τοῦ Αἰνείου ἐξω τῆς

Τρωϊκῆς χώρας. Ἀπὸ τοὺς περὶ τὸν 3ον π. Χ. αἰῶνα ἀκμάσαντας ἱστοριογράφους Καλλιαν καὶ Τίμαιον συνάπτεται ὁ Αἰνειάς πρὸς τὸ Λάτιον. Ἀπὸ τὰ μέσα δὲ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος εἰσεχώρησεν ὁ περὶ τοῦ Αἰνείου μῦθος εἰς τὴν Ρώμην· ἦτο δὲ ἀρκετὰ γνωστός ἐπὶ τοῦ πρώτου Καρχηδονικοῦ πολέμου, διότι ὁ ποιητῆς Ναίβιος εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἔπους του *Bellum Poenicum* διηγεῖται τὴν φυγὴν τοῦ Αἰνείου μετὰ τοῦ πατρός του, τὰς ἐν τῷ πόντῳ πλάνας, τὴν ἐν Καρχηδόνι ὑποδοχὴν καὶ τὴν εἰς Λάτιον ἄφιξιν.

Ἡ Ρώμη κατόπιν μακρῶν καὶ αἱματηρῶν ἀγώνων εὕρισκετο εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου ἄρχουσα πλεόν τοῦ κόσμου, οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἐπίστευον ὅτι τοῦτο ὀφείλετο εἰς ἀόρατόν τινα δύναμιν, εἰς θεῖαν μοῖραν προστατεύουσαν αὐτοὺς (*fortuna urbis*). Τῆς καθολικῆς ταύτης πίστεως ἡχώ καὶ ἐρμηνεῖα γίνεται ὁ Οὐεργίλιος ἐν τῇ Αἰνειάδι, ἡ ὁποία εἶναι διαπεποτισμένη μετὰ τὴν πίστιν αὐτὴν.

Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ περὶ τοῦ Αἰνείου μύθου ὁ ποιητῆς ἐν τῇ συναρμογῇ τοῦ ἱστορικοῦ καὶ μυθολογικοῦ στοιχείου θέλει νὰ δείξῃ, ὅτι, ὅπως ὁ ἀφανισμὸς τῆς ἐν Ἀσίᾳ Τροίας, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτῆς ἐν Ἰταλίᾳ, ἦτοι ἡ κτίσις τῆς Ρώμης, εἶναι ἔργον τῶν θεῶν. Ἡ θεῖα πρόνοια ἠθέλησεν οὕτως ὥστε ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς Ρώμης νὰ συνδεθῇ μετὰ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἀποίκησιν τῶν Τρώων, ἀφ' ὧν θὰ προέλθουν οἱ Ρωμαῖοι, οὔτινες πεπρωμένον εἶναι νὰ ἄρξουν τοῦ κόσμου.

Ἔστιν ὄργανον τῆς θεῖας ταύτης προνοίας ἡ εἰμαρμένης (*fatum ἢ fata*) εἶναι τοῦ ποιήματος ὁ ἦρωας, ὁ Αἰνειάς. Ἀκολουθεῖ οὗτος τὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν τοῦ χαράσσει τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καθῆκον. Καὶ δὲν ὑπάρχει δι' αὐτὸν κώλυμα τόσον ἰσχυρόν, ὥστε νὰ τὸν ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὴν ὁδὸν αὐτὴν. Αἱ συμφοραὶ καὶ οἱ κίνδυνοι συντελοῦν εἰς τὸ νὰ κρατύνουν τὸν χαρακτῆρά του. Ἐνίοτε φαίνεται δισταζῶν καὶ ἀθυμῶν πρὸ τῶν κινδύνων καὶ τῶν συμφορῶν. Ἀλλ' ὁ δισταγμὸς καὶ ἡ ἀθυμία εἶναι πρόσκαιρος· ἡ διηγετικῆς ὑπακοῆς εἰς τὴν θεῖαν ἀποστολήν του, ἥτις καὶ πᾶσαν ἐνέργειάν του ρυθμίζει, κρατεῖ ἐν τέλει πάσης λιποψυχίας. Πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ τοῦ ἥρωος συνοψίζονται εἰς τὴν εὐσέβειαν, τὴν λέξιν δὲ *pietatem* (= εὐσέβειαν) μεταχειρίζεται ὁ ποιητῆς, ὅταν τὰς ἀρετὰς τοῦ ἥρωος συνοψίζῃ.

Ὁ ποιητῆς εὐαίσθητος ὢν καὶ εὐγενὴς διαπρέπει εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς φιλίας, τοῦ ἔρωτος, τῆς εὐγνωμοσύνης, τῆς υἱικῆς εὐσεβείας καὶ εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν γυναικῶν.

Ὁ Οὐεργίλιος ἐδαπάνησεν ἔνδεκα ἔτη εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς Αἰνειάδος, ἣτις ἐκίνησε τὸν θαυμασμόν τῶν συγχρόνων. Ὁ Προπέρτιος, 2, 34, 61, λέγει : Cedite, Romani scriptores, cedite, Graii, nescio quid maius nascitur Iliade (ὑποχωρήσατε, Ρωμαῖοι συγγραφεῖς, ὑποχωρήσατε, Ἕλληνες, ἀγνοῶ τί μεγαλύτερον τῆς Ἰλιάδος γεννᾶται).

Ἡ Αἰνειὰς διὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ ποιητοῦ ἔμεινεν ἀνεπεξέργαστος. Αὐτὸς οὗτος ὁ ποιητὴς ἔχων συνείδησιν τῶν ἀτελειῶν τοῦ ἔργου παρήγγειλεν εἰς τὸν Οὐάριον, ὅτε ἀπήρχετο ἐξ Ἰταλίας, νὰ καύσῃ τὸ χειρόγραφον, ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ ἤθελεν ἀποθάνει πρὸ τῆς τελείας ἐπεξεργασίας τοῦ ποιήματος. Εἰς Βρεντήσιον δέ, ὅτε ἔμελλε νὰ ἀποθάνῃ, ἀπήτησε νὰ τοῦ δοθῇ τὸ χειρόγραφον, ὅπως τὸ καύσῃ αὐτός. Ἡ ἀπαίτησις του εὐτυχῶς δὲν ἐξεπληρώθη.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ οἱ φίλοι του Οὐάριος καὶ Τούκκας πρόεβησαν εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Αἰνειάδος, ὅπως ἀκριβῶς κατέλιπεν αὐτὴν ὁ ποιητὴς, ἐκτελοῦντες ἐντολὴν τοῦ Αὐγουστου. Οὗτοι βλέπομεν εἰς τὴν Αἰνειάδα ἀτελεῖς περὶ τοὺς 57 στίχους· τούτους βεβαίως ἐσκόπευεν ὁ ποιητὴς νὰ συμπληρώσῃ, ὅτε θὰ ἐπεξεργάζετο τελικῶς τὸ ἔργον. Παρὰ ταῦτα ἡ Αἰνειὰς παραμένει ἐν τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς Ρωμαϊκῆς Ρωμαϊκῆς καὶ τῆς παγκοσμίου Λογοτεχνίας.

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΗΣ ΑΙΝΕΙΑΔΟΣ

Βιβλίον Ι. Ὁ ποιητὴς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔπους δι' ὀλίγων ἐν τῷ προοιμίῳ εἰπὼν, ἀφ' οὗ ἐπικαλεῖται τὴν Μοῦσαν νὰ εἴπῃ τὰς αἰτίας, διὰ τὰς ὁποίας ὁ Αἰνειὰς, ἀνὴρ εὐσεβῆς, ὑπέστη πολλὰς συμφορὰς καὶ περιπετείας, μέλλων νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς τοῦ γένους τῶν Λατίνων, ἔρχεται εἰς τὸ θέμα καὶ λέγει τὰ κατὰ τὴν ὁργὴν καὶ τὸ μῦθος τῆς θεᾶς Ἥρας κατὰ τῶν Τρώων καὶ τὰ ἐπακολουθήματα τῆς ὁργῆς. Τὴν πόλιν Καρχηδόνα, ἀπέναντι τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν στομιῶν τοῦ Τιβέρεως κειμένην, θέλει ἡ Ἥρα νὰ καταστήσῃ κυρίαρχον τοῦ κόσμου. Βλέπει αὕτη στόλον ἐκ τῆς Σικελίας ἀποπλέοντα· εἶναι ὁ στόλος τοῦ Αἰνείου, ὃν ἡ μοῦσα ἔχει ὀρίσει νὰ θεμελιώσῃ ἐν Ἰταλίᾳ κράτος μέλλον νὰ καταστρέψῃ τὴν ἐξαιρετικὰ εὐνοουμένην πόλιν τῆς Καρχηδόνα. Ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ στόλου τούτου τὸ παλαιὸν τῆς Ἥρας πάθος ἀναγεννᾶται καὶ σπεύδει

πρὸς τὸν Αἴολον, ὃν πείθει μὲ παράκλησιν ἀξιωματικὴν καὶ μὲ σαγηνευτικὰς ὑποσχέσεις νὰ ἀπολύσῃ τοὺς ἀνέμους. Ἐγείρεται τότε σφοδρὰ τρικυμία· τὰ πλοῖα τοῦ Αἰνείου διασκορπίζονται, τινὰ δὲ φαίνονται καταποντισθέντα. Ἄλλ' ὁ Ποσειδῶν, ἄνευ τῆς διαταγῆς τοῦ ὁποίου ἡ τρικυμία ἐγένε, καταπαύει τὴν τρικυμίαν καὶ ἐπανάγει τὴν γαλήνην.

Οἱ Τρῶες ἐκ τῆς τρικυμίας παρασυρθέντες εἰς ἄγνωστόν τινα τῆς Λιβύης ἀκτὴν προσορμίζονται ἐκεῖ εἰς ἀσφαλῆ ὄρμον. Ἡ Ἀφροδίτη πονοῦσα διὰ τοὺς δεινοπαθοῦντας Τρῶας παραπονεῖται εἰς τὸν Δία διὰ τὸν ἄδικον αὐτὸν κατατρεγμὸν τῶν Τρώων· ἀλλ' ὁ Ζεὺς καθησυχάζει αὐτὴν ὑποσχόμενος λαμπρὸν τὸ μέλλον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν καταδιωκομένων Τρώων, οἱ ὅποιοι θὰ γίνουσι ἰδρυταὶ κράτους μέλλοντος νὰ ἄρξῃ τῆς οἰκουμένης ἀπεριορίστως.

Τὴν ἐπομένην ὁ ἀρχηγὸς Αἰνείας συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Ἀχάτην ἐξέρχεται εἰς ἐξερεύνησιν τοῦ τόπου. Κυνηγέτις ὠραισιότατη, λυτὴν ἔχουσα τὴν κόμην καὶ τὸ τόξον ἐπὶ τοῦ ὤμου φέρουσα, πληροφορεῖ τὸν Αἰνεῖαν ὅτι εὐρίσκεται πολὺ πλησίον πόλεως προσφάτως θεμελιωθείσης ἀπὸ τὴν Φοίνισσαν Διδῶ, ἧς τὴν ἱστορίαν ἐν βραχυτάτῳ ἀφηγεῖται. Ἐπίσης δὲ ἀγγέλλει εἰς τὸν Αἰνεῖαν ὅτι οἱ ἑταῖροί του, οὓς θεωρεῖ ἀπολεσθέντας, θὰ ἐπανέλθουν. Ἡ κυνηγέτις ἦτο ἡ μήτηρ τοῦ Αἰνείου, ἡ θεὰ Ἀφροδίτη, ἣν οὗτος ἀναγνωρίζει, ὅτε αὐτὴ ἀπομακρύνεται, ἀπὸ τὸ βάδισμά της τὸ μεγαλοπρεπές, τὸ προδίδον θεόν.

Αἰνείας καὶ Ἀχάτης εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ὅλοι ἐργάζονται ὡς εἰς κυψέλην μέλισσαι. Εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἥρας εἰσελθόντες ἀποθαυμάζουσι τὰς ζωγραφίας, ἐπεισόδια καὶ σκηνὰς ἀπὸ τὸν Τρωικὸν πόλεμον εἰκονιζούσας. Ἀναθαρροῦν, ὅτε ἡ βασίλισσα Διδῶ μεγαλοπρεπῆς εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐπὶ θρόνου καθίσασα δικάζει. Οἱ ἑταῖροι, οὓς ὁ Αἰνείας ἐθεώρει ἀπολεσθέντας, εἰσέρχονται κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν εἰς τὸν ναὸν καὶ ὁ πρεσβύτερος αὐτῶν Ἴλιονεύς διαμαρτύρεται εἰς τὴν βασίλισσαν διὰ τὴν σκληρὰν συμπεριφορὰν τῶν ὑπηκόων της πρὸς αὐτούς. Ἡ βασίλισσα δικαιολογεῖται διὰ τὴν τοιαύτην πρὸς τοὺς ξένους συμπεριφορὰν, τὴν ὁποίαν ὑπαγορεύουν μέτρα ἀσφαλείας τοῦ ἀρτισυστάτου κράτους της, καὶ τοὺς καθησυχάζει λέγουσα, ὅτι εἶναι γνωστοὶ οἱ Τρῶες καὶ αἱ δυστυχίαι των. Εἶθε καὶ ὁ ἀρχηγὸς των Αἰνείας, ἐπιλέγει, νὰ εἰσῆρχετο εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν στιγμήν αὐτὴν, σχιζομένης τῆς νεφέλης, ἤτις περιεκάλυπτε

τὸν Αἰνεῖαν, ἀποκαλύπτει καὶ καθιστᾷ γνωστὸν ἑαυτὸν ὁ ἥρωας, ὡς καὶ τὴν μέχρι τοῦδε τύχην του. Ἡ Διδῶ, κατ' ἀρχὰς ταραχθεῖσα ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ ἥρωος, δεικνύει εἰς αὐτὸν συμπάθειαν μὲ θαυμασμὸν καὶ τὸν ὀδηγεῖ μὲ τοὺς ἑταίρους του εἰς τὰ ἀνάκτορά της, ὅπου πλούσιον καὶ μεγαλοπρεπὲς συμπόσιον γίνεται. Εἰς αὐτὸ παρίσταται καὶ ὁ Ἔρωας ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ μικροῦ υἱοῦ τοῦ Αἰνεῖου Ἀσκανίου, κομίσας δῶρα εἰς τὴν βασιλίссαν. Ἡ Διδῶ λαμβάνει ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ψευδοῦς Ἰούλου, ὅπως ὀνομάζεται ὁ Ἀσκάnios, τὰ δῶρα, ἤτοι ἐσθῆτα τῆς Ἐλένης καὶ περιδέριον μαργαριτῶν κόρης τινὸς τοῦ Πριάμου· περιπτυσσομένη δὲ τὸν πλαστὸν Ἰουλον ἀγνοεῖ ἢ δυστυχῆς βασιλίссα τίνα ἰσχυρὸν θεὸν εἰς τὰ στήθη της κρατεῖ. Τὸ συμπόσιον ἐξακολουθεῖ, τοῦ αἰδοῦ Ἰώπα μὲ τὴν λύραν του ἄδοντος. Ἡ Διδῶ δὲ ἀκούει τὸ ἄσμα, ἐρωτᾷ τὸν Αἰνεῖαν διὰ τὸν Πριάμον, τὸν Ἐκτορα, τὸν Ἀχιλλέα, τέλος δὲ τὸν παρακαλεῖ νὰ διηγηθῆ εἰς αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς τὰς δυστυχίας τῆς Τροίας καὶ τὰς περιπλανήσεις του.

Βιβλίον Η. Ὁ Αἰνεῖας τὴν παράκλησιν τῆς Διδῶς εἰσακούων ἀρχίζει νὰ διηγηῆται τὰς πλάνας καὶ τὰς περιπετείας ἀπὸ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες προσποιούμενοι ὅτι θὰ ἀποπλεύσουν ἀπὸ τὴν Τροίαν ἀφίνουν εἰς τὴν Τρωικὴν ἀκτὴν τὸν δούρειον ἵππον. Τί ἐσήμαινεν οὗτος ὁ ἵππος; ἦτο ἀφιέρωμα; ἦτο δόλος; Ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος Λαοκόων ἰκετεύει τοὺς Τρῶας νὰ μὴ εἰσαγάγουν εἰς τὴν πόλιν τὸ ὑποπτον τῶν ἐχθρῶν δῶρον· ἀλλὰ τότε ποιμένες ὀδηγοῦν νεαρὸν Ἕλληνα δέσμιον ἐνώπιον τοῦ Πριάμου. Εἶναι οὗτος ὁ Σίνων, ὅστις ἐπιμαρτυρούμενος πρὸς πίστωσιν τῆς ἀληθείας τῶν πλαστῶν του λόγων τὰ ἄστρα καὶ τοὺς θεοὺς, δι' ἑαυτὸν μὲν λέγει, ὅτι προωρισμένος εἰς θυσίαν κατώρθωσε νὰ σωθῆ φεύγων τὴν προτεραίαν τῆς θυσίας, περὶ τοῦ ἵππου δέ, ὅτι οἱ Ἕλληνες τὸν κατεσκεύασαν διὰ νὰ τὸν ἀφιερῶσουν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν καὶ ἐπαναρθῶσουν τὴν γενομένην κλοπὴν τοῦ Παλλάδιου· ἀλλ' ἐλπίζουν ὅτι τὸ μέγεθος τοῦ ἵππου θὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσαγωγὴν του, διότι γνωρίζουν, ὅτι, ἐὰν ὁ ἵππος εἰσέλθῃ, ἡ Τροία θὰ φέρῃ τὸν πόλεμον ὑπ' αὐτὰ τὰ τείχη τοῦ Πέλοπος ἐν Ἑλλάδι.

Πιστεύσαντες οἱ Τρῶες τοὺς πλαστοὺς τοῦ δολίου Σίνωνος λόγους, ἄμα δὲ ἰδόντες τὸ πάθημα τοῦ Λαοκόοντος καὶ τῶν δύο υἱῶν του, οὐδ' ἐπνίξαν οἱ ἐκ Τενέδου ἐλθόντες διὰ θαλάσσης δύο πελώριοι δράκοντες, καταρρίπτουν μέρος τῶν τειχῶν καὶ εἰσάγουν εἰς τὴν πόλιν τὸν ἵππον

τὴν νύκτα καὶ ἐκ τοῦ ἵππου ἐξάγονται οἱ ἐχθροί. Τὸν Αἰνεΐαν, ἀφ' οὗ εἶδε καθ' ὕπνον τὸν Ἐκτορα, κραυγαὶ ἀπελπισίας ἀκουσθεῖσαι ἀφυπνίζουσι. Ἡ πόλις Τροία κατελήφθη. Εἰς αὐτὸν πλέον εἶναι ἐναποτεθειμένη ἢ μοῖρα τοῦ δυστυχοῦς λαοῦ· τὸν παρακολουθοῦμεν διὰ μέσου σκηναῶν σφαγῆς. Τὸ ἀνάκτορον τοῦ Πριάμου, τοῦ ὁποῦ τὰς θύρας ὁ πέλεκυς ἔθραυσεν, οἱ πεντήκοντα νυμφικοὶ θάλαμοί του, ὁ βωμός, ὁ σκιαζόμενος ἀπὸ ἀρχαίαν δάφνην, ὅπου εἶχον καταφύγει ἡ Ἐκάβη καὶ αἱ θυγατέρες της, ὡς περιστεραι ἐν θυέλλῃ, μᾶς παρουσιάζονται ἐν τῷ μέσῳ δίνης καπνοῦ καὶ χειμάρρου φλογῶν. Ὁ Πρίαμος φονεύεται καὶ ἀποκεφαλίζεται παρὰ τὸν βωμὸν ὑπὸ τοῦ Πύρρου· ἡ μάντις Κασσάνδρα ἀπάγεται εἰς αἰχμαλωσίαν. Ἄλλ' ἢ Ἀφροδίτη ἀποτρέπει αὐτὸν δεικνύουσα τοὺς θεοὺς λυσσῶντας διὰ τὸν ὄλεθρον τῆς Τροίας· ὁ Ποσειδῶν μὲ τὴν τρίαιναν κατασκάπτει τὰ τεῖχη. Ἡ Ἥρα ξιφῆρης εἰς τὰς Σκαιᾶς Πύλας βιάζει τοὺς Ἕλληνας νὰ σπεύσουν· ἡ Παλλὰς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως μὲ τὸ Γοργόνειον ἀπειλεῖ· αὐτὸς τέλος ὁ Ζεὺς ἐξάπτει τὴν λύσσαν τῶν ἐχθρῶν. Δὲν μένει εἰς τὸν Αἰνεΐαν ἄλλο τι νὰ πράξῃ παρὰ νὰ φύγῃ κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἐκτορος. Ἄλλ' ὁ πατὴρ του Ἀγχίσις ἐπιμένει εἰς τὴν ἀπόφασίν του νὰ μὴ ἐπιζήσῃ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του. Μάταιαι εἶναι αἱ ἰκεσίαι τοῦ Αἰνεΐου καὶ τῆς συζύγου του Κρεούσης οἱ στεναγμοί. Ὁ Ἀγχίσις εἶναι ἀένδοτος· ὑποχωρεῖ μόνον ἐπὶ τῇ θεᾷ γλώσσης πυρὸς ἐκπηδῶσης ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ μικροῦ Ἰούλου, καθ' ὃν χρόνον κεραυνὸς ἐκρήγνυται ἀριστερόθεν καὶ ἀστὴρ διαττων διέρχεται ὑπεράνω τῆς στέγης τῆς οἰκίας του ἀπλῶς ψαύων αὐτήν. Ἀναχωρεῖ τότε ὁ Αἰνεΐας φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων του τὸν γέροντα πατέρα του καὶ ἀπὸ τὴν χεῖρα κρατῶν τὸν μικρὸν υἱὸν Ἰούλον. Ἡ Κρέουσα ἀκολουθεῖ μακρόθεν· ἀλλὰ γίνεται ἄφαντος. Μάτην ὁ Αἰνεΐας τὴν ἀναζητεῖ. Τὸ φάσμα της ἐπιφαίνεται εἰς αὐτὸν καὶ λέγει ὅτι ἡ μεγάλη μήτηρ τῶν θεῶν Κυβέλη κατέταξεν αὐτήν μετὰ τῶν ἀκολούθων της Νυμφῶν· προλέγει δὲ εἰς τὸν Αἰνεΐαν τὴν ἀφιξίν του εἰς τὴν Ἑσπερίαν, εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Τιβέρεως, καὶ τὸν γάμον του μὲ θυγατέρα βασιλέως. Ὁ Αἰνεΐας ἐπιστρέψας εἰς τοὺς συντρόφους του ἔρχεται μὲ αὐτοὺς εἰς τὰ ὄρη.

Βιβλίον III. Ὁ Αἰνεΐας, στόλον κατασκευάσας, μὲ δάκρυα ἀποπλέει ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ προσορμίζεται μὲ τοὺς ἐταίρους του ὑπὸ τὰ ἄσματα νέων καὶ νεανίδων. Ὁ στόλος ἐπιστρέφει ἐκ Τενέδου

εις τὴν Θοράκην. Κτίζει ἐκεῖ πόλιν ὁμώνυμον αὐτῷ· ἀλλὰ θάμνοι, τῶν ὁποίων αἱ ἀποσπασθεῖσαι ρίζαι ἀποστάζουν μέλαν αἷμα, ἀποκαλύπτουν εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου Πολύδωρος ἐφονεύθη ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ τόπου. Ἐπιβιβάζονται πάλιν εἰς τὰ πλοῖα ἀφίνοντες τὴν Θοράκην.

Εἰς τὴν Δῆλον ὁ Ἀπόλλων λέγει νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν χώραν, ἣτις ὑπῆρξεν ἡ κοιτίς τοῦ γένους των. Τοιαύτην κοιτίδα θεωροῦν, ἐρμηνεύοντος τοῦ Ἀγχίσου, τὴν Κρήτην, εἰς ἣν μεταβαίνουν καὶ κτίζουν πόλιν· ἀλλὰ λοιμὸς φοβερὸς ἐνσκήψας, ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλίπουν τὴν Κρήτην.

Ἀπὸ τὴν Κρήτην πλέοντες πρὸς βορρᾶν φθάνουν εἰς τὰς ἀκτὰς τῶν Στροφάδων, τὰς ὁποίας κατοικοῦν ἡ Κελαινώ καὶ αἱ ἄλλαι Ἄρπυιαι, τέρατα δυσώδη καὶ φρικαλέα, ἔχουσαι πρόσωπα μὲν παρθένων, σώματα δὲ πτηνῶν, χεῖρας δὲ γαμφίας. Φεύγουν αἱ Ἄρπυιαι, χωρὶς νὰ πληγωθοῦν ἀπὸ τὰ βέλη τῶν ἐταίρων τοῦ Αἰνείου, τῶν ὁποίων αὐταὶ ἤρπαζον ὄσσην τροφήν ἠδύναντο καὶ ἐμόλυνον τὴν λοιπήν. Τούτων ἡ Κελαινώ προλέγει ὅτι θὰ πλεύσουν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ δὲν θὰ κτίσουν τὴν πόλιν, πρὶν πεῖνα δεινὴ ἀναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ φάγουν καὶ αὐτὰς τὰς τραπέζας.

Ἀποπλεύσαντες ἀπὸ τὰς Στροφάδας παραπλέουν τὴν Ζάκυνθον, τὴν Ἰθάκην καὶ προχωροῦντες προσορμίζονται εἰς τὸ Ἄκτιον, ὅπου τελοῦν ἀγῶνας. Ἐκεῖθεν ἄραντες φθάνουν εἰς Βουθρωτὸν τῆς Ἠπείρου, ἐνθα ὁ Αἰνείας εὐρίσκει τὴν Ἀνδρομάχην θύουσαν παρὰ τὸ κenoτάφιον τοῦ Ἐκτορος καὶ συνομιλεῖ μετ' αὐτῆς. Ὁ Ἐλενος, δεῦτερος σύζυγος τῆς Ἀνδρομάχης, βασιλεὺς συγχρόνως καὶ μάντις, μακρὰς προρρήσεις κάμνει εἰς τὸν Αἰνείαν, χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἀποκαλύψῃ ὅλον τὸν μέλλον. «Θὰ καταπλεύσῃ ὁ Αἰνείας, λέγει, εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ συμφορὰς καὶ περιπλανήσεις εἰς τὸ Αὐσόνιον πέλαγος καὶ χρονοτριβὰς εἰς τὴν νῆσον τῆς Κίρκης, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπὸ τὸν κορμὸν πρίνου πλησίον ἀποκρύφου ρεύματος ὕν λευκὴν μὲ τριάκοντα νεογνὰ θὰ ἀνέυρῃ καὶ ἐκεῖ θὰ εἶναι τῆς ἀναπαύσεώς του ὁ τόπος». Ἀφ' οὗ δὲ καὶ ἄλλας ἔδωκεν ὁ Ἐλενος συστάσεις καὶ συμβουλὰς καὶ πολύτιμα δῶρα καὶ κωπηλάτας, οἱ περὶ τὸν Αἰνείαν, λαβόντες τὰ δῶρα τῆς Ἀνδρομάχης, πρὸς τὸ Αὐσόνιον ἀποπλέουν.

Παραπλεύσαντες τὸν Τάραντα καὶ τὸ ἀκρωτήριον Λακίνιον φέρονται πρὸς τὴν Σικελικὴν ἀκτὴν πλησίον τῆς Αἴτνης καὶ περιου-

λέγουν ἀξιοθρήνητον σύντροφον τοῦ Ὀδυσσεῶς ἐγκαταλειφθέντα παρὰ τοῖς Κύκλωσι. Παραπλέοντες εἶτα τὸ Πάχυνον ἀκρωτήριον βλέπουν μακρόθεν τὴν Καμάριναν, τὴν Γέλαν, τὸν Ἀκράγαντα, κάμπτουν τὴν ἄκραν τοῦ Πιλυβαίου καὶ φθάνουν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Δρεπάνου, ὅπου συμβαίνει τοῦ Ἀγχισίου ὁ θάνατος.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ τοῦ Αἰνείου πρὸς τὴν Διδῶ διήγησις.

† Διδῶ ὡρον τοῦ ^{Βιζον} ~~Παριανου~~ βασιρῆος λιῶ
 Ἀδερφῆ τοῦ Πυγμαλῆτος
 Δίφροσ μαι δὲ οἱ Ἀνιρθεσ ἢ Διγαῖος -

Βασιρῆος λιῶ Καρχιδωνοῦ οἱ ἄρθεσ
 πολεμοῦ τοῦ βασιρῆος
 τον ελι δὲ οἱ δ

Βασιρῆος ^{ἀπὸ ἡλίου} latinus

Λαρινῆα ἢ ὡρον τοῦ

Τυρῆος οἱ μυελήρ
 πορομαρῆ μὲ τὸν Αἰνῆα - Μιῦα οἱ Αἰνῆας

σφαινον εἰς Abba longa - Ὁ Ἰουλιος ἦγε 12 ναυδία
 ὁ Ἰερυλαῖος ὁ Προσα -

Προσα Ἀμφίον Κομητορε τὸν Διῶχην.

⊛ Rea Silira

Romilos Romo

1

2

3

Φίνειον = Μεταγράψι των ὄμνων
εἰς γρόνια τοῦ Β. ρηθίου.

ΜΕΡΟΣ Α'

ΚΕΙΜΕΝΟΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ Ι

Στίχ. 1 - 11

Ἐπιθέσεις τοῦ ἔπους καὶ ἐπίκλησις τῆς Μούσης.

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
Italiam fato profugus Laviniaque venit
litora, multum ille et terris iactatus et alto
vi superum, saevae memorem Junonis ob iram,
multa quoque et bello passus, dum conderet urbem 5
inferretque deos Latio, genus inde Latinum
Albanique patres atque altae moenia Romae. ✕
Musa, mihi causas memora, quo numine laeso
quidve dolens regina deum tot volvere casus
insignem pietate virum, tot adire labores 10
impulerit. tantaene animis caelestibus irae ?

Στίχ. 81 - 123

Καταιγίς.

Haec ubi dicta, cavum conversa cuspide montem
impulit in laevis: ac venti velut agmine facto,
qua data porta, ruunt et terras turbine perflant.
incubere mari, totumque a sedibus imis
una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis 85
Africus, et vastos volvunt ad litora fluctus. —
insequitur clamorque virum stridorque rudentum.

- eripiunt subito nubes caelumque diemque
 Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra.
 90 intonuere poli et crebris micat ignibus aether,
 praesentemque viris intentant omnia mortem. ✓
 | extemplo Aeneae solvuntur frigore membra;
 ingemit et duplicis tendens ad sidera palmas
 talia voce refert: « o terque quaterque beati,
 95 quis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis
 contigit oppetere? o Danaum fortissime gentis
 Tydide! | mēne Iliacis occumbere campis
 non potuisse tuaque animam hanc effundere dextra,
 saevus ubi Aeacidae telo iacet Hector, ubi ingens
 100 Sarpedon, ubi tot Simois correpta sub undis
 scuta virum galeasque et fortia corpora volvit! |
 | Talia iactanti stridens Aquilone procella
 velum adversa ferit fluctusque ad sidera tollit.
 franguntur remi; tum prora avertit et undis
 105 dat latus; insequitur cumulo praeruptus aquae mons.
 hi summo in fluctu pendent, his unda dehiscens
 terram inter fluctus aperit, furit aestus harenis.
 | tris Notus abreptas in saxa latentia torquet —
 saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, aras,
 110 dorsum immane mari summo — tris Eurys ab alto
 in brevia et syrtis urget — miserabile visu —
 | inliduntque vadis atque aggere cingit harenae.
 | unam, quae Lycios fidumque vehebat Orontem,
 ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
 115 in puppim ferit: excutitur pronusque magister
 volvitur in caput; ast illam ter fluctus ididem
 torquet agens circum et rapidus vorat aequore vortex. |
 | ✓ apparent rari nantes in gurgite vasto,
 arma virum, tabulaeque et Troia gaza per undas.
 120 iam validam Ilionei navem, iam fortis Achatae,
 et qua vectus Abas, et qua grandaevus Aletes,
 vicit hiems; laxis laterum compagibus omnes
 accipiunt inimicum imbrem rimisque fatiscunt. ✓

οχι

Στίχ. 198-210

Παρηγορητικός λόγος τοῦ Αἰνείου πρὸς τοὺς ἑταίρους.

« O socii — neque enim ignari sumus ante malorum —
 o passi graviora, dabit deus his quoque finem.
 vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis 200
 accestis scopulos, vos et Cyclopiæ saxa
 experti: revocate animos maestumque timorem
 mittite; forsan et hæc olim meminisse iuvabit.
 per varios casus, per tot discrimina rerum
 tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas 205
 ostendunt: illic fas regna resurgere Troiæ.
 durate et vosmet rebus servate secundis ».
 Talia voce refert curisque ingentibus aeger
 spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.
 Illi se prædæ accingunt dapibusque futuris: 210

Στίχ. 254-296.

Ἑπόσχεσις τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ἄφροδίτην παραπονουμένην πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ τῶν δεινοπαθούτων Τρώων.

Olli subridens hominum sator atque deorum
 vultu, quo caelum tempestatesque seremat, 225
 oscula libavit natae, dehinc talia fatur:
 « parce metu, Cytherea: manent immota tuorum
 fata tibi; cernes urbem et promissa Lavini
 moenia, sublimemque feres ad sidera caeli
 magnanimum Aenean; neque me sententia vertit. 260
 Illic tibi — fabor enim, quando hæc te cura remordet,
 longius et volvens fatorum arcana movebo —
 bellum ingens geret Italia populosque feroces
 contundet moresque viris et moenia ponet,
 tertia dum Latio regnantem viderit aestas 265
 ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.]
 at puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
 additur — Ilus erat, dum res stetit Ilia regno —
 triginta magnos volvendis mensibus orbis

επιστολή

- 270 imperio explebit, regnumque ab sede Lavini
 transferet et Longam multa vi munit Albam.
 hic iam ter centum totos regnabitur annos
 gente sub Hectorea, donec regina sacerdos
 Marte gravis geminam partu dabit Iliam prolem.
- 275 inde lupae fulvo nutricis tegmine laetus
 Romulus excipiet gentem et Mavortia condet
 moenia Romanosque suo de nomine dicet.
 his ego nec metas rerum nec tempora pono;
 imperium sine fine dedi. quin aspera Juno,
 280 quae mare nunc terrasque metu caelumque fatigat,
 consilia in melius referet mecumque fovebit
 Romanos, rerum dominos, gentemque togatam.]
 sic placitum. veniet lustris labentibus aetas,
 cum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenae
 285 servitio premet ac victis dominabitur Argis.
 nascetur pumchra Troianus origine Caesar,
 imperium Oceano, famam qui terminet astris,
 Iulius, a magno demissum nomen Iulo. Δ
 hunc tu olim caelo, spolii Orientis onustum,
 290 accipies securus; vocabitur hic quoque votis.
 aspera tum positis mitescent saecula bellis;
 cana Fides et Vesta, Remo cum fratre Quirinus
 iura dabunt; dirae ferro et compagibus artis
 claudentur Belli portae; Furor impius intus
 295 saeva sedens super arma et centum vinctus aënis
 post tergum nodis fremet horridus ore cruento ».

Στίχ. 441 - 493

“Ο ἐν Καρχηδόνι ναὸς τῆς Ἥρας καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ζωγραφίαι.
 Περιγραφή εἰκόνων ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ ἐξωγραφημένων
 καὶ δεικνυουσῶν ὀκτὼ σκηνὰς ἐκ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου.

Lucus in urbe fuit media, laetissimus umbrae,
 quo primum iactati undis et turbine Poeni
 effodere loco signum, quod regia Juno

monstrarat, caput acris equi : sic nam fore bello
 egregiam et facilem victu per saecula gentem. 445
 hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
 condebat, donis opulentum et numine divae,
 aënea cui gradibus surgebant limina nexaeque
 aere trabes, foribus cardo stridebat aënis.
 hoc primum in luco nova res oblata timorem 450
 leniit, hic primum Aeneas sperare salutem
 ausus et adflctis melius confidere rebus.
 namque sub ingenti lustrat dum singula templo
 reginam opperiens, dum, quae fortuna sit urbi,
 artificumque manus inter se operumque laborem 455
 miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
 bellaque iam fama totum volgata per orbem,
 Atridas, Priamumque et saevum ambobus Achillem.
 constitit et lacrimans, « quis iam locus », inquit, « Achate,
 quae regio in terris nostri non plena laboris ? 460
 en Priamus. sunt hic etiam sua praemia laudi ;
 sunt lacrimae rerum, et mentem mortalia tangunt.
 solve metus ; feret haec aliquam tibi fama salutem ».
 sic ait, atque animum pictura pascit inani
 multa gemens, largoque umectat flumine voltum. 465
 namque videbat, uti bellantes Pergama circum
 hac fugerent Grai, premeret Troiana iuventus ;
 hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
 nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
 agnoscit lacrimans, primo quae prodita somno
 Tydides multa vastabat cade cruentus, 470
 ardentisque avertit equos in castra, priusquam
 pabula gustassent Troiae Xanthumque hibissent.
 parte alia fugiens amissi Troilus armis
 infelix puer atque impar congressus Achilli : 475
 fertur equis curruque haeret resupinus inani,
 lora tenens tamen ; huic cervixque comaeque trahuntur
 per terram, et versa pulvis inscribitur hasta.
 interea ad templum non aequae Palladis ibant

- 480 crinibus Iliades passis peplumque ferebant,
 suppliciter tristes et tunsae pectora palmis :
 diva solo fixos oculos aversa tenebat.
 ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros
 exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
- 485 tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
 ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici
 tendentemque manus Priamum conspexit inermis.
 se quoque principibus permixtum agnovit Achivis
 eoasque acies et nigri Memnonis arma.
- 490 ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
 Penthesilea furens mediisque in milibus ardet,
 aurea subnectens exsertae cingula mammae,
 bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Στίχ. 561 - 578

**Πῶς δικαιολογεῖται ἡ Διδῶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς Τρῶας ἐχθρικὴν
 στάσιν τῶν ὑπηκόων τῆς καὶ πῶς δεξιοῦται τοὺς Τρῶας.**

- Tum breviter Dido voltum demissa profatur :
 « solvite corde metum, Teucris, secludite curas.
 res dura et regni novitas me talia cogunt
 moliri et late finis custode tueri.
- 565 quis genus Aeneadam, quis Troiae nesciat urbem
 virtutesque virosque aut tanti incendia belli ?
 non obtusa adeo gestamus pectora Poeni,
 nec tam aversus equos Tyria Sol iungit ab urbe.
 seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva
 570 sive Erycis finis regemque optatis Acesten,
 auxilio tutos dimittam opibusque iuvabo.
 voltis et his mecum pariter considerare regnis :
 urbem quam statuo, vestra est ; subducite navis :
 Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
- 575 atque utinam rex ipse noto compulsus eodem
 adforet Aeneas ! equidem per litora certos
 dimittam et Libyae lustrare extrema iubebo,
 si quibus eiectus silvis aut urbibus errat ».

BIBΛION II

† Στίχ. 13 - 20

Ὁ Δούρειος ἵππος.

Fracti bello fatisque repulsi
ductores Danaum, tot iam labentibus annis,
instar montis equum divina Palladis arte 15
aedificant sectaque intexunt abiete costas;
votum pro reditu simulant; ea fama vagatur.
huc delecta virum sortiti corpora furtim
includunt caeco lateri penitusque cavernas
ingentis uterumque armato milite complent. 20

† Στίχ. 40 - 56

Ἡ δυσπιστία καὶ αἱ εἰκασίαι τοῦ Λαοκόοντος
περὶ τοῦ ἀναθήματος.

Primus ibi ante omnis, magna comitante caterva, 40
Laocoon ardens summa decurrit ab arce
et procul: «ο miserī, quae tanta insania cives?
creditīs avectos hostis aut ulla putatis
dona carere dolis Danaum? sic notus Ulixes?
aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi, 45
aut haec in nostros fabricata est machina muros
inspectura domos venturaque desuper urbi,
aut aliquis latet error; equo ne credite, Teucri.
quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes».
sic¹ fatus validis ingentem viribus hastam 50
in latus inque feri curvam compagibus alvum
contorsit. stetit illa tremens, uteroque recusso
insonuere cavae gemitumque dedere cavernae.
et, si fata deum, si mens non laeva fuisset,

55 impulerat ferro Argolicas foedare latebras,
Troiaque nunc staret, Priamique arx alta maneres.»

Στίχ. 199 - 233

Η περιπέτεια τοῦ Λαοκόοντος καὶ τῶν δύο υἱῶν του.

- Hic aliud maius miseris multoque tremendum
 200 obicitur magis atque improvida pectora turbat.
 Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
 sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
 ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
 —horresco referens—immensis orbibus angues
 205 incumbunt pelago pariterque ad litora tendunt;
 pectora quorum inter fluctus arrecta iubaeque
 sanguineae superant undas, pars cetera pontum
 pone legit sinuatque immensa volumine terga.
 fit sonitus spumante salo; iamque arva tenebant
 210 ardentisque oculos suffecti sanguine et igni
 sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
 diffugimus visu exsanges, illi agmine certo
 Laocoonta petunt, et primum parva duorum
 corpora natorum serpens amplexus uterque
 215 implicat et miseros morsu depascitur artus;
 post ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem
 corripiunt spirisque ligant ingentibus; et iam
 bis medium amplexi, bis collo squamea circum
 terga dati superant capite et cervicibus altis
 220 ille simul manibus tendit divellere nodos
 perfusus sanie vittas atroque veneno,
 clamores simul horrendos ad sidera tollit,
 qualis mugitus, fugit cum saucius aram
 taurus et incertanm excussit cervice securim.
 225 at gemini lapsu delubra ad summa dracones
 diffugiunt saevaeque petunt Tritonidis arcem,
 sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur.
 tum vero tremefacta novus per pectora cunctis

insinuat pavor, et scelus expendisse merentem
 Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur 230
 laeserit et tergo sceleratam intorserit hastam.
 ducendum ad sedes simulacrum orandaque divae
 numina conclamant.

Στίχ. 268 - 297

Τί συμβουλεύει τὸν Αἰνεΐαν νὰ πράξῃ
 ἡ σκιά τοῦ Ἑκτορος, καθ' ὕπνους ἐμφανισθεῖσα εἰς αὐτόν.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
 incipit et dono divum gratissima serpit.
 in somnis ecce ante oculos maestissimus Hector 270
 visus adesse mihi largosque effundere fletus,
 raptatus bigis ut quondam, aterque cruento
 pulvere perque pedes traiectus lora tumentis.
 hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
 Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli 275
 vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignis,
 squalentem barbam et concretos sanguine crinis
 vulneraque illa gerens, quae circum plurima muros
 accepit patrios! ultro flens ipse videbar
 compellare virum et maestas expromere voces : 280
 « o lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum,
 quae tantae tenuere morae? quibus, Héctor, ab oris
 exspectate venis? ut te post multa tuorum
 funera, post varios hominumque urbisque labores
 defessi aspiciamus! quae causa indigna serenos 285
 foedavit voltus? aut cur haec volnera cerno? »
 ille nihil, nec me quaerentem vana moratur,
 sed graviter gemitus imo de pectore ducens
 « heu fuge, nate dea, teque his », ait, « eripe flammis.
 hostis habet muros, ruit alto a culmine Troia. 290
 sat patriae Priamoque datum; si Pergama dextra
 defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
 sacra suosque tibi commendat Troia penates:
 hos cape fatorum comites, his moenia quaere,

295 magna pererrato statues quae denique ponto ».
 sic ait et manibus vittas Vestamque potentem
 aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Στίχ. 402 - 428

Ἡ περὶ τὴν Κασσάνδραν ἀπαγομένην
 εἰς αἰχμαλωσίαν μάχη. Ὁ θάνατος τοῦ Κοροΐβου.

Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis !
 ecce trahebatur passis Priameia virgo
 crinibus a templo Cassandra adytisque Minervae,
 405 ad caelum tendens ardentia lumina frustra,
 lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
 non tulit hanc speciem furiata mente Coroebus,
 et sese medium iniecit periturus in agmen.
 consequimur cuncti et densis incurrimus armis.
 410 hic primum ex alto delubri culmine telis
 nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes
 armorum facie et Graiarum errore iubarum.
 tum Danaei gemitu atque ereptae virginis ira
 undique collecti invadunt, acerrimus Aiax
 415 et gemini Atridae Dolopumque exercitus omnis ;
 adversi rupto ceu quondam turbine venti
 confligunt, Zephyrusque Notusque et laetus eois
 Euris equis ; stridunt silvae, saevitque tridenti
 spumeus atque imo Nereus ciet aequora fundo.
 420 illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
 fudimus insidiis totaque agitavimus urbe,
 apparent : primi clipeos mentitaque tela
 agnoscunt atque ora sono discordia signant,
 illicet obruimur numero ; primusque Coroebus
 425 Penelei dextra divae armipotentis ad aram
 procumbit ; cadit et Ripheus, iustissimus unus
 qui fuit in Teucris et servantissimus aequi ;
 dis aliter visum.

Στίχ. 506 - 558

Σφαγή τοῦ Πριάμου.

Forsitan et Priami fuerint quae fata requiras.
 urbis uti captae casum convolsaque vidit
 limina tectorum et medium in penetralibus hostem,
 arma diu senior desueta trementibus aevo
 circumdat nequiquam umeris, et inutile ferrum 510
 cingitur ac densos fertur moriturus in hostis.
 aedibus in mediis nudoque sub aetheris axe
 ingens ara fuit iuxtaque veterrima laurus,
 incumbens arae atque umbra complexa penates.
 hic Hecuba et natae nequiquam altaria circum, 515
 praecipites atra ceu tempestate columbae,
 condensae et divom amplexae simulacra sedebant.
 ipsum autem sumptis Priamum iuvenalibus armis
 ut vidit, « quae mens tam dira, miserrime coniunx,
 impulit his cingi telis ? aut quo ruis ? » inquit. 520
 « non tali auxilio nec defensoribus istis
 tempus eget ; non, si ipse meus nunc adforet Hector.
 huc tandem concede ; haec ara tuebitur omnis,
 aut moriere simul ». sic ore effata recepit
 ad sese et sacra longaevum in sede locavit. 525
 Ecce autem elapsus Pyrrhi de caede Polites,
 unus natorum Priami, per tela, per hostis
 porticibus longis fugit et vacua atria lustrat
 saucius. illum ardens infesto volnere Pyrrhus
 insequitur, iam iamque manu tenet et premit hasta. 530
 ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,
 concidit ac multo vitam cum sanguine fudit.
 hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur,
 non tamen abstinuit, nec voci iraeque pepercit :
 « at tibi pro scelere », exclamat, « pro talibus ausis, 535
 di, si qua est caelo pietas, quae talia curet,
 persolvant grates dignas et praemia reddant

- debita, qui nati coram me cernere letum
 fecisti et patrios foedasti funere voltus.
 540 at non ille, satum quo te mentiris, Achilles
 talis in hoste fuit Priamo; sed iura fidemque
 supplicis erubuit, corpusque exsanguie sepulchro
 reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit».
 sic fatus senior, telumque imbelle sine ictu
 545 coniecit, rauco quod protinus aere repulsum
 ex summo clipei nequiquam umbone pependit.
 cui Pyrrhus: «referes ergo haec et nuntius ibis
 Pelidae genitori; illi mea tristia facta
 degeneremque Neoptoleimum narrare memento:
 550 nunc morere». hoc dicens altaria ad ipsa trementem
 traxit et in multo lapsantem sanguine nati
 implicuitque coman laeva, dextraque coruscum
 extulit ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
 haec finis Priami, fatorum hic exitus illum
 555 sorte tulit, Troiam incensam et prolapsa videntem
 Pergama, tot quondam populis terrisque superbum
 regnatorem Asiae. iacet ingens litore truncus,
 avolsumque umeris caput et sine nomine corpus.

Στίχ. 705 - 751

‘Ο Αϊνεΐας φεύγει μὲ τοὺς οἰκείους του.

Τὴν σύζυγόν του Κρέουσαν, ἣ ὁποία καθ’ ὁδὸν γίνεται ἄφαντος,
 μάτην ἀναζητεῖ.

- 705 Dixerat ille, et iam per moenia clarior ignis
 auditur, propiusque aestus incendia volvunt.
 «ergo age, care pater, cervici imponere nostrae;
 ipse subibo umeris, nec me labor iste gravabit.
 quo res cumque cadent, unum et commune periculum.
 710 una salus ambobus erit, mihi parvus Iulus
 sit comes, et longe servet vestigia coniunx.
 vos, famuli, quae dicam animis advertite vestris.
 est urbe egressis tumulus templumque vetustum

- desertae Cereris iuxtaque antiqua cupressus
 religione patrum multos servata per annos: 715
 hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
 tu, genitor, cape sacra manu patriosque penates;
 me, bello e tanto digressum et caede recenti,
 attractare nefas, donec me flumine vivo
 abluero ». 720
 haec fatus latos umeros subiectaque colla
 veste super fulvique insternor pelle leonis,
 succedoque oneri; dextrae se parvus Iulus
 implicuit sequiturque patrem non passibus aequis;
 pone subit coniunx.
 ferimur per opaca locorum; 725
 et me, quem dudum non ulla iniecta movebant
 tela neque adverso glomerati ex agmine Grai,
 nunc omnes terrent aerae, sonus excitat omnis,
 suspensum et pariter comitique onerique timentem.
 iamque propinquabam portis omnemque videbar 730
 evasisse viam, subito cum creber ad aures
 visus adesse pedum sonitus, genitorque per umbram
 prospiciens: « nate », exclamat, « fuge, nate; propinquant.
 ardentis clipeos atque aera micantia cerno ».
 hic mihi nescio quod trepido male numen amicum 375
 confusam eripuit mentem. namque avia cursu
 dum sequor et nota excedo regione viarum,
 heu! misero coniunx fatone erepta Creusa.
 substitit, erravitne via seu lassa resedit?
 incertum; nec post oculis est reddita nostris... 740
 quem non incusavi amens hominumque deorumque, 745
 aut quid in eversa vidi crudelius urbe?
 Ascanium Anchisenque patrem Teucrosque penates
 commendo sociis et curva valle recondo;
 ipse urbem repeto et cingor fulgentibus armis.
 stat casus renovare omnis omnemque reverti 750
 per Troiam et rursus caput obiectare periclis.

Στίχ. 752 - 770

Ὁ Αἰνείας ἐπιστρέφει ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν οἶκόν του
καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Πριάμου.

- Principio muros obscuraque limina portae,
qua gressum extuleram, repeto et vestigia retro
observata sequor per noctem et lumine lustro ;
755 horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent.
inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,
me refero ; inruerant Danaï et tectum omne tenebant.
ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
volvitur, exsuperant flammae, furit aestus ad auras
760 procedo et Priami sedes arcemque reviso.
et iam porticibus vacuis Junonis asylo
custodes lecti Phoenix et dirus Ulixes
praedam adservabant. huc undique Troia gaza
incensis erepta adytis, mensaeque deorum
765 crateresque auro solidi, captivaeque vestis
congeritur. pueri et pavidae longo ordine matres
stant circum.
ausus quin etiam voces iactare per umbram
implevi clamore vias, maestusque Creusam
770 nequiquam ingeminans iterumque vocavi.

Στίχ. 771 - 794

Τί λέγει ἡ σκιά τῆς Κρεούσης εἰς τὸν Αἰνείαν ἐμφανιζομένη.

- quaerenti et tectis urbis sine fine furenti
infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusae
visa mihi ante oculos et nota maior imago.
obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit.
775 tum sic adfari et curas his demere dictis ;
« quid tantum insano iuvat indulgere dolori,
o dulcis coniunx ? non haec sine numine divom
eveniunt ; nec te comitem hinc portare Greusam
fas aut ille sinit superi regnator Olympi.

longa tibi exsilia et vastum maris aequor arandum 780
 et terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva
 inter opima virum leni fluit agmine Thybris :
 illic res laetae regnumque et regia coniunx
 parta tibi ; lacrimas dilectae pelle Creusae.
 non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas 785
 aspiciam aut Graias servitum matribus ibo
 Dardanis et Divae Veneris nurus ;
 sed me magna deum genetrix his detinet oris.
 iamque vale et nati serva communis amorem ».
 haec ubi dicta dedit, lacrimantem et multa volentem 790
 dicere deseruit tenuisque recessit in auras ;
 ter conatus ibi collo dare bracchia circum ;
 ter frustra comprehensa manus effugit imago,
 par levibus ventis volucrique simillima somno.

Στίχ. 795 - 804

Ἄ Ο Αἰνεΐας ἐξέρχεται εἰς τὰ ὄρη μὲ τὸ συναθροισθὲν πλῆθος.

Sic demum socios consumpta nocte reviso. 795
 Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum
 invenio admirans numerum, matresque virosque,
 collectam exsilio pubem, miserabile vulgus.
 undique convenere animis opibusque parati,
 in quascumque velim pelago deducere terras. 800
 iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae
 ducebatque diem, Denaique obsessa tenebant
 limina portarum, nec spes opis ulla dabatur.
 cessi et sublato montes genitore petivi.

Ἐκ τῆς ἀπαίτιας σημεῖα τοῦ νεκροῦ τοῦ Πολυδώρου ἀναγκάζεται ὁ Αἰνείας νὰ ἐγκαταλείπη τὴν Θράκην, εἰς ἣν εἶχε προσορμισθῆ, ἀποπλεύσας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐξ Αὐτάνδρου.

- Eloquar an sileam? — gemitus lacrimabilis imo
 40 auditur tumulo et vox reddita fertur ad auris:
 « quid miserum, Aenea, laceras? iam parce sepulto,
 parce pias scelerare manus. non me tibi Troia
 externum tulit aut cruor hic de stipite manat.
 heu! fuge crudelis terras, fuge litus avarum.
 45 nam Polydorus ego. hic confixum ferrea texit
 telorum seges et iaculis increvit acutis ». A O
 tum vero ancipiti mentem formidine pressus
 obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit.
 hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
 50 infelix Priamus furtim mandarat alendum
 Threicio regi, cum iam diffideret armis
 Dradaniae cingique urbem obsidione videret.
 ille, ut opes fractae Teucrum et fortuna recessit,
 res Agamemnonias victriciaque arma secutus
 55 fas omne abrumpit; Polydorum obruncat et auro
 vi potitur. quid non mortalia pectora cogis,
 auri sacra fames? Postquam pavor ossa reliquit,
 delectos populi ad proceres primumque parentem
 monstra deum refero et, quae sit sententia, posco.
 60 omnibus idem animus, scelerata excedere terra,
 linqui pollutum hospitium et dare classibus austros.
 ergo instauramus Polydoro funus, et ingens
 aggeritur tumulo tellus; stant Manibus arae
 caeruleis maestae vittis atraque cupresso

et circum Iliades crinem de more solutae ; 65
 inferimus tepido spumantia cymbia lacte
 sanguinis et sacri pateras, animamque sepulchro
 condimus et magna supremum voce clemus.

Στίχ. 84 - 98

**Ὁ Αἰνειάς, ἀφ' οὗ εἰς Δῆλον κατέπλευσεν,
 ἐρωτᾷ τὸν Ἀπόλλωνα. Χρησμός τοῦ Ἀπόλλωνος.**

Templa dei saxo venerabar structa vetusto :
 « da propriam, Thymbraee, domum ; da moenia fessis 85
 et genus et mansuram urbem ; serva altera Troiae
 Pergama, reliquias Danaum atque immitis Achilli.
 quem sequimur ? quove ire iubes, ubi ponere sedes ?
 da, pater, augurium, atque animis illabere nostris ». 90
 vix ea fatus eram : tremere omnia visa repente,
 liminaque laurusque dei, totusque moveri
 mons circum et mugire adytis cortina reclusis.
 submissi petimus terram, et vox fertur ad auris :
 « Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum 95
 prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto
 accipiet reduces, antiquam exquirite matrem.
 hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris
 et nati natorum et qui nascentur ab illis ».

Στίχ. 161 - 167

**Τί λέγουσιν οἱ ἐφέστιοι καθ' ὕπνου ἐμφανισθέντες τῷ
 Αἰνειᾷ σχετικῶς πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν προωρισμένην ἔδραν.**

« Mutandae sedes. non haec tibi litora suasit
 Delius aut Cretae iussit considerare Apollo.
 est locus, Hesperiam Grai cognomine dicunt,
 terra antiqua, potens armis atque ubere glaebae :
 Oenotri coluere viri ; nunc fama minores
 Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
 hae nobis propriae sedes, hinc Dardanus ortus. » ...

Στίχ. 306 - 342

Διάλογος Αινείου καὶ Ἀνδρομάχης, θουούσης παρὰ
τὸ κενοτάφιον τοῦ Ἑκτορος, ἐν Βουθρωτῶ τῆς Ἡπείρου.

- Ut me conspexit venientem et Troia circum
arma amens vidit, magnis exterrita monstros
deriguit visu in medio, calor ossa reliquit;
labitur, et longo vix tandem tempore fatur:
- 310 «verane te facies, verus mihi nuntius adfers,
nate dea? vivisne? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est?» dixit, lacrimasque effudit et omnem
implevit clamore locum. vix pauca furenti
subicito et raris turbatus vocibus hisco:
- 315 «vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco;
ne dubita, nam vera vides.
heu! quis te casus deiectam coniuge tanto
excipit? aut quae digna satis fortuna revisit,
Hectoris Adromache? Pyrrhin conubia servas?»
- 320 deiecit voltum et demissa voce locuta est:
«o felix una ante alias Priameia virgo,
hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis
iussa mori quae sortitus non pertulit ullos
nec victoris eri tetigit captiva cubile!...
- 337 sed tibi qui cursum venti, quae fata dedere?
aut quisnam ignarum nostris deus appulit oris?
quid puer Ascanius? superatne et vescitur aura?
aequa tamen puero est amissae cura parentis?
aequid in antiquam virtutem animosque virilis
- 342 et pater Aeneas et avunculus excitat Hector?»

Στίχ. 441 - 460

Ὁ Ἑλενος, σύζυγος τῆς Ἀνδρομάχης, συμβουλεύει τὸν
Αἰνεΐαν, ἀφ' οὗ πλεύσῃ εἰς Κύμην τῆς Ἰταλίας, νὰ ἐπέ-
ρωτήσῃ τὴν μάντιν Σίβυλλαν.

Huc ubi delatus Cymaeam accesseris urbem,

divinosque lacus et Averna sonantia silvis,
 insanam vatem aspicias, quae rupe sub ima
 fata canit foliisque notas et nomina mandat.
 quaecumque in foliis descripsit carmina virgo, 445
 digerit in numerum atque antro seclusa relinquit,
 illa manent immota locis neque ab ordine cedunt;
 verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
 impulit et teneras turbavit ianua frondes,
 numquam deinde cavo volitantia prendere saxo 450
 nec revocare situs aut iungere carmina curat:
 inconsulti abeunt sedemque odere Sibyllae.
 hic tibi nequa morae fuerint dispendia tanti,
 quamvis, increpitent socii et vi cursus in altum
 vela vocet possisque sinus implere secundos, 455
 quin adeas vatem precibusque oracula poscas;
 ipsa canat vocemque volens atque ora resolvat.
 illa tibi Italiae populos venturaque bella
 et, quo quemque modo fugiasque ferasque laborem
 expedit, cursusque dabit venerata secundos. 460

Στίχ. 707 - 718

Θάνατος τοῦ Ἀγχίσου. Τέλος τῆς διηγήσεως τοῦ Αἰνεΐου.

Hinc Drepani me portus et illaetabilis ora
 excipit. hic, pelagi tot tempestatibus actus,
 heu genitorem, omnis curae casusque levamen,
 amitto Anchisen; hic me, pater optime, fessum 710
 deseris, heu tantis nequiquam erepte periclis!
 nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
 hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
 hic labor extremus, longarum haec meta viarum,
 hinc me digressum vestris deus appulit oris. 715
 Sic pater Aeneas intentis omnibus unus
 fata renarrabat divom cursusque docebat.
 conticuit tandem factoque hic fine quievit.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΕΡΝΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

BIBLION I

Στίχ. 1 - 11

1. arma virumque = πολέμους και τὸν ἄνδρα. Τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα ἐμφαντικῶς θέτει εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ποιητὴς θέλων νὰ παραστήσῃ συντόμως τὸ κύριον τοῦ ἔπους περιεχόμενον. cerno = ἄδω, ἦτοι τὸ ποίημά μου εἶναι πολεμικὸν και ὄχι διδακτικὸν (ὅπως τὰ γεωργικὰ). arma = bella· πρβλ. Ἰλ. Α, 1 Μῆνιν ἄειδε θεὰ Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος. Ἡ ἐπίκλησις τῆς Μούσης γίνεται εἰς τὸν στίχον 8. qui primus... ἡ σύνταξις : qui primus Troiae ab oris profūgus vēnit Italiām. Τὸ Troiae ab oris συναπτέον τῷ profūgus. Τὸ primus = ἀρχηγέτης, ὁ πρῶτος, ὅπως τὸ princeps. Τὸ unde = ex qua re = γενάρχης τῶν Λατίνων, ἰδρυτῆς τοῦ Λατινικοῦ γένους. Ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος ἐξαιρεῖ τὸν ἥρωα τοῦ ἔπους.

2. Itaīam = in Italiām, ἡ ἀπρόθετος αἰτιατ. ἀντὶ τῆς αἰτιατ. μετὰ τῆς προθέσεως in, διὰ νὰ δηλωθῇ ἡ εἰς τόπον κίνησις ἐπὶ ὀνόματος χώρας· εἶναι ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ποιηταῖς· ὁμοίως κατωτέρω litōra = ad litōra. Τὸ i τῆς πρώτης συλλαβῆς μακρὸν χάριν τοῦ μέτρου, ὅπως και εἰς τὴν λέξιν Itālus. fato, ἀφαιρ. τοῦ fatum. Fatum (ἢ fata) = τὸ πεπρωμένον, ἡ εἰμαρμένη. fato profūgus = ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης φυγὰς. Εἰς τὸ profūgus περιέχεται ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ Αἰνεΐας ἀφῆσας τὴν Τροίαν ἤλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Laviniaque : μερικώτερος διορισμὸς τοῦ Italiām, ὁ δὲ que εἶναι ἐξηγητικὸς « και δὴ εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Λαουίνιου ». Τὸ Λαουίνιον ἐκτίσθη ὕστερον ὑπὸ τοῦ Αἰνεΐου· ἐντεῦθεν ὁ ἱστορικὸς ἀναχρονισμὸς. Lavinia, ἀναγνωστέον τρισυλλάβως κατὰ συνίζησιν χάριν τοῦ μέτρου. Τὸ i θὰ προφερθῇ ὡς γ.

3. multum... iactātus... multa... passus, αἰ μετοχαὶ iactātus (ριπτασθεὶς) και passus (παθὼν) ἀναφέρονται εἰς τὸ ὑποκ. τοῦ venit, τὸ ille, ὅπερ παρενετέθη, ὡς παρ' Ὀμήρῳ τὸ ὄγε, διὰ νὰ κατα-

στῆ ὁ λόγος ἐμφαντικώτερος. Πρβλ. Ὅμηρ. α, 4 ἄνδρα μοι ἔννεπε... ὃς μάλα πολλὰ πλάγχθη... πολλὰ δ' ὄγ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα. Τὸ ille ἐνέχει ἀντιθετικὴν ἔννοιαν = παρ' ὄλον ὅτι ἐρριπτάσθη, ἔφθασε. Τὸ iactāri, ὅπερ λέγεται, ὅπως τὰ τῆς Ἑλληνικῆς **σαλευέσθαι** καὶ **ρίπτάζεσθαι**, περὶ τῶν φερομένων ὑπὸ τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης καὶ ὑπὸ τῶν ἀνέμων τῆδε κακεῖσε, ἐνταῦθα κεῖται καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ ξηρὰν περιπλανήσεων. passus = παθῶν, μετοχὴ τοῦ pati, passus sum, pati = πάσχω. alto = mari = ἐν τῇ θαλάσσει, ἐν τῷ πόντῳ.

4. vi sup̄erum, θεῶν ἰότητι, Ὅμηρ. ρ. 119. superum = superorum. ἐπιφέρεται ἀκριβεστέρα τῆς φράσεως ἐρμηνεία διὰ τῆς ἐπομένης φράσεως saevae Junōnis ob iram. Ἡ Ἦρα, ὠργισμένη αὐτῇ οὐσᾶ, θὰ παροργίσῃ τὸν Αἴολον καὶ ἄλλους θεοὺς. saevae mem̄orem: Σημείωσον τὴν θέσιν τῶν δύο τούτων ἐπιθέτων ἐν ἀντιστοιχίᾳ πρὸς τὰ ἐπιφερόμενα οὐσιαστικά Junōnis ob iram = διὰ τὴν μνήμονα ὀργὴν τῆς ἀπηνόως Ἦρας. Αἰσχ. Ἀγαμ. 141. « μνάμων μῆνις », ὑπαλλαγή.

5. multā quoque et = πολλὰ δ' ἔτι (ὡσαύτως) καὶ. Τὸ quoque et = (quoque etiam) ἐξάγει τοῦ δευτέρου μέρος τὴν σπουδαιότητα. dum condēret = ἕως ἂν κτίσῃ. Οἱ σύνδεσμοι dum, donec καὶ quoad φέρονται πρὸς ὀριστ. μέν, ἐὰν τὸ πρᾶγμα παρίσταται βέβαιον, πρὸς ὑποτ. δὲ ἂν παρίσταται ὡς ἀμφίβολον ἢ ἂν ὑποδηλοῦται ἄμα καὶ σκοπὸς ἢ αἰτία· ἐν τῇ ὑποτακτικῇ περιέχεται καὶ ἡ βούλησις καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ πράττοντος. Χρόνοι τοῦ condo: condo, condidi, conditum, condēre δηλ. τὴν πόλιν τοῦ Λαουυνίου. inferretque = καὶ εἰσαγάγῃ.

6. deos εἶναι οἱ Penātes, ἤτοι οἱ Ἐφέστιοι ἢ Μύριοι θεοὶ τῆς Τροίας, οὓς ἀλλαχῶ ὁ ποιητὴς καλεῖ Phrygiōs Penātes. Τούτους ἔσωσε καὶ παρέλαβεν ὁ Αἰνείας μεθ' ἑαυτοῦ. Latio, δοτ. ἀντὶ τοῦ in Latium: οὐχὶ σπανίως παρὰ ποιηταῖς ῥήματα κινήσιν τινα δηλοῦντα συνάπτονται πρὸς δοτικὴν. Ἡ δοτικὴ ὑπάρχει, διότι ἡ φράσις ἐνέχει ἠθικὴν σημασίαν. unde = a quo, δηλ. ἀφ' οὗ Αἰνείου· ἄλλοι ἀναφέρουν τὸ unde εἰς τὸ Latio = ἐξ οὗ δηλ. Λατίου.

7. Albānique patres = καὶ οἱ Ἀλβανοὶ πατέρες (πρόγονοι)· οὕτω ποιητικῶς παρίσταται ἡ Ἄλβα Λόγγα, κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀσκανίου, υἱοῦ τοῦ Αἰνείου. altae moenia Rōmae = τῆς ὑψηλῆς Ρώμης τὰ τεῖχη· ποιητικὴ περιγραφή τῆς Ρώμης, ἣτις λέγεται καὶ alta, διότι ἦτο ἐπὶ λόφων ἐκτισμένη.

8. Musā. Ὁ Ὅμηρος καὶ καθόλου οἱ ἐπικοί ποιηταὶ ἐπικαλοῦν-

ται τὴν Μοῦσαν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔπους· βλ. "Ομ. τῶν ἁμόθεν· ἀλλ' ὁ Οὐεργίλιος ἐπικαλεῖται ταύτην ἐξ οὗ μέρους μέλλει νὰ ἐκθέσῃ σπουδαιότατα καὶ πλείστου λόγου ἄξια πράγματα. causas = τὰς αἰτίας δηλ. τῶν ἐπομένων : tot volvere casus, tot adire labōres ὑποδηλουμένας διὰ τῶν quo numīne laeso quidve dōlens. quo numīne laeso = quam ob laesionem numinis. Τὸ numem ἔχει ἐνταῦθα τὴν ἀρχικὴν σημασίαν τῆς θελήσεως, δηλ. κεῖται ἀντὶ τοῦ voluntāte = quā (Junonis) voluntate (ab Aenea) offensā, neglecta = τίνος θελήσεως (τῆς Ἑρας) ὑβρισθείσης, ἀμεληθείσης· ἄλλοι ἐκδέχονται τὴν λέξιν numen ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς θεότητος = quo deo offenso. Πάντως δεόν νὰ ἐννοηθῇ ἡ Ἑρα καὶ οὐχὶ ἄλλη θεότης γενικῶς. Ὁ Αἰνεΐας ἠγαντιώθη εἰς τὴν θέλησιν τῆς Ἑρας, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ καὶ νὰ τὸ γνωρίζῃ, ἰδρύσας τὸ Ρωμαϊκὸν γένος, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὴν Καρχηδόνα.

9. quidve dolens = ἡ τί (ἰδίᾳ) λυπουμένη, ἀχθομένη· εἶχεν ἡ Ἑρα προσωπικὴν ἀφορμὴν νὰ μισῇ τοὺς Τρῶας, διότι δὲν ἔλαβε τὸ καλλιστεῖον παρὰ τοῦ Τρωῆς Πάριδος, τοῦ κρίναντος τὰς τρεῖς θεάς, Ἑραν, Ἀφροδίτην, Ἀθηναίαν. καὶ διὰ τὰς τιμὰς τοῦ ἀρπαγέντος Γανυμήδους, ὡς ἀναπτύσσεται ἐν τοῖς στίχοις (23 - 28). volvere casus = νὰ ὑποστῇ δεινά· τὸ volvere, ὅπερ εἶναι ἴδιον ῥῆμα διὰ τοὺς περιτελλομένους ἐνιαυτοὺς (volventibus annis), ἐδῶ μεταφέρεται εἰς τὰ διηγετικὰ δεινά, τὰ ὅποια οἶονεὶ κυκλικῶς καὶ περιοδικῶς ἐξ ὑπαμοιβῆς ἐπανέρχονται. Οἱ χρόνοι : volvo, volvi, volūtum, volvere· adēo labōres = ἀναλαμβάνω πόνους, κόπους, ἀγῶνας.

10 - 11. insignem pietāte virum = ἐπιφανῆ ἐπὶ εὐσεβείᾳ, εὐσεβέστατον ἄνδρα, δηλ. τὸν Αἰνεΐαν. Κυρία ἀρετὴ τοῦ ἥρωος εἶναι ἡ pietas, ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς γονεῖς εὐσέβεια. impulērit, παρακ. ὑποτ. τοῦ impello (in - pello), impuli, impulsum, impellere = ἐξωθῶ, ἐξαναγκάζω. Ἡ χρῆσις τοῦ ῥήματος τούτου μετ' ἀπαρεμφ. (volvere — adire) ἀντὶ τῆς παρὰ τοῖς πεζοῖς ὑποτακτ. μετὰ τοῦ ut (ut volveret — adiret) εἶναι ποιητικὴ· animis, ἀφαιρ. in animis, πρβλ. τὸ ὄμηρ. φρεσσί, θυμῷ. caelestibus, δοτικῇ, caelestes - ium, οἱ οὐράνιοι θεοί· irae, πληθυντικὸς ἀντὶ τοῦ ἐνικοῦ, τοῦ ὀνόματος δηλοῦντος συγκίνησιν τῆς ψυχῆς. tantaene... irae? Ἐρωτᾷ οὕτως ὁ ποιητὴς μετ' ἀπορίαν, διότι εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ὑψηλοτέραν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν, ἥτις ἐκράτει τότε παρὰ τοῖς εὐπαιδευτοῖς Ρωμαίοις.

Στίχ. 81 - 123

~~81.~~ Haec ubi dicta, δηλ. sunt, εὐθὺς ὡς ταῦτα ἐλέχθησαν (δηλ. ὑπὸ τοῦ Αἰόλου) = εὐθὺς ὡς εἶπε ταῦτα (ὁ Αἰόλος). 'Ο Αἰόλος εἰς τὰς παρακλήσεις καὶ τὰς ὑποσχέσεις τῆς "Ἡρας ἀπήντησεν ὅτι εἶναι πρόθυμος, καὶ ἐκ λόγων εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν "Ἡραν, νὰ ἐκτελέσῃ πᾶν ὅ,τι ἡ "Ἡρα προστάσσει. *cavum... montem* = τὸ κοῖλον ὄρος τὸ ἐπικείμενον ἐπὶ τοῦ ἄντρου, ὅπου ἦσαν οἱ ἄνεμοι ἐγκλεισμένοι, ἐν τῇ νήσῳ Αἰολία, τῇ κατοικίᾳ τοῦ Αἰόλου. 'Ομηρ. κ, 1 : Αἰολίην δ' εἰς νῆσον ἀφικόμεθ' ἔνθα δ' ἔβαιεν Αἰόλος Ἴπποτάδης. *conversa cus-pide* = ἀναστραφέντος τοῦ δόρατος, ἀναστρέψας (ὁ Αἰόλος) τὸ δόρυ, ὥστε νὰ λάβῃ ἐκ καθέτου θέσιν ὀριζοντίαν. Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ περιγραφή τῆς θυέλλης, ἧς περιγραφῆς πρέπει νὰ σημειώσῃ τις τὸν πραγματολογικὸν χαρακτῆρα, δεδομένου ὅτι πρόκειται περὶ θυέλλης ἐκ τοῦ εἴδους τῶν κυκλωνικῶν. Πηγὴ ἐμπνεύσεως ὁ "Ομηρος· 'Οδ. ε. 291.

~~82.~~ *montem impulit* = ἐπληξε τὸ ὄρος. Τὸ *impello*, περὶ μείζονος δυνάμεως. *in latus*, εἰς τὸ πλευρόν, ἐπὶ τὰ πλάγια· ἐκ τοῦ πλήγματος παρέκλινεν εἰς τὰ πλάγια τὸ ἐπικείμενον ὄρος, ὥστε νὰ ἀνοιχθῇ χάσμα (= *porta* στίχ. 83), ἐξ οὗ οἱ ἄνεμοι ἐξορμῶσιν. *ac = ac statim* = καὶ εὐθὺς· διὰ τοῦ *ac* σημαίνεται ἄμεσος χρονικὴ ἀκολουθία. *velut agmine facto* = οἰονεὶ ἀγῆματος γενομένου, οἰονεὶ στρατὸν εἰς πορείαν συντεταγμένον ἀποτελέσαντες (οἱ ἄνεμοι).

~~83.~~ *qua data porta*· τὸ πλήρες τῆς φράσεως ἔχει ὧδε : *qua (parte) data (est) porta*. *porta* = πύλη· ἡ λέξις κυριολεκτουμένη ἐπὶ στρατοπεδῶν καὶ φρουριῶν, εὐστόχως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐδῶ ἐχρησιμοποιήθη, ἀφ' οὗ προηγουμένως εἶχε λεχθῆ περὶ τῶν ἀνέμων, ὅτι οὗτοι ἀπετέλεσαν οἰονεὶ στρατὸν εἰς πορείαν συντεταγμένον. *ruunt. ruo, rui, rūtum, ruēre* = ὄρμῳ, ἐξορμῳ. *turbo - inis*, ἀρσ. γ' = δίνη. *perflo, α' συζ. ὁμαλ.* = διαφυσῶ, διαπνέω.

~~84.~~ *incubuere mari* = ἐνέσκηψαν, ἐπέπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν. *incumbo, cubūi, cubitum, - ēre* : 'Ομ. ε, 295 σὺν δ' εὐρός τε νότος τ' ἔπεσε ζέφυρός τε δυσαῆς καὶ βορέης μέγα κύμα κυλίνδρων. 'Ο παρακείμενος (*incubuere*) ἐμφανίζει αἰφνιδίαν καὶ ταχῆαν κίνησιν. Τούτω ἔπονται οἱ ενεστ. *ruunt, volvunt, totum (mare) a sedibus imis* = ὄλην (τὴν θάλασσαν) ἐκ τοῦ πυθμένος.

~~85.~~ *una* = ὁμηρ. σὺν. *ruunt* ἐνεργ. = *eruunt* = ἀνατράσσουν,

ἀνακυκῶσι. creber procellis = procellosus = ὁ θυελλώδης, ὄμηρ. ζέφυρος δυσσῆς· ἀπὸ τούτῃ τέσσαρας ἀνέμους, οὓς μνημονεύει ὁ Ὀμηρος, λέειπε ὁ Βορρᾶς, ὅστις μνημονεύεται κατωτέρω (στίχ. 102).

~~87~~ virum = virorum. stridor - ōris, ἄρσ. γ' = τρισμός. ruidens - entis, ἄρσ. γ' = ὁ κάλως. Ἐν ὅλῳ τῷ στίχῳ ὑπάρχει παρήχησις διὰ τοῦ φθόγγου r.

~~88~~ 89. eripiunt... ex oculis. Μετάφρασις τῶν ὄμηρ. ε, 293 : σὺν δὲ νεφέεσσι κάλυψε (ὁ Ποσειδῶν) γαῖαν ὁμοῦ καὶ πόντον, ὁρώρει δ' οὐρανόθεν νύξ. ponto δοτ. = ἐν τῷ πόντῳ. nox atra = νύξ ζοφώδης. incubo, α' συζ. ὁμαλ. = ἐξαπλοῦμαι.

90. poli = caelum, τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὅλου. crebris micat ignibus aether = λάμπει ἐκ τῶν συχνῶν ἀστραπῶν ὁ αἰθῆρ. crebri ignes = συχναὶ ἀστραπαί. mico, - ūi - āre = πάλλομαι, στίλβω, λάμπω, ἀστράπτω.

91. praesentem, κατηγορ. εἰς τὸ ἐν τέλει τοῦ στίχου mortem = ἄφρευκτον, ἀσφαλῆ τὸν θάνατον. Ὅρα ὅτι τὸ ἐπίθετον εἶναι ἐν ἀρχῇ καὶ τὸ οὐσ. ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου· σπανιότερον γίνεται τὸ ἐναντίον. intentant = minantur = ἀπειλοῦν· πρὸς τὴν ὅλην φράσιν παράβαλε τὰ παρ' Ὀμήρῳ ε, 305, νῦν μοι σῶς αἰπὺς ἄλθρος.

92. extemplo = statim = πάραυτα. Aeneae solvuntur membra· πρβλ. Ὀμ. ε, 295 καὶ τότε Ὀδυσσεὺς λῦτο γούνατα. frigus - ōris, οὐδ. γ' = εἶγος, κρύος : φόβος ὃς ἐμποιοῖ τὸ εἶγος. frigidore = ὑπὸ τοῦ κρυεροῦ φόβου.

93. duplicis = ambas, duplex, ποιητ. : palmas = supīnas manus = παλάμας. Συνήθιζον οἱ εὐχόμενοι νὰ ἀνατείνουσαν πρὸς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας ὑπτίας. tendo = τείνω. ingēmit... voce refert. Ὀμήρ. ε, 228 : ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν.

94. o terque quaterque beati, πρβλ. Ὀμήρ. ε, 306 : Τρισμάκαρες καὶ τετράκις Δαναοί, οἳ τότε ἔδλοντο Τροίην ἐν εὐρείῃ ἢ φράσις δηλοῖ τὸν ὕψιστον τῆς εὐτυχίας βαθμόν.

95. quis, τύπος ἀρχαϊκὸς ἀντὶ τοῦ quibus = οἷς.

~~96~~ oppetere mortem (ὄμηρ. πότμον ἐπισπεῖν) καὶ ἀπλῶς oppetere (ἐν πολέμῳ) = προθύμως ἀποθνήσκειν. contigit = συνέβη· ἐπὶ καλοῦ, δηλ. εἶχον τὴν εὐτυχίαν.

97. Tydide, κλητ. τοῦ Tydides, ὁ Τυδείδης, ὃν ὁ ποιητὴς καλεῖ Danaum fortissimum gentis, καθ' ἃ καὶ ὁ Ὀμηρος λέγει· ὃν δὴ ἐγῶ

κάρτιστον Ἀχαιῶν φημί γενάσθαι. Πολύ φυσικόν νὰ ἐνθυμηθῆ ὁ Αἰνείας τὸν Τυδεΐδην, ὑπὸ τοῦ ὁποίου θὰ ἐφονεύετο, ἀν δὲν ἤρχετο βοηθὸς εἰς αὐτὸν ἢ Ἀφροδίτῃ (Ὅμ. Ε, 228 κ.έ.) : mene . . . non potuisse, αἰτ. μετ' ἀπαρεμφάτου καθ' ἑαυτὴν τιθεμένη, ἤτοι μὴ ἐξαρτωμένη ἀπὸ τινος ρήματος, εὗρηται πολλάκις ἐπὶ θαυμασμοῦ, ἐκπλήξεως, ἀγανακτήσεως ἢ τινος τοιοῦτου ψυχικοῦ πάθους. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ μετὰ τοῦ ἐρωτημ. μορίου ne (ἐρωτηματικῶς καὶ ἀπορηματικῶς), πρβλ. : ἐμὲ παθεῖν τάδε. *Iiacis campis, ἀφαιρ. τοπικῆ* = ἐν τοῖς Ἰλιακοῖς πεδίοις. *occumbere* = πίπτειν.

98. *animam effundere* = ἐκπνέειν : *effundo*, - *ūdi*, - *ūsum*, - *ēre* = ἐκχέειν. *tua dextra, ἀφαιρ. τοῦ ὀργάνου* = τῆ σῆ δεξιᾷ, διότι τὸ *animam effundere* κεῖται ἀντὶ τοῦ *perire* (ἀπόλλυσθαι).

99. *saevus* = αἰνός, ἀπηνής (οὐχὶ πρὸς ψόγον). *ubi* = ὅπου. *Aeacidae* = τοῦ Αἰακίδου, δηλ. τοῦ Ἀχιλλέως, ὡς ἐγγόνου τοῦ Αἰακοῦ. Ἀνάφερε εἰς τὸ *telo* = ὑπὸ τοῦ βέλους. *telum* = πᾶν εἶδος, ἐπιθετικοῦ ὄπλου. *iacet* = κεῖται. Τὸ *iacere*, ὅπως τὸ ἐλληνικὸν κεῖσθαι, εἶναι ρῆμα ἴδιον περὶ τῶν νεκρῶν καὶ φονευθέντων. Ὁ δ' ἐνεστώσ κεῖται περὶ παρῳχημένου βεβαίως πράγματος, τοῦ ὁποίου ὅμως ἔτι καὶ νῦν ἢ μνήμη μὲ ζωηρότητα μένει.

100. *Sarpēdon*, Σαρπηδῶν, ὁ τῶν Λυκίων ἀγὸς καὶ τῶν Τρώων ἐπίκουρος, ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Πατρόκλου καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Διὸς μετηνέχθη παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ τοῦ Ὑπνου καὶ τοῦ Θανάτου εἰς Λυκίαν (Ὅμ. Π, 480 κ.έ.). *Simois*, ὁ Σιμόεις ποταμός, ὁ εἰς τὸν Σκάμανδρον χυνόμενος, ἐκ τῆς Ἰδης πηγάζων, διὰ τοῦ Τρωικοῦ πεδίου διερχόμενος. *corpora . . . volvit* πρβλ. Ὅμ. Μ., 22 : Σιμόεις ὅθι πολλὰ βράχια (*scuta virum*) καὶ τρυφάλεια (*galeae*) **κάππεσον ἐν κονίησι** (= *volvit*) καὶ ἡμιθέων γένος ἀνδρῶν (*fortia corpora virum*).

102. *iacstanti* = *clamanti*, *vociferanti* ἢ καὶ ἀπλῶς *dicenti*. Σημείωσον τὴν συντακτικὴν θέσιν τῆς δοτικῆς περιγραφούσης τὴν τοῦ ὑποκ. κατάστασιν, καθ' ἣν στιγμὴν συμβαίνει ἡ ἐνέργεια τοῦ κυρ. ρήματος. Εἰς τὴν Ἑλλ. γεν. ἀπόλυτος. Τὸ *iacitare* πάντοτε σημαίνει κίνησιν τινὰ τῆς ψυχῆς· ὁ Αἰνείας εἶναι προφανῶς συγκεινημένος. *Aquilōne, ἀφαιρ. τῆς αἰτίας διοριστικῆ* τοῦ *stridens* = συρίττουσα (θύελλα), διότι ἐξηγέρθη ὑπὸ τοῦ Βορρᾶ.

103. *adversa*. κατηγορ. = ἐναντία, δηλ. *prora irrūens* = ἀπὸ τῆς πρῶρας ἐμπίπτουσα, ἐπισκῆπτουσα. *velum* = τὸ ἰστίον, τῆς νεῶς

δηλ. τοῦ Αἰνείου. ferit = πλήττει : τὸ ρῆμα ferio - ferire· ἐν τῷ ferit ἐνυπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ lacērat = διαρρηγνύει διὰ τὴν ὀρμὴν τοῦ ἀνέμου. Πρὸς τὴν φράσιν προβλ. 'Ομ. Ο, 626 : ἀνέμοιο δὲ δεινὸς ἀήτης ἰστίῳ ἐμβρέμεται. fluctus ad sidera tollit = τὰ κύματα εἰς τὰ ἄστρα αἶρει. Πρβλ. 'Ομ. ε, 313 : ὧς ἄρα μιν εἰπόντ' ἔλασε μέγα κύμα κατ' ἄκρης.

104. avertit, ἐν ἀμεταβάτῳ σημασίᾳ ληπτέον = se avertit ἢ avertitur = ἀποστρέφεται. undis dat latus, ἐννοητέα ἢ γεν. navis = prora latus navis fluctibus oppōnit = ἢ πρῶρα τὴν πλευρὰν τῆς νεῶς εἰς τὰ κύματα ἐκθέτει.

105. insequitur cumūlo... mons. cumūlo, ἀφαιρ. τοῦ τρόπου προσδιορίζουσα τὸ insequitur : cumūlo = cumulātim. mole sua = σωρηδόν, τῷ ὑπερμεγέθει αὐτοῦ ὄγκῳ ἐπέρχεται. praeūptus aquae mons = ἀπότομον ὕδατος ὄρος. Διὰ τῆς ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου μονοσυλλάβου λέξεως mons γραφικῶς παρίσταται τὸ ἀπότομον τοῦ ὑψηλοῦ κύματος.

106 - 107. hi... his, πρόκειται περὶ τῶν ναυτῶν τῆς νεῶς τοῦ Αἰνείου. hi = οἱ ἐν τῇ πρύμνῃ, his = τοῖς ἐν τῇ πρῶρᾳ. pendēo, pependi, - ēre = κρέμαμαι, αἰωροῦμαι. dehīscō, - hivi, - ēre = φαίνω, χάσκω. terram = τὸν πυθμένα· ὁ πυθμὴν δηλοῦται καὶ διὰ τῆς ἐπιφερομένης ὄραν. ἀφαιρετικῆς harēnis, ἥτις διορίζει τὸ furit : furit aestus harenis. τὸ furēre συνήθως ρῆμα περὶ τῆς μαινομένης θαλάσσης· ἢ λέξις aestus οὐχὶ σπανίως λέγεται περὶ τῆς σφοδρότερας τῶν κυμάτων κινήσεως. 'Ωραία ἢ εἰκὼν, πρὸς ἣν παραβλητέα ἢ παρά Σοφ. 'Αντιγ. 585 : πόντιον οἶδμα κυλίνδει βυσσόθεν κελαινὰν θῖνα (= harenis).

108. tris, ἀρχαῖκός τύπος ἀντὶ τοῦ tres. Τὸν στόλον τοῦ Αἰνείου ἀπετέλουν εἴκοσι νῆες. Notus, ποιητικῶς κεῖται ἀντὶ τοῦ ἀνέμου ἐν γένει, ὡς καὶ κατωτέρω τὸ Eurūs. saxa latentia = σκόπελοι λανθάνοντες. torquēo, torsi, tortum, - ēre = στρέφω, σφενδονῶ.

109. 'Η πλοκὴ τοῦ λόγου : Itāli vocant aras saxa, quae sunt in mediis fluctibus· αἱ arae εἶναι αἱ νησιῶδες αἱ καλούμεναι Αἰγίμοροι, κείμεναι εἰς τὸ στόμιον τοῦ κόλπου τοῦ Καρχηγόνος.

110. dorsum, ἐπεξηγεῖ τὸ aras, μεγάλη ράχις, μέγα τμημα βράχου. mari summo, ἀφαιρ. τοπ. = ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

111. brevīa, εἶναι ἐπίθετον κατὰ παράλειψιν τοῦ ὀνόμ. vada γενό-

μενον οὐσιαστικὸν = τὰ βραχέα τῆς θαλάσσης, δηλ. τὰ ἀβαθῆ. Τούτω συνωνυμεῖ τὸ ἐπόμενον *syrtis*. *syrtis* = ἀκαταί ἀμμώδεις καὶ τεναγώδεις. *urgæo* = ὠθῶ, ὀκέλλω, ἀρχ. χρ. *urgæo*, *ursi*, *urgere*.

112. *vada* = τὰ τενάγη. *vadis* δοτ. *inlido*, - *si*, - *sum*, - *ere* (*in* - *laedo*) = προσαράσσω. *aggere* *cingit* *harēnae* = σωρῶ ψάμμου περιζωννύει : *agger* ἀρσ. γ' = χοῦς, χῶμα καὶ ποιητικῶς σωρός. Τὴν ψάμμον ταύτην ἀνέσυρεν ἡ θάλασσα ἐκ τοῦ βυθοῦ (στίχ. 107).

113. *Lycēios*, οἱ Λύκιοι εἶχον ἔλθει εἰς ἐπικουρίαν τῶν Τρώων καί, τοῦ ἡγεμόνος των Πανδάρου (ἢ Σαρπηδόνοσ) πεσόντος, συνεξέπλευσαν μετὰ τοῦ Αἰνείου. *veho*, *vexi* *vectum*, *vehere* = ὀχέω, ὀχῶ, φέρω, κομίζω. *Orontem*, τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Οὐεργιλίου.

114. *ipsius* = αὐτοῦ, δηλ. τοῦ Αἰνείου. *ingens* *pontus*, ἔχει λεχθῆ μετ' ἐμφάσεως = μέγα κῶμα τόσον ὡς νὰ ἦτο ὅλος ὁ πόντος. *a vertice* = *desuper*, *ab alto* = κατ' ἄκρης.

115. *magister*, δηλ. *navis* = ὁ κυβερνήτης· *pronus* - *a* - *um* = πρηγής. 116. *in caput*, ὄμηρ. ἐπὶ κάρ = κατακέφαλα, πρβλ. 'Ομ. μ, 44 : ὁ δ' ἄρ' ἀρνευτῆρι εἰοικῶς κάππεσ' ἀπ' ἰκιοφίν.

116. *ast* *illam* = τὴν δέ, δηλ. τὴν ἄνευ κυβερνήτου ναῦν. *ast* = *at*, κανονικῶς παρὰ Οὐεργιλίῳ εὑρηται τὸ *ast* πρὸ λέξεως ἀρχομένης ἀπὸ φωνήεντος. *ibidem* = αὐτόθι.

117. *agens* *circum* = *circumagens*, τμησίς καθ' ἑλλ. ζῆλον = περιάγον. *rapidus* *vorat* *aequore* *vortex* = ὀρμητικὴ δίνη διὰ τοῦ πελάγους καταπίνει τὴν ναῦν. Ποιητικῶς παριστᾷ τὴν δίνην νὰ καταπίνῃ διὰ τοῦ πελάγους τὴν ναῦν. Σημεῖωσον τὴν ἐν τῷ στίχῳ παρήχησιν διὰ τοῦ φθόγγου *r*. *vortex* - *icis*, ἀρσ. γ' = δίνη. *vorat* = *absorbet* = καταπίνει. Μὲ μοναδικὴν τῶν λέξεων ἐκλογὴν περιγράφει τὸ πρᾶγμα, διότι διὰ τοῦ ἤχου αὐτῶν γραφικώτατα τοῦτο παρίσταται.

118. *rari*, *κατηγ.* (*dispersi* = *διεσκορπισμένοι*, τῆδε *κακεῖσε*). *in gurgite* *vasto* = ἐν τῷ εὐρεῖ πελάγει : *gurges* - *itis*. ἀρσ. γ' = δίνη, συστροφή ὕδατος, ὕδωρ. ('Ομ. μέγα λαῖτμα θαλάσσης). Τὸ *rari* καθιστᾷ τὴν εἰκόνα λίαν γραφικὴν, ἐὰν ὀλίγους τῆδε *κακεῖσε* (ἔνθα καὶ ἔνθα) νηχομένους καὶ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντας ἀντιθέτως πρὸς τὸν εὐρὺν πόντον φαντασθῶμεν. Εἰς τὴν γραφικότητα συντείνει καὶ ὁ ἥρεμος σπονδειακὸς ρυθμὸς τοῦ στίχου. *no*, *α'* *συζ.* ὀμαλ. = *νήχομαι*.

119. *arma*, κυρίως αἱ ἀσπίδες καὶ αἱ δερμάτιναι περικεφαλαῖαι. *tabulae*, σανίδες τῆς νεῶς· πρβλ. 'Ομ. μ. *πίνακες* νεῶς. *Troia* *gaza* =

Τρωϊκὸς θησαυρός· ἡ λέξις *gaza*, περσικὴ, γαζοφυλάκιον· ἑλλ. γάζα· τὸν τρόπον τῆς συλλογῆς τοῦ θησαυροῦ διηγεῖται ὁ Αἰνεΐας εἰς τὸ δευτερον βιβλίον.

120. Πιῖθῆϊ, τετρασυνάβωσ προενεκτέον κατὰ συνίζησιν. Ἰλιονεύς καὶ κατωτέρω Ἄβας εἶναι ὀνόματα ληφθέντα ἐκ τοῦ Ὀμήρου. Ἀχάτης δὲ καὶ Ἀλήτης εἶναι ὀνόματα πλασθέντα ὑπὸ τοῦ Οὐεργιλίου. Ἀχάτης κατὰ Σέρβιον ἐκ τοῦ ἀχάτου· ὑπῆρχεν ὄνομα ποταμοῦ ἐν Σικελίᾳ· Ἀλήτης ὑπάρχει ἐν μυθολογίᾳ.

122. *hiems = tempestas = ὁ χειμῶν*, ἡ τρικυμία. *vicit = κατέβαλε*. *laxis compagibus = laxātis compagibus = χαλαρωθεισῶν τῶν ἀρμογῶν*. *omnes, δηλ. naves*.

123. *imbrem = aquam maris, θαλάσσιον ὕδωρ*. *inimicum = exitiosum = ὀλέθριον*. *rimisque fatiscunt = καὶ καταπονοῦνται, καταβάλλονται τοῖς ρήγμασι*. Τὸ *fatiscere* εἶναι ἴδιον ρῆμα περὶ τῶν θραυσθεισῶν καὶ ἐκλιπουσῶν δυνάμεων, ὥστε ἰσοδυναμεῖ τῷ *solvi, dilabi* (= λύσθαι, διαπίπτειν, καταρρέειν). *rimisque fatiscunt = et solvuntur ut rimas agant· rimas agere = πάσχειν ρωγμάς, ρῆγγυσθαι*. Ὅρα τὸ πρωθυστερον σχῆμα, διότι πρῶτον διαλύονται καὶ γίνονται ρωγμαί, δι' ὧν εἰσῆλθε τὸ ὀλέθριον θαλάσσιον ὕδωρ.

Στίχ. 198 - 210

198. *ante*, συνήθως ἐκλαμβάνεται τοῦτο ὡς ἐπιθετικὸς διορισμὸς τοῦ *malorum* (= *antiquorum malorum* = τῶν πρὶν κακῶν), μᾶλλον πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἰσοδύναμον τῷ *adhuc* = μέχρι τοῦδε, πρβλ. Ὀμ. μ. 208 : ὦ φίλοι (= ο *socii*), οὐ γὰρ πῶ τι κακῶν ἀδαήμενός εἰμεν (*neque enim ignāri sumus ante malorum*)· τὸ *enim* αἰτιολογεῖ διατὶ τοὺς ἀναμνησκει τὰ πρότερα κακά.

199. *graviōrā*, εἶναι σοβαρώτερα συγκρινόμενα πρὸς τὴν τρικυμίαν, ἡ ὁποία τοὺς εἶχε καταλάβει, πρβλ. Ὀμ. μ., 209 : οὐ μὲν δὴ τότε μεῖζον ἐπι κακόν· παρατίθενται δὲ τὰ *graviora* ἐφεξῆς.

200. *vos et . . . vos et . . .* Μοναδικὴν ἔχει δύναμιν ἡ ἀντωνυμία εἰς τὸν λόγον· εἶναι ὡς ἐὰν ἔλεγε : *vos enim iidem estis, qui et . . . rabiem Scyllaeam = ad rabiem Scyllaeam*. Πρὸς τὸ *rabiem Scyllaeam* παράλληλον τὸ ἑλλην. βίη Ἡρακλήϊη... Ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ *accestis* (= *accessistis*) ὅπως καὶ τὸ *scopulos*. *penitus sonantis* = τοὺς εἰς τὰ βᾶθη των ἀντηχοῦντας· πρβλ. Ὀμ. μ., 241 : ἀμφὶ δὲ πέτρῃ δεινὸν βεβρούχει.

201. Cyclopia saxa εἶναι litus Cyclōpum saxōrum in Siciliā, ἧς τὰς ὄχθας καὶ τὰ ἄντρα, τῇ Αἴτνῃ γειτνιάζοντα, κατάρχουν οἱ Κύκλωπες.

202. revocāte animos = ἀναλάβετε θάρρος· maestus timor = φόβος σκυθρωπός. experti, ἐνν. estis = ἐλάβετε πείραν· experior, expertus sum, - īri = λαμβάνω πείραν.

203. mittite = demittite = ἀπόθετε, ἀποβάλετε. forsam = ἕσως. Τὸ μόριον forsam, fors sit an, ἀντὶ τοῦ fortasse (= ἕσως) εἶναι ποιητικὸν καὶ συντάσσεται ἢ πρὸς ὑποτ. λόγω τοῦ an ἢ πρὸς ὀριστ. ὡς ἐνταῦθα, ὅτε εἶναι ἀπλοῦν ἐπίρρ. συνωνυμοῦν τῷ fortasse. olim, ἐνταῦθα κεῖται περὶ τοῦ μέλλοντος χρόνου· ἀλλαγῶν κεῖται περὶ τοῦ παρελθόντος χρόνου. Ὁ στίχος ἐπιγραμματικός. Πρὸς τὴν ἕλλην φράσιν παραβλητέα τὰ παρ. Ὁμήρω μ., 212 : καὶ που τῶνδε μνήσεσθαι ὄϊο, καὶ τὸ παρ' Εὐριπίδῃ : ἀλλ' ἠδύ τοι σωθέντα πόνων μεμνήσθαι.

204. per tot discriminā rerum = διὰ τοσούτων κινδύνων. discrimina rerum = οἱ κρίσιμοι τῶν πραγμάτων καιροί, κρίσιμοι καιροί.

205. fata = fati decrēta oracūlis et auguriis nobis significāta = αἱ ἀποφάσεις τῆς μοίρας αἱ δηλωθεῖσαι ἡμῖν χρησμοῖς καὶ οἰωνοῖς. quietae sedes = ἡσυχος διαμονή. ostendunt, κεῖται ἀντὶ τοῦ promittunt = ὑπισχνοῦνται.

207. durāte, ἀμεταβάτως κεῖται = καρτερεῖτε, πρβλ. Ὁμ. Β, 299 : τλήτε, φίλοι. res secūndae = ἡ εὐτυχία.

208. curis ingentibus aeger = καίπερ βαρύθυμος ὢν ἀπὸ τὰς ὑπερβολικὰς φροντίδας. Τὸ aeger ἐδῶ ἀντὶ τοῦ tristis, maestus, curis vexatus et agitatus = ἀπὸ φροντίδας ἐνοχλούμενος.

209. spem voltu simūlat = ἐλπίδα τῷ προσώπῳ προσποιεῖται. premit = occultat = κρύπτει. altum dolōrem corde = βαθέως ἐν τῇ καρδίῃ λύπη.

210. se praedae accingunt = ἀναζωννύονται πρὸς τὴν λείαν, δηλ. ἐτοιμάζονται εἰς παρασκευὴν τῶν φονευθέντων ἐλάφων. praedae, δοτ. τοῦ σκοποῦ. dapibusque futūris, δοτ. τοῦ σκοποῦ = πρὸς τὴν μέλλουσαν εὐωχίαν. Ἡ ἕλλην φράσις ἀναλύεται ὧδε : accingunt se ut ex praeda (cervis caesis) dapes futūras parent : daps - dapis = ἡ δαΐς, θοῖνη, εὐωχία· λέγεται δὲ πληθ. dapes ἀντὶ τοῦ daps.

Στίχ. 254 - 296

254. olli, ἀρχαία δοτ. ἀντὶ τοῦ illi δηλ. τῇ Ἀφροδίτῃ. subridens = μειδιῶν πρβλ. Ὀμ. Θ, 38 τὴν δ' ἐπιμειδῆσας προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς.

255. voltu... serēnat. Συνήθης παρὰ ποιηταῖς ἡ εἰκὼν αὐτῆ τῶν θεῶν ἐνέχουσα ὄχι ὀλίγην ποιητικὴν γραφικότητα. caelum tempestatesque serenat = τὸν οὐρανὸν αἴθριον καθιστᾷ, τὰς τρικυμίας (καταστέλλει).

256. libavit = ἐπέψαυσε. osculum. ὑποκορ. τοῦ os = στόμα : σημαίνει τὸ πρὸς φίλημα ἐσχηματισμένον στομάτιον. oscula libavit = τῷ ἑαυτοῦ στόματι ἐπέψαυσε τὸ στομάτιον. natae = τῆς κόρης : ἦτοι ἐφίλησεν αὐτήν. Τὸ natae μετ' ἐμφάσεως κεῖται προηγουμένου τοῦ olli. dehine, προενεκτέον δυσλλάβως = εἶτα.

257. parce metu = noli metuere = μὴ φοβοῦ. metu, δοτ. ἀντὶ τοῦ metui, Cytherēa, ὄμηρ. Κυθήρεια : ἐπίθετον τῆς Ἀφροδίτης ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων, ὅπου ἐλατρεύετο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους καὶ πλησίον τῆς ὁποίας κατὰ μεταγενεστέραν παράδοσιν ἀνέδύθη ἀπὸ τὰ κύματα. manent immōta tuorum fata tibi, ταῦτα λέγει ὁ Ζεὺς, διότι ἡ Ἀφροδίτη παραπονουμένη εἶχεν εἶπει : quae te sententia vertit? immōtus, - a - um = ἀμετακίνητος, ἀμετάβλητος. fata tuorum = ἡ μοῖρα τῶν σῶν, δηλ. ἡ περὶ τοῦ Αἰνείου θεία βουλή. tibi, δοτ. χαριστικῆ.

258 - 259. urbem et moenia = urbis moenia. Lavini, γεν. ἐξ ὀνομαστ. Lavinium. sublimem feres ad sidera caeli = μετάρσιον θὰ φέρῃς εἰς τοὺς θεοὺς. Ταῦτα ἀναφέρονται εἰς ὅ,τι εἶχεν εἶπει ἡ Ἀφροδίτη, ὅτε παρεπονεῖτο πρὸς τὸν Δία, caeli quibus adnūis arcem = οἷς τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ οὐρανοῦ ὑπισχνεῖσαι (στίχ. 250). magnanimus = μεγάλθυμος, μεγαλήτωρ.

261. hic, δηλ. ὁ Αἰνείας. Tibi, δοτ. ἡθικῆ. quando = quoniam = ἐπειδὴ. remordet ἀντὶ τοῦ itērum, itērumque mordet : non cessat mordere, εἶναι ἰσχυρότερον τοῦ mordet = ἀνιᾷ σε.

262. longius et volvens. Τὸ longius συναπτέον τῷ volvens, ὁ ἴσον τῷ evolvens = καὶ μακρότερον ἀνελιττων ἢ μεταφορὰ ἐκ τοῦ βιβλίου (volūmen), ὅπερ ἀνεγινώσκετο ἀνελιττόμενον. movebo = θὰ κινήσω, θὰ ἀποκαλύψω.

263. Italia = in Italia. populos feroces = populos bellicōsos, δηλ. τοὺς Ροτούλους καὶ τοὺς Τυρρηνοὺς. contūdet = superabit, vincet = θὰ καταβάλλῃ· οἱ χρόνοι contundo, - tūdi, - tūsum, - ēre = συντρίβω.

264. mores. . . ponet = θὰ εἰσαγάγῃ τάξιν καὶ εὐνομίαν. moenia ponet = moenia condet = θὰ κτίσῃ τείχη.

265 - 266. aestas, κυρίως τὸ θέρος, ἐδῶ τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὅλου, κατὰ συνεκδοχὴν ὡς καὶ κατωτέρω. terna hiberna (castra) = tres hiemes, ἤτοι τρία ἔτη. dum = ἕως οὖ. vidērit, μέλλον δεύτερος = θὰ ἔχῃ ἴδει. Rutūlis subactis, δοτ. τῆς ἀναφορᾶς = ex quo Rutūli subacti erunt = ἀφ' οὗ χρόνου ὑποταχθῶσιν οἱ Ροτούλοι· ἢ δοτ. τῆς ἀναφορᾶς συναπτέα τῷ trasiērint (= θὰ ἔχουν παρέλθει) : ἢ πτώσις ἐνταῦθα κατὰ τὸ ἑλλην. ἰδίωμα, πρβλ. Θουκυδ. « ἡμέραι. . . ἦσαν τῆς Μυτιλήνης ἐλαωκυῖα ἑπτὰ » καὶ Δημοσθ. κατὰ Μειδίου 24 « μαρτυροῦμεν ἤδη τῆ κρίσει ἐκείνη διαγεγονότα ἔτη ὀκτώ ». Οἱ Ροτούλοι, λαὸς τοῦ Λατίου, ἀντεπεξῆλθον κατὰ τῶν Τρώων τῆ προτροπῆ τοῦ βασιλέως των Τούρνου, οὗτος δ' ὁ ἀγὼν εἶναι τὸ θέμα τῶν τελευταίων βιβλίων τῆς Αἰνειάδος.

267. at, ἀντίθεσις πρὸς τὸ ἐν στίχ. 261 hic, at, σύνδ. = ἀτάρ, ἀλλά, δέ. puer Aescaniū, ὁ μικρὸς τοῦ Αἰνείου υἱὸς ὁ γεννηθεὶς ἀπὸ τὴν Κρέουσας. nunc = νῦν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν προτέραν προσηγορίαν Iulus (ἰστίχ. 268). Iulo, κατηγορούμενον κατὰ δοτ. καθ' ἑλξιν πρὸς τὸ cui. Ὁ πρῶτος εἰσηγητῆς τῆς γνώμης τῆς ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου καταγωγῆς τῆς Ἰουλίας γενεᾶς ἦτο ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ.

268. Iulus, οὕτως ἐκαλεῖτο καὶ εἰς ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Τρώος. res Iulia = τὰ τῆς Ἰλίου, τὸ κράτος τῆς Τροίας. stetit, δηλ. incolūmis regno, ἀφαιρ. μεταφορικῶς = εἰς τὸ ὕψος τῆς δυνάμεώς ηου.

269. magnos orbis, οὕτω καλοῦνται οἱ κύκλοι τοῦ ἐνιαυτοῦ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς μικροτέρους κύκλους τῶν μηνῶν, οἵτινες ἀπαρτίζουν τὸν ἐνιαυτόν. volvendis = volventibus = περιοδικῶς ἐπανερχομένων. volvo, εἰς μέσσην σημασίαν : περιστρεφομένων διὰ τῆς περιοδικῆς ἐπανόδου. mensibus = τῶν μηνῶν.

271. transfēret = θὰ μεταφέρῃ (δηλ. τὴν Ἄλβαν ὁ Ἀσκάνιος). Τὸ τριακοστὸν ἔτος ὁ Ἀσκάνιος τὴν Albam Longam θὰ κτίσῃ καὶ ἐκ τοῦ Λαουίνιου θὰ μεταφέρῃ τὴν ἑδραν εἰς ταύτην. Longam . . . Albam, ἢ συνήθης ἐκφορά εἶναι Alba Longa, ἀλλὰ προηγείται τὸ

ἐπίθετον συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαϊκὴν τῶν λέξεων ἀκολουθίαν (ὡς bona dea, patria potestas, sacra via). multa vi = ἰσχυρῶς. muniet = θὰ ὀχυρώσῃ, ἤτοι ὀχυρωτάτην θὰ κτίσῃ.

272. hic, ἐπίρρ. = ἐνταῦθα, δηλ. ἐν τῇ "Ἀλβᾷ. iam = εὐθύς, ἔπειτα. ter centum = τριακόσια : ὁ Αἰνεΐας θὰ βασιλεύσῃ τρία ἔτη, ὁ Ἀσκάνιος τριάκοντα, τριακόσια δὲ οἱ Ἀλβανοὶ βασιλεῖς. (Σημειώσον τοὺς ἀριθμητικοὺς συνδυασμοὺς τοῦ τρία ὡς ἱεροῦ ἀριθμοῦ. regnabitur (ἀπροσώπως κεῖται) = βασιλεία ἐστιᾶς.

273. gente sub Hectorēa, ἀπλῶς ἀντὶ τοῦ gente sub Troiana, ἀπὸ τοῦ Ἑκτορος, μεγίστου ἥρωος τῶν Τρώων. regina, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως. sacerdos = virgo Vestalis = ἐστιᾶς.

274. gravis = gravida = ἐγκύμων, κυοφοροῦσα· πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Νουμίτωρος Ρέας Σιλβίας, ἣτις ἠναγκάσθη νὰ γίνῃ ἐστιᾶς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Νουμίτωρος Ἀμουλίου, ἀρπάσαντος τὸν θρόνον ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του. geminam . . . prolem = θὰ γεννήσῃ δίδυμα, ἤτοι τὸν Ρωμύλον καὶ τὸν Ρῶμον. Ilia = Troiana : εἶναι ἡ Ρέα Σιλβία. Τὸ ὄνομα τοῦτο φαίνεται μετὰφρασις τοῦ ἔλλη. Ρέα Ἰδαία (Ἰδη = δάσος, silva)· οὕτως ὀνομάζεται ἡ θεὰ Κυβέλη.

275. Lupae nutricis = τῆς τροφοῦ Λυκαίνης. Τὸν Ρωμύλον ἐθήλασε λύκαινα, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀποθανούσης οὗτος ἀφῆρεσε τὸ δέρμα καὶ ἐνεδύθη εἰς ἀνάμνησιν καὶ εὐγνωμοσύνην. tegmine = τῷ καλύμματι, τῷ δέρματι. fulvo = τῷ ξανθῷ. pelle = tegmine (pelle) laetus = ἐπὶ τῷ δέρματι περιχαρής, ἐνδεδυμένος, φορῶν μὲ χαρὰν τὸ δέρμα.

276. excipiet gentem, δηλ. Aeneae = θὰ διαδεχθῆ (ὁ Ρωμύλος) τὸ γένος τοῦ Αἰνεΐου καὶ θὰ συνεχίσῃ αὐτὸ ἀπὸ τῆς Ἀλβας ἐν τῇ Ρώμῃ. Τῆς Ἀλβας κληρονόμος ὑπῆρξεν ἡ Ρώμη. Mavortia = ἀρήια, ἀπὸ τοῦ Mavors, ὅστις εἶναι ἀρχαιότερος τύπος τοῦ Mars (Ἄρης), οὗ υἱὸς ἦτο ὁ Ρωμύλος.

277. Romanos dicet, ἐξήγησις ἐτυμολογικῆ. suo de nomine = ἀπὸ τοῦ ὀνόματός του.

278. his, δηλ. Romanis. rerum, ληπτέον ἀπὸ κοινοῦ καὶ εἰς τὸ metas (=terminos) καὶ εἰς τὸ tempora. sine fine = infinitum· τοπικῶς καὶ χρονικῶς.

279. imperium sine fine dedi = τὸ κράτος αἰώνιον ἔδωκα. Τοῦτο δίδει ὁ Ζεὺς κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν Μοιρῶν ὀρισμένα καὶ οὐχὶ περισσότερα. quin ἐκ τοῦ quine (= πῶς οὐ ;) = ἀλλὰ μὴν· καὶ διὰ τοῦ

quin εἰσάγεται τι σημαντικώτερον· εἶναι δὲ τοῦτο ὁ ἐξευμενισμὸς τῆς ὠργισμένης (aspera) "Σρας.

280. fatigat = vexat = requiescere non sinit = δὲν ἀφήνει νὰ ἡσυχάσουν, διαρκῶς ταρασσει. metu = ἐκ φόβου, φοβουμένη δηλ. μὴ ἔλθῃ ὁ Αἰνείας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἰδρῦση κράτος μέλλον νὰ καταστρέφῃ τὴν Καρχηδόνα.

281 - 282. consilia in melius referet = θὰ μεταβάλλῃ γνώμην ἐπὶ τὰ βελτίω. fovēbit = θὰ περιθάλψῃ, δηλ. θὰ εὐνοήσῃ τοὺς Ρωμαίους τόσον, ὥστε νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς rerum (= orbis terrarum) dominos = τοῦ κόσμου δεσπότες. gentemque togatam, διὰ τοῦ que ἐπιφέρεται ἀκριβέστερος προσδιορισμὸς τοῦ Romanos. gentem togatam = τὸ τηβεννοφόρον ἔθνος. Ἡ toga (τήβεννος) ἦτο τὸ ἐθνικὸν ἔνδυμα τῶν Ρωμαίων, λευκὸν καὶ ποδῆρες.

282. Sic placitum, δηλ. mihi est = sic devrevi = οὕτως ἀπεφάσισα. Συνήθης ἢ παράλειψις τοῦ esse εἰς τὰς τοιαύτας φράσεις. lustrum (οὐδ.) = καθαρμὸς πολιτῶν, ὁ κατὰ πενταετηρίδα, ὑπὸ τῶν τιμητῶν ἐπιτελούμενος μετὰ τὴν συντέλειαν τῶν τιμήσεων, ὁ πενταετηρικός καθαρμὸς, πενταετία, πενταετηρίς. lustris labentibus = περιτελλομένων τῶν ἐνιαυτῶν, ἐν τῇ προόδῳ τῶν ἐτῶν.

284. domus Assarāci = ὁ οἶκος τοῦ Ἀσσαράκου, ὃς ἦν πάππος τοῦ Ἀγγίσιου καὶ πρόπαππος τοῦ Αἰνείου. domus Assaraci = οἱ ἐκ τῶν Τρώων καταγόμενοι Ρωμαῖοι. Phthia = ἡ Φθία, ἡ πατρίς τοῦ Ἀχιλλέως. Mycēnae = Μυκῆναι πρωτεύουσα τοῦ κράτους τοῦ Ἀγαμέμνονος· διὰ τῆς Φθίας καὶ τῶν Μυκηνῶν δηλοῦται ὅλη ἡ Ἑλλάς. Ἡ Ἑλλάς ὑπετάγη εἰς τὴν Ρώμην τὸ 146 π.Χ.

285. Servitio premēt = ζυγῶ (δουλείας) θὰ πιέσῃ· ἡ φράσις ἰσχυροτέρα τῆς φράσεως imperio premet· παραπλησία καὶ ἡ ἔννοια τοῦ dominābitur = θὰ δεσπότησῃ. Argis, ἀφαιρ. τοῦ Argi - orum = Argos· οὐδ. τὸ Ἄργος· ἡ ἀφαιρ. εἰς τὸ dominābitur victis Argis, τοῦ ἡττηθέντος Ἄργους.

286. pulchra Troianus origine Caesar. Σημείωσον τὴν ἀντιστοιχίαν τῶν ἐπιθέτων καὶ τῶν οὐσιαστικῶν pulchra origine = clara, egregia origine. Τοὺς στίχους 286 - 296 ἐποίησεν ὁ Οὐεργίλιος πρὸς ἐξύμνησιν τοῦ Αὐγούστου. Οὗτος ἔφερε τὸ ὄνομα Iulius Caesar δικαίωματι τῆς υἰοθεσίας· ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἰουλία γενεὰ κατήγετο ἐκ τοῦ Ἰούλου

ἐκλήθη Troianus. Τὸ πλήρες ὄνομα τοῦ Αὐγούστου ἦτο C. Iulius Caesar Octavianus.

287. Imperium Oceano, famam qui terminet astris = ὅστις τὴν ἀρχὴν τοῦ διὰ τοῦ Ὠκεανοῦ, τὴν φήμην τοῦ διὰ τῶν ἄστρων θὰ ὀρίσῃ· ὑπερβολή.

288. nomen, κατὰ παράθεσιν διορισμὸς εἰς τὸ Iulius. demissum = deductum = καταγόμενον, προερχόμενον.

289. caelo, ἀφαιρ. ἀντὶ in caelo : ὁ ὑπαινεγμὸς εἰς τὴν ἀποθέωσιν τοῦ Αὐγούστου. spoliis onustum Orientis = μεστὸν λαφύρων ἀνατολικῶν. Νοεῖται ἡ ἐκστρατεία ἢ γενομένη πρὸ 30 π.Χ. μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ μάχην ἐναντίον τῆς Συρίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ τοῦ Πτολεμαίου καὶ Φαρνάκου, οἵτινες ἠνώθησαν μετὰ τὸν Ἀντώνιον.

290. secūra = ἄφροντις, χωρὶς νὰ ἔχῃς ἐνοχλήσεις ἀπὸ τὴν Ἥραν. vocabitur votis = θὰ καλῆται δι' εὐχῶν, θὰ λατρεύεται ὡς θεός, θὰ τυγχάνῃ θεῶν τιμῶν. Ποιητικῶς οὕτω παρίσταται ἡ ἀποθέωσις τοῦ Αὐγούστου· σημείωσον τὴν παρήχησιν· hic quoque = καὶ οὗτος ὁ Αὐγούστος, ὅπως δηλ. καὶ ὁ Αἰνεΐας.

291. tum, μετάβασις εἰς τὴν ἐξύμνησιν τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης. aspēra saecūla mitēscent = οἱ ἄγριοι αἰῶνες θὰ ἡμερωθοῦν. Εἶναι ἡ Pax Romana. Προσωποποιεῖ τὸν χρόνον ὁ ποιητὴς ἀποδίδων αὐτῷ ιδιότητας προσηκούσας τοῖς ἀνθρώποις. positis bellis = compositis bellis = finitis bellis = παυσαμένων τῶν πολέμων.

292. cana = ἡ πολιὰ, ἡ παναρχαία (antiqua, prisea). Fides = ἡ προσωποποίησις ἀφηρημένων ἐννοιῶν συχνὰ ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ρωμ. μυθολογίαν. Τὸ cana ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν Vestam. Ἡ Ἑστία (Vesta) εἶναι θεότης ἀνήκουσα εἰς τὰς πολιούχους θεότητας τῆς Τροίας, μετεφέρθη δὲ μετὰ τοὺς Ἑφεστίους Θεοὺς ὑπὸ τοῦ Αἰνεΐου εἰς τὴν Ἰταλίαν. Remo cum fratre Quirinus. . . Κυρῖνος εἶναι ὁ Σαβινικὸς Ἄρης ὁ θεὸς τῆς σαβινικῆς φυλῆς τῆς ἰδρυθείσης ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου. Ὅταν δ' ἡ φυλὴ αὕτη συνεχαιρέθη μετὰ τὴν φυλὴν τῶν Ραμνήτων, ὁ Κυρῖνος ἐταντίσθη πρὸς τὸν Ρωμύλον, ὅστις ἦτο ἐπώνυμος τῆς Ρώμης ἥρωος. Οἱ ἀδελφοὶ Ρωμύλος καὶ Ρῶμος, ἀφ' οὗ ἐφιλονίκησαν μέχρι θανάτου, συνεφιλιώθησαν· ἡ συμφιλίωσις δὲ προσημαίνει τὸ τέλος τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ὑφ' ὧν κατετρύχετο ἡ Ρώμη καὶ εἶναι σύμβολον ἡσυχίας καὶ εἰρήνης.

293. iura dabunt = leges ferent = θα εισαγάγουν νόμους, δι' ὧν τὰ δίκαια συνέχονται· ὁ δεύτερος Ρωμύλος ἦτο ὁ Αὐγουστος Καῖσαρ, ὅστις διὰ τῶν νόμων θα εισαγάγῃ κόσμον καὶ τάξιν εἰς τὸ κράτος τῶν Ρωμαίων.

294. Belli portae, ὁ πόλεμος προσωποποιεῖται· ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἰανοῦ, ὅστις ἐν εἰρήνῃ μόνον ἐκλείετο· κατὰ τὸ 29 ἐκλείσθη ὁ ναός. Παρίσταται ὁ πόλεμος ἐν εἰρήνῃ μὲν ὡς ἐν εἰρικτῇ κατεχόμενος καὶ ἐπιβλεπόμενος, ἐν πολέμῳ δὲ ἀφιέμενος ἐλεύθερος κατὰ τῶν πολεμίων. ferro et compagibus artis, ἐν διὰ δυοῖν, ἀντὶ τοῦ ferrēis compagibus artis = σιδηραῖς σφιγκατῖς) = artis) συναρμογαῖς. Furor impius = ἡ ἀσεβῆς μανία (τῶν ἐμφυλίων πολέμων). dirus, a, um = φρικτός. intus = ἐντὸς (τοῦ ναοῦ).

295. centum vincetus aënis nodis = ἑκατὸν δεδεμένη χαλκοῖς δεσμοῖς. vincetus, παθητ. μετοχή τοῦ vincio, vixi, vincitum, vincire = δένω. post tergum = ὀπισθεν. aënus, a, um = χαλκοῦς. παρὰ τὸ aes - aeris = χαλκός.

296. fremet horridus ore cruēnto = θα βρυχᾶται φρικτὸς αἱματηρῶ τῷ στόματι. Σημείωσον τὴν διὰ τοῦ φθόγγου r παρήχησιν. frēmo, -ūi, -itum, -ēre = βρέμω, φρυάττομαι, βρυχώμαι.

Στίχ. 441 - 493

441. lucus, ἄρ. = ἄλσος. fuit, ἄς μεταφρασθῆ διὰ παρατατικοῦ. laetissimus umbrae, τὸ ἐπίθετον laetus συντασ. πρὸς γενικὴν κατὰ τὰ ἀφθονίας σημαντικὰ = πλουσιώτατον εἰς σκιάν.

442 - 443. quo primum. . . signum, ἡ σειρὰ τῶν λέξεων : quo loco (= ἐν ᾧ τόπῳ, ἔνθα) Poeni iactati undis et turbine effodere primum signum. effodio, -ōdi, -ossum, -ēre = ἀνασκάπτω. signum = omen = σημεῖον, οἰωνός.

444. monstrarat = monstraverat, ὑπερσ. τοῦ monstro ἄ' συζ. ὄμηρ. = δεικνύω. caput aeris equi ἐπεξεργεῖ τὸ signum = δηλ. κεφαλὴν θυμοειδοῦς ἵππου. Τὰ νομίσματα τῆς ὑαρχηδόνος ἔφερον κεφαλὴν ἵππου.

444 - 445. sic nam = nam sic. fore = futūram esse, οὗ ὑποκείμενον τὸ gentem, κατηγορούμενον δὲ τὸ egregiam bello et facilem victu : victus -us (vivo) = τὰ πρὸς τὸν βίον, τὰ ἐπιτήδεια· facilem victu = εὐκόλον πρὸς τὸ ἔχειν τὰ πρὸς τὸν βίον (πρβλ. τὸ ὄμηρ. θεοὶ φρεῖα ζῶντες).

446. Sidoniā : ἡ Διδῶ καλεῖται οὕτως ἐκ τῆς Σιδῶνος, πρω-
τευούσης τῆς Φοινίκης.

447. condebat, ὅτε εισήρχετο ὁ Αἰνειάς δὲν εἶχε συντελεσθῆ ἡ
κτίσις τοῦ ναοῦ. donis et numine, αἱ ἀφαιρετικαὶ ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ
opulentum (= κραταῖον)· τὰ προσφερόμενα πλούσια δῶρα (donis)
ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς προστασίας (numine) τῆς θε-
ᾶς (divae), nūmen - inis, οὐ. (nuo) = νεῦμα, βούλησις κατ' ἐξοχὴν δὲ
ἡ τοῦ θεοῦ βουλή, ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις, ἡ θεία δύναμις καὶ ἐξουσία.

448 - 449. cui gradibus = cuius (= οὗ ναοῦ) gradibus ἀφαιρ.
(= ἀπὸ τῶν βαθμίδων). aënea surgebant lumina = χαλκοῦ ὑψοῦντο
οὐδοί. nexaeque aere trabes, δηλ. surgebant = καὶ χαλκόδετοι πα-
ραστάδες : ἡδύνατο ὁ ποιητῆς νὰ εἴπῃ καθόλου ὅτι οἱ οὐδοὶ καὶ αἱ πα-
ραστάδες ἦσαν ἀπὸ χαλκόν· ἀλλὰ μετεχειρίσθη τὸ ρῆμα surgebant
(ὑψοῦντο), τὸ ὁποῖον εἶναι εἰκονικώτερον ἀπὸ τὸ ἄχρουν erant (= ἦσαν,
ὅπως λέγει καὶ εὐθύς κατωτέρω foribus cardo stridebat aënis ἀντὶ
τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀχρόου fores erant aënae. fores - ium πληθ. = θύρα.
cardo - inis (ἀρσ.) = στρόφιγξ, γίγγλυμος (τῆς θύρας)· strido, -di,-
-ere = τρίζω. Σημείωσον ὅτι καὶ οἱ δύο στίχοι ἀρχίζουσιν ἀπὸ τὰς λέξεις
aënae - aere, ὁ δευτέρος δὲ τελειώνει εἰς τὴν λέξιν aënis. Παρατηρητέα
καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἐπιθέτων, aënea, aere nexae, aënis.

450. nova res oblata = ἀπροσδόκητον πρᾶγμα ἐμφανισθέν. Τοῦτο
δὲ ἐφεξῆς διασαφεῖται (453). timōrem, ὁ φόβος τοῦ Αἰνειοῦ προήρχετο
ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οὗτος ἠγνόει πῶς θὰ ὑπέδεχτο αὐτὸν ἡ Διδῶ.
lenit, παρακ. τοῦ lenio δ' συζ. ὁμ. = πραῦνω.

452. afflictis rebus, ἀφαιρ. ἀπόλυτος = in rebus afflictis =
ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀπορίᾳ. melius confidēre = νὰ ἔχῃ περισσοτέραν πεποί-
θησιν, περισσότερον θάρρος. sub. . . templo = in inferioribus parti-
bus templi = ἀπὸ τὴν βᾶσιν τοῦ κρηπιδώματος, ὡς ἀπὸ τὴν ἀφετηρίαν
ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐθεᾶτο ὁ Αἰνειάς. singula = τὰ καθ' ἕκαστα (τοῦ ναοῦ).
lūstro α' συζ. ὁμ. = ἐξετάζω, παρατηρῶ.

454. reginam opperīens = τὴν βασίλισσαν ἀναμένων· opperīens,
- perītus καὶ pertus sum, -īri = ἀναμένω. Ὁ ποιητῆς δὲν διασαφεῖ
πόθεν εἶχεν τὴν πληροφορίαν ὁ Αἰνειάς ὅτι θὰ προσήρχετο εἰς τὸν ναὸν
ἡ βασίλισσα, ἵνα βουλευθῆ ἐν αὐτῷ ὡς ἐν βουλευτηρίῳ, κατὰ τὰ παρὰ
Ῥωμαίους κρατοῦντα, περὶ τῶν κοινῶν, καθ' ὃν χρόνον οὗτος ἦτο ἐκεῖ.
quae fortūna sit urbi, πλαγία ἐρώτησις ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ ἐν στίχῳ

456 mirātur = θαυμάζει), ἐξ οὗ κρέπανται καὶ αἱ αἰτιατικαὶ manus καὶ labōrem. Τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως, ὁ Αἰν. συνετέραινεν ἀπὸ τῆν μεγαλοπρέπειαν τῆς κατασκευῆς.

455. artificum manus inter se, ὑπονοεῖται τὸ certantes = τῶν τεχνιτῶν τὰς χεῖρας τὰς πρὸς ἀλλήλας ἀμιλλωμένας, δηλ. τὴν ἐργασίαν τῶν τεχνιτῶν, οἱ ὅποιοι ἠμιλλῶντο πρὸς ἀλλήλους. opērum labōrem = opēra laboriōsa = ἔργα πολύμοχθα, πολύπονα, ἐργώδη.

456. ex ordīne, κεῖται ὡς ἐπιθετικὸς διορισμὸς τοῦ pugnas = τὰς κατὰ τάξιν ἐζωγραφημένας μάχας.

457. famā, ἀφαιρ. ὀργανικὴ = τῇ φήμῃ.

458. ambōbus = εἰς ἀμφοτέρους· δηλ., ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τοὺς Ἀτρείδας, ἐναντίον τῶν ὁποίων ὠργίζετο ὁ Ἀχιλλεύς, διότι ὁ ἕτερος τῶν Ἀτρείδων (Ἀγαμέμνων) ἤρπασε τὴν Βρῆσηίδα, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸν Πρίαμον, πατέρα τοῦ Ἐκτορος τοῦ φονεύσαντος τὸν Πάτροκλον.

459. constitit = ἔστη.

460. plena nostri laboris = plena (fama) nostri laboris = πλήρης τῆς φήμης περὶ τοῦ ἡμετέρου πόνου = labor = πόνος τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου καὶ αἱ ταλαιπωρίαι.

461. en Priāmus = ἰδού ὁ Πρίαμος. Τὸ en κεῖται ἐνταῦθα μὲ ὀνομαστικὴν, ἀλλαχού μὲ αἰτιατικὴν. hic etiam = καὶ ἐνταῦθα. laudi = virtūti = εἰς τὴν ἀρετὴν. suā praemiā = τὰ ἑαυτῆς βραβεῖα, τὰ ἀρμόζοντα εἰς αὐτὴν βραβεῖα.

462. sunt lacrimae rerum, ὁ στίχος εἶναι παροιμιώδης. Τὸ rerum εἶναι γεν. ἀντικειμενικὴ εἰς τὸ lacrimae, ἐξυπακούεται δὲ εἰς αὐτὸ τὸ ἐπίθετον humanarum, λαμβανόμενον ἐκ τοῦ κατωτέρω mortālīa = ὑπάρχουν δάκρυα διὰ τὰς δυστυχίας τῶν ἀνθρώπων, ὑπάρχουν δηλ. καὶ ἐδῶ ἄνθρωποι ποὺ δακρύζουν διὰ τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων. Συγγενεῖς κατ' ἐννοίαν ἢ ἐφεξῆς πρότασις et mentem mortālīa tangunt = καὶ αἱ τύχαι τῶν θνητῶν (mortālīa) συγκινοῦν (= tangunt) τὴν καρδίαν (= mentem).

463. solve metus (νόησον τὸ corde) = ἀπόβαλε τοὺς φόβους (ἀπὸ τῆν ψυχὴν σου). haec fama = harum rerum fama = τῶν κατορθωμάτων μας ἢ φήμη. tibi δοτ. ἠθικὴ· ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ἀχάτην, ὑπονοεῖ δ' ὅμως ἀσφαλῶς καὶ ἑαυτόν.

464. pictūrā inani, ἀφαιρ. ὀργ. = τῇ κενῇ ζωγραφίᾳ. Ὁ δεξιὸς ζωγράφος εἰκονίζων ἀπατᾷ, διότι ἐξεγείρει εἰς τοὺς ἀνθρώπους συναι-

σθήματα καὶ πάθη τοιαῦτα, οἷα θὰ ἐξήγειρον αὐτὰ τὰ πράγματα. animum pascit = τὴν ψυχὴν τέρπει. pascō, pavi, pastum, pascere = βόσκω, νέμω, τέρπω.

465. multa gēmens = πολλὰ στενάζων. umēctat = irrigat = βρέχει largo flumine = ἀφθόνω ροῇ (δακρυῖν)· πρβλ.

*Ὀμ. I, 570 δεύοντο δὲ δάκρουσι κόλποι

καὶ Θ, 522 δάκρον δ' ἔδενεν ὑπὸ βλεφάροισι παρειάς.

466 - 493. Εἰς τοὺς στίχους τούτους περιγράφει ὁ ποιητὴς εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐξωγραφημέναι εἰς τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ καὶ δεικνύουν ὀκτὼ σκηναὶ ἀπὸ τὸν Τρωικὸν πόλεμον εἰς τέσσαρα ἀντίστοιχα ζεύγη, τὰ ὁποῖα δηλοῦνται διὰ τῶν ἐπιρρημάτων haec... haec (στίχ. 467 - 468), hinc... parte... alia (469 - 474): ἤτοι νίκην τῶν Τρώων ὑπὸ τὸν Ἔκτορα (1) καὶ τῶν Ἀχαιῶν ὑπὸ τὸν Ἀχιλλέα (1), τὸν φόνον τοῦ Ρήσου ὑπὸ τοῦ Διομήδους (2) καὶ τὸν φόνον τοῦ Τρωίλου ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως (2), τὴν πρόσδοτον τῶν Τρωάδων εἰς τὸν ναὸν τῆς Παλλάδος (3) καὶ τὴν πρόσδοτον τοῦ Πριάμου πρὸς τὸν Ἀχιλλέα (3), τὴν ἐπικουρίαν τῶν Αἰθίοπων ὑπὸ τὸν Μέμνονα (4) καὶ τὴν ἐπικουρίαν τῶν Ἀμαζόνων ὑπὸ τὴν Πενθεσίλειαν (4).

466. Pergāma : οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ ἀκρόπολις τῆς Τροίας, ὅπου οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως, συχνὰ δὲ κεῖται ἡ λέξις καὶ ἀντ' αὐτῆς τῆς πόλεως.

467. uti Grai (Graeci) fugerent... premēret Troiāna iuventus = πῶς ἔφευγον μὲν οἱ Ἕλληνας, ἐπίεζε δ' αὐτοὺς ἡ Τρωικὴ νεότης.

468. Phyges, ἐνόησον fugerent, ἔφευγον μὲν οἱ Φρύγες (Τρῶες), instāret curru cristātus Achilles = ἐπῆρχετο δὲ ἐναντίον αὐτῶν τῷ ἄρματι ὁ κορυθαίολος Ἀχιλλεύς.

469. Rhēsi (Rhēsus) = Ρῆσος : Θραξ βασιλεὺς ἐλθὼν εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων. Περὶ τοῦ θανάτου του καὶ τῆς ἀπαγωγῆς τῶν ἵππων του ὑπὸ τοῦ Διομήδους ἰδὲ Ὀμήρου Ἰλ. Κ. 334 κ.έ.

470. tentoria nivēis velis = σκηναὶ ἐκ λευκῆς ὀθόνης. Σκηναὶ ἐκ λευκῆς ὀθόνης στρατιωτικαὶ ὑπῆρχον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ποιητοῦ· αἱ σκηναὶ κατὰ τοὺς ἥρωικούς χρόνους ἦσαν ἀπὸ πλέγματα σχοίνου καὶ καλάμου. Ἀναχρονισμὸς τοῦ ποιητοῦ. primo sonno prodita = κατὰ τὸν πρῶτον ὕπνον (ὅστις εἶναι καὶ βαθύτατος) προδοθεῖσαι. Τῆν

προδοσίαν ἐνήργησεν ὁ Δόλων, ὅστις, διὰ τὰ σωθῆ, διηγήθη πρὸς τὸν Διομήδη καὶ τὸν Ὀδυσσεά τὴν ἄφιξιν τοῦ Πήσου.

471. multa caede = πολλῶ φόνῳ.

472. ardentis equos avertit in castra : τοὺς θυμοειδεῖς ἵππους ἦλασεν εἰς τὸ στρατόπεδον (τὸ ἑλληνικόν).

473. prius quam gustāssent . . bibissent : ἡ Τροία κατὰ τὴν μοῖραν θὰ ἐκυριεύετο, ἐὰν οἱ ἵπποι τοῦ Πήσου δὲν ἤθελον γευθῆ χλόην τῆς Τροίας καὶ δὲν ἤθελον πίνει ὕδωρ τοῦ Ξάνθου. gusto = γεύομαι. pabulum - i = χόρτος, χλόη. bibo = πίνω. Xanthus = ὁ Ξάνθος· οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ ποταμὸς ὑπὸ τῶν θεῶν, ἐν ᾧ οἱ ἄνθρωποι τὸν ἐκάλουν Σκάμανδρον.,

474. Troilus = ὁ Τρωῖλος : ἦτο υἱὸς τοῦ Πριάμου, ἔπεσε δὲ ἐν τῇ μάχῃ πρὸ τῶν ἀγώνων, οὗς διηγεῖται ὁ Ὅμηρος εἰς τὴν Ἰλιάδα. Ἐν συμπλοκῇ πρὸς τὸν Ἀχιλλέα ἔχασε τὴν ἀσπίδα (amissis armis) καὶ πληρωθεὶς ἔπεσεν ὕπτιος εἰς τὰ ὀπίσω ἀπὸ τοῦ ἄρματος, τὸ ὁποῖον οὕτως ἐκενώθη (curru haeret inani), ἔχων τοὺς πόδας ἐμπεπλεγμένους εἰς τὰ ἦνια, τὰ ὁποῖα ἐκράτει διὰ τῶν χειρῶν (lora tenens tamen)· ὁ τράχηλος καὶ ἡ κόμη του σύρονται εἰς τὴν γῆν, εἰς τὴν ὁποίαν χαράσσει γραμμὴν ἢ αἰχμὴ τοῦ δόρατος ἀνεστραμμένου (versa).

475. congressus Achilli = συγχρουσθεὶς πρὸς τὸν Ἀχιλλέα. Ἡ δοτικὴ Achilli ἀντὶ τῆς cum μετ' ἀφαιρ. ἐτέθη ποιητικῶς· ἑλληνισμὸς κατὰ τὸ μάχεσθαί τινι. puer atque impar = παῖς καὶ ἄνισος (τῷ Ἀχιλλεῖ)· τὸ δεύτερον εἶναι συνέπεια τοῦ πρώτου.

476. fertur equis = φέρεται ὑπὸ τῶν ἵππων, ὑπὸ τοῦ ἄρματός του.

477. tamen = ὅμως, ἀν καὶ ἦτο δηλ. νεκρός.

478. pulvis inscribitur = ἡ κόνις, ἡ γῆ χαράσσεται. versā hastā = τῷ δόρατι ἀνεστραμμένου.

479. non aequae = inīquae = δυσμενοῦς.

480. crinibus passis = μὲν τὰς κόμας λελυμένας. Προσέρχονται λυσίκομοι αἱ Ἰλιάδες εἰς ἔνδειξιν πένθους. pando, pandi, pansum καὶ passum, - ēre = ἀναπετάννυμι, ἀνίημι, λύω. Peplumque ferebant = καὶ ἐκόμιζον τὸν πέπλον. Ὁ πέπλος ἦτο παλαιότατον ἔνδυμα τῶν Ἑλληνίδων ἀπὸ εὐρὺ τετράγωνον τεμάχιον ὑφάσματος πεποιημένος· τοῦτον ἐφόρουσ διὰ πορπῶν στερεώνουσαι τὸ ἄνω μέρος. Ὁ πέπλος σὺν τῷ χρώμῳ περιέπεσεν εἰς ἀχρηστίαν ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ ἄλλου.

ἐνδύματος, περιωρίσθη δὲ εἰς τὸ νὰ φανερώνη τὸ ἔνδυμα τῆς Ἀθηναῖς καὶ μάλιστα τὸ κατὰ τὰ Παναθηναῖα μετὰ πομπῆς προσφερόμενον ὑπὸ τῶν γυναικῶν εἰς τὴν Παλλάδα Ἀθηναῖν.

481. suppliciter = ἱκετευτικῶς· ἀνάφερε εἰς τὸ ferebant. tunsae pectora palmis = κτυπῶσαι τὰ στήθη διὰ τῶν χειρῶν, κοπτόμεναι τὰ στήθη. Ἡ λέξις εἶναι ἐλληνίζουσα.

482. diva solo fixos... tenebat = ἡ θεὰ ἀποστρέφουσα τοὺς ὀφθαλμούς της ἐκράτει προσηλωμένους εἰς τὸ ἔδαφος, τ.ἔ., δὲν ἤκουε τὰς ἱκεσίας των. solo δοτ.

483 - 484. Οἱ στίχοι περιλαμβάνουν τὰ γεγονότα τὰ προηγούμενα τῆς περιγραφομένης σκηνῆς, ὡς τοῦτο γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὸν ὑπερσ. raptaverat (εἶχεν ἐλκύσει). Ὁ Ὀμηρος ἐν Ἴλ. λέγει ὅτι τὸ πτόμα τοῦ Ἐκτορος εἴλκετο ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως τρίς καθ' ἐκάστην πρωίαν πέριξ τοῦ τάφου τοῦ Πατρόκλου. Ὁ Οὐεργίλιος, ὅστις ἀκολουθεῖ διασκευῆν τοῦ μύθου παρ' Εὐριπ. καὶ Ἐννίφ. λέγει ὅτι ὁ Πρίαμος ἔρχεται ἱκέτης, ἕνα ἐξαγοράσῃ τὸ πτόμα τοῦ υἱοῦ (exanimū corpus auro vendebat Achilles = τὸ πτόμα χρυσοῦ ἐπώλει ὁ Ἀχιλλεύς).

485. dat, δηλ. ὁ Αἰνείας : dat gemitum ingentem = μέγα στενάζει.

486. spolia = τὰ σκῦλα.

487. manus inermis = τὰς χεῖρας ἀόπλους, διότι ὁ Πρίαμος εἶχεν ἔλθει ἱκέτης.

488. Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis = ἑαυτὸν δὲ ἐν τοῖς προμάχοις συμπλεκόμενον πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς ἀνγνώρισεν (ὁ Αἰνείας).

489. Eōas acies et nigri Memnōnis armā = τὰ ἐξ Ἀνατολῆς τάγματα καὶ τοῦ μέλανος Μέμνωνος τὰ ὄπλα. Εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἔφερον ὁ Μέμνων, ὁ υἱὸς τοῦ Τιθωνοῦ καὶ τῆς Ἡοῦς, ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοὺς μαύρους Αἰθίοπας. Εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἦλθον καὶ αἱ Ἀμαζόνες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Πενθεσιλείας, θυγατρὸς τοῦ Ἄρεως. Αἱ Ἀμαζόνες κατόικουν ἐν Σκυθία παρὰ τὸν Θερμαδῶντα ποταμόν· ἐπολέμουν ἔφιπποι φέρουσαι δόρυ, πέλεκυν, μικρὰν ἀσπίδα (πέλτην) ἡμισελήνοειδῆ (lunātis peltis) καὶ χρυσοῦν ζωστήρα, ὃν εἶχον δεδεμένον ὑπὸ τὸν γυμνὸν μαστόν, ἐκ τούτου δὲ τοῦ ζωστήρος ἐξήρτων τὸ τόξον, τὴν φαρέτραν καὶ τὴν σπάθην.

492. subnectens = subnēxā habens (cingulā) = ἔχουσα ζω-

στῆρα δεδεμένον. *exsertae mammae* (δοτ. τὸ δὲ ρ. *exsēro* = ἐξείρω, γυμνῶν) = ὑπὸ τὸν γυμνὸν μαστόν.

493. *viris*, δοτ. εἰς τὸ *concurrere* = νὰ συμπλέκεται πρὸς ἄνδρας. *virgo* = παρθένος (οὔσα)· ὁ Ὀμηρος λέγει Ἄμαζόνες ἀντιάνειραι.

Στίχ. 561 - 578

561. *voltum demissa*· ἡ Διδῶ εἶχε τὸ πρόσωπον καταβεβλημένον ἐξ αἰσχύνης, δὲν ἐτόλμα δηλ. νὰ ἀπενίσῃ τοὺς Τρῶας, διότι εἶχεν ἀκούσει ἀπὸ τὸν Ἀχάτην πόσον σκαιῶς καὶ βαρβάρως προσηγέθησαν πρὸς τοὺς Τρῶας οἱ ὑπήκοοί της. Ἡ σύνταξις ἐλληνίζουσα : τὸ ἦθος τῆς Διδῶς εὐγενές.

562. *solvite corde metum*, ἀντὶ *solvite corda metu* = ἀπαλλάξτε τὴν καρδίαν ἀπὸ τὸν φόβον = μὴ φοβεῖσθε.

563. *res dura* = *rerum dura condicio*, ἡ δεινὴ κατάστασις. *regni novitas* = τὸ νέον βασιλείον. Ἡ δεινὴ κατάστασις προήρξετο ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὰς ἐπιβουλὰς τοῦ ἀδελφοῦ Πυγμαλίωνος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὴν γεινίασιν τοῦ νέου βασιλείου πρὸς πολεμίους λαούς. Οὕτως ἡ κατάστασις δικαιολογεῖ τὴν σκαιὰν συμπεριφορὰν τῶν ὑπηκόων τῆς Διδῶς πρὸς τοὺς Τρῶας, δι' ἣν ὅμως ἡ Διδῶ αἰσχύνεται καὶ ἐκ τῆς αἰσχύνης καταβάλλει τὸ πρόσωπον. *talia moliri* = τοιαῦτα νὰ μηχανῶμαι (πρὸς ἀσφάλειάν μου).

564. *custōde*, κεῖται περιηγητικῶς ἀντὶ *costodibus*.

565. *Aeneādum*, τῶν περὶ τὸν Αἰνεΐαν, δηλ. τῶν Τρῶων· ἐλληνικὸς τύπος τῆς γεν. πληθυντικῆς Αἰνεΐαδῶν. *nesciat* (ὑποτ. τοῦ *nescio*) = δύναται νὰ ἀγνοῇ.

566. *virtūtesque virosque* = τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ τοὺς ἄνδρας, ποὺ ἔκαναν αὐτά. Παρήχησις διὰ τοῦ φθόγγου *r. obtūsa* τοῦ *obtundo*, - *tūdi*, - *tūsum* καὶ *tunsum*, - *ere* = τύπτω, ἀμβλύνω. *homo obtūsus* = ἀμβλῦς, μωρός, ἡλίθιος ἄνθρωπος.

567 - 568. *adēo* . . *tam*, κεῖνται ἀπολύτως, χωρὶς νὰ ἀκολουθῇ πρότασις συμπερασματικὴ διὰ τοῦ *ut*, ἥτις ὅμως εὐκόλως δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἀπὸ τὰ προηγούμενα (*ut Troianōrum factā nesciāmus*). *nec tam aversus Sol* = *nec tam in aversa caeli parte iungit*, ζευγνύει, δηλ. ἐζευγμένους ἐλάμβει (*iunctos ducit*), ὅταν δηλ. κατὰ τὴν ἀνατολὴν βαινῇ διὰ τοῦ οὐρανοῦ. *Tyria ab urbe*, ἀπὸ τῆς Καρχηδόνος. Ἡ ἔννοια : Δὲν εἴμεθα τόσον ἀναίσθητοι εἰς τὰς συμφορὰς σας οὐδὲ

κεῖται ἡ χώρα μας τόσον μακρὰν ἀπὸ τὴν πορείαν τοῦ ἡλίου : ἔξω ἀπὸ τὰς οἰκουμένας χώρας, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζωμεν τὰ κατορθώματά σας.

569. Hesperiam, τὴν Ἰταλίαν, ἥτις εἰς τὸν αὐτὸν στίχον καλεῖται Saturnia arva = Saturnia tellus, ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον ἔθνικὸν θεὸν τῶν Ἰταλῶν Saturnum, ὅστις ὕστερον ἐταυτίσθη πρὸς τὸν ἑλληνα Κρόνον.

570. Erycis finis, ποιητικῶς οὕτως ὀνομάζει τὴν Σικελίαν ἀπὸ τοῦ ὄρος Ἐρυκα, ἐφ' οὗ ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀφροδίτης (Venus Erycina). optatis = ἐκλέγετε.

571. auxilio, ἀφαιρετικὴ συναπτέα μετὰ τοῦ tutos opibus, διὰ τῶν ἀναγκαίων χρηματικῶν μέσων. iuvabo, μέλλων τοῦ iuvo = βοηθῶ· ἡ πρότασις συνδέεται πρὸς τὸ dimittam, ἐν ᾧ χρονικῶς προηγεῖται.

572. vultis et = ἐὰν δὲ πάλιν θέλετε. Ἡ ἐρωτηματικὴ πρότασις vultis... considere ἴσα δύναται πρὸς ὑποθετικὴν (si vultis κλπ.) ἥς ἀπόδοσις εἶναι τό : urbem... vestra est. mecum pariter = mecum, simul, mecum una = ὁμοῦ μετ' ἐμοῦ.

573. urbem quam statuo... est, ἀντίστροφος ἔλξις. Πλήρης ἡ φράσις ἔχει ὧδε : urbem quam statuo, (haec) vestra est. statuo = ἰδρῶ. subdūcite navis = ἀνεγκύσατε τὰς ναῦς.

574. Tros Tyriusque, περιληπτικά = Τρῶες καὶ Τύριοι. nullo discrimine = ἄνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως. mihi agētur = a me regētur, tractābitur, habēbitur = θὰ διευθύνεται ὑπ' ἐμοῦ.

585. Noto compūsus eodem. Τὸ Noto ποιητικῶς ἀντὶ τοῦ vento. eodem, δηλ. quo vos compulsi estis. compūsus = ὠσθεῖς = ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀνέμου, ὑφ' οὗ σεῖς ἐώσθητε, ὠσθεῖς.

576. adforet = adēset· ἡ εὐχὴ δὲν εἶναι ἀνεκπλήρωτος ἐδῶ, ὡς φανερόν· τὰ ἐπόμενα. certos = ἀνθρώπους πιστούς.

578. si errat = διὰ τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν πλανᾶται. si quibus silvis· quibus, ἀόριστος ἀντωνυμία = ἐὰν κάπου εἰς τὰ δάση. Τὸ urbibus καθόλου περὶ πόλεων κατακημένων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ silvis,

13. *Fracti bello = defessi bello = καταπεπονημένοι ἐκ τοῦ πολέμου. fati = calamitatibus = ὑπὸ τῶν συμφορῶν. repulsi = ἀποκρουσθέντες* δηλ. ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκπορθήσουν τὴν Τροίαν. *ductōres Danaūm (= Danaorum) = οἱ ἡγεμόνες τῶν Δαναῶν.*

14. *tot annis = τοσοῦτων ἐτῶν, ἦτοι δέκα. labentibus annis* ἀφαιρ. ἀπόλυτος, ἥτις δηλοῖ τὴν αἰτίαν καὶ κεῖται κατ' ἐνεστῶτα καὶ οὐχὶ παρακ. (*lapsis*), διότι εἰσέτι οἱ Δαναοὶ κατεπονοῦντο εἰς τὰς πρὸς ἄλωσιν τῆς Τροίας ἀποπείρας, τέλος δ' ἀπελπίσαντες κατέφυγον εἰς δόλον.

15. *instar montis = ad montis magnitudinē = εἰς τὸ μέγεθος ὄρους. divīna Pallādis arte = arte deae Palladis = μηχαναῖσι Παλλάδος (ὡς λέγει ὁ Εὐριπίδης ἐν Τρωάσιν) · ἡ θεὰ τῆς σοφίας Παλλὰς ἔκαμε τὸ σχέδιον, κατεσκεύασε δ' ὁ Ἔπειός (Ὁμ. α 493 ἵππον, τὸν Ἔπειός ἐποίησε σὺν Ἀθήνῃ).*

16. *aedificant = κατασκευάζουσι. Τοῦτο πλατύτερον ἐξηγεῖται διὰ τῶν sectaque intēxunt (= texunt abiēte costas). secta abiēte,* ἀφαιρ. τῆς ὕλης = ἐκ κεκομμένης ἐλάτης, ἦτοι ἀπὸ ἐλατίνας σανίδας. *Tò abiete ἀναγνωστότεον τρισυλλάβως. intēxunt costas = συναρμόττουν τὰς πλευράς.*

17. *votum, παθητ. παρακ. ἀπαρεμφ. ὑπονοητέον τὸ eum esse simulant = προσποιῶνται, ἦτοι λόγον ψευδῆ διαδίδουν ὅτι οὗτος (ὁ ἵππος) ἀφιερῶθη τῇ Ἀθηνᾷ. pro reditu = ὑπὲρ (αισίας) ἐπανόδου. Τὸ ρῆμα vonēo, voni, votum, - ēre = εὐχομαι, ἀφιερῶνω, ἀνατίθημι. fama = eius fama, eius voti fama = ἡ φήμη περὶ τούτου τοῦ ἀναθήματος. vagor = πλανῶμαι. huc = ἐνταῦθα· ἐπεξηγεῖται ἀκριβέστερον διὰ τοῦ στίχ. 19 caeco latēri = ἐν τῷ σκοτεινῷ πλευρῷ.*

18. *delēcta virum (= virorum) corpōra = delectos viros = ἐκλεκτοὺς ἄνδρας. sortiti = κληρώσαντες. furtim = λάθρα.*

19. inclūdo = ἐγκλείω. penitus, διορίζει τὸ complent· complēo-β' συζ. ὁμαλ. = πληρῶ. cavernas uterumque, ἐν διὰ δυοῖν : cavernas uteri = τὰ κοιλώματα τῆς κοιλίας (τοῦ ἔμπου). utērus, - i, θηλ. = ἡ κοιλία.

20. armato milite, περιληπτικὸν ἀντὶ armātis militibus = ὀπλι-σμένων στρατιωτῶν.

Στίχ. 40 - 56

40. ibi, χρον. = τότε, ὅτε δηλ. εὐρίσκοντο ἐν ἀπορία τί νὰ πρά-ξουν. ante omnis, ἐπιτείνει τὸ primus = πάντων πρώτιστος. magna comitānte caterva = μεγάλου ἀκολουθοῦντος πλήθους Πολλοὶ ἀκο-λουθοῦν τὸν Λαοκόοντα, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῶν Τρώων καὶ ἀδελφὸς τοῦ Ἀγχίσου. decurro, - cūcurri καὶ - curri, - cursum, - ěre = κατατρέχω, καταθέω, καταφέρομαι.

41. ardens, δηλ. irā = καίόμενος ὀργῆ. summa ab arce = ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως (Περγάμου)· ἀπὸ ἐκεῖ ἠδύνατο νὰ κατο-πτέυση τὴν παραλίαν καὶ τὴν θάλασσαν.

42. et procul, ἐνόησον τὸ dixit, ὅπερ παραλείπεται, ἵνα δειχθῆ τοῦ Λαοκόοντος ἡ σπουδῆ· παράλειψιν ἔχομεν καὶ εἰς τὴν ἐφεξῆς πρό-τασιν : quae insania (= ποία ἀφροσύνη). ὅπου ἐννοεῖται τὸ est. Αἱ παραλείψεις αὗται ὡς καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐρωτήσεις ὑποδηλοῦν τὴν ταραχὴν τοῦ Λαοκόοντος.

43. avectos, παρακ. παθητ. ἀπαρεμφ. κατὰ παράλειψιν τοῦ esse· avectos (esse), ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ creditis : ὅτι ἀπέπλευσαν οἱ ἐχθροὶ πιστεύετε ; ἡ ἐρώτησις ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἔντονον ἀπαγόρευσιν : ne credite = μὴ πιστεύετε.

44. Τὸ ἀπαρέμφ. carēre ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ putatis . carēo = στεροῦμαι. dolus - i = δόλος. sic notus Ulīxes ? = οὕτω (= τόσον ὀλίγον) γνωστός εἶναι ὁ Ὀδυσσεύς ;

45. hoc ligno = εἰς τοῦτο τὸ ξύλον, εἰς τοῦτον τὸν ξύλινον ἔμπου. occūltor = κρύπτομαι.

46. haec machīna = αὕτη ἡ μηχανή· ὁ ποιητὴς ἔχει πρὸ ὀφθαλ-μῶν τὴν γνωστὴν εἰς τοὺς Ρωμαίους πολιορκητικὴν μηχανήν, ἣτις ὑπερεῖχε τῶν τειχῶν τῆς πολιορκουμένης πόλεως, ἐξ ἧς ἠδύνατο οἱ ἐχθροὶ νὰ κατοπτέουσι καὶ νὰ πηδοῦσι κάτω εἰς τὰ τεῖχη καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν πόλιν. fabricāta est = κατεσκευάσθη. inspectūra = ventūra,

μέλλ. μετοχ. = μέλλουσα να κατοπτεύση και μέλλουσα να επέλθη, urbi, dot. = in urbem = έναντιον τῆς πόλεως.

48. aliquis = alius quis = ἄλλος τις. error - ōris = δόλος (ὅς εἰς πλάνην και ἀπάτην ἄγει).

49. et = et etiam = προσέτι και. dona δηλ. τοῖς θεοῖς. Οὗτος ὁ στίχος παροιμιώδης.

50. validis ingentem viribus hastam : σημείωσον τὴν θέσιν τῶν ἐπιθέτων ἀντιστοίχως πρὸς τὰ οὐσιαστικά. validis - viribus (παρήχησις) = magnis viribus. ingens hasta = ὑπερμέγεθες δόρυ. in latus : τοῦτο περιοριζέται ἀκριβέστερον διὰ τῶν in feri curvam compagibus alvum, ὧν ἡ σειρὰ ἔχει ὧδε : in alvum feri (= equi) curvam compagibus (= curva compāge lignorum contextam) = εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ἵππου ἐκ τῆς κυρτῆς προσαρμογῆς τῶν ξύλων κατασκευασθεῖσαν.

52. contorsit : τὸ ρῆμα contorquēo, - rsi, - rtum, - ěre = συστρέφω, τινάσσω. stetit = ἔστη ἐμπαγόν. utēro recūso = τῆς κοιλίας ἀνασεισθείσης (τὸ ρῆμα recutio, - ussi, ussum, - ěre).

53. insōno, - ui, - āre = ἐνηχῶ, ἀνηχῶ. insonuēre cavae = insonuēre quid cavum = κοῦλον ἤχησαν. Τὸ cavae ληπτέον ὡς κατηγορούμενον τοῦ cavernae (= τὰ κοιλώματα).

54. Ἡ τοῦ λόγου πλοκή ἔχει ὧδε : si fata deum (= deorum) non laeva (= contraria) fuissent, si mens (δηλ. nostra) non laeva (= stulta = μωρὰ) fuisset. fata deum = ἡ βούλησις τῶν θεῶν, αἱ ἐκ τῶν θεῶν ἀνάγκαι, ὡς λέγει εἰς τὰς Φοινίσσας ὁ Εὐριπίδης.

55. impulērat, ὀριστ. ἀντὶ ὑποτακτ. impulisset, ἐπὶ ἀποδόσεως εἰς ὑπόθεσιν μὴ ἀληθῆ. foedāre = lacerare = διασπᾶν και διαλύειν τι τεχνικῶς κατεσκευασμένον, ὅπως ἐδῶ τὸν ἀφιερωμένον ἵππον.

56. manēres (και τοῦ Πριάμου [σύ], ἡ ὑψηλὴ ἀκρόπολις, θὰ ἔμεινες) ἀποστρέφεται εἰς τὴν ἀκρόπολιν και λέγει ταῦτα (σχῆμα ἀποστροφῆς). Σημείωσον τὴν ἀλλαγὴν τοῦ προσώπου ἀποτόμως γενομένην μετὰ τὸ προηγηθὲν Troiāque nunc stāret ἢ τοιαύτη ἀλλαγὴ πολλὴν ἐνέχει περιπάθειαν.

Στίχ. 199 - 233

199. Hic = tum. aliud, κεῖται ἀντὶ οὐσιαστικοῦ = ἄλλο τι γεγονός. maius = μεῖζον. multo, συναπτόεν τῷ magis tremendum = πολλὸν περισσότερον φοβερόν.

200. obicitur, ἐνεστῶς τοῦ obicior (ob - jaciior) = προβάλλει, ἐμφανίζεται. improvida = nihil providentia, necopinantia = οὐδὲν προβλέποντα, μὴ προσδοκῶντα.

201. ductus sorte = λαχῶν κλήρω, κληρωθεῖς· ἐκκληρώθη ἱερεὺς ὁ Λαοκόων, ἵνα τελέσῃ τὴν θυσίαν, τὴν ὁποῖαν οἱ Τρῶες ἀπεφάσισαν νὰ προσφέρουν εἰς τὸν Ποσειδῶνα ἐξ εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν σωτηρίαν των. Neptūno, δοτ. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ ἱερεὺς τοῦ Ποσειδῶνος εἶχε καταπετρωθῆ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου, ὡς μὴ δυνηθεῖς νὰ ἀποτρέψῃ διὰ τῶν ἱερεσιῶν του τὴν ἀποβίβασιν τῶν Ἑλλήνων.

202. taurum macto = ταῦρον ἱερεύω, σφάττω, θυσιάζω, sollēmnis ad aras = ἐπὶ τῶν νενομισμένων βωμῶν, δηλ. ἐφ' ὧν ἐτελοῦντο κατ' ἔτος αἱ νενομισμέναι θυσίαι.

203 - 204. geminī... immensis orbibus angues = δύο ὄφεις μὲ ὑπερμεγέθεις ἐλιγμούς. per alta = διὰ τοῦ πελάγους. Tū alta ὡς οὐσιαστ. λαμβάνει καὶ ἐπιθετ. διορισμὸν τὸ tranquillā : tranquillus = ἡσυχος, γαλήνιος (ἢ γαλήνιος θάλασσα κάμνει τοὺς ὄφεις νὰ φαίνωνται). horresco, horruī, - ēre = φρίττω. refērens = ἀναφέρων, διηγούμενος.

205. incumbunt = ἐπισκῆπτουν. Tὸ ρῆμα εἰκονίζει τὸ βάρος καὶ τὸν πελώριον ὄγκον τῶν ὄφειν. pariter = ἅμα, συγχρόνως, δι' ἴσης προσπαθείας· οἱ δράκοντες οὗτοι ἀποτελοῦν ζεύγος σπεύδοντες οὕτως ἠνωμένοι.

206. arrecta = ἠνωρθωμένα (τὰ στήθη). iubae = οἱ λόφοι· ἀπὸ πολλοὺς ἐπιστεύετο ὅτι φέρουν οἱ ὄφεις λόφον.

207. Tὸ ἐπίθετον sanguinēae τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ iubae μεταφράζει τὸ παρ' Ὀμήρω Β, 308 δράκων ἐπὶ νῶτα δαφινός. supērant undas = ὑπερέχουσι τῆς θαλάσσης. pars cetēra = τὸ ἕτερον μέρος τοῦ σώματος.

208. pone legit pontum = ὀπισθεν ἐπιψαύει τῆς θαλάσσης. sinuatque = καὶ κολπώνει· κατὰ παράταξιν ἀντὶ μετοχῆς sinuans. immensa terga = τὰ ὑπερμεγάθη νῶτα. volumine = δι' ἐλιγμῶν.

209. fit sonitus spumante salo (σημείωσον τὴν παρήχησιν) = γίνεται βοή, ἤχος, πάταγος, ἀπὸ τοῦ ἀφρίζον σάλουμα (τῆς θαλάσσης). Ἡ προσέγγισις τῶν ὕφρων γίνεται αἰσθητὴ ἀπὸ τὸν ἀκούμενον πάταγον. arva = litōra.

210. ardentisque oculos suffecti sanguine et igni = τοὺς λάμποντας ὀφθαλμοὺς ἔχοντες ὑφαίμους καὶ πυρῶδεις. sufficio = ὑποκάτω τίθημι τι. oculos suffecti : ἡ σύνταξις τῆς αἰτιατ. (oculos) μετὰ ρήματος παθητ. ἡ μέσης διαθέσεως (suffecti) εἶναι ἐλληνίζουσα.

211. lambebant = ἔλειχον (οἱ ὕφεις). sibila ora = τὰ συρίττοντα στόματα. linguis vibrantibus = διὰ τῶν ταχέως παλλομένων γλωσσῶν. Σημείωσον τὴν ἡχητικὴν τοῦ στίχου.

212. diffugimus = φεύγομεν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, διασκορπιζόμεθα. exsanguis = ὠχροὶ ἐκ τοῦ φόβου. pallidi = κίτρινοι, ὠχροί. semianimi = ἡμιθανεῖς. Τὸ exsanguis τίθεται ἐπὶ τῶν μεγάλῳ φόβῳ κατεχομένων. visu = ἀφαιρ. τῆς αἰτίας, ἐκ τῆς θέας, ἐπὶ τῇ θέᾳ. agmine certo = πορεία σταθερᾷ (τεινούση εἰς βέβαιον σκοπόν).

214. serpens urerque amplexus = ἑκάτερος τῶν ὕφρων περιβαλῶν. natōrum corpōra = natos = τοὺς παῖδας, τοὺς υἱούς.

215. implicat = περιελίσσεται. Τὸ implicare εἶναι ἴδιον ἐπὶ τῶν ὕφρων. miseros artus = miserorum artus = τῶν δυστυχῶν τὰ μέλη. depascitur = ἐπινέμεται, κατεσθίει, ἀντὶ τοῦ mordet (δάκνει). Τὸ depasci λέγεται ἐπὶ τοῦ καταβροχθίζοντος ἢ κατασπαράττοντος. Οἱ ποιητὰὶ λέγουν καὶ morsu lacerare, consumere.

216. ipsum = αὐτὸν δὲ (τὸν πατέρα), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς υἱούς. post = ἔπειτα. auxilio (δοτ. τοῦ σκοποῦ) = πρὸς βοήθειαν. subeuntem = ἐρχόμενον.

217. corripio = συναρπάζω. spira - ae = σπειρα. ligo = δένω, περιβάλλω.

218. medium = medium corpus bis collo squamea terga : τὸ ἐξῆς τῶν λέξεων : bis circumdati collo squamea terga = δις περιβαλόντες τῷ τραχήλῳ (τοῦ Λαοκόοντος) τὰ φολιδωτὰ νῶτα. Ἐν τῷ circum terga dati ἔγινε τμησις. Τὸ collo δοτ. εἰς τὸ circumdati.

219. superant capite, δηλ. suo, υπερέχουσι κατὰ τὴν ἑαυτῶν κεφαλὴν. capite περιληπτικὸς ἐνικός : ὁ ἐνικός capite ἀντὶ capitibus δηλοῖ ὅτι αἱ κεφαλαὶ τῶν δύο ὕφρων οὕτω πλησίον ἀλλήλων ἦσαν, ὥστε νὰ φαίνωνται ὡς μία. Τοσοῦτον μεγάλοι ἦσαν οἱ ὕφεις, ὥστε δις

περιζώσαντες τὴν ὄσφυν τοῦ ἀνδρός (bis medium amplexi), δις δὲ καὶ τὸν τράχηλον, ὑπερεῖχον ἔτι.

220 - 222. simul... simul = ἅμα μὲν... ἅμα δέ. divello, - elli, - ūsum, - ěre = διασχίζω, διαλύω, διασπῶ, διαρρηγνύω, tendo, tetendi, tensum καὶ tentum, - ěre = τείνω, ἐντείνω, σπεύδω, προσπαθῶ. nodos = τὰ δεσμά, ἃ ἐν στίχ. 217 ὠνόμασε spiras. perfūsus = κατακεχυμένος, βεβαμμένος. vittas = τὰ στέμματα = ἔχων βεβαμμένα τὰ στέμματα. sanīe atroque venēno = σιάλω καὶ μέλανι (= θανατηφόρος) ἰῶ (τῶν ὄφρων)· ἰχώρ ἀπέρρεεν ἀπὸ τὰ δῆγματα τῶν ὄφρων, ὥστε καὶ τὰ στέμματα τὰ ἱερατικά διεβρέχοντο.

223. qualis mugītus (ἐνόησον tollit) taurus cum fugit· πρὸς τὸ πρᾶγμα ἀρμόζει καὶ ὁ σπονδειακὸς ρυθμὸς τοῦ στίχου· πρβλ. 'Ομ. Υ, 403 : αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἤρυγεν, ὡς ὅτε ταῦρος ἤρυγεν. saucius = τετραυματισμένος.

224. et... excussit, παρατακτικὴ σύνταξις ἀντὶ τῆς καθ' ὑπόταξιν excussa incerta secūri = ἐκτινάξας τὸν ἀστοχῆσαντα πέλεκυν. Σημειώσω ὅτι αἱ κραυγαὶ τοῦ Λαοκ. δὲν παραβάλλονται πρὸς τοὺς μυκηθμοὺς οἰουδήποτε ταύρου, ἀλλὰ τοῦ προωρισμένου πρὸς θυσίαν, διὰ τὸ μεγαλοπρεπέστερον. Κακὸς οἰωνὸς ἦτο, ἂν τὸ θῦμα διέφευγεν ἐκ τοῦ βωμοῦ ἢ ἂν πληττόμενον ἐμυκᾶτο. Ὁ μῦθος τοῦ Λαοκρόντος ἔγινε περίφημος ἀπὸ ὠραίου γλυπτὸν σύμπλεγμα παριστῶν τὸν ἀγῶνα τῶν τριῶν θυμάτων πρὸς τοὺς ὄφεις, ἀνευρεθὲν τῷ 1506 ἐν Ρώμῃ καὶ κατατεθὲν ἐν τῷ Βατικανῷ. Ὡς ἰδέα καὶ ἐκτέλεσις εἶναι τοῦτο ἐκ τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Τὸ ἔργον ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου εἰς τοὺς ἐκ Ρόδου Ἀγῆσανδρον, Πολύδωρον καὶ Ἀθηνόδωρον. Ζήτημα ὅμως εἶναι ἂν οἱ καλλιτέχναι οὗτοι ἔζησαν πρὸ ἢ μετὰ τὸν Οὐεργίλιον καὶ ἂν ἐπομένως εἶχον ὑπ' ὄψει τὴν περιγραφὴν τῆς Αἰνεΐδος. Ἡ διαφορὰ δὲ τῆς ποιητικῆς περιγραφῆς τοῦ θανάτου τοῦ Λ. καὶ τῶν τέκνων του καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς αὐτῆς παραστάσεως εἰς τὸ σύμπλεγμα τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τοῦ περιφήμου ἔργου τοῦ Γερμανοῦ ποιητοῦ, λογοτέχνου καὶ κριτικοῦ Λέσσιγγ ὑπὸ τὸν τίτλον « Λαοκρόν ἢ περὶ τῶν ὀρίων τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν καὶ τῆς ποιήσεως », ὅπερ, μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ Α. Προβελεγγίου, ἐξεδόθη εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Μαρασλῆ.

225. at = autem = δέ. delūbra ad summa = πρὸς τὸν ναὸν (τῆς Ἀθηνᾶς), ὅστις ἔκειτο ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἐν πόλει ἄκρῃ, ὡς λέγει

ὁ Ὅμηρος Z, 297 (αἱ δ' ὅτε νηὸν ἔκανον Ἀθήνης ἐν πόλει ἄκρη). lapsu, ἀφαιρ. τοῦ lapsus = ὀλισθησις· lapsu diffugiunt = labuntur, serpunt· δηλοῦται τὸ εἶδος τῆς κινήσεως τὸ ἰδιαζόν εἰς τοὺς ὄφεις.

226. saevae = irātae. Tritōnis - idis = ἡ Τριτωνίς, Τριτογένεια Ἀθηνᾶ.

227. deae, δηλ. τοῦ ἀγάλματος τῆς θεᾶς. Γνωστὸν εἶναι πῶς εἰκο- νίζετο ἡ Ἀθηνᾶ. teguntur, ρῆμα μέσον αὐτοπαθές = tegunt se.

228. tremefacta pectorā = τρέμοντα (ἐξ ἱεροῦ φόβου) στήθη. Ἀρχικῶς ἦτο ἀπλοῦς φόβος· τώρα ἐπακολουθεῖ συναίσθημα ἰσχυρότε- ρον, τὸ τοῦ ἱεροῦ τρόμου (novus pavor), ἀφ' οὗ οἱ Τρῶες κατενόησαν ὅτι οἱ δράκοντες ἐκεῖνοι εἶχον πεμφθῆ ὑπὸ τῆς ὀργισμένης Ἀθηνᾶς.

229. insinuat, ἄνευ τοῦ se = εἰσδύεται, ὑπείσέρχεται. cunctis, πτωσίς δοτική. expendisse scelus = poenas scelēris persolvissse = ὅτι ἔδωκεν δίκην ἀσεβείας. scelus εἶναι ἡ πρὸς τὸν ἵππον, δῶρον τῆς Ἀθηνᾶς, ἀσέβεια τοῦ Λαοκόοντος. merentem = ἄξιον ὄντα (τῆς ποι- νῆς), ἐπαξίως.

230 - 231. qui laeserit... intorsērit : αἱ ἀναφορικαὶ αὐταὶ προτά- σεις εἶναι αἰτιολογικαί : ὁς (διότι οὗτος) ἐλυμήνατο... καὶ ἐτίναξεν. sacrum robur = equum sacrum e robore factum, δηλ. τὸν Δούρειον ἵππον, ὅστις ἀφιερωμένος τῇ θεᾷ λέγεται sacer. cuspidē = τῇ αἰχμῇ. tergo, δοτικὴ ἀντὶ τοῦ corpōri ἢ latēri = in corpus, in latus.

232. ducendum... oranda, ἐνν. esse, γερουδιῖβα ἐκ τοῦ concla- mant ἐξαρτώμενα. Τὸ oranda = exoranda, placanda. ad sedes, δηλ. deae, ἦτοι templum, simulacrū = τὸ εἶδωλον. conclāmant = om- nes uno ore clamant = βοῶσιν (οἱ πρὶν διάφορα φρονοῦντες νῦν μιᾶ φωνῇ κραυγάζουν ὅτι πρέπει νὰ ἐξιλεώσουν τὴν θεάν).

Στίχ. 268 - 297

268. prima quies = primus somnus = ὁ πρῶτος ὕπνος. morta- libus aegris = δειλοῖς βροτοῖς (Ὅμηρος), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς μάκαρας θεούς.

269. incipit, τοῦ incipio = ἀρχίζει. dono, ἀφαιρ. ὄργ.· divum = deorum. serpit = ἔρπει. Τὸ ρῆμα serpo λέγεται ἐπὶ ἐρπετῶν καὶ ὕπνου λεληθότως εἰς τὰ μέλη κεχυμένου : serpo, - psi, - ptum, - ěre = ἔρπω, ὀλισθαίνω, βραδέως κινούμαι.

270. ecce = ἰδού.

270 - 272. Ἡ σειρά τοῦ λόγου ἔχει ὧδε : maestissimus Hector, raptatus bigis (διὰ τῆς ξυνωρίδος τοῦ Ἀχιλλέως) aterque cruento pulvĕre perque pedes traiectus lora tumentis, ut quondam visus est adesse mihi largosque effundĕre fletis. Εἰς τὴν πρότασιν ut quondam θὰ ἐνοηθῆ ἄλλιν : visus erat raptatus = ὡς ποτε τὸν εἶδον ἐλκυσθέντα.

273. traiectus lora, ἡ σύνταξις ἐλληνίζουσα ἀντὶ τοῦ traiectis per pedes tumentis loris ἢ habens per pedes tumentis lora traiecta. Ὁ ποιητὴς λέγων pedes tumentis (οἰδαλέους) ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν παράδοσιν, καθ' ἣν ὁ Ἀχιλλεὺς εἴλκυσε τὸν Ἐκτορα ἔτι ζῶντα προσδέσας εἰς τὸ ἄρμα. Ἐὰν ὁ Ἐκτωρ ἦτο νεκρός, ὡς λέγει ὁ Ὀμηρος, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνουν οἱ πόδες τοῦ οἰδαλέου.

274. hei mihi = ἰὼ μοι· ἀνακράζει παραβάλλων τὴν παλαιὰν πρὸς τὴν παροῦσαν κατάστασιν. quantum mutatus ab illo = quantum diversus ab illo, mutatione facta = πόσον διάφορος ἐκείνου, μεταβολῆς γενομένης.

275. qui = qualis = οἶος. redit : ἐνεστῶς τοῦ redĕo· ὁ ἐνεστῶς εἶναι ἱστορικὸς εἰς πρότασιν ἀναφορ., ἵνα δηλωθῆ παρελθὸν γεγονός, οὗ ἡ μνήμη διατηρεῖται ἀκόμη ζωηρὰ εἰς τὴν ψυχὴν· exuvĭae - arum = τὰ σκεῦη. exuvĭas indūtus Achilli = ἐνδεδυμένος τὰ ὄπλα τοῦ Ἀχιλλέως. Ταῦτα ἐσυλήθησαν ἀπὸ τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόκλου.

276. puppĭbus, δοτ. = in puppes. Τὸν παρὰ τὰς ναῦς ἀγῶνα τῶν Ἀχαιῶν περιγράφει ὁ Ὀμηρος ἐν Ρ. πρβλ. καὶ Π, 122 : τοὶ δ' ἔμβαλον ἀμάματον πῦρ νηὶ θεῶν· Ἐκτωρ δὲ πρύμνης νέος ἤφατο ποντοπόροιο· ὅτε νῆας ἐνέπρησε πυρὶ κηλέφ.

277 - 279. squalentem barbam gerens, ἐπεξηγεῖ τὸ quantum mutatus. Σημειώσον τὴν ἐναλλαγὴν εἰκόνων δόξης καὶ ἀθλιότητος τοῦ Ἐκτορος. squalĕo = αὐχμῶ. barba - ae = γένειον, πώγων. squalens barba = αὐχμηρὸν γένειον. concrĕtos sanguĭne crines = πηκτὴν αἵματι τὴν κόμην. vulnĕrĕ = τὰ τραύματα, ἀ ἔλαβεν ὁ Ἐκτωρ συρόμενος περὶ τὰ τεῖχη· Ὀμ. X, 371 οὐδ' ἄρα οἱ τις ἀνουτητὴ γε παρέστη καὶ 375 ὧς ἄρα τις εἶπεσκε καὶ οὐτήσασκε παραστάς. ultro, συναψὸν πρὸς τὸ compellare, ἐδόκουν (vidĕbar, δηλ. mihi) πρότερος προσαγορεύειν. ultro, ἐπίρρ. = αὐτοθελεῖ, ἐκουσίως. flens ipse = κλαίων καὶ ἐγὼ αὐτός, ὅπως δηλ. ὁ Ἐκτωρ (271 effundere fletus). exprĕmo = ἐξάγω.

281. lux = salus, ὡς ὁ Ὅμηρος τὴν σωτηρίαν λέγει φῶς. Teu-
crum = Teucrorum = Τρώων.

283. expectāte, κλητικὴ καθ' ἑλξιν πρὸς τὴν κλητικὴν Hector
ἀντὶ ὀνομαστ. expectātus.

285. ut = πῶς (μὲ τί συναισθήματα ἀνάμεικτα ἀπὸ χαρὰν καὶ
λύπην). aspiciūmus te = σὲ παρατηροῦμεν. defessi (cladibus) = ἀπο-
καυμόντες ἀπὸ τὰς συμφορὰς.

286. foedo = αἰσχύνω τι, λωβῶμαι τι. ille nihil, ἐνν. respondet.
nec me... morātur = οὐδὲ κατέχει με ἐρωτῶντα μάταια (vana
quaerentem), δηλ. δὲν δίδει προσοχὴν εἰς τὰς ματαίας ἐρωτήσεις μου.

289. fuge = φεύγε. Ὁ Οὐεργίλιος παριστῶν τὸν Ἑκτορα προ-
τρέποντα τὸν Αἰνεΐαν νὰ φύγη ζητεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν φυγὴν τούτου.
erīpe te = ἐξάρπασον σεαυτόν. his flammis : λέγων δεικνύει μὲ τὸν
δάκτυλον τὰς φλόγας.

290. ruit alto a culmine· ὁ Ὅμηρος λέγει : ὦλετο πᾶσα κατ'
ἄκρης Ἴλιος αἰπεινή.

291. sat... datum, ἀρκετὰ ἐπράχθησαν, ἀρκετοὶ ἀγῶνες ἐγίναν
ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ Πριάμου.

292. hac = τῆδε = τῇ ἐμῇ. etiam = βεβαίως.

293. sacra, ἐνν. τὸ sua ἀπὸ τὸ ἐπόμενον suos· sacra δὲ εἶναι τὰ
ἐν στίχ. 296 - 297 ἀναφερόμενα vittas (στέμματα), Vestam = τὴν
Ἑστίαν καὶ ignem (τὸ πῦρ). penates εἶναι οἱ penātes publici, οἱ ἐφέ-
στιοι θεοί, προστάται τῆς ὅλης πόλεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς penates
privātos (domesticos), τοὺς προστάτας παντὸς οἴκου. Ρωμαϊκὰ νομί-
σματα εἰκονίζουσαν Ἑστίαν κρατοῦσαν τὸ Τρωικὸν Παλλάδιον.

294. comītes fatorum = ἀκολούθους τῶν πεπρωμένων, τῶν περι-
πετειῶν καὶ περιπλανήσεων, ποὺ ὥρισεν εἰς σὲ ἡ εἰμαρμένη.

295. Ἡ πλοκὴ τοῦ λόγου ἔχει ὧδε : quae (moenia) ponto
pererrato statūes magna. ponto pererrato = κατόπιν μακρῶν ἐν τῷ
πόντῳ περιπλανήσεων. statūo = ἰδρύω. magna = ἐνδοξα.

296. sic ait et... effert = ταῦτα λέγει καὶ ἐξάγει· ἡ σύνταξις
κατὰ παράταξιν ἀντὶ : ταῦτα λέγων ἐξάγει.

297. effert, κατὰ βραχυλογίαν εἰρημένον ἀντὶ τοῦ : per somnum
mihi, vidētur efferre. Ἡ λατρεία τῆς Ἑστίας ἀπῆτει στέμματα (vit-
tas) καὶ πῦρ αἰώνιον (ignem aeternum). Τὸ ἄσβεστον πῦρ ἦν σύμ-
βολον τῆς αἰωνιότητος τῆς πόλεως. adytis penetralibus = ἐκ τῶν

ἐνδομύχων ἀδύτων. Τὸ penetralibus εἶναι ἐπίθετον. Ἄδυστα ἐλέγετο τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, ὅπου οὐδεὶς ἄλλος ἐδικαιοῦτο νὰ εἰσέλθῃ πληρῶν τοῦ ἱερέως.

Στίχ. 402 - 428

402. heu ! nihil invītis fas quamquam fidēre divis. invītis divis (= deis), δοτ. εἰς τὸ fidere = πιστεῦειν. Τὸ invītis = inimīcis. fas, ἐνν. est = φεῦ ! οὐδεμίαν πρέπον εἶναι νὰ ἔχῃ τις πίστιν εἰς τοὺς δυσμενεῖς θεοὺς. Ταῦτα λέγονται ἐν σχέσει πρὸς τὸ προηγουμένως λεχθὲν ὅτι ἡ τύχη τὸ πρῶτον ἐφάνη εὐμενῆς εἰς τοὺς Τρῶας (adspirat fortuna primo labōri).

403. ecce trahebatur. Ταῦτα φανερόνουν τὴν αἰτίαν τῆς προηγουμένης ἐπιφωνήσεως. passis crinibus = λυσίκομος. passis : παθητ. μετοχὴ τοῦ p. pando, οὐ οἱ χρόνοι : pando, pandi, pansum καὶ passum, - ēre = ἀναπετάννυμι· crinibus passis = μὲ ἀνειμένην, λυτὴν, διεσπριμμένην τὴν κόμην.

404. a templo adytisque = ab adytis templi Minervae = ἀπὸ τῶν ἀδύτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς. Εἰς τοῦτον εἶχε καταφύγει ἡ Κασσάνδρα, ἡ κόρη τοῦ Πριάμου, ἣν Αἴας ὁ Ὀϊλέως ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς, ἧς ἦτο ἱέρεια, ἠτίμασε, δι' ὃ καὶ ἐτιμωρήθη κατακραυνοθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῷ πελάγει.

405. tendens lumīna = ὑψοῦσα τοὺς ὀφθαλμούς της. ardentīā λέγονται τὰ lumīnā διὰ τὸ ἄλγος, τὴν αἰδῶ καὶ τὸν ἀπελπισμὸν της, ἐπειδὴ οὐδεμιᾶς ἐτύγχανε βοθησίας, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ frustra (μάτην). Σημείωσον τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ lumīna.

406. arcēbant = coēreabant, continebant = συνεῖχον.

407. hanc speciēm = τοῦτο τὸ θέαμα (τῆς μνηστῆς δηλ. δεσμίας ἀπαγομένης ἀνὰ τὴν πόλιν). tulit = pertulit = ὑπέμεινεν. furiāta mente = ὃ ἔχων μαινομένην (ἐκ τοῦ ἔρωτος) τὴν ψυχὴν. Coroebus = Κόροιβος, υἱὸς τοῦ Μύγδονος, βασιλέως τῆς Φρυγίας, σταλεὶς ἀπὸ τὸν πατέρα του πρὸς βοήθειαν τῶν Τρώων.

408. periturus = ἀπολούμενος, ἀποθανούμενος. Ἡ μετοχὴ ἠδύνατο νὰ συμφωνήσῃ κατὰ πτώσιν καὶ μὲ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ῥήματος iniiecit, τὸ sese.

409. *densis armis*, δοτ. = *in densa arma*, δηλ. *hostium (incurrimus)*.

410. *delūbri* = τοῦ ναοῦ (τῆς Ἀθηνᾶς).

411. *telis nostrorum obruimur* = κατακαλυπτόμεθα ὑπὸ τῶν βελῶν τῶν ἡμετέρων· τοῦτο ἦτο τραγικὸν ἐπακολούθημα τοῦ τεχνάσματος τοῦ Κοροίβου, ὅστις εἶχε συμβουλευθεῖ τοὺς Τρῶας νὰ ἐνδυθοῦν ὅπλα ἑλληνικά. Τὸ φωνῆεν τῆς ληγούσης εἰς τὸ *obruimur* λαμβάνεται ὡς μακρὸν εἰς τὴν τομήν. *miserrima caedes* = οἰκτίστη σφαγὴ (διότι οἰκεῖο ὑπὸ οἰκείων ἐφρονέοντο).

412. *facie... errōre*, ἀφαιρ. τοῦ αἰτίου. Τὸ *facie* = *specie, forma*.

413. *tum* = εἶτα δέ, μετὰ τὸ ἐν στίχῳ 410 *primum. gemītu atque erēptae virginis ira* = *cum gemērent atque ob ereptam virginem irascerentur*.

414. *undique συναπτεόν τῷ collecti καὶ οὐχὶ τῷ invādunt. collecti* = ἀθροισθέντες. Κατ' ἀρχὰς εἶχον διασκορπισθῆ ἀνὰ τὴν πόλιν, ἐπιπεσόντος κατ' αὐτῶν μὲ πικνὰς μάζας στρατοῦ τοῦ Αἰνείου.

414. *Aiāx* = Αἴας ὁ Ὀϊλέως.

416. *rupto turbine* = *cum turbo se prorūpit* = ὅταν θύελλα ἐκραγῆ. Ἡ παραβολὴ ἐλήφθη ἐκ τῆς Ἰλ. Π, 765, ὡς δ' Εὐρός τε Νότος τ' ἐριδαίνετον ἀλλήλοιν..., ὡς Τρῶες καὶ Ἀχαιοὶ ἐπ' ἀλλήλοισι θορόντες δῆουν. *adversi* = ἐναντίοι.

417. *laetus eōis Eurū equis* = ἀγαλλόμενος ἐπὶ τοῖς ἡφίοις ἵπποις: Εὐδί λέγονται οἱ ἵπποι, διότι ὁ Εὐρός πνέει ἐξ ἀνατολῶν· *equi εἶναι* ἀντὶ τοῦ *curru*, διότι κατὰ τοὺς ποιητὰς οἱ ἄνεμοι ὀχοῦνται ἐπὶ ζυνοῦριδος, ὡς καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ βασιλεῖς.

418. *srtīdunt*, ἀρχαικώτερος τύπος ἀντὶ τοῦ *strident*. Σημείωσον τὴν ἐν τῷ στίχῳ παρήχησιν διὰ τοῦ φθόγγου *s*.

419. *Nerēus* = ὁ Νηρέυς. Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Πόντου καὶ τῆς Γῆς, ἐνδοξότατος μετὰ τὸν Ποσειδῶνα θαλάσσιος θεός· εἶχε καὶ μαντικὴν δύναμιν, προφητεύσας τὴν κατὰ τῆς Τροίας στρατείαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ δεινὰ τῶν Τρώων· ἡ τρίαίνα σύμβολον τοῦ Ποσειδῶνος ἀποδίδεται ἐνταῦθα εἰς τὸν Νηρέα.

420. *si quos = quoscumque*: ὅπως καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ τὸ εἴ τις τίθεται ἀντὶ τοῦ ὅστις. *obscura nocte per umbram = per umbram obscurae noctis*.

421. *fudīmus* = διεσκορπίσαμεν. *insidīis = dolo*.

422. apparent = ἐπιφαίνονται. primi, πρβλ. στίχ. 412. mentita, ἀνήκει καὶ εἰς τὸ elipēs = ἀναγνωρίζουν (= agnōscunt) τὰς ἀπατηλὰς ἀσπίδας καὶ τὰ ἀπατηλὰ ὄπλα, τ.ἔ. ὅτι οἱ φέροντες αὐτὰ δὲν ἦσαν 'Ἐλληγες.

423. atque ora... signant. Τὸ ora = linguam, τὸ δὲ signare ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ ἑλληνικὰ σημειοῦσθαι καὶ τεκμαίρεσθαι. 'Ἡ ἔννοια : καὶ ἐκ τῆς προφορᾶς (sono) τεκμαίρονται τὸ διάφορον τῆς γλώσσης (ora discordia). Παρ' 'Ομήρῳ οὐδεμία διάκρισις γλώσσης γίνεται μεταξὺ 'Αχαιῶν καὶ Τρώων.

424. ilicet ἐκ τοῦ ire - licet (ire licet = ἀπιέναι ἐξεστι)· σημαίνει πρῶτον ἄπιθι καὶ ἀπηγγέλλετο ὑπὸ τοῦ κήρυκος κηρύττοντος τὴν διάλυσιν τοῦ δικαστηρίου· ὑπὸ τῶν ποιητῶν τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος λέγεται ἐπὶ πράξεων, αἱ ὁποῖαι ταχέως πρέπει νὰ ἐκτελεσθοῦν καὶ ἰσοδυναμεῖ μετὰ τὸ πάραυτα. numero = multitudine = ὑπὸ τοῦ πλήθους. obruimur = κατακλυζόμεθα. obrūo, - ui, - ūtum, - ere = καταχώννυμι, κατακλύζω.

425. Penelēi, ἀναγνωστέον τρισυλλάβως. 'Ο ἐδῶ Πηνέλεως εἶναι διάφορος τοῦ ἐν 'Ἰλ. Β, 494 Πηνέλεω, τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βοιωτῶν· 'Ο ποιητῆς ἔλαβε τὸ ὄνομα, ἵνα δηλώσῃ ἕτερον πρόσωπον πλαστόν. divae ad aram, δηλ. ἐν τῷ προνάῳ τῆς θεᾶς 'Αθηνᾶς.

426. iustissimus unus (τὸ unus ἐπιτείνει τὸ ὑπερθετικόν) = ὁ δικαιοτάτος πάντων τῶν Τρώων.

427. servantissimus aequi = ὁ μάλιστα τὸ δίκαιον ἐμπεδῶν. Διὰ τὴν ἀρετὴν ταύτην δὲν ἔπρεπε νὰ φονευθῆ, ἀλλά...

428. Dis aliter visum = τοῖς θεοῖς ἄλλως ἔδοξε. Πρβλ. τὸ ἐν 'Ομ. α, 234 : νῦν δ' ἐτέρως ἐβόλοντο θεοὶ κακὰ μητιόωντες.

Στίχ. 506 - 558

506. forsitan... requiras = ἴσως ἤθελες ἐρωτήσῃ. Τὸ forsitan = fors sit an. forsitan = fortasse = ἴσως. 'Ἐκ τοῦ requiras ἐξαρτᾶται ἡ ἐρώτησις quae fuerint fata κλπ.

507. urbis casum = urbis interitum = τὸν ὄλεθρον τῆς πόλεως.

508. medium, κατηγορούμενον· καὶ τὸν ἐχθρὸν μέσον, ἦτοι καὶ τὸν ἐχθρὸν ἐν τῷ μέσῳ.

509 - 510. Τὸ ἐξῆς τῶν λέξεων : senior (= senex), nequiquam circumdat trementibus aevo umeris (δοτικῆ) arma (τὸν θώρακα) diu desueta (τὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀσυνήθη).

511. cingitur = περιζώννυται, μέσ. αὐτοπαθές = cingit se· συντάσσεται μὲ ἀφαιρ. ἀλλὰ καὶ αἰτ. κατὰ ζῆλον ἑλληνικόν, ὡς ἐνταῦθα. inutile, δύναται νὰ ληφθῆ ὡς ἐπίρρημα· πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. τὰ ὄμηρ. βέλος ἄλιον, μαψίδιον.

512. aedibus in mediis = ἐν τῇ ἐσωτερικῇ τῆς οἰκίας ἀύλῃ, τῇ ἀντιστοιχοῦσῃ πρὸς τὸ περιστύλιον τῆς ἑλληνικῆς οἰκίας. nudo sub aetheris axe = sub polo, sub caelo = ἐν τῷ ὑπαίθρῳ.

514. arae = in aram. umbrā, ἀφαιρ. ὄργαν. = τῇ σκιᾷ.

525. altariā circum, ἀναστροφή τῆς προθέσεως, circum altariā = circum aram.

516. praecipitas = se praecipitantes = καταφερόμενοι (ἀπὸ τοῦ αἰθέρος,), ἵνα ἀποφύγουν τὴν καταγίδα.

517. condensae = κατάπυκνοι ἐκ τοῦ τρόμου. sedēbant = ἐκάθηντο δηλ. ἱκετεύουσαι, κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἱκετῶν.

519. quae mens tam dira = τίς οὕτως ἀπαίσιος λογισμός.

520. impulit = ὤθησε· συντάσσεται πρὸς ἀπαρέμφ. (cingi).

521. non tempus eget = ὁ καιρὸς οὐ δεῖται, δὲν ἀπαιτεῖ. Τὰ tali auxilio nec defensoribus istis συναποτελοῦν μίαν ἔνοιαν, ἀναφέρονται δὲ εἰς τὸ telis (520). defensoribus istis = armis istis, ὅθεν ἡ ὄλη φράσις ἰσοδυναμεῖ τῇ auxilio istorum armorum = ὁ καιρὸς δὲν ἀπαιτεῖ τὴν βοήθειαν τῶν ὅπλων τούτων (τὰ ὁποῖα δηλ. σὺ φορεῖς).

522. non, δηλ. egēret, si ipse κλπ. = ὁ καιρὸς δὲν θὰ ἀπῆτει τὰ ὅπλα ταῦτα, οὐδὲ ἐὰν ἦτο νῦν παρὼν αὐτὸς ὁ Ἔκτωρ.

523. huc tandem concēde = ἐνταῦθα (ὅπου δηλ. εἶμαι ἐγὼ) τέλος πρόσελθε. haec ara tuebitur omnis = ὁ βωμὸς ὅδε θὰ διασώσῃ πάντας. Οἱ ἐπὶ βωμοῦ καθεζόμενοι ἰκέται ἦσαν ἀπαραβίαστοι. Πρβλ. Αἰσχ. ἐν Ἰκέτ. 176 : κρεῖσσον δὲ πύργων βωμὸς, ἄρρηκτον σάκος.

526. Pyrrhi de caede = διέφυγεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Πύρρου (τοῦ Νεοπτολέμου), ὅστις ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὸν θανάσιμον τραῦμα. Ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου Πολίτης μνημονεύεται πολλαχοῦ εἰς τὴν Ἰλιάδα.

527. per tela, per hostis, ἀμ. φόνον, ἀν νέκυας Ὀμηρος ἐν Κ. 298. Τὸ ἀσύνδετον δηλοῖ τὴν ταχεῖαν φυγὴν τοῦ Πολίτου.

528. porticibus longis, ἀφαιρ. τοπικὴ = διὰ τῶν ἐπιμήκων στοῶν, δηλ. τοῦ περιστυλίου. vacua atria = τοὺς ἐρήμους θαλάμους τοῦ ἀγρίου. lustrat = περιέρχεται ζητῶν καταφύγιον.

529. infesto volnēre insequitur = καταδιώκει δι' ὄπλου, δι' οὗ θέλει νὰ τὸν πληγώσῃ.

530. iam iamque = καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν. manu tenet = εἶναι ἔτοιμος διὰ τῆς χειρὸς νὰ συλλάβῃ. premit hasta = ἐπίκειται τῷ δόρατι.

531. parentum, δηλ. τοῦ πατρὸς Πριάμου καὶ τῆς μητρὸς Ἑκάβης, οὔτινες ἐκάθηντο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ.

532. concēdit = κατέπεσεν, ἔνεκα δηλ. τοῦ τραύματος, τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς ἔλαβεν.

533 - 534. in media morte = in ipso mortis pericūlo. non abstinuit = non continūit sese = οὐ συνέσχεν ἑαυτὸν = δὲν συνεκρατήθη. nec voci iraeque pepercit, ἐπεξήγγ. τοῦ non abstinuit.

535. at = ἀλλὰ· δηλοῦ σφοδρὰν ταραχὴν τῆς ψυχῆς, ὅτε τις ἢ εὐχεται τι ἀγαθὰ ἢ καταραῖται δεινά. tibi, ἢ δοτικῇ ἀναφέρεται εἰς τὸ persōlant καὶ reddant. ausis, εἶναι οὐσιαστικόν.

536. pietas = iustitia = συναίσθημα οἴκτου, δικαιοσύνης. quae talia curet = ut talia curet.

537. grates = gratias et praemia = βραβεῖα. Ταῦτα λέγονται εἰρωνικῶς ἀντὶ τοῦ poenae.

538. cernere, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ fecisti καθ' ἑλληνικὴν σύνταξιν ἀντὶ τοῦ fecisti me ut cernerem = ἐποίησάς με ἰδεῖν.

539. foedasti voltus, μιáινεται ὁ ὄρων φανευθέντα. funere, δηλ. fili = διὰ τοῦ πτώματος τοῦ υἱοῦ.

540. satum (esse) = natum esse· ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ mentiris = ψευδῶς λέγεις ὅτι ἐγεννήθης.

541. in hoste Priāmo = πρὸς τὸν ἐχθρὸν Πριάμον. iura fidemque supplicis erubuit = ἠδέσθη τὰ δίκαια καὶ τὴν πίστιν τοῦ ἱκέτου. erubuit, παρακ. τοῦ erubescō, erubui, -ere = ἐρυθριῶ, ἐρυθραίνομαι, αἰσχύνομαι. iura. = τὰ δίκαια, ἃ ἔχει ὁ ἱκέτης καὶ ὧν ἐφορεύει Ζεὺς ὁ ἱκέσιος. fides δὲ ἢ τῷ ἱκέτῃ ὀφειλομένη καὶ παρεχομένη πίστις.

542. sepūlcro, δοτ. τοῦ σκοποῦ = πρὸς ταφὴν. corpus... Hectōrēum = corpus Hectōris.

544. Τὸ δόρυ καλεῖται inbelle καὶ ἐρρίφθη sine ictu, χωρὶς δηλ. νὰ πληγῶθῃ ὁ καθ' οὗ ἐρρίφθη τὸ βέλος, διότι ὁ τοῦτο βαλὼν Πριάμος εἶναι senior. To sine ictu εἶναι τὸ παρ' Ἑλλήσιν· ἄλιον.

545. rauco aere repulsum, δηλ. est τὸ δόρυ ἀπεκρούσθη ἀπὸ

τὴν χαλκῆν ἀσπίδα τοῦ Πύρρου, ἥτις ἐκ τοῦ πλήγματος βραγχώδη ἦχον ἔδωκεν.

546. summo umbōne = ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ ὀμφαλοῦ. Τὸ δόρυ ἐμπαγὲν ἔστη ἐξηρητημένον ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ ὀμφαλοῦ τῆς ἀσπίδος χωρὶς νὰ διαπεράσῃ αὐτὴν καὶ ἐπομένως χωρὶς νὰ πλήξῃ τὸν Πύρρον.

547. refēres. . . ibis, οἱ μέλλοντες κεῖνται ἀντὶ τῶν προστατικῶν.

549. Neoptoleumum, ἀντικείμενον τοῦ narrāre, ὅπως καὶ τὸ tristia facta = νὰ διηγηθῆς τὰ θλιβερὰ ἔργα καὶ περὶ τοῦ ἀγενοῦς Νεοπτολέμου. Ταῦτα λέγει μὲ σαρκασμὸν ὁ Νεοπτόλεμος εἰς ἀπάντησιν τῶν ἐν στίχῳ 540 εἰρημένων ὑπὸ τοῦ Πριάμου. Ὁ Νεοπτόλεμος ταυτίζεται τῷ Πύρρῳ.

550. trementem = τρέμοντα ὄχι ἀπὸ φόβον, ἀλλὰ διὰ τὸ γῆρας (546).

551. lapsantem = συχὰ ὀλισθαίνοντα. Τὸ lapso θαμιστικὸν τοῦ labor.

552. comam laeva· οὕτω κεῖται ἀντὶ τοῦ συνηθεστέρου implicuit coma laevam κατ' ἀντιστοιχίαν χιαστὴν πρὸς τὰ dextra - ensem. corūseum, κατηγορούμενον προληπτικόν, ἀνέπαλε δηλ. extūlit = sustūlit = τὸ ξίφος, ὥστε νὰ ἀπαστρέψῃ.

554. haec finis, ἐνν. fuit. fatorum sorte = τῷ κλήρῳ τῆς μοίρας.

555. tūlit = abstulit.

556. populis terrisque, ἀφαιρετικαὶ ἐξαρτώμεναι ἐκ τοῦ superbum = ὑπερήφανον ἐπὶ τοῖς κλπ.

557. iacet truncus = κεῖται ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ὁ μέγας κορμὸς ἐπομένως ἄταφος.

558. avolsūm caput, ἐνν. est sine nomīne = ἀνώνυμον, ἀγνώριστον, διότι ἀπεκόπη ἢ κεφαλὴ. Ὁ Οὐβεργίλιος περιγράφων τὸν θάνατον τοῦ Πριάμου συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν, καθ' ἣν οὗτος ἐφονεύθη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, ἐν τῷ τέλει τῆς περιγραφῆς ἐνώνει μὲ τὴν παράδοσιν τὴν παραλλαγὴν, καθ' ἣν δὲν ἐφονεύθη ἐκεῖ, ἀλλ' ἐλκυσθεὶς ἔξω μέχρι τῆς ἀκτῆς ἐσφάγη ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλλέως. Ἡ σφαγὴ ἀκολουθεῖ παράδοσιν τοῦ Εὐρύπιδου (Ἐκάβη, Τρωάδες) καὶ Ἀρκίνου. Εἰς τὴν παράστασιν τῆς ἀποκοπῆς τῆς κεφαλῆς πιθανῶς ἐνεθυμεῖτο τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ Πομπηίου τὸν ἐκ τῆς ἱστορίας γνωστόν.

Στίχ. 705 - 751

705. ignis = ignis crepitans, crepītus ignis = ὁ κρότος τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης Τροίας. clarior auditur = εὐκρινέστερος ἀκούεται.

707. imponere, παθητ. ἐνεστ. προστακτ. impone te = ἐπίθεεσ σαυτόν, καθέσθητι.

708. subībo umeris = suscipiam te umēris meis ἢ in umēros meos = ὑποδέχομαι σε ἐπὶ τῶν ὤμων μου.

709. quo res cumque = quocumque res cadent = ὅπως καὶ ἂν χωρήσουν, ἀποβοῦν τὰ πράγματα.

711. longe = e longinquo μακρόθεν, ἵνα μὴ ἡ ἀθρόα ἔξοδος πολλῶν ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν τῶν πολεμίων. Οὕτω προπαρασκευάζεται καὶ ὁ μετ' ὀλίγον ἐξαφανισμὸς τῆς Κρεούσης. servet = observet = ἄς παρατηρῇ, ἄς ἀκολουθῇ μακρόθεν τὰ ἔγχη μου.

712. animis advertite vestris = animadvertite. animis, ἀφαιρ.

713. est urbe egressis = ἐξελθοῦσι τῆς πόλεως ἔστι. egressis, δοτ. τῆς ἀναφορᾶς, πρβλ Θουκ. 1, 24 : 'Ἐπίδαμνός ἐστι πόλις ἐν δεξιᾷ εἰσπλέοντι τὸν Ἴόνιον κόλπον.

714. desertae Cerēris, ἀντὶ templum desertum Cerēris· ὁ ναὸς καλεῖται οὕτω, διότι ἔκειτο ἔξω τῆς πόλεως εἰς τόπον ἀπόκεντρον καὶ σπανίως συχναζόμενον ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Συνετὸς ὁ ὀρισμὸς τοῦ τόπου ὑπὸ τοῦ Αἰνείου.

715. religiōne = cultu = διὰ τῆς λατρείας.

716. ex diverso = ex diversis partibus = ἐκ διαφόρων μερῶν, ὀδῶν.

718. bello e tanto = e tanto bello = ἐκ τηλικούτου πολέμου.

720. attrectāre = νὰ ἐγγίσω. donec abluero = ἕως οὗ λουσθῶ, πρὶν ἢ λουσθῶ. flumine vivo = διὰ ζῶντος, ἤτοι ρέοντος ὕδατος.

721. latos, πρβλ. 'Ὀμηρ. εὐρέας ὤμους· umeros, colla, ἀντικ. τοῦ insternor· σύνταξις ἐλληνίζουσα = ἐπιστρωννῶ τοὺς ὤμους καὶ τὸν τράχηλον. subiēcta collā = colla quae subicio oneri recipiendo = τὸν τράχηλον, ὃν ὑποβάλλω πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ φορτίου. super, ἐπίρ. = ὑπερθεν, ἐπάνω, ἄνωθεν.

722. veste = διὰ σκεπάσματος. Τοῦτο ἐξηγεῖται διὰ τοῦ ἐπομένου pelle leonis = ἤτοι διὰ δαρᾶς ξανθοῦ λέοντος (διὰ λεοντῆς).

723. succēdo oneri = ὑποδέχομαι τὸ βάρος· ἢ δοτ. oneri ἔνεκα

τῆς προθέσεως sub ἐν τῷ ῥήματι succedo (sub - cedo). se implicuit dextrae = ἐνεπλάκη εἰς τὴν δεξιὰν μου (φοβούμενος μὴ ἀπολεσθῆ).

725. per opāca locorum = per opāca loca = διὰ σκιερῶν, ἀμυδρῶς φωτιζμένων τόπων.

726 - 727. iniecta . . . tela = δόρατα μακρόθεν βαλλόμενα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην, ἣν δηλοῦσι τὰ ἐπόμενα adverso glomerati ex agmine = συνεσπειραμένοι κατ' ἀντιμετώπισιν τάξιν.

728. suspensum = sollicitum, anxium = μετέωρον, ἀγωνιῶντα.

729. videbar (mihi) = ἐδόκουν, ἐνόμιζον.

731. evasisse viam omnem = ὅτι διανύσας ὅλην τὴν ὁδόν, διέφυγον πάντα κίνδυνον.

732. visus· ἐνν. est mihi = μοι ἐφάνη, ἐνόμισα. ad aures adesse = ad aures accedere et adesse.

733. prospiciens = πόρρωθεν καθορῶν. nate . . . nate, ἡ διπλῆ προσφώνησις εἶναι ἐνδεικτικὴ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ πατρός. Τὸ αὐτὸ δεικνύει καὶ ἡ παράλειψις τοῦ ὑποκ. τοῦ propinquant hostes.

734. ardentes = τὰς λαμπούσας ἀσπίδας, διότι ἦσαν περιβεβλημένοι χαλκόν· συνωνυμεῖ τὸ ardentes πρὸς τὸ ἐπόμενον micantia aera.

735 - 736. male amicum = inimicum. Τὸ ἐξῆς τῶν λέξεων : hic nescio quod numen male amicum eripuit mihi trepido confusam mentem = ἐνταῦθα, τότε ἀγνωστὸς τις κακὸς δαίμων ἀφῆρσε τὰς τεταραγμένας φρένας (ἐκ τοῦ κρότου τῶν ποδῶν καὶ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Ἀγγίσου).

737. nota regiōne viarum = ἐκ τῆς γνωστῆς διευθύνσεως τῶν ὁδῶν.

738. misero, ἐνν. mihi. Διὰ τὸν ἐξαφανισμόν τῆς Κρεούσης κάμων εἰκασίας ὁ Αἰνείας φέρει δύο αἰτίαις διὰ τοῦ ne . . . ne συνδεόμενας, ὧν ἡ δευτέρα πάλιν εἶναι διπλῆ (seu), εἴτε ἀρπαγεῖσα ὑπὸ τῆς μοίρας ὑπελείφθη κάπου, εἴτε ἀπεπλανήθη τῆς ὁδοῦ ἢ ἀποκαμουῖσα ἐκάθισε κάπου.

740. incertum, ἀπόκρισις εἰς τὰς προηγουμένας ἐρωτήσεις.

745. quem... deorumque, στίχος ὑπερμέτρος. Ὁ τοιοῦτος στίχος τελειώνει πάντοτε εἰς φωνῆεν, καὶ ἀπὸ φωνῆεν ἀρχίζει ὁ ἐπόμενος, ὥστε νὰ γίνεταί ἐκθλιψις τῆς περιττευούσης συλλαβῆς τοῦ ὑπερμέτρος

ἽΟ Αἰνεΐας ἔκφρων ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς συζύγου γενόμενος αἰτιᾶται θεοὺς καὶ ἀνθρώπους.

748. curva valle = cava valle = ἐν τῇ κυρτῇ, κοίλῃ κοιλάδι, ἐν τῇ χαράδρᾳ.

749. ipse = ego ipse, urbem rep̄ero = in urbem redeo. cingor (μέσον) = cingo me = ζώννυμαι... repeto et cingor fulgentibus armis = repeto cinctus etc.

750. stat, δηλ. sententia = λαμβάνω σταθερὰν ἀπόφασιν. casus renovare = νὰ ἀνανεώσω, νὰ ὑποστῶ ἐκ νέου πάσας τὰς περιπετεΐας.

751. et rursus caput obiectare periculis = καὶ πάλιν τὴν ζωὴν μου νὰ ἐκθέσω εἰς κινδύνους.

Στίχ. 752 - 770

752 - 753. muros obscuraque limina portae qua gressum extuleram repeto = σπεύδω ὀπίσω εἰς τὰ τείχη καὶ εἰς τὸν σκοτεινὸν οὐδὸν τῆς πύλης, δι' ἧς εἶχον ἐξέλθει (gressum extuleram). retro sequor observata vestigia = ἀκολουθῶ τὰνάπαλιν (retro) τὰ παρατηρηθέντα ἕχνη.

754. lumine = oculis. lustro = circumspicio = περισκοπῶ.

755. horror ubique animo, ἐνν. τὸ est· τὸ animo εἶναι δοτικῆ.

756. ἽΗ πλοκῆ τοῦ λόγου inde domum me refero si forte· τὸ domum, ἐπίρρ. = οἶκαδε. si = εἰς ἣν περίπτωσιν = ἐντεῦθεν ἐπανέρχομαι εἰς τὸν οἶκον. si forte = μὴ τυχόν. pedem tulisset = κατέφυγεν ἐκεῖ (ἡ Κρέουσα). Σημειώσον τὴν διπλῆν ἐπανάληψιν τοῦ si forte, ἧτις δηλοῖ τὴν ἀγωνίαν τοῦ Αἰνεΐου περὶ τῆς τύχης τῆς ἀφανισθείσης Κρέουσης.

757. tectum = domum. παρατήρησον τὴν ἐναλλαγὴν τῶν χρόνων inruerant, tenēbant, volvitur κλπ. tenebant = obtinebant = κατεῖχον.

758. ilicet = πάραυτα. ignis edax = τὸ ἀδηφάγον, παμφάγον πῦρ. summa ad fastigia = μέχρι τῶν ἀκροτάτων κορυφῶν.

759. exsuperant = ὑπερβαίνουσι, τ. ἔ. τὴν στέγην. furit aestus ad auras = μαίνεται τὸ καῦμα πρὸς τὸν οὐρανόν. ad auras = ad caelum.

760. procedo, ἐνν. a domo mea. sedes = domum = τὸν οἶκον.

Ὁ Αἰνείας ἀπὸ τὴν οἰκίαν του, ἦν εἶδε καιομένην, διευθύνεται πρὸς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ ἀνάκτορα, βλέπει τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους φυλαττομένους ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐν τῷ ἀσύλω τῆς Ἥρας, ἀλλ' ἡ Κρέουσα οὐδαμοῦ φαίνεται.

761. porticibus vacuis = ὑπὸ τὰς ἐρήμους στοάς. asylo = templo. οἱ Ἀχαιοὶ φυλάττουν τὴν λείαν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἥρας, ὡς διακειμένης εὐμενῶς πρὸς αὐτούς. Τὸν ναὸν τοῦτον θέτει ὁ ποιητὴς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἔχων ὑπ' ὄψει, ὡς φαίνεται, τὸν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναὸν τῆς Ἥρας.

762. Phoenix, Φοῖνιξ, βασιλεὺς τῶν Δολόπων καὶ παιδαγωγὸς τοῦ Ἀχιλλέως.

763. gaza = ὁ θησαυρός. Περσ. ἡ λέξις γάζα.

764. mensae deorum = τράπεζαι τὰς ὁποίας ἐτοποθέτουν πλήρεις τροφῶν πρὸ τῶν εἰκόνων τῶν θεῶν κατὰ τὰς ἱερὰς εὐχαρίας.

765. cratēres auro solidi = crateres solido auro = κρατῆρες ἐκ στερεοῦ χρυσοῦ, πάγχρυσοι, ὀλόχρυσοι. captiva vestis = αἰχμάλωτος ἐσθῆς, περιληπτ. ἀντὶ captivae vestes, δηλ. σκεπάσματα καὶ τάπητες.

766. pueri et pavidae matres· ἦσαν αἰχμάλωτοι, οὓς ἐπρόκειτο νὰ ἀπαγάγουν μεθ' ἑαυτῶν οἱ νικηταί. longo ordine = ἐν μακροῦ τάξει· τοῦτο δηλοῖ τὸ μέγα πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων.

767. stant circum, τμησὶς καὶ ἀναστροφὴ = circumstant.

768. quin etiam = καὶ δὴ, καὶ μάλιστα. ausus = τολμήσας.

769. - 770. Creūsam vocavi iterumque iterumque = πολλάκις, ἐπανειλημμένως ἀνεβόησε « Κρέουσα » ingeminans = ἐπαναλαμβάνων. Ἡ διπλῆ ἐπανάληψις τοῦ iterumque ἐμφαντικώτερον ἀναδεικνύει τὸ πολλάκις γιγνόμενον.

Στίχ. 771 - 794

771. tectis = aedificiis, ἀφαιρ. τοῦ τόπου = per aedificia = per domos = διὰ τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως, ἤτοι διὰ τῶν ὁδῶν αἱ δοτικαὶ quaerenti καὶ furenti ἀναφέρονται εἰς τὸ ἀκολουθοῦν (στίχ. 773) mihi. furenti = ἐν ᾧ περιεπλανώμενον μαινόμενος.

772. infelix simulācrum = τὸ ἄθλιον εἶδωλον.

773. visa, ἐνν. est. nota maior imago = εἰκῶν μείζων τῆς γνωστῆς. Ἐπιστεῦετο ὅτι οἱ τεθνεῶτες ἐμφανίζονται ἐν μείζονι σχή-

ματι, ἐδῶ δὲ ἐπιπροσθέτως καταστᾶσα ἡ Κρέουσα ἡρώϊνη ὤφειλε νὰ ἐμφανίσῃ τὴν εἰκόνα τῆς μείζω ἢ κατ' ἄνθρωπον.

774. obstipui = ἐθαμβώθη. stetēruntque comae = ἠνωρθώθη ἡ κόμη. Πρὸς τὴν εἰκόνα πρβλ. "Ομηρον : ὀρθαὶ δὲ τρίχες ἔσταν ἐπὶ γναμπτοῖσι μέλεσι. vox faucibus haesit = ἡ φωνὴ εἰς τὸν λάρυγγα ἐνεπάγη.

775. affāri...demere, ἀπαρέμφ. περιγραφικά, ὦν ὑποκ. εἶναι τὸ Creusa.

776. quid iuvat ? = τί ὠφελεῖ, indulgēre insāno dolōri ? νὰ ὑποχωρῆς εἰς ἄφρονα λύπην ; λέγεται ἄφρων, διότι ταῦτα γίνονται οὐχὶ ἀκόντων τῶν θεῶν.

777. non sine numine divom : σημείωτον τὴν λιτότητα· πρβλ. 'Ομ. ζ, 240 οὐ πάντων ἀέκητι θεῶν.

778. comitem, κατηγορ. τοῦ Creusam.

778 - 779. nec... fas aut ille sinit = δὲν εἶναι πεπρωμένον (fas = fatum) οὐδ' ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ ὑψηλοῦ 'Ολύμπου ἐπιτετραμμένον

780. longa exsilia = μακρὰς πλάνας ἔξω τῆς πατρίδος (ἀντικείμενον τοῦ arandum, ἐξ οὗ ἐξαρτᾶται καὶ ἡ αἰτιατικὴ aequor). Τὸ ρῆμα arare ἀρμύζει εἰς τὸ aequor, ὅχι ὅμως καὶ εἰς τὸ exsilia, ὅπου θὰ νοήσωμεν κατὰ ζεῦγμα ἄλλο τι ρῆμα, ὅπως λ.χ. obeūnda.

781 - 782. Thybris, τύπος ἑλληνικὸς (Θύβρις), οὗ συχνοτέραν χρῆσιν κάμνει ὁ Ουεργίλιος ἢ τοῦ λατινικοῦ Tiberis· ὀνομάζεται ὁ ποταμὸς Lydius, διότι ῥεεῖ ἀπὸ τὴν Τυρρηνίαν, ἧς οἱ κάτοικοι ἐνομιζοντο ὅτι κατάγονται ἀπὸ τὴν Λυδίαν. Τέμβριος ποτ. Φρυγίας arva opīma virum, 'Ομ. Μ, 184 ἀνδρῶν πίονα ἔργα (= γαῖαι καλλιεργημένα ὑπὸ ἀνδρῶν φιλοπόνων). leni agmine = ἠρέμῳ ρεύματι.

783. res laetae = εὐτυχία. regia coniunx : ἡ Λαουῖνία, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Λατίνου· ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξαφανισθῇ καὶ νὰ ἀποθεωθῇ ἡ Κρέουσα, ἵνα ὁ Αἰνείας ἔλθῃ εἰς τὸν δεῦτερον τοῦτον γάμον.

784. parta (sunt) : παθ. παρακ. τοῦ pario, pepēri, partum, - ēre = γενῶ, τίκτω, φύω. parta tibi, ἐνν. sunt = fato destinata sunt = τῇ μοίρᾳ ὀρίσθησαν εἰς σέ. Τὸ parta ἀναφέρεται εἰς τε τὸ res laetae καὶ εἰς τὸ regnum καὶ εἰς τὸ regia coniunx. lacrimas dilectae Creusae = τὰ δάκρυα τὰ χυνόμενα διὰ τὴν προσφιλῆ Κρέουσαν. pelle = παῦσον.

785. *superbas*, ποιητικῶς ἀναφέρεται τὸ ἐπίθετον εἰς τὸ *sedes*, ἀντὶ νὰ ἀναφέρεται εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ἐδρῶν τούτων.

786. *servitum*, ὑπτιον, δηλοῦν σκοπόν.

788. *magna deum genētrix*: δηλ. ἡ Κυβέλη, θεότης ἀσιατικῆ τῆς γῆς καὶ τῶν ὀρέων· ἐλατρεῦετο μάλιστα ἐπὶ τῆς Ἰδῆς. Ταυτιζομένη πρὸς τὴν Πέαν εἶναι ἡ μήτηρ τῶν θεῶν (*Idaea mater*)· εἶναι πρὸς τοὺς Τρώας εὐμενῆς καὶ τώρα περιλαμβάνει εἰς τὰς ἀκολούθους τῆς νόμφας καὶ τὴν Κρέουσαν. Ἡ Κρέουσα ἐν ἀρχῇ ὀνομάζει τὸν Αἰνεῖαν *dulcem coniugem* καὶ ἐν τῷ τέλει, ὅπου συνιστᾷ εἰς αὐτὸν τὸν κοινὸν υἱόν.

790. *haec ubi dicta dedit*, συνήθης ἡ φράσις παρὰ Οὐεργιλίῳ = ὡς εἶπε ταῦτα. Σημείωσον τὴν παρήχησιν.

792. *ter conatus sum*. Πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. Ὀμ. λ., 206, ὅπου λέγεται διὰ τὸν Ὀδυσσεά ὅτι ματαίως προσεπάθησεν ἐν τῷ Ἄδῃ νὰ περιπτυχθῇ τὴν μητέρα του: τρις μὲν ἐφωρμήθην ἔλεειν τέ με θυμὸς ἀνώγει, τρις δέ μοι ἐκ χειρῶν σιχιῆ εἴκελον ἦ καὶ ὀνειρῶ ἔπτατο. *dare... circum* = *circumdare*, τμησις καὶ ἀναστροφή· ἐκ τοῦ *circumdare* ἐξαρτᾶται ἡ δοτικὴ *collo*.

Στίχ. 795 - 804

795. *Sic demum* = οὕτω τέλος πάντων, ἀφ' οὗ δηλ. τόσον χρόνον μὲ ἀνέμειναν. *reviso socios* = ἐπαναβλέπω τοὺς ἐταίρους.

796. - 797. *ingentem comitum numerum* = πολὺ μέγαν ἀκολούθων ἀριθμὸν = παμπληθεῖς ἀκολούθους. *matres... viros* = ἀνδρας καὶ γυναῖκας. τούτῳ ἐπακολουθεῖ ὡς παράθεσις τὸ ἐν στίχ. 798 *pubem* = *multitudinem* καὶ *vulgus*. *exsilio*, δοτ. = πρὸς ἐξορίαν.

799. *parati* = παρεσκευασμένοι (δηλ. νὰ μὲ ἀκολουθήσουν). *animis — opibus* = ταῖς ψυχαῖς καὶ ταῖς οὐσίαις, ἔχοντες δηλ. τὸ ἀπαιτούμενον θάρρος, ἵνα μὲ τὰ ὑπάρχοντά των, ὅσα ἔσωσαν, ἀπέλθουν εἰς ἄλλον τόπον.

800. *deducere* = νὰ καταγάγω. Τὸ ρῆμα κυριολεκτεῖται περὶ ἰδρύσεως ἀποικιῶν· καλῶς δ' ἐλέχθη καὶ περὶ τοῦ Αἰνεῖου μέλλοντος νὰ ἰδρύσῃ νέαν πόλιν.

801. *iugis* = ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῆς Ἰδῆς.

802. *obsessa liminā* = καταλαβόντες τὰ κατώφλια.

803. nec spes opis (ferendae) ulla dabatur = οὐδεμία δ' ἔλπις βοηθείας ὑπῆρχε.

804. cessi, δηλ. fato = ὑπεχώρησα εἰς τὴν μοῖραν, et sublato genitore montes petivi = καὶ ἄρας ἐπὶ τῶν ὤμων τὸν πατέρα μου εἰς τὰ ὄρη ἀπῆλθον.

39. Elōquar an sileam ? ὑποτακτικαὶ ἀπορίαν δηλοῦσαι = νὰ ἐξαγγείλω ἢ νὰ ἀποσιωπήσω ; Τὰ ρήμ. εἶναι elōquor καὶ sileo. Ταῦτα ὡς ἐν παρενθέσει λέγονται. gemitus lacrimabilis = στεναγμὸς θρηνώδης.

40. vox reddita = ἀκούεται φωνὴ ἐξερχομένη ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ τύμβου καὶ εἶναι αὕτη ὡς ἀπόκρισις, ἥτις προσεκλήθη ἀπὸ τὴν πρᾶξιν τοῦ Αἰνείου, ὅστις εἶχεν ἐπιχειρήσει τρίς νὰ ἀποσπάσῃ θάμνον, ἀπὸ τὰς ἀποσπασθείσας ρίζας τοῦ ὁποίου μέλαν εἶχε στάξει αἷμα.

41. quid = διατί ; lacero, α' συζ. ὁμαλ = σπαράσσω. iam parce = φείδου τέλος πάντων. sepulto = mortuo. Ὁ Πολύδωρος, ὁ τοῦ Πριάμου νεώτατος υἱός, δὲν ἔτυχε τῶν νενομισμένων ἐπικηδείων τιμῶν, τὸ δὲ πτώμά του κατὰ μικρὸν ἐσκεπάσθη ἀπὸ κόνιν, ὅπου ριζοβολήσαντα τὰ κατ' αὐτοῦ ριφθέντα βέλη διεπέρασαν τοῦτο.

42. parce scelerare = noli scelerare = μὴ μίαινε (scelerare = polluere = μιάινειν).

43. tulit, συναπτέον τῷ externum = οὐχὶ ξένον πρὸς σέ. tulit = protulit = ἤνεγκεν εἰς φῶς, ἐγέννησεν. aut cruor hic de stipite manat, διὰ τοῦ aut συνεχίζεται ἡ ἄρνησις = οὐδὲ ρεεὶ τὸ αἷμα τοῦτο ἀπὸ τὸ στέλεχος (ἀλλὰ ἀπὸ τὸ σῶμά μου). stipes - itis = στέλεχος. mano α' συζ. ὁμ. = ρέω. cruor - oris ἄ. (κρῦος ;) = αἷμα, μάλιστα τὸ ἐκ τραύματος, λύθρον.

44. litus avārum = litus ubi tyrannus avarus habitat. avarus = φιλάργυρος.

45 - 46. nam Polydōrus ego = διότι εἶμαι ἐγὼ ὁ Πολύδωρος. Εἰς τὸν πρόλογον τῆς Ἑκάβης τοῦ Εὐριπίδου ἡ σκιά τοῦ Πολυδώρου διηγεῖται τὸν θάνατόν του. Παρ' Ὁμήρῳ τὸν Πολύδωρον φονεῦει ὁ Ἀχιλλεύς. confixum, δηλ. me = ἐμὲ διαπερανθέντα τὸ ρήμα configo, -xi, -xum, -ere = διαπερῶ, διακεντῶ. ferrea telorum seges = σιδηροῦν βελῶν λήιον, ἥτοι λήιον σιδηρῶν βελῶν, πυκνὴ γῆ σιδηρῶν βελῶν.

iacūlis, πτώσις δοτ. Τὸ λήιον τῶν βελῶν ἀνεφύη (*incrēvit*) εἰς αἰχμηρὰ δόρατα (*iaculis - acutis*), ἤτοι ἀπὸ τὰ ριφθέντα ἐκεῖνα βέλη ἀνεφύη πυκνὸν λήιον θάμνων εἰς σχῆμα δοράτων.

47. *ancipiti formidine*, ἀφαιρ., ὄνομ. *anceps formīdo* = διπλῶ φόβῳ, διὰ τὸ αἶμα, τὸ ὁποῖον εἶδον, καὶ τοὺς λόγους, οὓς ἤκουσα. *mentem*, ἀνάφερε εἰς τὸ *pressus*: ἐλληνίζουσα ἢ σύνταξις.

48. *obstupui*, παρακ. τοῦ *obstipesco* = ἐκθαμβοῦμαι, ἐκπλήττομαι. *steteruntque comae et vox faucibus haesit* = καὶ ἠνωρθώθησαν αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς καὶ ἡ φωνὴ ἐνεπάγη εἰς τὸν λάρυγγα. *sto* = ἴσταμαι. *fauces -ium*, πληθ. = ὁ λάρυγγς. *haereo* = ἐμπήγνυμαι, ἐνέχομαι.

50. *furtim λάθρα* (τῶν Ἑλλήνων), *Εὐρύπιδ*, Ἐκάβ. 6, ὑπεξέπεμψεν. *mandārat*, ἀντὶ *mandaverat* = *commendārat*, *comisserat* = εἶχεν ἐπιτρέψει. Ἐκ τούτου ἐξαρθᾶται τὸ γερονδῖβον *alendum*, ὃ σημαίνει σκοπὸν = πρὸς τὸ θρέψαι.

51. *Threiciō rēgi* = εἰς τὸν Θραῖκα βασιλέα. Πρόκειται περὶ τοῦ Πολυμήστορος, συζύγου τῆς Ἰλιόνης, θυγατρὸς τοῦ Πριάμου. *diffido*, (*-isus sum*), *-ere alicui* = ἀπιστῶ, δυσπιστῶ τι.

52. *cingi obsidiōne* = *cinctam tenēri obsidiōne* = εἶχε πολιορκηθῆ καὶ κυκλωθῆ. Ἡ Τροία δὲν περιεκυκλώθη ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς, ἀλλ' ὁ ποιητὴς εἰς ὠραιοὺς χρόνους μεταφέρει πολιορκίαν γενομένην κατὰ ρωμ. τρόπον.

54. *res Agamemnonias secūtus* = τὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος, τὸν Ἀγαμέμνονα ἀκολουθήσας.

55. *fas*, τὸ τῆς ξενίας δίκαιον.

56. *auro potitur*, τοῦ χρυσοῦ γίνεται κύριος. Ἡ παραλήγουσα τοῦ ῥήματος *potitur* βραχεῖα κατὰ τὴν γ' συζυγίαν.

57. *sacra fames* = ἀνοσία πείνα. *sacer* = ὁ τοῖς χθονίοις θεοῖς καθιερωμένος, ὁ ἐξάγιστος· ἐντεῦθεν καὶ ἡ σημασία τοῦ ἀνοσίου.

58. *procēres -um* = οἱ ἐν τῇ πολιτείᾳ πρωτεύοντες.

59. *monstra* = *prodigium* = τὸ τερατῶδες σημεῖον. *deum = deorum*. *refero et quae sit sententia posco* = ἀναφέρω καὶ ποία εἶναι ἡ γνώμη ἐρωτῶ· ἔκαμε δηλ. ὁ Αἰνείας ὅ,τι ἔκαμνε ὁ ἄρχων εἰς τὴν σύγκλητον τὴν ρωμαϊκὴν, ὅταν ἐζήτει τὴν γνώμην (πρβλ. τὰς φράσεις : *referre (relatio) ad senatum καὶ rogare sententias*).

60 - 61. *omnibus idem animus*, ἐνν. *est* = *omnibus idem placet* = ὅλοι τὴν αὐτὴν ἔχουν γνώμην· ὑποκείμενα εἶναι τὰ ἀπαρέμφ.

1) *excedere* (ἐξελθεῖν), 2) *linqui pollūtum hospitium* = να ἐγκαταλειφθῆ ἢ μιανθεῖσα ξενία καὶ 3) *classibus* (= *navibus*) *austros* (= *ventos*) *dare* = εἰς τὰς ναῦς τοὺς ἀνέμους να δώσωμεν (ἀναπετάσαντες τὰ ἱστία), ὥστε δηλ. να καταστήσωμεν αὐτὰς ἱκανὰς πρὸς ἀπόπλου.

62. *ergo* = λοιπὸν . *instrauramus funus* = πάλιν ποιούμεν ταφήν. Τὸ πτώμα τοῦ Πολυδώρου πρόχειρον εἶχε λάβει ταφήν· νῦν ἐπιτελεῖται αὕτη ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Αἰνεΐαν κατὰ τὰ ρωμαϊκὰ ἔθιμα διὰ συσσωρεύσεως χώματος, ὥστε να ἀποτελεσθῆ τύμβος (*ingens aggeritur tumulo* (δοτικῇ) *tellus*).

63. *Manibus* = τῇ ψυχῇ (τοῦ Πολυδώρου). Αἱ ψυχαὶ τῶν τεθνεώτων, τυχούσαι τῶν νενομισμένων τιμῶν, ἐγίνοντο χθόνιοι δαίμονες (*manes*). *arae* = βωμοί : ἔθος εἰς τοὺς Ρωμαίους ἦτο να ἰδρῶουν περισσοτέρους τοῦ ἐνὸς βωμούς εἰς τοὺς τεθνεώτας κατὰ τὴν ἐπικηδεῖον τελετήν.

64. *caeruleis* = *nigris*, *vittae* = ταινίαι, στέμματα (διὰ τοὺς βωμούς). *maestae* = *maestitiam declarantes* = πένθος δεικνύοντες (οἱ βωμοί). *atra* = ἡ μαύρη· ἡ κυπάρισσος λέγεται *atra* οὐχὶ διὰ τὸ χροῶμα, ἀλλὰ διὰ τὴν συμβολικὴν τῆς παράστασιν.

65. *Piādes*, εἶναι αἱ Τρωάδες, αἱ τοῦ Αἰνεΐου ἀκόλουθοι. *crinem solūtae* = *crinibus passis* = λυσίκομοι. *de more*, δηλ. *lungentium* = ὥσπερ ἔθος τοῖς πενθοῦσιν.

66. *inferimus*, εἰς τοὺς νεκροὺς προσφέρονται χοαὶ ἐκ γάλακτος, μέλιτος, οἴνου ἀκράτου καὶ αἵματος τῶν ἱερείων. Τὸ ρῆμα τὸ κυριολεκτούμενον ἐπὶ τῆς προσφορᾶς τῶν χοῶν εἶναι τὸ *infero*, ὥστε *inferimus* = ἐπιφερόμεθα χοάς. *tepido lacte* = χλιαρῶ (νεωστὶ ἀμελχθέντι) γάλακτι. *cymbia* = ποτήρια.

67. *patēras* = φιάλας. *sacri sanguinis* = αἵματος τῶν ἱερείων.

68. *condimus sepulcro* = ἀποθέτομεν, κρύπτομεν εἰς τὸν τάφον. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀποθανόντος λαμβάνει τὴν αἰωνίαν ἀνάπαυσιν, ἀφ' οὗ γίνῃ ἡ νενομισμένη ταφή. *suprēmum* = τὸ ὕστατον. *voce ciēmum* = *vocamus*, δηλ. μὲ τὸ τριπλοῦν *vale* (χαῖρε).

Στίχ. 84 - 98

84. *templa*· ὁ πληθ. ἀντὶ τοῦ ἐν. ἐτέθη ποιητικῶς. *dei* = τοῦ θεοῦ (Ἀπόλλωνος). *saxo structa vetūsto* (= *templa*). *vetūsto* = ἐκ

λίθου παλαιοῦ κατεσκευασμένον, παλαιὸν (ναόν). veneror -atus sum -ari = σέβομαι.

85. da, προστακτικὴ τοῦ do = δὲς ! propriam domum = perpetuam domum = διαρκῆ οἶκον, κατοικίαν. Thybraeae = Θυμβραεῖ' οὕτω καλεῖται ὁ θεὸς ἀπὸ τὴν πεδιάδα Θύμβρην, τὴν ὁποίαν διαρρέει ὁ ἐγγυὲς τῆς Τροίας ποταμὸς Θύμβρις καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος περίφημος ὑπῆρχε.

86 - 87. mansūram urbem = πόλιν μέλλουσαν νὰ μείνη, διαρκῆ πόλιν. altēra Pergāna = ἄλλην δηλ. ἀκρόπολιν, ἣν ὁ Αἰνεΐας θὰ κτίσῃ ὡς ἀκρόπολιν δευτέρας Τροίας. reliquias Danaum atque immītis Achilli· αἱ γεν. εἶναι ὑποκειμενικαὶ = quos Danai... Achilles reliquerunt = τὰ λείψανα τῶν Τρώων, ὧν ἐφέισθησαν οἱ Δαναοὶ καὶ ὁ ἀπηγῆς Ἀχιλλεύς. Ἡ γεν. Achilli κατὰ συναίρεσιν τοῦ Achillei (ὄνομ. Achilleus).

88. quem sequimur ? δηλ. ducem = quem sequi nos (ducem) iubes ? = τίνα νὰ ἀκολουθήσωμεν ἀρχηγὸν κελεύεις ; Σημείωσον τὴν χρῆσιν τῆς ὀρ. ἀντὶ τῆς ὑποστ. τοῦ ἐνεστῶτος ἐπὶ ἀπορίας τοῦ πρακτέου. quovne = ἦ ποῦ ; ubi = ποῦ ;

89. augurium = χρησμός. illabere· προστακτ. ἐνεστ. τοῦ illabor (in - labor), illapsus sum = ἐνολισθαίνω, εἰσπίπτω, εἰσδύομαι. animis δοτ. Ὁ θεὸς εἰσδύεται (illabitur) εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους ἐμπνέει καὶ φωτίζει.

90. vix... fatus eram... omnia visa, δηλ. sunt. Σημείωσον τὴν κατὰ παράταξιν ἀσύνδετον ἐκφορὰν ἀντὶ τῆς συνήθους : vix fatus eram, cum omnia visa sunt. repente = αἰφνιδίως. tremere, ἀπαρ. τοῦ tremo -ui, -ēre = σείομαι.

91. limināque = τὸ μέρος (liminā = οἱ οὐδοὶ) ἀντὶ τοῦ ὅλου (τοῦ ναοῦ). Τὸ φωνῆεν e τοῦ que εἰς τὴν θέσιν τοῦ δευτέρου ποδός, ὅταν ἀκολουθῆ λέξις μὲ ἄλλο que (lauresque), λαμβάνεται ὡς μακρόν. laurus, πληθυντικὸς ὁ ἀριθμὸς, δεικνύων δάσος δαφνῶν.

92. mons, εἶναι τὸ ὄρος τοῦ Κύνθου, ὁ Κύνθος. cortīna = λέβης· κατ' ἐξοχὴν ὁ τρίπους λέβης τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, ὁ Δελφικὸς τρίπους, κατ' ἕκτασιν δὲ ὁ τοῦ μαντείου χῶρος ἢ τὸ μαντεῖον αὐτό. mugio = μυκῶμαι.

93. submissi petimus terram = ταπεινοὶ πίπτομεν κατὰ γῆς. ad auris = εἰς τὰ ὦτα.

94. *duri* = πολυτλήμονες.

95 - 95. *quae vos... accipiet reduces* = ή γή, ήτις πρώτη (*prima*) εΐδε να γενναΐται τὸ γένος σας (*tulit vos*) ἀπὸ τοὺς πρώτους προγόνους (*a stirpe parentum*), ή αὐτὴ θὰ σᾶς δεχθῆ (*vos accipiet*) ἐπανελθόντας (*reduces*)· τὸ *reduces* κατηγορούμενον. Κατὰ ταῦτα ὁ πλοῦς τοῦ Αἰνείου εἰς Ἰταλίαν εἶναι ἐπάνοδος αὐτοῦ. *ubere laeto = solopinguet et fertili* = με ἔδαφος παχὺ καὶ γόνιμον. Τὸ *ubere laeto* κεῖται μεταφορικῶς· πρβλ. τὸ ὁμηρικὸν « οὕθαρ ἀρούρης ».

97. *hic = ἐνταῦθα. domus Aeneae = ὁ οἶκος, ή γενεά τοῦ Αἰνείου. cunctis dominabitur* κλπ. Εἶναι προφητεία, πρὸς ἣν πρέπει νὰ παραβᾶλη τις τὴν παρ' Ὀμήρω ὑπόσχεσιν τοῦ Ποσειδῶνος, (Ἰλιάς XX, 307) ὅτε οὗτος ἔσφζε τὸν Αἰνεΐαν : νῦν δὲ δὴ Αἰνεΐαο βίη Τρῶεσσιν ἀνάξει καὶ παίδων παῖδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται (*et nati natorum et qui nascentur ab illis*). Ὁ Οὐεργίλιος τροποποιῶν τὴν προφητείαν ταύτην γράφει πάντεσσι (*cunctis*) ἀντὶ Τρῶεσσι. Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι οἱ ἐν λόγῳ στίχοι τροποποιημένοι περιελήφθησαν εἰς τὴν Ἰλιάδα ὑπὸ ραψῶδοῦ, ὅστις ἤθελε νὰ ἐξυμνήσῃ δυναστικὴν οἰκογένειαν ἄρχουσαν ἐν Σκήψει τῆς Αἰολίδος καὶ ἀνάγουσαν τὴν καταγωγὴν τῆς εἰς τὸν Αἰνεΐαν.

Στίχ. 161 - 167

161. *Mutandae sedes, ἐνν. sunt = πρέπει νὰ γίνῃ ἀλλαγὴ ἔδρας, τόπου. suāsīt, παρακ. τοῦ suado = πείθω. ἐνταῦθα suāsīt = ὑπέδειξεν.*

162. *Cretae = in Creta, ἐν τῇ Κρήτῃ. considēre, ἀπαρέμφ. τοῦ consido, -ēdi, -essum, -ēre = καθέζομαι, κατοικίζομαι.*

163. *Hesperiam Grai cognomine dicunt = Ἑσπερίαν οἱ Ἑλληνες ἐπονομάζουν. Πᾶσαν τὴν πρὸς ἐσπέραν χώραν ἐκάλουν οἱ Ἑλληνες Ἑσπερίαν καὶ μάλιστα τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, πολὺ συχνὰ δὲ τὴν Ἰταλίαν.*

164. *potens armis atque ubere glaebae = πολεμικὴ καὶ εὐφορος.*

165. *Oenōtri = Οἰνωτροί, ἀρχαῖος λαὸς εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν, τὴν κατόπιν χώραν τῶν Βρουττίων καὶ Λευκανῶν. colo, -ui, cultum, -ēre = κατοικῶ. fama, ἐνν. est. minōres = οἱ μεταγενέστεροι.*

166. *ducis. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Ἰταλὸς ἦτο βασιλεὺς τῶν Ἰτα-*

λῶν· κατὰ τὸν Θουκυδίδην (VI, 2, 5) τῶν Σικελῶν· ἡ γενικὴ ducis ἐξαρθᾶται ἐκ τοῦ de nomine = ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἡγεμόνος, τοῦ βασιλέως. gentem = terram, δηλ. τὴν χώραν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς κατώκησεν.

Στίχ. 306 - 342.

306. ut = ὡς, μόλις. Troia arma = τρωικὰ ὅπλα, ἤτοι τοὺς ἀκολούθους τοῦ Αἰνείου ὀπλισμένους κατὰ τὸν τρωικὸν τρόπον.

307. magnis monstris· θαυμαστὴ διοσημία διὰ τὴν Ἀνδρομάχην ἤτο νὰ βλέπη Τρῶας ἐνόπλους.

308. visu in medio = ἐν ᾧ ἐστέκετο καὶ θεᾶτο. deriguit = καταπέπηγε, ἀποπέπηγε, ἐπάγωσε. Τὸ ρ. εἶναι derigesco. calor ossa reliquit = ἡ θερμότης τὰ ὀστέα κατέλιπε. Πρβλ. τὸ παρ' Ὀμήρῳ φόβος κρυερός.

309. labitur = σφάλλεται, κινδυνεύει νὰ πέσῃ. vix tandem = μόλις τέλος. longo tempore = post longum tempus. fatur = ὁμιλεῖ πρβλ. τὰ παρ' Ὀμήρῳ, δ, 706 δὴν δέ μιν ἀμφασίῃ ἐπέων λάβε· ὅψε δὲ δὴν μιν ἐπέεσσιν ἀμειβομένη προσέειπεν. Ἡ Ἀνδρομάχῃ λιποθυμεῖ καὶ ἀφ' οὗ συνέρχεται, ὁμιλεῖ.

310. vera facies... verus nuntius : κατηγορούμενα εἰς τὸ ὑποκ. tu (adfers), ἀντὶ νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὸ ἀντικείμενον te = ἐμφανίζεσαι πρὸς με (te adfers) ὡς ἀληθινὴ μορφή, ὡς ἀληθοῦς ἄγγελος : Τὴν ἐρώτησιν ταύτην διασαφεῖ ἡ ἐπομένη ἐρώτησις : vivisne = ζῆς ;

311. lux alma = τὸ φῶς τὸ ζωογόνον, δηλ. ἡ ζωή. si lux alma recessit = ἐὰν ἡ ζωὴ ἀπεχώρησε, δηλ. ἐὰν δὲν εἶσαι παρὰ κενὴ σκιά (vana imāgo, umbra)· ὑπῆρχεν ἡ πίστις ὅτι αἱ σκιά τῶν τεθνεώτων ἐνεφανίζοντο κατὰ τὰς θυσίας, ἵνα λάβουν μέρος εἰς αὐτάς.

312. Hector ubi est ? = Ὁ Ἐκτωρ ποῦ εἶναι : διατὶ ὁ Ἐκτωρ δὲν ἐμφανίζεται ; Ἡ Ἀνδρομάχῃ ἀποροῦσα ἐρωτᾷ διατὶ δὲν ἐμφανίζεται καὶ ἡ σκιά τοῦ Ἐκτορος, εἰς ὃν ἡ θυσία προσφέρεται, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ὁ Αἰνείας ἔρχεται ὡς σκιά ἀπὸ τὸν Ἄδην.

313. furenti (αὐτῇ τῇ Ἀνδρομάχῃ) = μαινομένη (insolabiliter et impatienter dolenti = ἀπαρηγορήτως καὶ οὐχὶ καρτερικῶς λυπούμενη). Τὸ furere σύνηθες ρῆμα περὶ σφοδροῦ ψυχικοῦ πάθους.

314. subicio = υποβάλλω, υποκρίνομαι. hisco = κυρίως μένω

κεχρηνώς, χάσκω, ανοίγω τὸ στόμα μου χωρὶς νὰ ἤμπορῶ νὰ εἶπω λέξιν· εἶτα : μόλις καὶ μετὰ κόπου λέγω τι. turbatus = ταραχθεὶς.

315. extrema per omnia = per omnia summa discrimina (pericula) ἐν μέσφ ὄλων τῶν κινδύνων. vitam duco = τὸν βίον διάγω. equidem = ἔγωγε. vivo equidem = ζῶ βέβαια.

316. ne dubita = noli dubitare = νὰ μὴ ἀμφιβάλλης.

317. deiectam tanto coniuge = orbatam tanto coniuge = στερηθεῖσαν τηλικούτου συζύγου, δηλ. τοῦ Ἑκτορος. Ἡ φράσις ἐλέχθη κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ deicere aliquem honore, spe = στερεῖν τινα τῆς τιμῆς, τῆς ἐλπίδος. Εἰς τὸ deicere ὑπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ καταπίπτειν, πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν ἔννοιαν προσηρμόσθη προσφωδῶς τὸ excipit. excipio = ὑποδέχομαι τινα καταπίπτοντα.

318. quae fortuna revisit ? δηλ. te = ποία τύχη πάλιν σὲ ἐπέσχεθη, πάλιν προσεμειδίασε πρὸς σέ ; digna satis = ἀνταξιοτάτη.

319. Andromäche, ἀφαιρ. ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ digna, ἀποδοτέα διὰ γενικῆς τῆς Ἀνδρομάχης. Hectōris, ἐνν. τὸ uxōre = συζύγου τοῦ Ἑκτορος. Pyrrhin = Pyrrhine. Τὸ τελικὸν βραχὺ e, ἐπειδὴ ἀσθενῶς ἐπροφέρετο, ἐξέπιπτεν. conubia servas = εἶσαι σύζυγος. Τοῦτο λέγεται κατ' εὐφημισμὸν. Ἡ Ἀνδρομάχη, ἀφ' οὗ ἤχθη εἰς δουλείαν, δὲν ἦτο κυρίως σύζυγος τοῦ Πύρρου.

320. deiēcit voltum = κατέβαλε τὸ πρόσωπον· φυσικὰ κατόπιν τῆς τελευταίας ἐρωτήσεως τοῦ Αἰνείου. demissa voce = μὲ χαμηλὴν φωνήν.

321. felix una ante alias Priamēia virgo = ὃ πασῶν τῶν θυγατέρων τοῦ Πριάμου εὐδαιμονεστάτη. Τοῦτο λέγεται διὰ τὴν Πολυξένην. Ταύτης ἐρασθεὶς ὁ Ἀχιλλεὺς ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Πάριδος εἰς αὐτὴν τοῦ γάμου τὴν προπαρασκευήν. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἡ σκιά τοῦ Ἀχιλλέως ἀπῆτει τὸ ἀναλογοῦν αὐτῇ μερίδιον τῆς λείας καὶ ὁ Κάλχας ἐκέλευσε νὰ θυσιάσῃ εἰς αὐτὸν ἐπάνω εἰς τὸν τάφον ἡ Πολυξένη.

323. quae... sortitus non pertulit ullos, πρότασις ἀναφορικῆ, καθ' ὀριστικὴν ἐκφερομένη, κατ' ἔννοιαν δὲ αἰτιολογικῆ τοῦ felix. sortitus -us = ἡ κλήρωσις. Διὰ κλήρου διεμοίραζον οἱ πολεμισταὶ μεταξὺ τῶν τὴν πολεμικὴν λείαν, περιλαμβανομένων καὶ τῶν αἰχμαλώτων.

324. tetigit cubile = ἤψατο τοῦ λέχους. erus -eri = δεσπότης, κύριος.

338. ignarum, δηλ. te huius regiōnis = σὲ ἀγνοοῦντα ταύτην ἐδῶ τὴν χώραν.

339. quid puer Ascanius, δηλ. agit ? superat ? ἀμεταβάτως = superstes est ? = ἐπιζῆ ? vescitur aura (aetheria) = fruitur aura (aetheria ?) = ἀπολαύει τῆς αἰθερίας αὔρας ;

340. ecqua cura ? = ἄρά γε ὑπάρχει τις πόθος ; Tò tamen (= ὄμως) δηλοῖ σαφέστερον τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ amissae parentis = ἀν καὶ ἀπέθανεν ἡ μήτηρ του ἐνθυμεῖται μὲ πόθον αὐτὴν ὁ παῖς ;

342. avuncūlus· ἡ Κρέουσα μήτηρ τοῦ Ἀσκανίου, ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Ἑκτορος. avuncūlus = ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος. excītat, δηλ. puerum = ἐξεγείρει τὸν παῖδα διὰ τῶν ἰδίων του παραδειγμάτων ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς ; animi viriles = ἀνδρεία. virtus = ἀρετὴ.

Στίχ. 441 - 460

441. Huc = ἐνταῦθα. delātus = καταχθείς.

442. divinos = sacros. et Averna, ἐπέξηγεῖ τὸ div. lacus. Averna (Ἄορνα κατὰ τὸ τὰ Τάρταρα) οὐδ. πληθ. ὡς οὐσιαστικὸν λαμβανόμενον (ἐπιστεύετο ὅτι παρὰ τὴν Ἄορνον λίμνην ὑπῆρχεν ἡ εἰς Ἄδου κατάβασις). sonantia silvis = ἀντηχοῦσα ἀπὸ τὸν θόρυβον τῶν δασῶν τῶν παρὰ τὰς ὄχθας (silvis, ἀφαιρ. ὄργ.).

443. insanam vatem = ἔνθεον μάντιν, δηλ. τὴν Σιβύλλαν. rupe sub ima = εἰς τὸ βάθος σπηλαίου βραχώδους (στίχ. 446 antro, 450 cavo saxo).

444. canit = ἄδει, χρησιμοδοτεῖ, ἔμμετροι ἦσαν οἱ χρησμοί. foliisque notas et nomina mandat = καὶ εἰς τὰ φύλλα γράμματα καὶ λέξεις παραδίδει.

446. digerit in numērum = διατάσσει κατὰ χρονικὴν ἀκολουθίαν (τὰ μέλλοντα, τὰ γραφόμενα ὑπ' αὐτῆς τῆς Σιβύλλης ἐπὶ φύλλων δένδρου). seclusa = ἐγκεκλεισμένα.

447. locis = ἕκαστος χρησμός εἰς τὴν θέσιν του.

448. eadem, ἀντικ. τοῦ impūlit verso cardine = στραφείσης τῆς στρόφιγγος, ἦτοι ἀνοίγεισης τῆς θύρας tenuis ventus = λεπτὸς ἄνεμος, δηλ. πνοὴ ἀνέμου.

449. ianua, ἡ πύλη ἀνοιγομένη ἐπιτρέπει νὰ εἰσέλθῃ ἄνεμος καὶ δι' αὐτὸ ἀναταράσσει τὰ φύλλα.

451. nec revocare situs = nec restituere ordinem foliōrum = οὐδὲ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν τῶν φύλλων.

452. inconsulti abeunt = χωρὶς νὰ λάβουν χρησμὸν ἀπέρχονται (οἱ ἐπερωτήσαντες τὴν Σίβυλλαν). Δηλ. ὁ παρὰ τῆς Σιβύλλης μὴ ζητήσας νὰ χρησιμοδοτήσῃ διὰ στόματος, λαμβάνει τὸ πρῶτον τυχὸν φύλλον ἀπὸ τὰ διασκορπισθέντα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἀλλ' ὁ ἐπ' αὐτοῦ ἀναγεγραμμένος χρησμὸς συχνὰ δὲν ἀρμόζει εἰς τὴν γενομένην ἐρώτησιν, διὸ καὶ ὁ ἐρωτήσας ἀπέρχεται *inconsultus* (χωρὶς νὰ λάβῃ χρησμὸν) καὶ μισεῖ (*odere*) τὴν ἔδραν τῆς Σιβύλλης. Ἡ Σίβυλλα, τοῦ Ἀπόλλωνος προφῆτις, κατήγετο ἀπὸ τὴν Μαρπησόν τῆς Τρωάδος ἢ ἀπὸ τὰς Ἐρυθρὰς τῆς Ἰωνίας. Τὸ ὄνομα Σίβυλλα ἀρχικῶς κύριον ἀτομικὸν ὄνομα ὄν, ἔγινε κατόπιν γενικόν. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἢ λατρεία τῶν Σιβυλλῶν εἰσέχθη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Κυμαία Σίβυλλα ἤτο τρόπον τινὰ τῶν Ρωμαίων τὸ ἐπίσημον μαντεῖον.

453. ne fuerint tanti = ἀπαγόρευσις. *tanti*, γεν. τοῦ τιμήματος. *dispendia*, ὀνομαστ. πληθ. (*dispendium* ὁ ἐν.) = ἀπώλεια, *morae*, γενικὴ ἐπεξηγηματικὴ = ἀπώλεια χρονοτριβῆς, ζημία ὀφειλομένη εἰς τὴν ἀναβολήν. Ἐκ τῆς προτάσεως *ne fuerint tanti* ἐξαρτῶνται αἱ προτάσεις *quin adeas... poscas = ut non* (456). Ἡ ἔννοια εἶναι: Μὴ δώσης τόσῃν σημασίαν εἰς τὴν ἀπώλειαν ὀλίγου χρόνου, ὥστε νὰ μὴ προσέλθῃς εἰς τὴν μάντιν καὶ ζητήσης χρησμὸν. Μὴν ἀμελήσης, διὰ νὰ κερδίσης ὀλίγον καιρὸν, νὰ προσέλθῃς κλπ.

454-456. *quam vis increpitent = ὅσον καὶ ἂν γογγύζουσιν οἱ ἑταῖροι (socii). et vi cursus vela vocet in altum = καὶ ὅσον ἂν ἡ εὐκαιρία τοῦ πλοῦ ἀπαιτεῖ ἰσχυρῶς (vi) νὰ ἐπισπεύσῃς τὴν ἀναχώρησιν. Τὴν ὄλην ταύτην πρότασιν ἐξηγεῖ σαφέστερον ἡ ἐπομένη: possis que sinus implere secundos = καὶ δύνασαι τοὺς κόλπους (τῶν ἰστίων) νὰ πληρώσῃς εὐνοϊκῶν ἀνέμων. ipsa canat vocemque volens atque ora resolvat = αὐτὴ ἢ ἰδίᾳ ἄς προφητεύσῃ καὶ εὐμενῆς τὴν φωνὴν καὶ τὸ στόμα ἄς λύσῃ.*

459. *quo, συναπτε τῷ modo = τίνι τρόπῳ. quemque, συναπτε τῷ laborem = ἕκαστον κόπον. fugiasque ferasque = εἴτε νὰ ἀποφύγῃς εἴτε νὰ ὑπομείνῃς.*

460. *expediet, δηλ. dictis = exprōnet = θὰ ἐκθέσῃ, θὰ εἴπῃ. cursus debet secundos: ἡ Σίβυλλα δὲν δύναται νὰ δώσῃ πλοῦν αἴσιον, μόνον νὰ προφητεύσῃ ἤμπορεῖ. ὅθεν τὸ dabit = docēbit = θὰ διδάξῃ,*

ἠθά προφητεύσῃ. venerata, ληπτέον παθητικῶς = ἰκετευθεῖσα (δηλ. διὰ θυσιῶν).

Στίχ. 707 - 718

707. Drepani portus = τοῦ Δρεπάνου ὁ λιμὴν (παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Ἑρυκος). illaetabilis ora = ἀτερπῆς χῶρος· οὕτως ὁ ποιητὴς καλεῖ τὴν περὶ τὸ ἀκρωτήριο Δρέπανον χώραν διὰ τὸ ἀμμῶδες καὶ ἄγονον αὐτῆς.

708 - 709. actus pelāgi tot tempestatibus = ἄφ' οὗ ὑπέστην τόσας τρικυμίας εἰς τὸ πέλαγος (= ἄφ' οὗ δὲ τόσας ἐδοκίμασα συμφοράς), τώρα δοκιμάζω καὶ ἄλλην, δηλ. amitto genitōrem = χάνω τὸν πατέρα Ἀγχίσην. omnis curae casusque levamen (διορισμὸς κατὰ παράθεσιν εἰς τὸ genitorem (γεννήτορα)) = πάσης φροντίδος καὶ περιπετείας ἀνακούφισιν.

711. nequiquam = μάτην· ὄντως μάτην, διότι δὲν εἶχε τὴν εὐτυχίαν ὁ Ἀγχίσης νὰ ἴδῃ τὴν ποθητὴν γῆν τῆς Ἰταλίας.

712. nec vates Helenus praedixit = οὔτε ὁ προφήτης, ὁ μάντις Ἑλενος (μοῦ) ἐπροφήτευσε (τὸν θάνατον)· πρβλ. Ὀμ. Ρ, 410 κ. ἐ. δὴ τότε γ' οὐδ' οἱ (τῷ Ἀχιλλεῖ) ἔειπε κακὸν τόσον, ὅσον ἐτύχθη, μήτηρ, ὅτι ρὰ οἱ πολὺ φίλτατος ὦλεθ' ἑταῖρος.

714. labor extrēmus = ὁ ὕστατος πόνος, δηλ. τὸ τέρμα τῶν ταλαιπωριῶν μου. Σημείωσον ὅτι δὲν λογιζέται ἐδῶ ἡ τρικυμία ποῦ ἐξώθησε τὸν Αἰνεΐαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς.

716. unus = μόνος. intentis omnibus = ἐνῶ πάντες ἐπρόσεχαν.

717. fata renarrabat divom cursusque docēbat = τὰ πεπωμένα τῶν θεῶν διηγεῖτο καὶ τὰς περιπλανήσεις ἐξήγει.

718. conticuit tandem = ἐσιώπησε τέλος. factoque hic fine = καὶ τελειώσας ἐδῶ (τὴν διήγησιν). quievit = ἤσυχασεν, ἀνεπαύθη.

ΕΡΜΙΟΥ Α. ΚΑΛΩΝ

M. TULLII CICERO
SOMNIUM SCIPIONIS
(DE RE PUBLICA LIBER IV)

ΜΑΡΚΟΥ ΤΥΛΛΙΟΥ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ
ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ

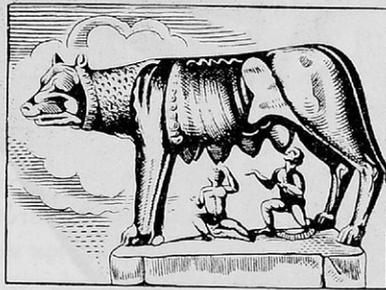
ΤΑΒΛΙΣ ΣΤ

ΚΥΡΙΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΗΣ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1982

ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ
ΜΑΡΚΟΥ ΤΥΛΛΙΟΥ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ

ΕΡΡΙΚΟΥ Α. ΣΚΑΣΣΗ

M. TULLII CICERONIS
SOMNIUM SCIPIONIS
(DE RE PUBLICA LIBER VI)

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1962

4^{ος} αἰὼν εἰς Ἀθήνα
 Πρώτη ἀταξία ἐν φημίς ἐι διαγορεῖσιν ἀποβῶν
 εὐδοκίαν εἶναι ἀθανασία ἐν φημίς. Τὸ καλὸν
 3^{ος} αἰὼν εἰς δάμο. ἔγωγε ζῆν.

Ἰδονικῶν - Ἐφύγιον ἠδονῶν.
 ἠδίας καὶ μαμαρῶν
 ζῆν.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΝΤΡΟΥ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Α'. Ὁ Κικέρων φιλόσοφος.

Ὁ Κικέρων (106 π. Χ. - 43 π. Χ.) νέος ὧν ἐμελέτησεν ὅλα τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα. Ἦκουσεν (ἀπὸ τοῦ 88 π. Χ.) τὸν ἐπικουρείον φιλόσοφον Φαῖδρον, τὸν ἐκ Λαρίσης Φίλωνα τῆς Νέας Ἀκαδημίας καὶ τὸν στωϊκὸν Διόδοτον, ὃν ἔπειτα εἶχεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του.

Ἐν Ἀθήναις (79 π. Χ.) ἐπίσης ἠκροάσθη τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Ἀντιόχου ἐξ Ἀσκάλωνος (μαθητοῦ τοῦ Φίλωνος) καὶ τοῦ ἐκ Σιδῶνος ἐπικουρείου Ζήνωνος καὶ ἐκ νέου τοῦ Φαίδρου, ἐν Ῥόδῳ δὲ (78 π. Χ.) τοῦ στωϊκοῦ Ποσειδωνίου, ὁπαδοῦ τῆς Μέσης Στοᾶς, ὅστις μεγάλως ἐπέδρασεν ἐπ' αὐτόν. Ὁ Κικέρων εἶχε κλίσιν μεγάλην πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ δὴ πρὸς τὴν πλατωνικὴν ἀσχοληθεὶς (54 - 51 καὶ 46 - 45 π. Χ.) περὶ μελέτας ἀφορώσας εἰς τὴν γνωσιολογίαν καὶ κυρίως εἰς τὴν ἠθικὴν. Τὴν φιλοσοφίαν ἐξυμνεῖ θαυμασίως ἐν τοῖς Τουσκουλονοῖς (1, 62 καὶ 5, 5). Εἶναι ὁ πρῶτος Ῥωμαῖος, ὅστις κατῴρθωσε νὰ καταστήσῃ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἱκανὴν νὰ ἐκφράξῃ γλαφυρώτατα διάφορα φιλοσοφήματα. Ἀλλὰ ἐπὶ πλέον χρησιμεύει ὡς σπουδαῖος γεφυρωτῆς τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφικῆς παραδόσεως ἀπὸ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἀφ' ἑνός, καὶ αὐτοῦ ἀφ' ἑτέρου, πλουτίζων τὰς θεωρίας τῶν Ἑλλήνων διὰ Ῥωμαϊκῶν παραδειγμάτων καὶ ἔτι σπουδαιότερον προβαίνων ἕνεκα τῆς ἐν τῇ πολιτικῇ ἐμπειρίας εἰς τὴν ἐξέτασιν διαφόρων συναφῶν ζητημάτων.

Περὶ ὅλων αὐτῶν παραθέτει μὲν τὰς γνώμας ἄλλων, χωρὶς ἐκάστοτε νὰ προβάλλῃ ἰδίαν κρίσιν, εἰσάγει ὅμως, κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Φίλωνος καὶ τοῦ Ἀντιόχου, τὸ ἐλεκτικὸν σύστημα, ἐν ᾧ διαφαίνεται οὕτω ἡ προσωπικὴ αὐτοῦ περὶ φιλοσοφίας ἄποψις.

Ὁ Κικέρων εἶναι πολέμιος τῆς ἐπικουρείου φιλοσοφίας, δέχεται ἐν τῇ γνωσιολογίᾳ τὸ σύστημα τῆς Νέας Ἀκαδημίας, εἰδικῶς τοῦ Φίλωνος, καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ εἶναι στωϊκὸς ἢ μᾶλλον κατὰ τοσοῦτον στωϊκός, ὅσον ὁ Παναίτιος (κρᾶμα στωϊσμοῦ καὶ Πλατωνισμοῦ). Ὁ Κικέρων πιστεύει εἰς τὴν ὑπαρξίν τῶν θεῶν, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ἥτις προέρχεται ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ ἥς ἡ ἀληθὴς ζωὴ ἀρχίζει μετὰ θάνατον.

Οὕτω τὰ φιλοσοφικὰ ἔργα τοῦ Κικέρωνος ἐχρησίμευσαν ὡς ἀφετηρία τῆς πνευματικότητος τῆς Δύσεως.

Εἰς τὸν Κικέρωνα ἐπίσης ἀνατρέχει καὶ αὐτὸς ὁ φιλόσοφος Κάντιος 18^{ος}
εἰς ἱστορικὰς περὶ ἠθικῶν προβλημάτων παρατηρήσεις. 1724-18

Ἐκ τῶν πολλῶν φιλοσοφικῶν ἔργων ἐσώθησαν 12, οὐχὶ ἔλα ἀκέραια καὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν Πολιτείαν (τὸ *de re publica* καὶ ἡ συνέχαια, ὡς συμπλήρωμα αὐτοῦ, τὸ *de legibus*), εἰς τὴν μεταφυσικὴν, ἠθικὴν καὶ θρησκείαν (τὰ *paradoxa stoicorum, de finibus bonorum et malorum, Tusculanae disputationes, de natura deorum, de divinatione, de fato, Cato maior ἢ de senectute, καὶ Laelius ἢ de amicitia* κ. ἄ.).

Β'. Τὸ πολιτικὸν ἔργον τοῦ Κικέρωνος *de re publica*.

α) Ἱστορικὴ ἀνασκόπησις.

Ἐνεκα τῶν ποικίλων μεταβολῶν, ἃς ὑπέστη ἡ Ῥώμη προϊόντος τοῦ χρόνου, τὸ πολίτευμα αὐτῆς ἀπέβη μικτόν, κράμα δηλ. βασιλικοῦ ἀριστοκρατικοῦ καὶ δημοκρατικοῦ, ἐφ' ὅσον αἱ τῶν τάξεων ἔριδες διεκανονίζοντο ἐκάστοτε διὰ νόμων, οὔτινες κατέστησαν τέλος δυνατὴν τὴν πολιτικὴν ἐξίσωσιν μεταξὺ τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληβείων. Ἀλλὰ τὰ ἐπελθόντα γεγονότα τῶν μεγάλων κατακτήσεων ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει ὡς καὶ ἡ ἐξ αἰτίας τούτων εἰσροὴ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀφθόνου πλούτου δὲν ἐβράδυνον νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ἠθικὴν διαφθοράν, τὴν κοινωνικὴν ἀναστάτωσησιν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον πολιτικὴν μεταβολήν. Μεγάλαι οἰκογένειαι, πλουτήσασαι ἐκ τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀσκήσεως τῆς στρατιωτικῆς ἐξουσίας καὶ ἐκ τῆς διοικήσεως Ῥωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν, κατέστησαν παντοδύναμοι, ἔτι δὲ μᾶλλον ηὔξῃθη ἡ δύναμις αὐτῶν διὰ νέων μεταξὺ τῶν ἐκ συγγενείας δεσμῶν. Οὕτω ἐξ αἰτίας τῆς δυσαρεστῆσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀγρίων ἀγώνων μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν ἐξεραγάγησαν αἰματηροὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ὡς ἡ στάσις τῶν Γράκχων (133 - 121 π.Χ.), ὁ φοβερὸς πόλεμος μεταξὺ Μαρίου καὶ Σύλλα (100 - 79 π.Χ.) καὶ τέλος ἡ συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα (63 π.Χ.). Ἐπηρεολούθησεν ἡ τριανδρία τοῦ Καίσαρος, Πομπηίου καὶ Κράσσου, καθ' ἣν οὗτοι κατενέμοντο τὸ Κράτος πρὸς ἰδίους αὐτῶν σκοπούς.

Τότε ἀκριβῶς, ὅποτε τὰ θεμέλια τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους ἐπικινδύνως πλέον ἐσειόντο, ἀνεφάνη ὡς φωτεινὸς ἀστὴρ, ὁ ἀριστοκρατικῶν φρονημάτων καὶ θερμὸς ὑπερασπιστὴς τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν

Κικέρων, ὅστις ὡς ὕπατος (τῷ 64 π.Χ.) διὰ τῆς σθεναρᾶς αὐτοῦ ἐπεμβάσεως ἔσωσε (δι' ὃ καὶ ὠνομάσθη *pater patriae*) τὸ ῥωμαϊκὸν Κράτος ἀπὸ τῶν ὀνύχων τοῦ διεσθαρμένου συνωμότης Κατιλίνα, ὅστις παρ' ὀλίγον θὰ ἀπέβαινε κύριος τῆς ὅλης καταστάσεως. Ὁ αὐτὸς Κικέρων ἔπειτα, ὑπεστήριξε σθεναρῶς καὶ εὐθαρσῶς τὴν Σύγκλητον ἐναντίον τῆς τριανδρίας, ἧς ὑπεκίνησε τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος καὶ τὴν ἔχθραν. Τέλος διὰ τῶν δολοπλοκιῶν τοῦ Κλωδίου ἐξωρίσθη (τῷ 58 π.Χ.) εἰς Θεσσαλονίκην. Ἀνακληθεὶς ἐκ τῆς ἐξορίας, τὸ ἐπόμενον ἔτος διὰ τῶν φροντίδων τοῦ Τ. Ἀννίου Μίλωνος (ὑπὲρ οὗ βραδύτερον ἐξεφώνησεν ἐν δικαστηρίῳ λόγον, διότι κατηγορήθη ὅτι ἐφόνευσε τὸν Κλώδιον) καὶ τῆ βοήθειά τοῦ Πομπηίου, ἀνέλαβεν, ἐπανελθὼν κατὰ τρόπον θριαμβευτικὸν εἰς τὴν Ῥώμην, νὰ ὑπερασπίσῃ διὰ συγγραφῶν εἰδικῶν τὴν Πολιτείαν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπεφάσισε νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τὴν συγγραφὴν τοῦ *de re publica* (περὶ πολιτείας) ἔργου, οὕτινος ἤδη (ἀπὸ τοῦ ἔτους 61 καὶ πρὸ αὐτοῦ ἀκόμη) εἶχεν ἀρχίσει νὰ συλλέγῃ τὴν ὕλην καὶ κυρίως ἐπελήφθη τῆς ἐργασίας ἐν τῷ κτήματι αὐτοῦ, τῷ *Cumanum* (ἐν Κύμῃ τῆς Καμπανίας) καὶ ἐν τῷ *Pompeianum* (ἀπὸ τοῦ 55 π.Χ.) μετὰ βαθεῖαν μελέτην τῶν ἀρχαίων τῆς Ῥώμης παραδόσεων, χρησιμοποιοῦν τὰ ἔργα καὶ τὴν σπουδαίαν βιβλιοθήκην τοῦ σοφοῦ Τερεντίου Οὐάρρωνος, τὴν ἱστορίαν τοῦ Πολυβίου καὶ πᾶν ὅ,τι περὶ πολιτείας εἶχον γράψῃ ὁ Πλάτων, ὃν εἶχεν ὡς ἰδανικὸν πρότυπον καὶ ὁ Ἀριστοτέλης. Ἐξηκολούθησε δὲ τὴν ἐργασίαν βραδύτερον καὶ ἐν τῷ ἄλλῳ αὐτοῦ κτήματι, τῷ *Tusculanum* (ἐν Τούσκλῳ) μέχρι τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἰδιαιτέρως ἐθεώρει μεγάλου κόπου καὶ μεγάλης σπουδαιότητος.

Τὸ ἔργον τέλος ἐδημοσιεύθη εἰς 6 βιβλία πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του εἰς Κιλικίαν (περὶ τὸ 51 π.Χ.), καθ' οὓς ἀκριβῶς χρόνους ὁ Καῖσαρ ἐτελείωνε τὴν κατάκτησιν τῆς Γαλατίας.

Ἐν μέσῳ ἀγώνων καὶ πολιτικῶν ταραχῶν ἐκ φόβου ὅτι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν ἠπειλεῖτο τὸ πᾶν, ὁ Κικέρων δὲν ἔπαυσε ἀνατρέχων εἰς τὸ ἔνδοξον παρελθὸν τῆς Ῥώμης τὸ ὁποῖον πάντοτε ἐνοστάλλγει ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ παρόν. Δι' ὃ ἀλληλογραφῶν πρὸς φίλους καὶ συγγενεῖς ἐξωτερίκευε τὴν ἀγωνίαν του ἰσχυριζόμενος « *nullam esse rem publicam* » (*ad Quintum* fr. 3, 5, 4). Ἐν τούτῳ ἐξεδήλωε τὴν στερεὰν πεποίθησιν ὅτι ἡ ἔνδοξος Ῥωμ. Πολιτεία ἔπρε-

πε νά διασωθῆ, διότι ἄλλως θὰ συμπαρέσυρεν εἰς ἐρείπια τὸν κόσμον ὁλόκληρον (Cic. rep 3, 23, 34). Τὸ ἔργον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὸν ἀδελφὸν Κόϊντον ἢ κατ' ἄλλους εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ τὸν Ἀττικόν.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Κικέρων εἶχε κατὰ νοῦν νά διαιρέσῃ τὸ ἔργον εἰς 9 βιβλία, εἰς διαλόγους ἰσαριθμούς ἕνα καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῆς ἐξ ἑνῆς ἡμερῶν ἑορταστικῆς ἀργίας (novendiales feriae = feriae latinae). Ἀποπερατώσας μάλιστα τὰ δύο πρῶτα βιβλία τοῦ de re publica ἐν τῷ Τουσκουλανῷ ἀνέγνωσεν αὐτὰ εἰς τὸν γράψαντα περὶ τῶν διδασκαλιῶν τοῦ φιλοσόφου Ἐμπεδοκλέους καὶ φίλον του τὸν Γναῖον Σαλλούστιον (πιθανώτερον ἢ εἰς τὸν ἱστορικὸν Σαλλούστιον), ὅστις συνεβούλευσεν ὅτι πρέπει ἀντὶ τῆς διαλογικῆς μορφῆς νά ἔχῃ τὸν λόγον αὐτὸς ὁ Κικέρων, ὡς ἀνὴρ ὑπατικὸς ὑψίστου πολιτικοῦ κύρους καὶ μεγίστης περὶ τὰ κοινὰ πείρας (Cic. ad Q. fr. 3, 5, 1 ἐξ.).

Ὁ Κικέρων ἐφάνη ἀποδεχόμενος τὴν συμβουλὴν ταύτην, τελικῶς ὅμως δὲν μετέβαλε τὸ ριζικῶς ἀρχικὸν σχέδιον, ἀλλ' ἐτροποποίησε τὴν ἀρχικὴν διάταξιν διασκευάσας πῶς τὴν ὕλην καὶ περιορίσας τὸν ἀριθμὸν τῶν βιβλίων ἀπὸ 9 εἰς 6, δι' ἃ κατηναλώθησαν ἐν συνόλῳ 3 ἐκ τῶν ἑορτασίμων ἡμερῶν, ἤτοι μία ἡμέρα διὰ τὸ περιεχόμενον δύο βιβλίων.

Ἐν αὐτοῖς ὑποτηρίζεται ὅτι τὸ ρωμαϊκὸν πολίτευμα (res publica) εἶναι ἄριστον πάντων, διότι ἀπέβη ἢ τελειότερα μορφή διακυβερνήσεως τοῦ Κράτους διὰ τῆς ἀγαστῆς ^{την} συνενώσεως τῆς βασιλείας (μοναρχίας), τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς δημοκρατίας (ἤτοι τῆς ἐξουσίας ἀρχόντων, τ.ἔ. ὑπάτων, συγκλήτου καὶ δήμου). Διότι, ἐπειδὴ οὐδεμία ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀπηλλαγμένη κινδύνων, ἐὰν τὸ πολίτευμα εἶναι ἀμιγές, ἐξολισθάνει ἢ μὲν μοναρχία πρὸς τὴν ἀπόλυτον δεσποτείαν (τὴν τυραννίδα), ἢ δὲ ἀριστοκρατία πρὸς τὸν κομματισμὸν (τὴν ὀλιγαρχίαν), ἢ δὲ δημοκρατία πρὸς τὴν ἀναρχίαν (λαοκρατίαν). Ἐν πάσῃ περιπτώσει οὐδεμία ἐξ αὐτῶν εἶναι βιώσιμος ἐπὶ μακρὸν, διότι ἑκάστη ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ μερίδος, ἣν αἱ δύο ἄλλαι συνασπίζονται ἑκάστοτε ἵνα τὴν ἀναρέψουν. Οὕτω ὁ Κικέρων κλίνει καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ μικτοῦ πολιτεύματος, ὅπερ, ἀνεκὰθεν ἰσχύσαν, ἐμπιστεύεται εἰς ἕνα μόνον ἄρχοντα τὴν ὑπάτην διεύθυνσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον προικισμένους πολίτας ἱκανὸν μέρος τῆς ἐξουσίας, χωρὶς νά ἀρνήται ὅμως καὶ εἰς τὸν λαὸν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων ὑποθέσεων.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μικτῆς πολιτείας ἐθεμελίωσεν ὁ Πλάτων, ἀνέ-

πτυξεν ὁ Δικαίαρχος, παρέλαβεν ὁ Πολύβιος καὶ συνεπλήρωσεν ὁ σταυϊκὸς Παναίτιος, ἐξ οὗ παρέλαβεν ὁ Κικέρων (πρβλ. Cic. rep. βιβλ. κυρίως II καὶ III).

Ὑποστηρίζεται ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ἡ ἑνωσις τῶν τριῶν εἰδῶν, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, καὶ τὸ καθήκον τῶν Ῥωμαίων νὰ καλλιεργῶσι τὴν ἠθικὴν καὶ νὰ ἀσκῶσι τὴν πολιτικὴν. Ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ ὁμολογεῖται ὡς ἀριστον πολίτευμα τὸ Ῥωμαϊκόν, οὗ παρέχεται ἡ ἱστορικὴ κατὰ Πολύβιον ἀνάπτυξις. Ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ (οὗ περιλήψιν δίδει ὁ ἱερός Αὐγουστῖνος) τίθεται ὡς βᾶσις ἀπαραίτητος τῆς πολιτείας ἡ δικαιοσύνη. Ἐν τῷ τετάρτῳ γίνεται λόγος περὶ τῶν ἠθικῶν κατευθύνσεων καὶ τῆς ἀγωγῆς. Ὁ Κικέρων ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ καινοτομεῖ ἀσχολούμενος περὶ τὸν ἡγήτορα τῆς πολιτείας (princeps civitatis, rectores, rector patriae, rector rerum publicarum), ὅστις διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ μικτοῦ πολιτεύματος ὀφείλει νὰ ἐξυπηρετῇ τὴν Πολιτείαν καὶ νὰ μὴ ἱκανοποιῇ τὰς ἐπιθυμίας ἐνὸς ἐκάστου τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ νὰ συγκεντρῶνῃ τὴν ἐμπιστοσύνην πάντων τῶν πολιτῶν. Ὡς παράδειγμα ἔλαβε τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηῶν καὶ ἄνδρας, οἷος ὁ Σόλων, ὁ Περικλῆς καὶ γενικῶς εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοῦ τὴν Ἀθηναίων Πολιτείαν τοῦ Ἀριστοτέλους. Περὶ τοῦ ἔκτου βιβλίου, οὗ μόνον γνωστὸς τυγχάνει ὁ ἐπίλογος (τὸ ἀποκαλυπτικὸν ἐνύπνιον τοῦ νεωτέρου Σκιπίωνος), ἰδὲ Προλεγόμενα.

1924;
Δὲν Ἀθήνησιν
ἐκ τῆς ἐπιπέτου.

β) Σπουδαιότης τοῦ ἔργου.

Ὁ Κικέρων ἀποκαλεῖ, καὶ πολὺ δικαίως, τὸ de re publica ἔργον αὐτοῦ ἐχέγγυον καὶ ἀσφάλειαν δοθεῖσαν εἰς τὸ κοινὸν περὶ τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς του, ὡς τὸ ἀπέδειξεν ὀλίγον ἔπειτα, ὅτε ὡς ἀνθύπατος (51 π.Χ.) διέφυξε τὴν Κιλικίαν. Ἐδειξε πράγματι ὅτι ἡ ἀρετὴ, ἣν δὲν ἀρκεῖ νὰ κατέχη τις ὡς ἐπιστήμων, πρέπει ἐν τῇ πράξει νὰ δεικνύεται· τὰ ἀξιώματα τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἀρχόντων εἶναι καθήκοντα, ἀ δέον νὰ ἐκπληρώσῃσι καὶ οὐχὶ ἐπιδικαζόμενα ἀγαθὰ χάριν τῆς ἰδιοτελείας καὶ φιλοδοξίας αὐτῶν.

Ὁ Κικέρων πρὸς σύνταξιν τοῦ ἔργου του ὠφελήθη ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους κατὰ τρόπον ἀρμόζοντα πρὸς τὸν σκοπὸς του καὶ δὴ πρὸς τὰς Ῥωμαϊκὰς ἀρχάς, συγκεραυνῶν τὰς ἀφρημένας

θεωρίας τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὰς θετικωτέρας ἀντιλήψεις τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ ἱστορικοῦ Πολυβίου.

Ὁ Πλάτων ἐν τῇ Πολιτείᾳ αὐτοῦ εἶχε διαγράψει ἐν τῷ νῷ πολιτείαν παντάπασιν ἰδεώδη, ἐνῶ ὁ Κικέρων περιγράφει τὴν ρωμ. πολιτείαν ὡς ἀπαύγασμα φυσικῶν δικαιοσύνης καὶ σοφίας. Οὕτω δεικνύων τὴν ρωμαϊκὴν πολιτείαν ἐν τε τῇ γενέσει καὶ τῇ αὐξήσει καὶ ἤδη ἀνδρωθεῖσαν καὶ ἰσχυροποιηθεῖσαν, ἀκολουθεῖ τὸν σκοπὸν τοῦ καλύτερον ἢ ἐὰν ἐφαντάζετο πολιτείαν, ὡς ὁ Πλατωνικὸς Σωκράτης. Καὶ αὐτὸς ὁ Κικέρων ἀναφέρει ὅτι ὁ Πλάτων περιέγραψε πολιτείαν ἰδεώδη, ἐν ᾧ αὐτὸς ἐστηρίχθη ἐπὶ πραγματικῆς καὶ μάλιστα μεγαλειώδους πολιτείας, τῆς Ῥωμαϊκῆς, ἐν ἣ διαφαίνονται σαφῶς αἱ ἀρχαὶ πολιτείας, οἷαν καὶ ὁ Πλάτων διείδεν, ἀλλ' οὕτως, ὥστε νὰ φαίνεται ὀφθαλμοφανῶς ἡ ἀφορμὴ καὶ ἡ αἰτία οἰουδῆποτε ἐν αὐτῇ καλοῦ ἢ κακοῦ.

Ἐκεῖνο ὅπερ παραλαμβάνει ὁ Κικέρων παρὰ τοῦ Πλάτωνος εἶναι αἱ ἰδέαι περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὡς π.χ. εἶναι ἡ διδασκαλία περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἣτις ἐκτίθεται ἐν τῷ *Somnium Scipionis*. Ὁ Κικέρων ἐπωφελήθη ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας μόνον τὰς αἰωνίους καὶ καθολικὰς ἀρχὰς τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς. Διὰ τοῦτο τὰ περὶ πολιτείας βιβλία αὐτοῦ ἐτιμῶντο πολὺ, ὡς ἔχοντα σπουδαῖον καὶ ἀρεστὸν εἰς ὅλους περιεχόμενον. Εἰς τὰς ἀρετὰς αὐτὰς προσετίθετο τὸ κῦρος καὶ ἡ αὐθεντία τοῦ ἀνδρός, ἡ ῥητορικὴ αὐτοῦ δεινότης, ἡ ἀνιδιοτέλεια, ἡ τιμιότης καὶ ἡ ἀγαστὴ φιλοπατρία, περὶ ἧς διηγεῖται ὁ Πλούταρχος (β. Κικ. 49) τὰ ἐξῆς : « Πυνθάνομαι δὲ Καίσαρα (δηλ. τὸν Αὐγούστον) χρόνοις πολλοῖς ὕστερον εἰσελθεῖν πρὸς ἓνα τῶν θυγατριδῶν· τὸν δὲ βιβλίον ἔχοντα Κικέρωνος ἐν ταῖς χερσὶν ἐκπλαγέντα τῷ ἱματίῳ περικαλύπτειν· ἰδόντα δὲ Καίσαρα λαβεῖν καὶ διελθεῖν ἐστῶτα μέρος πολὺ τοῦ βιβλίου, πάλιν δ' ἀποδιδόντα τῷ μεираκίῳ φάναι : « Λόγιος ἀνήρ, ὦ παῖ, λόγιος καὶ φιλόπατρις ».

γ) Τύχη τοῦ ἔργου.

Τὸ φιλοσοφικὸ - πολιτικὸν τοῦτο βιβλίον, κατὰ τὸν αἰῶνα μ.Χ. λησμονηθέν, ἀλλ' ἔπειτα ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνας θαυμασθέν, ἔσχε τὴν μεγίστην ἀτυχίαν νὰ ἀπολεσθῇ καὶ μόλις εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ἀνευρέθη, οὐχὶ ὅμως ἀκέραιον (περίπου πλεόν τοῦ 1/3 τοῦ συνόλου).

Οἱ παλαιοὶ Σενέκας, Πλίνιος ὁ Πρεσβύτερος, Σουητώνιος, Φρόντων

καὶ Αὔλος Γέλλιος κάμνουσι νύξεις περὶ αὐτοῦ καὶ σπανίως ἀναφέρουσι χάριν τῆς γλώσσης μόνον χωρία. Ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις, μετὰ τοὺς δύο αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας, παραδίδεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Σεβή-
ρος (αὐτοκράτωρ 222 - 235 μ.Χ.) ἐμελέτα ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν Βεργίλιον, τὸν Ὁράτιον, τὴν Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοὺς δια-
λόγους τῶν ἔργων τοῦ Κικέρωνος de re publica καὶ de officiis (περὶ
καθηκόντων). Ἐπειτα καὶ αὐτὸς ὁ ἱερός Αὐγουστίνος ἐμελέτησε
τοῦτο καὶ ἐμιμήθη ἐν τῷ de civitate Dei ἔργῳ αὐτοῦ.

Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἐξαιρέσεις καὶ καθόλου εἰπεῖν τὸ de re publica
κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς διαφθορᾶς δὲν εἶχε τὴν
πρώτην σπουδαιότητα. Αἱ ἀρχαὶ ὅμως αὐτοῦ ἐνδιέφερον τὸν Χριστιανισμόν,
ὅστις διὰ τοῦ Lactantius καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἱεροῦ Augustinus μιμῆται
ἢ ἀντιγράφει χωρία τινά. Ἐπίσης οἱ γραμματικοὶ Nonius (Marcellus)
καὶ κυρίως ὁ (Aurelius Ambrosius Theodosius) Macrobius ἀνα-
φέρουσι χωρία ἢ ἐν ἐκτάσει σχολιάζουσι (ἰδ. κατ. σ. 107). Τέλος ὁ
Boethius (μεταξὺ 475 / 489 - 524 μ.Χ.), ὁ γραμματικὸς Priscianus
καὶ αὐτὸς ὁ Isidorus, ἐπίσκοπος τῆς Σεβίλλης (περ. 570 - 635 μ.Χ.)
εἶχον εἰσέτι εἰς χεῖρας τὸ « περὶ πολιτείας » ἔργον τοῦ Κικέρωνος ὡς
καὶ πάντες οἱ λόγιοι τῶν χρόνων ἐκείνων.

Ἀλλὰ βραδύτερον ἀπωλέσθησαν τὰ ἴχνη αὐτοῦ, διότι τὸ βιβλίον
τοῦτο, ὡς καὶ τόσα ἄλλα, ἔπεσαν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων μὴ δυναμένων
νὰ κατανοήσωσι τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σημασίαν, ἣν θὰ εἶχεν ἡ διάσωσις
αὐτοῦ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως ὁ ἐκ Νικομηδείας τοῦ
Βυζαντίου Ἕλληγ μοναχὸς Μάξιμος Πλανούδης περὶ τὸ 1330 μετέ-
φρασεν ἐν τμημα, τὸν ἐπίλογον (Somnium Scipionis), ἀλλὰ τὸ
μέρος αὐτὸ εἶχεν ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἀποσπασθῆ ἐκ τοῦ ὅλου ἔργου,
διὰ τὸ ὅποιον εἶχεν ἀποσβεσθῆ πλέον πᾶσα περὶ ἀνευρέσεως ἐλπίς. Παρὰ
ταῦτα ὅμως τὸ σύγγραμμα αὐτὸ δὲν ἀπωλέσθη, διότι ἡ τύχη ἐπεφύ-
λασσε (τῷ 1819) εἰς τὸν βιβλιοθηκᾶριον τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης
καὶ μετέπειτα Καρδινάλιον Angelo Mai τὴν ἀνακάλυψιν παλιμψήστου
κώδικος περιέχοντος ἀποσπάσματα τῶν 5 πρώτων βιβλίων ἐκτεταμένα
κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον.

Ὁ κώδιξ οὗτος μετηνέχθη ἀπὸ τινος ἐν Ἰταλίᾳ μοναστηρίου τοῦ
Saint Columban ἐν Bobbio εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ (ἀρ.
5757 τοῦ IV αἰῶνος) λίαν κεκολωβωμένος. Τὸ μετὰ χασμάτων τὸ

πρῶτον (1822) δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Μαί κείμενον διὰ μεταγενεστέρων ἐργασιῶν καὶ τῆς κριτικῆς ἀποκαταστάσεως πολὺ ἐβελτιώθη. Εἰς αὐτὸ προσετέθησαν καὶ ἄλλα ἀποσπάσματα καὶ πρὸ παντὸς τὸ *Somnium Scipionis*. Οὕτω τοῦ ἔργου *de re publica* σφίζεται τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ πρώτου βιβλίου, σημαντικὸν μέρος τοῦ δευτέρου, ἀποσπάσματα ἀξιόλογα τοῦ τρίτου, τὸ τέταρτον ὅμως καὶ πέμπτον βιβλίον παραμένουσι σχεδὸν ἄγνωστα. Τοῦ ἔκτου δὲ καὶ τελευταίου ἐσώθη, μόνον ὁ θαυμαστός ἐπίλογος (*Somnium Scipionis*).

δ') Τὰ πρόσωπα τοῦ διαλόγου.

Τὰ τοῦ διαλόγου πρόσωπα (129 π.Χ.) μὴ σύγχρονα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Πλάτωνα, ἐν τῷ ἔργῳ καθόλου περὶ πολιτείας (*de re publica* ἤτοι *de optimo statu civitatis et de optimo cive*) ἀπαριθμεῖ αὐτὸς ὁ Κικέρων ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ. Εἶναι δὲ ταῦτα οἱ ἐξῆς ἄνδρες τοῦ κύκλου τῶν Σκιπιῶνων.

Ὁ Ἀφρικανὸς ὁ Νεώτερος (ἰδ. κατωτέρω), τὸ καὶ κυριώτερον πρόσωπον, ὁ Φίλων (*L. Furius Philo*), ὕπατος τῷ 136 π.Χ. ἐκ τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων τῶν χρόνων του, ἐντριβῆς περὶ τὰ ἀστρονομικά, φίλτατος τοῦ Σκιπιῶνος καὶ τοῦ Λαιλίου, ὁ Λαίλιος (ἰδ. κατωτέρω), ὁ Μάνιος Μανίλος (*M. Manilius*) ὕπατος τῷ 149 π.Χ. (ἐν τῷ 5ῳ βιβλίῳ τοῦ ἔργου). Εἰς αὐτοὺς προστίθενται ὡς ἀκραταὶ τέσσαρες διακεκριμένοι νέοι (ὁ *Q. Aelius Tubero*, ὁ *P. Rutilius Rufus* καὶ οἱ δύο γαμβροὶ τοῦ Λαιλίου *Q. Mucius Scaevola augur* καὶ *C. Fannius*, διακρινόμενοι εἴτε ἐπὶ πολιτικότητι καὶ ῥητορείᾳ ὡς ὁ πρῶτος, εἴτε ἐπὶ ἱστορικότητι ὡς ὁ δεύτερος, συγγραφεὺς Χρονικῶν τῆς ἐποχῆς του).

Ὡς λαμβάνων δ' ἐνεργὸν μέρος παρίσταται ἐν τῷ τέλει τοῦ τρίτου βιβλίου καὶ ὁ Μόμμιος (*Spurius Mummius*), ἀδελφὸς τοῦ ἐκπορθητοῦ τῆς Κορίνθου Λευκίου Μομμίου. Ἰδιαιτέρως δὲ ἐν τῷ Ἐνυπνίῳ λαμβάνουσι μέρος :

1. Ὁ *L. Aemilius Paulus Macedonicus* (Παῦλος Αἰμιλίος ὁ Μακεδονικὸς) ἐξ ἀρχαιοτάτου πατρικίου γένους τῶν Αἰμιλίων, νικητῆς τοῦ Περσέως παρὰ τὴν Πύδναν (168 π.Χ.), υἱὸς τοῦ ἀποθανόντος ἐν Κάνναις Παύλου καὶ πατὴρ τοῦ Ποπλίου, ὅστις ἔνεκα τῆς υἱοθεσίας ἐπωνομάσθη Σκιπιῶν Ἀφρικανὸς ὁ νεώτερος. Ὑπῆρξε κατὰ τοὺς Λατίνους συγγραφεὶς ἀκραιφνῆς Ῥωμαῖος καὶ φίλος τῶν Ἑλλήνων.

2. 'Ο P. Cornelius Scipio Aemilianus (Π. Κορνήλιος Σκιπίων Αιμιλιανός) ὁ ἐπονομασθεὶς Africanus (Minor) καὶ Numantinus. Ἐγενήθη τῷ 185 / 184 π.Χ. Ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ L. Aemilius Paulus τοῦ Μακεδονικοῦ καὶ τῆς πρώτης συζύγου αὐτοῦ Papiria. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Σκιπιῶνων, υἰοθετηθεὶς παρὰ τοῦ Π. Κορνηλίου Σκιπίωνος, πρεσβυτέρου υἱοῦ Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ (τοῦ Πρεσβυτέρου) ἀποθανόντος τῷ 183 π. Χ. Εἶχε διδασκάλους τὸν ἱστορικὸν Πολύβιον καὶ τὸν φιλόσοφον Μητρόδωρον καὶ ἦτο ἐγκρατέστατος τῶν ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν γραμμάτων. Ὑπῆρξε φίλος τοῦ Στωϊκοῦ Παναίτιου καὶ τῶν τὰ μάλιστα πεπαιδευμένων ἀνδρῶν τῶν χρόνων του (τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ Τερεντίου, τοῦ Ἀκχίου, τοῦ Λουκιλίου) ὡς καὶ τῶν προσώπων τοῦ διαλόγου ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος de re publica. Ἐπαινεῖται ὑπὸ τούτου, καθὼς μαρτυροῦσι διασωθέντα τινὰ ἀποσπάσματα, ὡς ρήτωρ διακεκριμένος. Διετέλεσεν ὕπατος τῷ 147 π.Χ. εἰς ἡλικίαν μόλις 37 ἐτῶν, τερματίσας τὸν Γ' Καρχηδονικὸν πόλεμον καὶ πάλιν τὸ δεύτερον ὕπατος τῷ 134 π.Χ. Ἐθριάμβευσε τῷ 133 π.Χ. ἐκ τοῦ κατὰ τῆς Νομαντίας πολέμου. Ἐπὶ τινὰ ἔτη ἀπεμακρύνθη τῆς Ῥώμης ἐπιστρέψας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Τιβερίου Γράκχου. Ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ ἐπρέσβευεν ἀρχὰς ἀριστοκρατικὰς. Τῷ 129 π.Χ. εἰς ἡλικίαν 56 ἐτῶν εὐρέθη ἐπὶ τῆς κλίνης του νεκρὸς. Διὰ τὴν δολοφονίαν του κατηγορήθη τὸ δημοκρατικὸν κόμμα ἐναντίον τοῦ ὁποῖου ἐνεργῶς ἀντετάχθη κατὰ τὰς ταραχὰς τῶν Γράκχων, ὡς καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ, Σεμπρωνία, ἀδελφὴ τῶν Γράκχων, ἀλλ' ἄνευ ἀποδείξεων. (Θουμασίαν εἰκόνα αὐτοῦ παρέχει ὁ Πολύβιος 32, 8 - 16).

3. 'Ο C. Laelius (Γάιος Λαίλιος), υἱὸς τοῦ Γ. Λαιλίου, ὕπατου τῷ 190 π.Χ., φίλος τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ. Ἐγενήθη τῷ 186 π.Χ. Διετέλεσε ταμίης τῷ 155 π.Χ., δήμαρχος τῷ 151 π.Χ., πραιτωρ τῷ 145 π.Χ., ὕπατος τῷ 140 π.Χ. μετὰ τοῦ Q. Servilius Caepio. Ἀφιερώθη εἰς φιλοσοφικὰς καὶ φιλολογικὰς μελέτας, δι' ὃ ἔσχε καὶ τὸ ἐπώνυμον Sapiens. Διεκρίθη κατὰ Κικέρωνα τὰ μέγιστα ὡς ρήτωρ. Ἰδιαιτέρως εἶναι γνωστὸς ἐκ τοῦ ὁμωνύμου ἔργου τοῦ Κικέρωνος (Laelius sive de amicitia), ἐν ᾧ εἶναι τὸ κύριον πρόσωπον τοῦ διαλόγου.

4. 'Ο Masinissa (Μασανάσσης) βασιλεὺς τῆς ἀνατολικῆς Νουμιδίας (νῦν Ἀλγερίου), υἱὸς τοῦ Γάλα, πατὴρ τοῦ Μικίφα καὶ πάππος τοῦ Ἰουγούρθα (238 - 148 π.Χ.). Ὑπῆρξεν ἀντίπαλος τοῦ βασιλέως Σύφακος. Ἐχθρὸς τῶν Ῥωμαίων καὶ φίλος τῶν Καρχηδονίων κατὰ τὸν

Β' Καρχηδονιακὸν πόλεμον, εἶτα διὰ τῶν καλῶν τρόπων τοῦ Σκιπίωνος μετέστη πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, γενόμενος πιστὸς φίλος καὶ σύμμαχος, μεθ' ὧν διετήρησε πάντοτε ἰδιαιτέραν φιλίαν καὶ ἀγάπην καὶ ἰδίᾳ μετὰ τῆς οἰκογενείας τῶν Σκιπιόνων (πρβλ. *Somn. Scip. 1 : familiae nostrae amicissimum*). Ὁ Μασανάσσης ἀποθανὼν (149 π.Χ. ἀφῆκεν ἐκτελεστὴν τῆς διαθήκης του τὸν Σκιπίωνα Ἀφρικανὸν τὸν Νεώτερον.

ε) Εἰσαγωγή εἰς τὸ *Somnium Scipionis*

Καὶ ὁ ἐπίλογος οὗτος τοῦ ἔργου συνετάχθη, κατὰ τὸν τεχνικὸν ὑπόδειγμα τοῦ Πλάτωνος (Πολιτ. X, 614 Β), οὗ τὴν ἐπιπόνησιν παρηλλαγμένην ἐμιμήθη. Ὁ Σωκράτης, πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ὅτι ἐπιφυλάσσονται ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ εἰς τοὺς κακοὺς καὶ τοὺς ἐναρέτους ἀνάλογοι ποινὰι καὶ ἀνταμοιβαί, διηγεῖται τὰ περὶ τοῦ Ἡρῶς τοῦ Ἀρμενίου τὸ γένος Παμφύλου. Οὗτος τελευτήσας ἐν πολέμῳ καὶ ἀναιρεθεὶς δεκαταῖος καὶ μέλλων μετὰ δύο ἡμέρας νὰ ταφῇ, ἐπὶ τῇ πυρᾷ κείμενος ἀνέζησεν, ἀναζήσας δὲ διηγεῖται ὅσα ἐκεῖ εἶδε 12 ἡμέρας κατὰ τὴν διαμονὴν αὐτοῦ ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ. Ἀντὶ τῆς διηγήσεως ταύτης ὁ Κικέρων ἐπὶ τὸ ψυχολογικώτερον εἰσάγει εἰς τὸ τέλος τοῦ βου βιβλίου τὸ κυριώτερον πρόσωπον τοῦ διαλόγου, τὸν Σκιπίωνα Ἀφρικανὸν τὸν Νεώτερον ἀφηγουμένον ἐνύπνιον τι, ὅπερ εἶδεν, ὅτε ἐφιλοξενήθη παρὰ τῷ Μασανάσση (ἰδ. κατωτέρω) *

Τὴν αἰτίαν, ἕνεκα τῆς ὁποίας ὁ Κικέρων ἐν τέλει πολιτικοῦ ἔργου ὁμιλεῖ κατὰ φυσικὸν τρόπον περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἐξηγεῖ ὁ Μακρόβιος (*somn. 1, 4, 2*) λέγων : « Ὅτε ὁ Λαίλιος ἐδυσανασχέτει (ἐν τῷ περὶ πολιτείας ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος) ὅτι δὲν εἶχον ἰδρῦσει δημοσίᾳ ἀνδριάντα πρὸς τιμὴν τοῦ Σκιπίωνος Νασικᾶ εἰς ἀνταμοιβὴν τοῦ ὅτι ἐφόνευσε τῷ 133 π.Χ. τὸν τύραννον (Τιβ. Γράχων) ἀπήντησε ἐν τέλει ὁ Σκιπίων μετὰ τῶν ἄλλων τὰ ἐξῆς : ἀλλὰ εἰ καὶ ἡ συνείδησις αὐτῆ τῶν καλῶν πράξεων τῶν εἶναι ἡ μεγίστη ἀνταμοιβή, ἐν τούτοις ἡ θεία αὐτῆ ἀρετὴ ἐπιθυμεῖ οὐχὶ ἀδριάντας (χαλκοῦς) ἐστερεωμένους (ἐπὶ βάθρου) διὰ μολύβδου, οὔτε θριάμβους διὰ δαφνῶν προωρισμένων νὰ

* Πρβλ. καὶ τὸ ὄνειρον τοῦ Ἀποκόπου, στιχοῦργημα ἐκ 558 στίχων τοῦ Κρητὸς Μπεργαδῆ τῶν ἀρχῶν τοῦ 16ου αἰῶνος πολλάκις τυπωθὲν ἐν Βενετία. Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Legrand δις (*Coll. de Monuments* ἀρ. 9, 1870, καὶ *Biblioth. grecque vulg.* II, 1881).

ξηρανθῶσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἔμπεδα τρόπον τινὰ καὶ θαλερὰ εἶδη ἀνταμοιβῶν. — Τίνα εἶναι τέλος πάντων αὐτά σου τὰ εἶδη; εἶπεν ὁ Λαίλιος. Τότε ὁ Σκιπίων: « Ὑπομείνατε (ἀκούσατε) με, εἶπεν, ἐπειδὴ τρίτην ἡμέραν ἤδη σχολάζομεν (ἀναπαυόμεθα λόγῳ τῆς ἐροτῆς) ».

Διὰ τοιούτων λόγων ἀρχίζει ἐδῶ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Ἐνουπνίου (καὶ οὐχὶ ὡς παρὰ Πλάτωνι γίνεται διὰ μύθου ὑπὸ τινῶν Ἐπικουρείων χλευαζομένου) δεικνύων ὅτι αἱ σταθερώτεραι καὶ διαρκέστεραι ἀνταμοιβαὶ ἐπεφυλάσσοντο ἐν τῷ οὐρανῷ, ὡς ἀντελήφθη ὁ ἴδιος, εἰς τοὺς ἐναρέτους πολιτικούς ἡγήτορας, οἵτινες παρέσχον ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὸ κοινὸν ἀγαθόν.

Παρὰ τὴν ἐν μέρει ἀπώλειαν τῶν προηγουμένων βιβλίων, τὸ *Somnium Scipionis* διετηρήθη ἀνέκαθεν ἀλώβητον, καὶ ἐν τῇ ἐκτιμήσει τῶν παλαιῶν περιεσώθη. Ἦσχολήθησαν περὶ τοῦτο ἄλλοι τε καὶ ἰδίᾳ ὁ γραμματικὸς Macrobius, ὅστις ὑπεμνημάτισε (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος μ. Χ.) αὐτὸ εἰς δύο σφζόμενα βιβλία, ἐγκατασπίρας διαφόρους μαθηματικὰς καὶ ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις καθὼς καὶ νεοπλατωνικὰς θεωρίας.

Κατ' οίκον

№2 κλιθῆ 1) senex

2) virgilo

Μαρκ @ Υπερβ. οἴκ

σχομαστικῆς

MEPOΣ A'

KEIMENON

NAI

Cum in Africam venissem Ma^{thio} Manilio consuli ad quartam 1 § 1 (9).
regionem tribunus, ut scitis, militum, nihil mihi fuit potius, quam,
ut Masinissam convenirem regem, familiae nostrae iustis de cau-
sis amicissimum. Ad quem ut veni, complexus me senex conlacri-
mavit aliquantoque post suspexit ad caelum et: Grates, inquit,
tibi ago, summe Sol, vobisque, reliqui Caelites, quod, ante quam
ex hac vita migro, conspicio in meo regno et his tectis P. Corne-
lium Scipionem, cuius ego nomine ipso recreor, itaque numquam
ex animo meo discedit illius optimi atque invictissimi viri memora-
ria. Deinde ego illum de suo regno, ille me de nostra re publica
percontatus est, multisque verbis ultro citroque habitis ille nobis
consumptus est dies.

Post autem apparatu regio accepti sermonem in multam noc- I § 2 (10).
tem produximus, cum senex nihil nisi de Africano loqueretur
omniaque eius non facta solum, sed etiam dicta meminisset.
Deinde, ut cubitum discessimus, me et de via fessum, et qui ad
multam noctem vigilassem, artior quam solebat somnus comple-
xus est. (Hic mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus locuti;
fit enim fere, ut cogitationes sermonesque nostri pariant aliquid
in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet
saepissime vigilans solebat cogitare et loqui) Africanus se osten-
dit ea forma, quae mihi ex imagine eius quam ex ipso erat notior;
quem ubi agnovi, equidem cohorrui, sed ille: Ades, inquit, animo
et omitte timorem, Scipio, et, quae dicam, trade memoriae. +

Videsne illam urbem, quae parere populo Romano coacta II § 3 (11).
per me renovat pristina bella nec potest quiescere? (ostendebat
autem Karthaginem de excelso et pleno stellarum illustri et claro
quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis paene miles. ✓

Hanc hoc biennio consul evertes, eritque cognomen id tibi per te partum, quod habes adhuc a nobis hereditarium. Cum autem Karthaginem deleveris, triumphum egeris censorque fueris et obieris legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Graeciam, deligere iterum consul absens bellumque maximum conficies, Numantiam excindes. Sed cum eris curru in Capitolium invectus, offendes rem publicam consiliis perturbatam nepotis mei.

NA) ὡς ἐπὶ ἀποκρίσειν τῶν δούλων

II § 4 (12). ¶ Hic tu, Africane, ostendas oportebit patriae lumen animi, ingenii consiliique tui. Sed eius temporis ancipitem video quasi fatorum viam. Nam cum aetas tua septenos octiens solis anfractus reditusque converterit, duoque ii numeri, quorum uterque plenus alter altera de causa habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, in te unum atque in tuum nomen se tota convertet civitas, te senatus, te omnes boni, te socii, te Latini intuebuntur, tu eris unus, in quo nitatur civitatis salus, ac, ne multa, dictator rem publicam constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic cum exclamasset Laelius ingemissentque vehementius ceteri, leniter arridens Scipio: St! quaeso, inquit, ne me e somno excitetis, et parumper audite cetera.

NA)

III § 5 (13). Sed quo sis, Africane, alacrior ad tutandam rem publicam, sic habeto: omnibus, qui patriam conservāverint, adiūverint, aūxerint, certum esse in caelo definitum locum, ubi beati aevo sempiterno fruāntur; nihil est enim illi prīncipi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius quam concilia coetusque hominum iure sociati, quae civitates appellantur; harum rectores et conservātōres hinc profecti huc revertuntur.

III § 6 (14). Hic ego, etsi eram perterritus non tam mortis metu quam insidiarum a meis, quaesivi tamen, viveretne ipse et Paulus pater et alii, quos nos extinctos arbitraremur. Immo vero, inquit, hi vivunt, qui e corporum vinculis tamquam e carcere evolaverunt, vestra vero, quae dicitur, vita mors est. Quin tu aspicias ad te venientem Paulum patrem? Quem ut vidi, equidem vim lacri-

marum profudi, ille autem me complexus atque osculans flere prohibebat.

NAI [Atque ego ut primum fletu represso loqui posse coepi, Quae- III § 7 (15).
so, inquam, pater sanctissime atque optime, quoniam haec est
vita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc
ad vos venire propero? Non est ita, inquit ille. Nisi enim deus
is, cuius hoc templum est omne, quod conspicis, istis te corporis
custodiis liberaverit, huc tibi aditus patere non potest. Homines
enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem
in hoc templo medium vides, quae terra dicitur, iisque animus
datus est ex illis sempiternis ignibus, quae sidera et stellas voca-
tis, quae globosae et rotundae, divinis animatae mentibus, circu-
los suos orbisque conficiunt celeritate mirabili. Quare et tibi,
Publi, et piis omnibus retinendus animus est in custodia corporis
nec iniussu eius, a quo ille est vobis datus, ex hominum vita mig-
randum est, ne munus humanum adsignatum a deo defugisse vi-
deamini.]

OXI [Sed sic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te genui, iusti- III § 8 (16).
tiam cole et pietatem, quae cum magna in parentibus et propin-
quis, tum in patria maxima est; ea vita via est in caelum et in
hunc coetum eorum, qui iam vixerunt et corpore laxati illum
incolunt locum, quem vides, (erat autem is splendidissimo can-
dore inter flammas circus elucens) quem vos, ut a Graiis acce-
pistis, orbem lacteum nuncupatis; ex quo omnia mihi contem-
planti praeclara cetera et mirabilia videbantur. Erant autem eae
stellae, quas numquam ex hoc loco vidimus, et eae magnitudines
omnium, quas esse numquam suspicati sumus, ex quibus erat
ea minima, quae ultima a caelo, citima a terris luce lucebat aliena.
Stellarum autem globi terrae magnitudinem facile vincebant.
Iam ipsa terra ita mihi parva visa est, ut me imperii nostri, quo
quasi punctum eius attingimus, paeniteret.]

OXI OXI OXI OXI OXI Quam cum magis intuerer, Quaesio, inquit Africanus, quous- IV § 9 (17).
que humi defixa tua mens erit? Nonne aspicias, quae in templa

veneris? Novem tibi orbibus vel potius globis conexas sunt omnia, quorum unus est caelestis, extumus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse deus arcens et continens ceteros in quo sunt infixi illi, qui voluntur, stellarum cursus sempiterni; cui subiecti sunt septem, qui versantur retro contrario motu atque caelum; ex quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. Deinde est hominum generi prosperus et salutaris ille fulgor, qui dicitur Iovis; tum rutilus horribilisque terris, quem Martium dicitis; deinde subter mediam fere regionem sol obtinet, dux et princeps et moderator luminum reliquorum, mens mundi et temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret et compleat. Hunc ut comites consequuntur Veneris alter, alter Mercurii cursus, in infimoque orbe luna radiis solis accensa convertitur. Infra autem iam nihil est nisi mortale et caducum praeter animos munere deorum hominum generi datos, supra lunam sunt aeterna omnia. Nam ea, quae est media et nona, tellus, neque movetur et infima est, et in eam feruntur omnia nutu suo pondera.

V § 10 (18). Quae cum intuerer stupens, ut me recepi, Quid? hic, inquam, quis est, qui complet aures meas tantus et tam dulcis sonus? Hic est, inquit, ille, qui intervallis disiunctus imparibus, sed tamen pro rata parte [ratione] distinctis impulsu et motu ipsorum orbium efficitur et acuta cum gravibus temperans varios aequaliter concentus efficit; nec enim silentio tanti motus incitari possunt, et natura fert, ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute sonent. Quam ob causam summus ille caeli stellifer cursus, cuius conversio est concitator, acuto et excitato movetur sono, gravissimo autem hic lunaris atque infimus; nam terra nona immobilis manens una sede semper haeret complexa medium mundi locum. Illi autem octo cursus, in quibus eadem vis est duorum, septem efficiunt distinctos intervallis sonos, qui numerus rerum omnium fere nodus est; quod docti homines nervis imitati atque cantibus aperuerunt sibi redditum in hunc locum, sicut alii, qui praestantibus ingeniis in vita humana divina studia coluerunt.

Hoc sonitu oppletae aures hominum obsurduerunt; nec est V § 11 (19).
ullus hebetior sensus in vobis, sicut, ubi Nilus ad illa, quae Catadupa nominantur, praecipitat ex altissimis montibus, ea gens, quae illum locum adcolit, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret. Hic vero tantus est totius mundi incitatissima conversione sonitus, ut eum aures hominum capere non possint, sicut intueri solem adversum nequitis, eiusque radiis acies vestra sensusque vincitur. Haec ego admirans referebam tamen oculos ad terram identidem.

Tum Africanus: Sentio, inquit, te sedem etiam nunc homi- VI § 12 (20).
num ac domum contemplari; quae si tibi parva, ut est, ita videntur, haec caelestia semper spectato, illa humana contemnit. Tu enim quam celebritatem sermonis hominum aut quam expetendam consequi gloriam potes? Vides habitari in terra raris et angustis in locis et in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, vastas solitudines interiectas, eosque, qui incolunt terram, non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit, sed partim obliquos, partim transversos, partim etiam adversos stare vobis: a quibus expectare gloriam certe nullam potestis.

Cernis autem eandem terram quasi quibusdam redimitam et VI § 13 (21).
circumdatam cingulis, e quibus duos maxime inter se diversos et caeli verticibus ipsis ex utraque parte subnixos obriguisset pruina vides, medium autem illum et maximum solis ardore torreret. Duo sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insistunt, adversa vobis urgent vestigia, nihil ad vestrum genus; hic autem alter subiectus aquiloni, quem incolitis, cerne quam tenui vos parte contingat. Omnis enim terra, quae colitur a vobis, angustata verticibus, lateribus latior, parva quaedam; insula est circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quem Oceanum appellatis in terris, qui tamen tanto nomine quam sit parvus, vides.

Ex his ipsis cultis notisque terris num aut tuum aut cuius- VI § 14 (22).
quam nostrum nomen vel Caucasum hunc, quem cernis, transcendere potuit vel illum Gangem tranatare? Quis in reliquis ori-

entis aut obeuntis solis ultimis aut aquilonis austrive partibus tuum nomen audiet? quibus amputatis cernis profecto quantis in angustiis vestra se gloria dilatari velit. Ipsi autem, qui de nobis loquuntur, quam loquentur diu?

- VII § 15 (23). Quin etiam si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes unius cuiusque nostrum a patribus acceptas posteris prodere, tamen propter eluviones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo [non] aeternam, sed ne diuturnam quidem gloriam adsequi possumus. Quid autem interest ab iis, qui postea nascentur, sermonem fore de te, cum ab iis nullus fuerit, qui ante nati sunt? qui nec pauciores et
- VII § 16 (24). certe meliores fuerunt viri, praesertim cum apud eos ipsos, a quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi possit. Homines enim populariter annum tantum modo solis, id est unius astri, reditu metiuntur; cum autem ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint eandemque totius caeli descriptionem longis intervallis rettulerint, tum ille vere vertens annus appellari potest; in quo vix dicere audeo quam multa hominum saecula teneantur. Namque ut olim deficere sol hominibus extinguique visus est, cum Romuli animus haec ipsa in templa penetravit, quandoque ab eadem parte sol eodemque tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad principium stellisque revocatis expletum annum habeto; cuius quidem anni nondum vicesimam partem scito esse conversam.

- VII § 17 (25). Quocirca si reditum in hunc locum desperaveris, in quo omnia sunt magnis et praestantibus viris, quanti tandem est ista hominum gloria, quae pertinere vix ad unius anni partem exiguam potest? Igitur alte spectare si voles atque hanc sedem et aeternam domum contueri, neque te sermonibus vulgi dedideris nec in praemiis humanis spem posueris rerum tuarum; suis te oportet inlecebris ipsa virtus trahat ad verum decus, quid de te alii loquantur, ipsi videant, sed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille et angustiis cingitur iis regionum, quas vides, nec umquam

de ullo perennis fuit et obruitur hominum interitu et oblivione posteritatis extinguitur.

Quae cum dixisset, Ego vero, inquam, Africane, siquidem VIII § 18 (26). bene meritis de patria quasi limes ad caeli aditum patet, quamquam a pueritia vestigiis ingressus patris et tuis decori vestro non defui, nunc tamen tanto praemio exposito enitar multo vigilantius. Et ille : Tu vero enitere et sic habeto, non esse te mortalem, sed corpus hoc ; nec enim tu is es, quem forma ista declarat, sed mens cuiusque is est quisque, non ea figura, quae digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse, siquidem est deus, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui providet, qui tam regit et moderatur et movet id corpus, cui praepositus est, quam hunc mundum ille princeps deus ; et ut mundum ex quadam parte mortalem ipse deus aeternus, sic fragile corpus animus sempiternus movet.

Nam quod semper movetur, aeternum est ; quod autem movetur VIII § 19 (27). tum adfert alicui, quodque ipsum agitur aliunde, quando finem habet motus, vivendi finem habeat necesse est. Solum igitur, quod sese movet, quia numquam deseritur a se, numquam ne moveri quidem desinit ; quin etiam ceteris, quae moventur, hic fons, hoc principum est movendi. Principii autem nulla est origo ; nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest ; nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde ; quodsi numquam oritur, ne occidit quidem umquam. Nam principium exstinctum nec ipsum ab alio renascetur nec ex se aliud creabit, siquidem necesse est a principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se movetur ; id autem nec nasci potest nec mori ; vel concidat omne caelum omnisque natura et consistat necesse est nec vim ullam nanciscatur, qua a primo impulsa moveatur.

Cum pateat igitur aeternum id esse, quod a se ipso movetur IX § 20 (28). tur, quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget ? Ina-

nimum est enim omne, quod pulsu agitur externo ; quod autem est animal, id motu cietur interiore et suo ; nam haec est propria natura animi atque vis ; quae si est una ex omnibus, quae sese moveat, neque nata certe est et aeterna est.

IX § 21 (29). Hanc tu exerce optimis in rebus! sunt autem optimae curae de salute patriae, quibus agitatus et exercitatus animus velocius in hanc sedem et domum suam pervolabit ; idque ocius faciet, si iam tum, cum erit inclusus in corpore, eminebit foras et ea, quae extra erunt, contemplans quam maxime se a corpore abstrahet. Namque eorum animi, qui se corporis voluptatibus dediderunt earumque se quasi ministros praebuerunt impulsuque libidinum voluptatibus oboedientium deorum et hominum iura violayerunt, corporibus elapsi circum terram ipsam volutantur nec hunc in locum nisi multis exagitati saeculis revertuntur. Ille discessit ; ego somno solutus sum.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Περίληψις : Ὁ Π. Κορνήλιος Σκιπίων Ἀφρικανὸς ὁ Νεώτερος διηγείται πρὸς τοὺς φίλους τὴν συνάντησιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Μασινάσσην ἐν τῇ Ἀφρικῇ καὶ τὰ κατ' αὐτὴν λεχθέντα περὶ τοῦ Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ Πρεσβυτέρου, πάππου αὐτοῦ. Μετὰ τὸ πέρασ τῆς συνδιαλέξεως κατακλιθεὶς βλέπει κατ' ὄναρ τὸν πάππον.

§ 1. (9). *Cum . . . venissem* ἀφοῦ ἤλθον, ἔλθων (τῷ 149 π.Χ.) ἐν ἀρχῇ τοῦ γ' Καρχηδονικοῦ πολέμου, ὅτε ἐπολιορκεῖτο ἡ Καρχηδών. Ὁ Π. Κορνήλιος Σκιπίων Αἰμιλιανὸς (ἰδ. Προλεγ.) ἀρχίζει τὴν διήγησίν του. *Africam*. Διὰ τῆς λέξεως *Africa* ἐν εὐρυτέρα ἐννοία ἐδήλουν οἱ Ῥωμαῖοι τὴν Λιβύην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἥτοι τὴν παλαιὰν περιοχὴν τῆς Καρχηδόνος, ἐν στενωτέρα δὲ ἐννοία, ὡς ἐναυθθα, τὴν ἐκτὸς ταύτης χώραν, ἥτις ἤτο ποτε ὑποτεταγμένη εἰς τοὺς Καρχηδόνιους, ὡς καὶ τὴν τῶν γειτονικῶν φυλῶν καὶ ἰδιαιτέρως τὴν ὀνομαζομένην *Africa propria* (ν. Τυνησία - Τύνης). *M' Manilio* (ἰδ. Προλεγόμενα). *consuli* σύναψον τῷ *tribūnus . . . militum* (= *tribunus militaris*) στρατιωτικὸς χιλιάρχος παρὰ τῷ ὑπάτῳ, χιλ. ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπάτου. *ad quartam legionem tr. m.* χιλιάρχος τῆς τετάρτης λεγεῶνος. Τίθεται τὸ *ad* (= *apud*) μετὰ αἰτιατικῆς ἐν στρατιωτικαῖς ἐκφράσεσιν, εἰ καὶ δηλοῦται στάσις (ἐκτὸς ἀν ὑπονοήσωμεν τὸ *ducendam*). Τῆς λεγεῶνος ἀνώτατος μὲν ἀρχηγὸς ἦτο ὁ ὕπατος (*consul*) ἢ ὁ ὑπατικός χιλιάρχος (*tribunus consularis*), ἀλλὰ διοικηταὶ (ἀξιωματικοὶ κατώτεροι) αὐτῆς ἦσαν κυρίως οἱ χιλιάρχοι, ἕξ τὸν ἀριθμὸν εἰς ἐκάστην λεγεῶνα, ἣν διόκουον ἀνά δύο ἐκ περιτροπῆς ἐπὶ δύο μῆνας. *nihil mihi fuit potius quam ut . . . convenirem* = *nihil habui antiquius* (ἢ *prius*) *quam ut . . . convenirem* = οὐδὲν ἀμεινον (καλύτερον, ἱερώτερον) ἔσχον ἢ νὰ συναντήσω (τίποτ' ἄλλο δὲν ἐπεθύ-

μησα περισσότερον παρά νά . . . , ἡ σκέψις μου ἦτο νά ὑπάγω πρὸς συνάντησιν). Τὸ potius (= antiquius) εἶναι ἐπιθετικὸς διορισμὸς τοῦ nihil (τὸ θετ. potis, e). *Masinissam* ἰδ. Προλεγόμ. *familiae* δοτ. *iustis de causis* ἡ πρόθεσις *de* ἔχει αἰτιολογικὴν σημασίαν = ἐκ βασιμῶν (σπουδαίων, ἰσχυρῶν) λόγων. *ut* ὡς. *senex* περίπου 90 ἐτῶν. *senex, senis* γέρων. *conlacrimavit* ἡ προθ. *cum* (*con-*) δηλοῦ ἐπίτασιν. *suscepit ad caelum* καὶ *in caelum* καὶ (μετὰ τροπικῆς σημασίας) ἀπλῶς *caelum*. *suspicio, -pexi, -spectum*, 3. ἀναβλέπω. *grates . . . tibi ago . . . vobisque . . . quod . . . conspicio* χάριτας ἄγω σοι . . . καὶ ὑμῖν . . . ὅτι (διότι) . . . (εὐχαριστῶ σε . . . καὶ ὑμᾶς . . . διότι . . .) *conspicio -pexi, -spectum*, 3. τὸ *grates* (ἀντὶ τοῦ *gratiae*) καὶ *Caelites* (ἀντὶ τοῦ *caelestes* = *dii* ἢ *di*) ἐτέθησαν ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον. Ἡ ὅλη φράσις εἶναι καθόλου ποιητικὴ καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰλημμένη ἀπὸ τινος ποιητοῦ. *summe sol . . . caelites*. Τὸ *summe* (ἐνταῦθα ὑπὸ ἔννοιαν οὐχὶ τοπικὴν, ἀλλὰ ἠθικὴν) = μέγιστε, ὑπάτε· τὸ δὲ *caelites* (οὐσιαστ.) = οἱ οὐρανίωνες, οἱ θεοὶ (ὁ Ἥλιος ὡς καὶ ἡ Σελήνη καὶ τὰ λοιπὰ ἄστρα, ἅτινα ἐν ταῖς ἀρχηγόνοις θρησκείαις ἐθεωροῦντο ὡς θεότητες). *caeles, caelitis* κατὰ τὸ *dives, divitis* πλούσιος). *antequam . . . migro* ἐτέθη ὀριστικὴ μετὰ τὸ *antequam*, διότι ἡ πρᾶξις χρονικῶς παρίσταται ὡς μέλλουσα νά γίνῃ συντόμως. Ὁ Μασανάσσης εἶναι πολὺ γέρων καὶ θέλει νά δώσῃ νά ἐννοήσουν ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ μεταβῆ (*migrare*) εἰς ἄλλον τύπον ὑπάρξεως (ἰδ. Προλεγ.). *in meo regno et his tectis* ἡ προθ. *in* δὲν ἐπαναλαμβάνεται διότι ἡ ὅλη φράσις ἔχει μόνον μίαν ἔννοιαν = ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ βασιλείου μου (οὗ πρωτεύουσα ἦτο ἡ Κίρτα, νῦν Κωνσταντῖνη). Ἡ λ. *regnum* ἐνταῦθα (κατὰ μετωνυμίαν) = ἡ εἰς τὸν βασιλέα ὑποτεταγμένη χώρα μετὰ τῶν κατοίκων αὐτῆς. *itaque* (ἀντὶ *ita* ἢ *adeo*) = τόσον . . . *illius . . . viri* Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ Πρεσβυτέρου (*Maior*). Τὸ *illius* ἐτέθη καὶ διὰ τὸ χρονικῶς ἀπομεμαχρυσμένον, ἀλλὰ καὶ διότι δηλοῦ ἔξαρσιν. *ex animo* = ἐκ τῆς μνήμης μου. *memoria* = ἀνάμνησις. *ego illum* ἐνν. (κατὰ σύλληψιν τοῦ ρῆμ.) *percontatus sum*. *de suo regno* κανονικῶς θὰ ἔπρεπε νά τεθῆ, *eius*, ἀντὶ τοῦ *suo*. *de re publica* περὶ τῆς πολιτείας (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *de . . . regno*). *ultra citroque* = *ultra et citro* ἔνθα καὶ ἔνθα, ἐκατέρωθεν, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἀμοιβαίως (= *in vicem*). *multis verbis . . . habitis* πολλῶν λόγων γενομένων (ἀφαιρ. ἀπόλυτος), μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν πολλῶν ἐρωτήσεων (ἐκατέρωθεν). *nobis* δοτ. τοῦ

ποιητ. αἰτίου εἰς τὸ *consumptus est*, ἀλλὰ καὶ ὡς δοτ. περιποιητικῆ (= ἡμῖν αὐτοῖς). *consumo*, -sumpsi, -sumptum, 3.

§ 2 (10). *Post autem* ὕστερον δέ. *accepti* δεκτοὶ γενόμενοι (φιλοξενηθέντες). *apparatu regio* (ἀφαιρ. ὄργαν.) μετὰ βασιλικῆς μεγαλοπρεπείας ἢ διὰ μεγαλοπρεποῦς γεύματος. *sermomen produximus* « τὸν λόγον ἐμῆχύνσαμεν » (παρετείνουμεν τὴν συνδιάλεξιν, τὴν ὁμιλίαν, ὁμιλήσαμεν ἐν ἐκτάσει). *in multam noctem = ad multam noctem* = μέχρι βαθείας (προκεχωρημένης) νυκτός. *cum... nihil nisi... loqueretur... meminisset : cum... nihil* (ἐνν. *aliud*) *nisi* = ἐνῶ, καὶ μολοντί... (= *cum*) περὶ οὐδενὸς ἄλλου πράγματος ὁμιλεῖ εἰμὴ περὶ τοῦ Ἄφρικ. καὶ ἐνεθυμεῖτο (ἀνέφερον) ... τὸ *meminisset* ὑπερσ. ἀντὶ τοῦ ἐλλείποντος παρατατικοῦ. *eius facta... dicta* οὐσ. = τὰς πράξεις αὐτοῦ... τοὺς λόγους. Χιαστῶς τὸ μὲν *facta* (ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Ἀφρικῇ τῷ 204 π. X.) ἀναφέρεται εἰς τὸ *invictissimi*, τὸ δὲ *dicta* εἰς τὸ *optimi* (§ 1). *cubitum* (*cubitum*) ὑπτιον *α'* πρὸς δῆλωσησιν τοῦ σκοποῦ μετὰ ῥῆμα κινήσεως = ἵνα κατακλιθῶμεν (κοιμηθῶμεν, πλαγιασῶμεν). *cūbo*, -būi, -bītum, 1. *ut... discesimus* ὡς... ἀπεχωρήσαμεν, ἀπεσύρθημεν (ἕκαστος εἰς τὸ δωμάτιόν του). *dis - cedo*, -cessi, -cessum, 3. *me... somnus complexus est* προσωποποιία = ὕπνος μ' ἔσχε (κατελήφθην ὑπὸ τοῦ ὕπνου, παρεδόθην γλυκὰ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Μορφέως). *complexor*, -plexus sum, 3. *de via* ἢ πρόθεσις *de* (= *propter*) δηλοῖ αἰτίαν (ὡς ἀνωτ. § 1 *iustus de causis*) εἰς τὸ *fessum* (παθ. μετ. *fatisco* 3). *et qui... vigilassem* καὶ ἐπειδὴ ἐγὼ (*et ego qui = cum ego*) εἶχον ἀγρυπνήσει. *artior* (= *arctior*) *quam solebat* βαθύτερος τοῦ συνήθους (*quam solebat = solito* ἢ εἰώθει), βαθύτερος ἀσυνήθως ὕπνος. *soleo*, *solitus sum*, 2. ἡμιαποθ. *hic mihi... Africanus se ostendit* τότε (= *hic*) μοὶ ἐνεφάνισεν ἑαυτὸν (ἐφανερῶθη, παρουσιάσθη) ὁ Ἄφρ. *ostendo*, -tendi, -tentum, 3. *equidem* = γε, τῇ ἀληθείᾳ *fere* ἐνταῦθα = γενικῶς, κοινῶς, συνήθως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον (*plerumpque, vulgo*). *fit... ut... pariant* συμβαίνει (ὥστε) νὰ... γεννῶσιν (νὰ παράγωσι, νὰ προξενῶσι) : *pario*, *peperi*, *partum*, 3. *cogitationes* οἱ διαλογισμοί, αἱ σκέψεις. *sermones* οἱ λόγοι (αἱ ὁμιλίαι). *scribit Ennius* (γράφει) ἀναφέρει ὁ *Ennius*. Ἐνταῦθα ὑπαινίσσεται ὁ Κικέρων τοὺς ἐξῆς στίχους τοῦ Ἐννίου, οὓς ἐμιμήθη καὶ ὁ Βεργίλιος (Αἰν. 2, 270) :

in somnis mihi visus Homerus adesse poëta
 hei mihi, qualis erat ! quantum mutatus ab illo.

Ὁ Ἐννιος, γεννηθεὶς τῷ 239 π.Χ. ἐν τῇ Ῥωδιῶν πόλει (Rudiae νῦν *Rugge*) τῆς Καλαβρίας, ἦτο ὁ ἔθνικὸς τῶν Ῥωμαίων ποιητῆς. *de quo* δηλ. Homëro. *videlicet* δηλονότι (εἰρωνικῶς), *vigilans* ἀγρυπνῶν (μὴ κοιμώμενος, ἐν ἐγρηγόρσει). *cogitare* νὰ διαλογίζεται (νὰ ἀναμνησθεῖται = *reminisci, in mente habere*). *ea forma*, ἀφαιρ. *ex imagine eius* ἐκ τῆς εἰκόνας αὐτοῦ. Αἱ εἰκόνες οὔσαι ἐκ κηροῦ ἐν σχήματι προσωπείου ἐτοποθετοῦντο ἐν τῷ καλουμένῳ *atrium* ἐντὸς ξυλίνων ναϊδίων (*armaria*). Κάτωθεν τῶν εἰκόνων ὑπῆρχεν ἐπιγραφή ἢ ὑπογραφή (*titulus*) ἀναγράφουσα τὸ ὄνομα τῶν δικαιουμένων πρὸς τοῦτο ἀρχόντων (*ius imaginum*). *ex imagine eius quae ex ipso erat notior* Ὁ νεώτερος Ἀφρικανὸς ἦτο πολὺ μικρὸς ἀκόμη, ὅτε ἀπέθανεν (183 π.Χ.) ὁ νικητὴς τοῦ Ἀννίβα. *quem = hunc autem* τοῦτον δέ. *agnovi* ἀνεγνώρισα. *agnosco, agnovi, agnitum*, 3. *cohorruui* ρ. *cohorresco, -horruui*, φρικιῶ (ἀνατριχιάζω), φοβοῦμαι, *sed ille . . . inquit* ἀλλ' ἐκεῖνος (ἀντιτίθεται πρὸς τὸ *equidem*) . . . εἶπε. *ades . . .* (προστακτ. τοῦ *adsum*) *animo et omitte* (= *depone*) *timorem* θάρρει καὶ ἀπόβαλε τὸν φόβον σου, μὴ φοβοῦ. Ἐκάτερον ἐπέζηγεῖ τὸ ἕτερον. Τὸ *animo* ἢ *animis*) εἶναι πτώσεως δοτικῆς. *trade = manda* ἢ *committe*. *memoriae* (δοτ.) = εἰς τὴν μνήμην (ἀνάμνησιν) τῶν μεταγενηστέρων. *quae dicam* ὅσα . . . , τοὺς λόγους μου.

II

Περίληψις. Τὸ φάσμα τοῦ πάππου προφητεύει εἰς τὸν ἔργον περὶ τῆς μελλούσης δόξης καὶ τοῦ τραγικοῦ τέλους αὐτοῦ.

§ 3 (11). *illam urbem = Karthaginem. parere coacta . . . per me* ἀναγκασθεῖσαν ἐξ αἰτίας μου νὰ ὑπακούῃ (νὰ εἶναι πειθήνιος). Μεταξὺ τῶν ὄρων, μετὰ τὴν ἐν Ζάμα ἦτταν τῶν Καρχηδονίων τῷ 202 π.Χ., ἦτο ἡ καταβολὴ ἐπὶ 50 ἔτη εἰσφορῶν ἐνιαυσίων (ἐν συνόλῳ 10.000 ταλάντων) καὶ ἡ ὑποχρέωσις νὰ μὴ κηρύττωσιν οὗτοι τὸν πόλεμον ἐντὸς τῆς Ἀφρικῆς ἢ ἐκτὸς αὐτῆς ἄνευ ἀδείας τῆς Ῥωμ. συγκλήτου. *pareo, -rui*, 2. *populo Romano* δοτ. *renovat* : κατ' ἀλήθειαν αἰτία τοῦ γ' Καρχηδον. πολέμου ὑπῆρξεν ἡ Σύγκλητος ἐπιθυμοῦσα τὴν τελείαν καταστροφὴν τῶν Καρχηδονίων καὶ ὁ Μασανάσσης, ἀκαταπαύστως ἐνοχλῶν διὰ διαρπαγῶν αὐτούς. Οὐχ ἦττον ὅμως καὶ οἱ

Καρχηδόνιοι τῷ 187 π.Χ. ἐζήτησαν, χάριν ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς φορολογικῆς ὑποτελείας των, νὰ καταβάλωσιν ἐφ' ἅπαξ τὸ ὑπόλοιπον τῶν ὑποχρεώσεών των. *pristina* (*pristina*) *bella* δηλ. τοῦ α' (264—241 π.Χ.) καὶ β' Καρχηδον. πολέμου (218—201 π.Χ.). *quiescere* νὰ ἡσυχάσῃ (νὰ μείνῃ ἐν εἰρήνῃ). *quiesco*, *quiescō*, 3. *ostendebat autem* ἐδείκνυε δὲ (τὸ *autem* = καὶ), καὶ ἐδείκνυε. Τὸ *autem* ἐδῶ δὲν εἶναι σύνδ. ἀντιθετικὸς ἀλλὰ εἰσάγει μίαν παρένθεσιν· μεταφράζεται κάλλιον δι' ἄπλου « καὶ ». Κατὰ τὸν Macrobius ὁ Σκιπίων εὐρίσκετο ἐν τῷ γαλαξίᾳ (= *orbis lacteus* ἢ *locus plenus stellarum* ἀστεροεῖς), ἐνθα κατὰ τοὺς Πυθαγορείους ἦτο ἡ ἕδρα τῶν ψυχῶν τῶν ἡρώων. *ostendo*, -*ndi* (*ostentum*), 3. δεικνύω. *et . . . illustri et claro quodam loco* καὶ φωτεινοῦ (ἐφ' ὅσον ἦτο *plenus stellarum*) καὶ (κατ' ἀκολουθίαν) λαμπροῦ τινος τόπου. *ad quam . . . oppugnandam . . .* γερουנד. ἔλξις = πρὸς πολιορκίαν τῆς ὁποίας (πόλεως) . . . *paene miles* τὸ ἐπίρρ. *paene* (= σχεδὸν) κεῖται ἐδῶ ἀντὶ ἐπιθέτου = (ὡς) ἄπλου στρατιώτης. Τὸ *miles* συνεχδοχικῶς = *miles gregarius* (= ἰδιώτης στρατιώτης). Ὁ βαθμὸς τοῦ *tribunus militum* ὃν εἶχεν ἦτο ὁ κατώτατος τῆς στρατιωτικῆς διαβαθμίσεως *nunc hoc biennio* νῦν . . . κατὰ τὴν προσεχῆ διετίαν. Τὸ *hoc biennio* εἰς ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *nunc*. *consul* ὕπατος (ὦν). Ἡ πολιορκία διήρκεσε τρία ἔτη. Παρὰ τὴν *lex Villia annalis* (181—180 π.Χ.), ἥτις καθώριζε τὸν *cursus honorum*, ὁ νεώτερος Σκιπίων ἐξελέγη ὕπατος ἐν ἔτος ἐνωρίτερον τοῦ ἐπιτροπομένου, ἦτοι εἰς ἡλικίαν 37 ἐτῶν (147 π.Χ.). *cognomen* δηλ. ἡ ἐπωνυμία τοῦ Ἀφρικανοῦ. *tibi* (Σκιπίων, τῷ Νεωτέρῳ). *per te partum* (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ *adhuc* [= μέχρι τοῦδε] . . . *hereditarium* κληρονομική, κατὰ κληρονομίαν. *a nobis* = *a me* παρ' ἐμοῦ (τοῦ πάππου σου [Σκιπίωνος τοῦ Πρεσβυτέρου]). *cum . . . deleveris* (τετ. μέλλ.) . . . *deligere* ὅταν θὰ ἔχῃς καταστρέψῃ (ὅταν θὰ καταστρέψῃς) . . . θὰ ἐκλεγῆς (*deligere* = *deligeris*, β' ἐν. μέλλ. ὀριστ. τῆς παθ. φωνῆς). *consul* τῷ 142 π.Χ. *triumphum* περὶ τὸ τέλος τοῦ 146 π. Χ. *legatus* ὁ Κικέρων ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι ἡ πρεσβεία αὕτη προηγήθη τῆς τιμητείας. *iterum* τὸ δευτέρον, πάλιν, ἐκ νέου (διὰ τὸν κατὰ τῆς Νομαντίας πόλεμον, παρὰ τὸν ἀπαγορευτικὸν νόμον τοῦ 151 π. Χ. : *ne quis iterum consul fieret*). *consul* κατηγοροῦμ. (τῷ 134 π. Χ.). *absens* (καίπερ) ἀπῶν (μὴ παραστάς, δηλ. μὴ ἐπιζητήσας, μὴ ὑποβαλὼν ὑποψηφιότητα). Κατὰ τὸν Valerius Maximus ὁ Σκιπίων μεταβὰς εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ συγγενοῦς του

Φαβίου, ἐπιζητοῦντος τὴν ταμειάν, ἐξελέγη τὸ δεύτερον ὕπατος. *maximum* μακρὸν καὶ καταστρεπτικὸν (διαρκέσαντα ἀπὸ τοῦ 141 — 133 π. X.). *Numantiam excindes* τῷ 133 π. X. Ἡ πρότασις αὕτη, ἀσύνδετος καὶ κατὰ παράταξιν, εἶναι ἐπεξήγησις τῆς προτέρας = τ.ξ. θά . . . *excindo, -scidi, -scissum*, 3. *cum eris curru* (ἀφαιρ. ὄργαν.) *in Capitolium invectus* ὅταν . . . θά ἔχῃς εἰσέλθει (θά εἰσέλθῃς) ἐφ' ἄρματος θριαμβευτικοῦ εἰς τὸ Καπιτώλιον. *consiliis* (ἀφ. ὄργάν.) ταῖς βουλαῖς, ταῖς φιλοδόξοις σχεδίοις (τῇ μεταρρυθμίσει τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου), ἐξ ἀφορμῆς τῆς κληρονομίας πρὸς τὸν Ῥωμ. δῆμον τοῦ ἀποθανόντος (133 π. X.) βασιλέως τῆς Περγάμου Ἀττάλου Γ'. *nepotis mei* τοῦ ἐγγόνου μου (Τιβ. Γράκχου, υἱοῦ τῆς θυγατρὸς του Κορνηλίας).

§ 4. (12). *hic* (ἐπίρρ.) τότε (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἐδῶ). *ostendas oportebit* (Ἡ ὕποτ. *ostendas* τίθεται μὲ τὸ *oportet* χωρὶς τὸ *ut*) νὰ δείξῃς θά πρέπει. *patriae* δοτ. *lumen animi, ingenii consilii que tui* : ἡ μεταφορὰ αὕτη ἐν τῇ νέᾳ ἑλλην. ἀποδίδεται διὰ τοῦ ἐπιθέτου « ὄλος » = ὄλον σου τὸ θάρρος, ὄλον σου τὸ πνεῦμα, ὄλην σου τὴν σύνεσιν. *sed eius temporis . . . fatorum viam* Ἡ γεν. *temporis* ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ *fatorum*. Ὁ διαλεγόμενος προσηλῶν τὸ βλέμμα του ἐπὶ τὰ μέλλοντα μένει κατάπληκτος ἐκ τῆς παραδόξου ἀντιθέσεως, ἣν διακρίνει ἐν τῇ εἰμαρμένη τοῦ ἐγγόνου. *incipitem* ἀβεβαίαν, ἀμφίβολον (ἐπικίνδυνον). *anceps, ancipitis. quasi = ut ita dicam* (οὕτως εἰπεῖν ἢ τρόπον τινά). Ὁ Σικιπῖων εὐρέθη νεκρὸς ἐν τῇ κλίνῃ του (129 π. X.) ὑπὸ μυστηριώδεις συνθήκας, ἔχων παρὰ τὸ πλευρόν του σημειώματα τοῦ λόγου ὄν, ὡς εἶχε δηλώσει, θά ἐξεφώνει ἐν τῇ Συγκλήτῳ, ἐκθέτων τὴν πολιτείαν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος. *cum converterit duoque ii numeri confecerint* (τετελ. μέλλ.) = ὅταν θά ἔχῃ διατρέξει (ὅταν θά διατρέξῃ) καὶ οἱ . . . θά ἔχωσι συμπληρώσει (ὅταν θά συμπληρώσωσι) *septenos octiens solis anfractus reditusque* ὀκτώ ἐπὶ ἑπτὰ κύκλους ἢ ἐπαναδρομὰς τοῦ ἡλίου. Τὸ ἀριθμητ. ἐπίρρ. πολλαπλασιάζει τὸ διανεμητικὸν (= 7 X 8 = 56 ἔτη). *solis anfractus* (ἢ λέξις *anfractus* = σπειροειδῆς [ἑλικοειδῆς] κίνησις.). Εἶναι ἡ ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς κατὰ τὸ φαινόμενον κίνησις (τροχιά) τοῦ ἡλίου, ἕως ὅτου οὗτος φθάσῃ εἰς τὰ ἡλιοστάσια (ἄλλως λεγόμενα τροπὰς ἢ σημεῖα τῶν τροπῶν, ὅτε ἔχει τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἀπόκλισιν, ἦτοι 23⁰ καὶ 27' ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἰσημερινοῦ. Τὰ ἡλιοστάσια εἶναι δύο, τὸ χει-

μερινόν τῆς 21 Δεχ. (bruma) καὶ τὸ θερινόν τῆς 21 Ἰουνίου (solstitium). Ὁ ἥλιος ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς ἀνέρχεται ἀπὸ τοῦ Ν. ἡμισφαιρίου (χειμ. ἡλιοστ.) εἰς τὸ βόρειον (θερ. ἡλιοστ.) διερχόμενος διὰ τοῦ ἰσημερινοῦ (ἕαρινῆ ἰσημερία aequinoctium vernum), ἀκολούθως κατέρχεται εἰς τὸ Ν. ἡμισφαίριον διερχόμενος διὰ τοῦ ἰσημερινοῦ (φθινοπωρινῆ ἰσημερία aequinoctium autumnale). Ἡ πρώτη φάσις τῆς ἀνόδου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν χειμῶνα καὶ τὸ ἕαρ, ἡ δ' ἄλλη τῆς καθόδου εἰς τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον. Ἡ ἀπὸ τοῦ θερινοῦ ἡλιοστασίου εἰς τὸ χειμερινόν κίνησις φαίνεται παλίνδρομος τῆς ἐτέρας καὶ τοῦτο δηλοῖ ἡ λ. *reditus* καὶ *converterit*. "Ὅθεν ὅλη ἡ φράσις *septenos octiens solis anfractus reditusque convertere* (= *convertendo conficere*) = συμπληρώνω 56 περιστροφὰς τοῦ ἡλίου (ἦτοι 56 ἔτη). Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται δῆλον ὅτι οὐχὶ ὁ ἥλιος φαίνεται εὐρισκόμενος (φθάνων) κατὰ τὸ θερ. ἡλιοστάσιον εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Καρκίνου ἢ κατὰ τὸ χειμ. εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Αἰγόκερω, ἀλλὰ τὸυναντίον ἢ γῆ. *duoque iū numeri* ἦτοι ὁ 7 καὶ ὁ 8. *plenus* τέλειος. Ἐνταῦθα ἔχομεν ἀναπόλησιν Πυθαγορείων διδασκαλιῶν, καθ' ἃς οἱ ἀριθμοὶ 7 καὶ 8 ἐθεωροῦντο τέλειοι (πλήρεις). *alter altera de causa* ὁ μὲν ἐξ ἑνὸς λόγου, ὁ δὲ ἐξ ἄλλου, ἐκ διαφόρων λόγων, π. χ. ὁ μὲν 7 ὡς ἀποτελούμενος ἐκ περιπτοῦ (ἄρρενος) καὶ ἀρτίου (θήλεος) $1 + 6$ ἢ $2 + 5$ ἢ $3 + 4$, ὁ δὲ 8 διότι εἶναι ὁ πρῶτος κύβος, ὅστις ἔχει τρεῖς ἴσας καὶ κανονικὰς διαστάσεις (μῆκος, πλάτος, ὕψος $2 \times 2 \times 2$). Γενικῶς ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω λόγων ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι. *habetur* θεωρεῖται. *circuitu naturali* διὰ τῆς φυσικῆς περιόδου. *summam* (ἐνν. *anfractuum redituumque solis = annorum*) *tibi fatalem* τὸ πεπρωμένον (τὸ ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης ὀρισθέν) σοι ποσὸν (ἐτῶν) ἦτοι τὰ 56 ἔτη τῆς ζωῆς σου. *se . . . convertet* θὰ στραφῆ (τῷ 130π.Χ.). Ὁ Π. Σκιπίων εἶχε τότε ἐν Ῥώμῃ μεῖζον κῦρος καὶ ἀπετέλει τὸ κέντρον τῶν διαμαχομένων κομμάτων. *omnes boni* ὅλοι οἱ ἔχοντες τὰ αὐτὰ ὡς καὶ ὁ Σκιπίων πολιτειακὰ φρονήματα (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς φαύλους, τοὺς ἐπαναστάτας). *te - te* σχῆμα ἐπαναφορᾶς. *socii . . . Latini*. Οὗτοι κατέχοντες μεγάλας γαίας καὶ αἰσθανόμενοι προσεγγίζουσαν τὴν καταγίδα ἀπέβλεψαν πρὸς τὸν Π. Σκιπίωνα, ὅστις οὕτω περιέπεσεν εἰς τὴν μῆνιν τῶν μεταρρυθμιστῶν. *nitatur* (ὑποτακτ. τοῦ ἀποθ. *nitor, nixus* ἢ *nisus sum*, 3) δύναται νὰ στηριχθῆ. *ne multa* ἐνν. *dicam* (ὑποτακτ.) = ἴνθ' μὴ εἶπω πολλά, ἐνὶ λόγῳ. *dictator . . . oportet* ὡς δικτάτωρ . . .

πρέπει νά . . . (ιδ. ἄνωτ. ostendas oportebit). Ἀπεδόθη εἰς τὴν Σύγκλητον ἢ πρόθεσις νά καταστήσῃ τὸν Σκιπίωνα δικτάτωρα πρὸς κατευνασμὸν τῶν παθῶν καὶ ἀναδιοργάνωσιν τῆς τεταραγμένης ἤδη πολιτείας. *si impias manus propinquorum effugeris* (τετ. μέλλ.): ὑπόνοιαι ἠγέρθησαν κατὰ τῆς τριανδρίας (*tresviri agris dividundis*), ἦτοι τοῦ Κάρβωνος, τοῦ Φλάκκου καὶ τοῦ Γ. Γράκκου, ἐπίσης κατὰ τῆς Κορνηλίας, μητρὸς τῶν Γράκκων καὶ κατὰ τῆς Σεμπρωνίας, ἀδελφῆς τῶν Γράκκων καὶ συζύγου τοῦ δολοφονηθέντος. Ἀνακρίσεις δὲν ἔγιναν. Ἡ Σύγκλητος δὲν ἔδειξεν ἐνδιαφέρον. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ὁ ἀμείλικτος ἐχθρὸς τοῦ Καικίλιος Μέτελλος στέλλων τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εἰς τὴν κηδείαν τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ εἶπε «*ite, filii, celebrate exsequias, numquam maioris civis funus videbitis*». *hic* (ἐπιρρ.) τότε (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἀφηγήσεως). *cum exclamasset ingemuissetque* (ῥ. *ingemisco, ingemui, 3*) = «ἀνακεκραγὸς καὶ οἰμωζάντων»: ὁ Λαίλιος (ιδ. Προλεγ.) εἰς τὸ ἄκουσμα τῶν λόγων τούτων ἔβαλε κραυγὴν, οἱ ἄλλοι (Φίλων, Μόμμιος, Τουβέρων, Ροῦφος, Σκαιόλας, Φάνιος ιδ. Προλεγ.) ἐξεχύθησαν εἰς δάκρυα, ἐνῶ ὁ Σκιπίων, ἠπίως προσμειδιῶν, παρακαλεῖ νά σιγήσωσι. *st!* (ἐπιφώνημα σιωπῆς, πρβλ. ἡμέτερον σούτ! «σῖγ' ἔχετε», σιωπή!). *parumper* ὀλίγον τι (ἀκόμη). *cetera* τὰ λοιπά, τὸ ὑπόλοιπον, τὴν συνέχειαν (τῶν λόγων Σκιπίωνος τοῦ Πρεσβυτέρου).

III

Περίληψις. Ἀποκαλύπτει πρὸς ἐνθάρρυνσιν αὐτοῦ τὰ μυστήρια τῆς ἄλλης ζωῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας, ἣτις ἀναμένει τοὺς καταστάνας ἀξίους τῆς Πατρίδος. Ἐμφανίζεται ἐπίσης καὶ ὁ φυσικὸς αὐτοῦ πατὴρ Παῦλος Αἰμιλιος. Διατὶ ἀπαγορεύεται ἡ αὐτοκτονία. Θεία ἢ καταγωγή τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Γαλαξίας διαμονὴ τῶν ἐναρέτων, δικαίων καὶ φίλων τῆς πατρίδος. Σμικρότης τῆς γῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀστέρας.

§ 5 (13). *quo* = *ut eo*. Τοῦ *quo* γίνεται χρῆσις πρὸ συγκριτικοῦ. *alacrior* θαρραλεώτερος (δηλ. ἐνεργητικώτερος καὶ ψυχικῶς μᾶλλον διαθεθειμένος). *ad . . . tutandam r. p. . .* πρὸς διαφύλαξιν τῆς πολιτείας (γερονδιακῆ ἔλιξις). *sic habeto* (γνώριζε οὕτω, μάθε οὕτω

ἔτι. . .), νόμιζε τοῦτο ὡς βέβαιον, ἔτι. . . (τὸ habere ἐδῶ = putare, « ἠγεῖσθαι, νομίζειν » καὶ δι' αὐτὸ ἐτέθη προστακτικὴ μέλλοντος [προβλ. scito, memento). *certum* . . . ἢ σύντ. : . . . *certum locum* (ὑποκ. esse in caelo definitum (κατηγορ.) omnibus (δοτ.) qui . . . ubi . . . fruuntur . . . ἔτι ὑπάρχει τόπος μόνιμος (ὠρισμένος) ἐν τῷ οὐρανῷ προωρισμένος δι' ἐκείνους οἵτινες (ἐπειδὴ οὗτοι qui . . . conservaverint . . . auxerint [ὑποτακτ. αἰτιολογικαί]). *ubi* . . . *fruuntur* (ὑποτακτ. τοῦ ἀποθ. fruor, fructus sum, 3) ἐνθα δύνανται νὰ ἀπολαύωσι. *beati* εὐδαίμονες, « μακάριοι » (τ. ἔ. ἐν μέσῳ ὄλων τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα παρέχει ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία, ἀπηλλαγμένοι πάσης ἀσχολίας). *aeno sempiterno* (ἀφαιρ. εἰς τὸ fruuntur) αἰωνίας ζωῆς (ἐνδελεχοῦς εὐτυχίας). *aevum* = *vita*. *nihil est principi deo . . . acceptius quam . . .* οὐδὲν εἶναι . . . τῷ ὑπάτῳ θεῷ. . . ἀρεστότερον (μᾶλλον εὐπρόσδεκτον) ἢ . . . *principi deo* τῷ ἄρχοντι θεῷ. εἶναι ὁ ὑπάτος θεὸς τοῦ Πλατωνικοῦ Τιμαίου ὅστις λέγει εἰς τοὺς ἄλλους δευτερεύοντας θεούς : « θεοὶ θεῶν ὧν ἐγὼ δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων ». *quod quidem in terris fiat* (ἀναφ. περιοριστικὴ πρότασις) = (οὐδὲν), ὅπερ τοὔλάχιστον γίνεται (ἐνεργεῖται) ἐν τῇ γῆ (ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ). Ἡ λ. *terra* ἐν τῷ ἐνικῷ ἀριθμῷ σημαίνει τὴν γῆν, κυρίως καὶ συγκεκριμένως (π.χ. *terrae motus*), ἢ ἐκάστην χώραν (π.χ. *in hac terra*), ἢ τὴν ξηρὰν (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν θάλασσαν π.χ. *terra ac mari, terrā marīque*)· ἐν δὲ τῷ πληθ. ἀριθμῷ σημαίνει μίαν ἐκάστην τῶν χωρῶν τῆς γῆς καὶ αὐτὸν τὸν κόσμον, τὴν οἰκουμένην. *concilia coetusque hominum iure sociati* αἱ ἐπίσημοι καὶ ἀνεπίσημοι συναθροίσεις τῶν ἀνθρώπων αἱ διὰ νόμων (*iure*) ἠνωμένοι (*sociati*). Δικαίως ἄρα λέγεται *ubi societas ibi ius* καὶ θεωρεῖται τὸ *ius et aequitas* ὡς τὰ *vincula civitatis*· (*concilium* = συνάθροισις κληθεῖσα πρὸς σκοπὸν δημόσιον· *coetus* = συνάθροισις προσώπων οἰκεία βουλήσει πρὸς τινα σκοπὸν). *quae* καθ' ἑλξιν πρὸς τὸ *civitates* ἀντὶ *qui* (= *concilia coetusque hominum iure sociati*). Πρβλ. § 7 : *quae terra dicitur* καὶ *quae sidera et stellas vocatis*, § 13 : *quem oceanum appellatis. civitates*. Ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐγκρίεται ὁ σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἔξω αὐτῆς δὲν ἔχει πλέον θέσιν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός του ἀπέναντι ἑαυτοῦ, ἀπέναντι τοῦ πλησίον καὶ ἀπέναντι τοῦ ὑπάτου θεοῦ. Διὰ τοῦτο εἰς τὸν θεὸν τοῦτον εἶναι εὐάρεστοι αἱ κοινωνίαι τῶν ἀνθρώπων ὡς καὶ ἐκεῖνοι οἵτινες ἰθύνουσι καὶ σφύζουσιν αὐτάς (*harum rectores et conservatores*). *hinc profecti*

huc revertuntur ἐνθῆδε (= ἀπὸ τῶν ἄστρον) προσελθόντες δεῦρο (ἐκεῖ εἰς τὸν οὐρανόν, εἰς τὰ ἄστρα) ἐπιστρέφουσιν (proficiscor, profectus sum, 3) : εἶναι ἐπίδρασις τῆς Πλατωνικῆς θεωρίας περὶ τῆς προϋπάρξεως τῶν ψυχῶν, πρὶν ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ σώματος, ἐν τοῖς ἄστροις. Κατὰ λαϊκὴν δοξασίαν, κοινὴν ταῖς ἰταλοελληνικαῖς θρησκείαις, αἱ ψυχαὶ τῶν καλῶς ἰθύνοντων τὰ δημόσια μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐπανέρχονται εἰς τοὺς οὐρανίους χώρους ὡς εἰς τὴν πραγματικὴν πατρίδα των. Ὁ Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (1, 17 - 20) λέγει ὅτι αἱ ψυχαὶ ἀποτελοῦσι μέρος τῆς θείας οὐσίας διακεχυμένης εἰς τὸν κόσμον. Τὰς αὐτὰς ἰδέας ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Βεργίλιος (*Αἰν.* 6, 724 ἐξ.). Ὁ Σενέκας (*ep.* 86, 1), ὁμιλῶν περὶ τοῦ Σικιπίωνος λέγει : *animum eius in caelum, ex quo erat, rediisse persuadeo mihi* (πείθω ἐμαυτόν, πείθομαι). *revertor, reverti, reversus, 3.*

§ 6 (14). *hic ego* τότε ἐγώ. *quam a meis* ὅσον (ἐκ τοῦ φόβου) παρὰ τῶν ἐμῶν, ἐκ μέρους τῶν ἡμετέρων (τῶν οἰκείων μου). *quaesivi . . . viveretne ipse* ἠρώτησα ἐὰν ζῆ αὐτὸς (ὁ Ἀφρικανὸς πρὸς ὃν διελέγετο ἢ εἶναι σχιά τις). *vivo, vixi, victum, 3. extinctos* ἐνν. *esse* (ῥ. *extinguor, extinctus sum, 3*). *quos . . . arbitraremur* οὐς ἐνομίζομεν· ἐτέθη ὑποτακτ. διότι ἡ ἀναφορ. πρότασις ἀποτελεῖ οὐσιῶδες μέρος σκέψεως ἐκπεφρασμένης καθ' ὑποτακτ. (*viveret*). *immo vero . . . hi vivunt* (μ' ἐρωτᾷς ἂν ζῶσι καὶ ἀπαντῶ : ναί, ζῶσι καὶ ζῶσι) = ναί, βεβαίως οὗτοι ζῶσιν ἀληθῶς (ζῶσι τὴν ἀληθινὴν ζωὴν των). *qui . . . evolaverunt* Πλατωνικὸς τρόπος ἐκφράσεως· τὸ σῶμα εἶναι « δεσμωτήριον, σῆμα (= τάφος) ψυχῆς » καὶ ὁ θάνατος εἶναι « λύσις (= ἀπαλλαγὴ, ἀπολύτρωσις) καὶ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος » *Φαιδ.* 67 Δ. Γοργ. 493 Α. *vestra . . . vita . . . mors est.* Ὁ Κικ. ἀλλαγῶ λέγει : *haec quidem vita mors est.* Κατὰ τὸν Ἡράκλειτον « ὅτε μὲν ἡμεῖς ζῶμεν, τὰς ψυχὰς ὑμῶν τεθνάναι. . . ὅτε δὲ ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν, τὰς ψυχὰς ἀναβιοῦν καὶ ζῆν » πρβλ. καὶ Εὐριπ. (*frg.* 636 N) : τίς δ' οἶδεν εἰ τὸ ζῆν ἔστι κατθανεῖν τὸ κατθανεῖν δὲ ζῆν . . . ; *quin tu aspicis . . . ἐρώτησις προτρεπτικὴ*) = τί (λοιπὸν) δὲν παρατηρεῖς. . . ; παρατήρησον. *aspicō, -spexi, -spectum, 3. venientem* μτχ. κατηγορημ. *quem* = *hunc autem* τοῦτον δέ. *equidem . . . ille autem* ἐγὼ βέβαια . . . ἀλλ' ἐκεῖνος (ἐκεῖνος τοῦναντίον). *vim lacrimarum* ἄφθονα δάκρυα, χεῖμαρρον δακρύων. *flere prohibebat* (πρτ. ἀποπείρας) προσε-

πάθει νὰ μ' ἐμποδίση νὰ κλαίω (μοῦ ἔλεγε νὰ μὴ κλαίω). fleo, flēni, flētum, 2. prohibeo, -būi, -bitum, 2.

§ 7 (15). *ut primum . . . loqui posse coepi* ὡς πρῶτον (= ubi primum, simul ac) ἤρχισα νὰ δύναιμαι (κατέστη μοι δυνατὸν) νὰ ὀμιλῶ. loquor, locūtus sum, 3. *fletu represso* (ἀφαιρ. ἀπόλ.) συγγρατηθέντων τῶν δακρῶν (καταπνίξας τοὺς λυγμούς μου). reprīmo, -pressi, -pressum, 3. *inquam* (εἶπον) μετὰ σημασίας παρακμ. *sanctissime* (ὑπερθ. τοῦ ἐπιθετοποιηθέντος sanctus [ἥτις κυρίως εἶναι μτχ. τοῦ sancio]) = τὰ μάλιστα σεβαστέ. *haec* αὐτὴ (ἡ ἐν τῷ οὐρανῷ). *vita* ἡ (ἀληθῆς) ζωή. *ut Africanum audio dicere* ἐπομένως δὲν ἤτο εἰς αὐτὸν γνωστὴ ἡ (Πυθαγόρειος, Στωϊκὴ καὶ τῆς Ἀκαδημίας) διδασκαλία, ἥτις εἶχε κατακλύσει τὴν Ῥώμην εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τελευταίου π.Χ. αἰῶνος καὶ ἤς τὴν πρώτην ἔκφρασιν εὐρίσκομεν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Κικέρωνος. Ἡ γῆ δὲν εἶναι πλέον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐπαρκής. Ἡ ζωὴ ἐπὶ τῆς γῆς δὲν εἶναι τὸ ὑπατον ἀγαθόν, ὁ θάνατος δὲν εἶναι τὸ μέγιστον κακόν. Ἡ γῆ δὲν ἀποτελεῖ τὸ πᾶν καὶ ἐκτὸς αὐτῆς οὐδὲν ὑπάρχει. Ἐκ τῶν φιλοσοφιῶν ἐκείνων τῆς Στοᾶς καὶ τῆς Ἀκαδημίας ἀνεπήδησε καὶ ἐρριζώθη στερεῶς διὰ τῶν λόγων τοῦ Θεαυθρώπου ἡ νέα θρησκεία, ἥτις παρουσιάζει τόσα στοιχεῖα ἐπαφῆς μεταξὺ τοῦ ἐθνικοῦ (εἰδωλολάτρου) Κικέρωνος καὶ τῶν δογμάτων τοῦ Χριστιανισμοῦ. *quid moror . . . ?* διατί ; (ποῖος εἶναι ὁ λόγος πού . . . ;). *in terris* ἰδ. ἄνωτερ. § 5. *quin . . . propero* διατί δὲν . . . ; (ἄς σπεύσω νὰ . . .). *huc* εἰς τοῦτον τὸν τόπον. Ἡ διδασκαλία τῆς Στοᾶς δὲν ἀπέκλειε τὴν αὐτοχειρίαν (πρβλ. « εὐλόγῳ ἐξαγωγῆ »), ἀλλ' ὁ Κικέρων ἀποκρούει ταύτην ἐναυθθα. *non est ita* (κατὰ λέξιν : δὲν εἶναι [δὲν ἔχει] οὕτως) = ὄχι δά ! !, ὄχι, ὄχι ! ! (δὲν μπορεῖς νὰ τὸ κάμῃς), ἰδ. καὶ κατωτ. : *in custodia corporis. ille* ὁ πατήρ. *nisi . . . te custodiis* (ἀφαιρ.) *liberaverit . . .* ἐὰν δὲν . . . θὰ σ' ἔχη ἐλευθερώσει (ἀπαλλάξει) ἀπὸ τῶν δεσμῶν (ὅμοιαι θεωρίαι ὑπῆρχον παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις : πρβλ. καὶ Πλάτ. Φαῖδ. 62 B). *templum* ἐναυθθα = χῶρος (οὐράνιος), ὃν ὁ ὀφθαλμὸς (τὸ βλέμμα) ἡμῶν περιλαμβάνει (περικλείει) τ.ἔ. τὸ περιέχον, τὸ στερέωμα. *cuius . . . est* οὗ ἐστίν, ᾧ ἀνήκει. *quod conspicis* ἀνάπτυξις τοῦ *templum*. *huc* σύναψον πρὸς τὸ *aditus*. *aditus patere non potest* δὲν εἶναι ἐφικτὴ (κατορθωτὴ) ἡ πρόσδοδος (προσέλευσις). *hac lege . . . qui tuerentur* ἐπὶ τούτῳ τῷ ὄρφ . . . ἵνα οὗτοι (qui = ut ii) θεῶνται (μετὰ θαυ-

μασμοῦ). Θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῆ *tueantur*, ἀλλ' ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Κικ. ὁ παρτ. ἵνα ἐπισύρῃ τρόπον τινὰ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὸν χρόνον τῆς δημιουργίας *Tuëor*, (*tutatus sum*), 2. *illum globum* ἐκείνην (τὴν γῆν) σφαῖραν. *medium*: κατὰ τὰς ἀστρονομικὰς δοξασίας τῶν ἀρχαίων, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κοπερνίκου, ἡ γῆ ἀκίνητος ἔκειτο ἐν τῷ μέσῳ (ἐν τῷ κέντρῳ) τοῦ παντός (τοῦ σύμπαντος): ἀλλ' ἤδη ὁ Ἀρίσταρχος ἐκ Σάμου, πρόδρομος τοῦ Κοπερνίκου, εἰσηγήθη (280 π.Χ.) τὸ ἡλιοκεντρικὸν σύστημα. *quae terra dicitur*. τὸ *quae* καθ' ἑξίν πρὸς τὸ *terra* ἀντὶ *qui* (= *globus*). πρβλ. ἀνωτ. § 5: *quae civitates. eisque animus*... καὶ (πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον) *ψυχὴ* (ἐδόθη)... *ex... ignibus* (προερχομένη ἐκ...): οἱ Στωϊκοὶ ἐθεώρουν τὴν ψυχὴν (ἐνθερμον πνεῦμα) (= *inflammata anima*, Κικ.). "Ὅτι τὰ ἄστρα ἦσαν πυρὰ καὶ ἡ ψυχὴ ὡσαύτως, προσελθοῦσα ἐκ τῶν ἄστων, εἶναι γενικῶς δοξασία τῶν ἀρχαίων, ὡς ἀναπτύσσεται ἐν τῷ Φαίδωνι καὶ τῷ Τιμαίῳ τοῦ Πλάτωνος ὡς καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κικέρωνος ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῶν Τουσουλανῶν. *sidera et stellas* ἄστρα καὶ ἀστέρας. *globosae et rotundae*: τὸ μὲν πρῶτον ἐπίθ. δηλοῖ τὸ σφαιροειδές (μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς στερρότητος καὶ τῆς ὕλης), τὸ δὲ δεύτερον σημαίνει τὸ κυκλοτερές, τὸ κυκλικόν (μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ σχήματος). Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης νομίζει ὅτι οἱ ἀστέρες εἶναι σφαιρικοί. Ὁ Κικ. ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι οὐδὲν ὀραϊότερον τοῦ σχήματος τούτου. *divinis animatae mentibus* διὰ θείων ψυχῶν ἐμψυχωθέντες (ζωογονηθέντες). *circulos suos orbisque conficiunt* (πλεονασμὸς) συντελοῦσι τοὺς κύκλους καὶ διαγράφουσι τὰς τροχιάς αὐτῶν. Ὁ Κικέρων ἐκφράζει οὕτω τὴν « κύκλω φορὰν » ἢ « ἐγκύκλιον φορὰν » τοῦ Ἀριστοτέλους. *quare* ὅθεν, (διὰ τοῦτο). *et tibi... et piis... retinendus animus est* καὶ σὺ καὶ οἱ εὐσεβεῖς... ὀφείετε νὰ φυλάσσετε τὴν ψυχὴν: ἡ *pietas* εἶναι ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος ἀπέναντι θεοῦ, πατρίδος καὶ οἰκείων. *in custodia corporis* ἐν τῇ φυλακῇ (= ἐντὸς) τοῦ σώματος: ἰδ. § 21: *inclusus in corpore*. πρβλ. καὶ Πλάτ. Φαίδ. 62 Β. « ὁ ἐν ἀπορρήτοις λεγόμενος περὶ αὐτῶν λόγος, ὡς ἐν τινι φρουρᾷ ἔσμεν οἱ ἄνθρωποι καὶ οὐ δεῖ δὴ ἑαυτὸν ἐκ ταύτης λύειν οὐδ' ἀποδιδράσκειν ». Ὁ Κικέρων ἐνῶ ἐν τῇ θεολογίᾳ εἶναι ὀπαδὸς τῶν Στωϊκῶν, ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἀποκαλύπτεται Πυθαγόρειος καταδικάζων μετὰ τοῦ Πλάτωνος τὴν αὐτοχειρίαν (ἰδ. καὶ ἀνωτ. § 5: *huc*). *nec... migrandum est* καὶ δὲν πρέπει νὰ μετοι-

κήσετε ἐκ... (νά ἐγκαταλείψετε τήν...). *ille*: animus, *ne... defugisse videamini* ἵνα φανῆτε ὅτι ἔχετε ἀποφύγει. *defugio*, -fūgi, —, 3. *munus humanum* τὸ καθῆκον (τὸν προορισμὸν) τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὑπὸ τοῦ θεοῦ (προωρισμένον ἢ τεταγμένον = *adsignatum*) εἰς τὸν ἀνθρώπον καθῆκον. *munus*, ἔρις οὐ.

§ 8 (16). *sic... ut... ut* οὕτως... ὡς... ὡς. *anus* ἐξ υἰοθεσίας (δηλ. ὁ Ἀφρικανὸς ὁ Πρεσβύτερος)... *ego* ἐγὼ ὁ γεννήσας. *gigno*, *genūi*, *genitum*, 3. γεννῶ. *cole* περὶ πολλοῦ ποιοῦ, ἔχε εἰς μεγάλην ἐκτίμησιν, τίμα, ἄσκει. *colo*, *colūi*, *cultum*, 3. καλλιεργῶ. *iustitiam et pietatem* δικαιοσύνην καὶ εὐσέβειαν (δηλ. τὰ πρὸς τὸν θεὸν καθήκοντα). *cum... tum... ὅσον* (εἶναι)... *τόσον* (εἶναι)... *in parentibus et propinquis* ἐν τῷ κύκλῳ τῶν γονέων καὶ τῶν οἰκείων (ἐν τῇ ἐξωτερικεύσει ἀπέναντι τῶν... καὶ τῶν...). *ea vita via* (*via* κατηγορ.) *est in caelum* αὐτὴ ἡ (γῆϊνη) ζωὴ εἶναι ἡ ὁδὸς (τῶν τεθνεώτων = *eorum qui iam vixerunt* κατ' εὐφημισμὸν) ἡ ἄγουσα εἰς τὸν οὐρανόν. *via* — *vita*, *caelum* — *coetum* παρήχησις. *corpore laxati* ἀπρηλαγημένοι τοῦ σώματος (τοῦ σωματοειδοῦς, τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος· πρβλ. § 6. *corporum vinculis*). *quem vides... quem... nuncupatis* μετὰ τὰς λέξεις αὐτὰς ὁ πατήρ του Αἰμίλιος Παῦλος δὲν ἀναφαίνεται πλέον ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ. *autem* δὲ = καί, ἰδ. § 3 : *ostendebat autem. circus* κατηγορ. *elucens* ἐκλάμπων, φεγγοβολῶν, σελαγίζων, *eluceo*, -luxi. 2. *inter flammās* = *inter inflammata sidera* μετὰξὺ τῶν διαπύρων ἄστρων. *sidus*, ἔρις, οὐ. *a Graiis* (λ. ποιητ.) = παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Κικ. μεταχειρίζεται τὴν λ. *Graii* ὄχι ἀντὶ τοῦ μετὰ ἱστορικῆς καὶ γεωγρ. ἐννοίας ἐθνικοῦ *Graeci*, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ τῆς κυριαρχούσης ιδέας σεβασμοῦ πρὸς τὸν λαὸν τῶν ἡρώων καὶ τὴν κοιτίδα τοῦ πολιτισμοῦ. *accepistis* ἐμάθετε, ἐδιδάχθητε. *orbem lacteum* γαλαξίαν : τὴν ἐξ ἀπειροπληθῶν ἀστέρων σύστασιν τούτου ἤδη ἀπὸ τοῦ 470 π. Χ. εἶχε δηλώσει ὁ Δημόκριτος. Ἡ θεωρία τῆς διαμονῆς τῶν ψυχῶν τῶν ἐναρέτων ἀνήκει κατὰ τὸν Ἰάμβλιχον εἰς τὸν Ἡρακλείδην τὸν Ποντικόν. *ex quo* ἐνν. loco (ἐκ τοῦ γαλαξίου τ. ἔ. ἐκ τοῦ οὐρανοῦ). *michi contemplanti* (ῥ. *contemplor*, 1.) προσεκτικῶς παρατηροῦντι (θεωμένῳ) μοι. *omnia... cetera* πάντα... τὰ ἄλλα (οὐράνια σώματα). *praeclara... mirabilia* (κατηγορ.) ὑπέρλαμπρα καὶ θαυμαστά. *autem* δὲ = καί· (ἰδ. § 3). *eae... quas* τοιοῦτοι... οὐς (οἴους).

ex hoc loco ἀπὸ τούτου τοῦ τόπου (ἀπὸ τῆς γῆς). *eae . . . quas* τοιαῦτα . . . & (οἷα). *omnium* ἐνν. *stellarum*. *suspicati sumus* ἐφραστάθημεν (ῥ. *suspicio*, 1.) *ea . . . quae* αὐτός . . . ὅστις. *minima* ὁ μικρότερος (ἀστὴρ), ἡ σελήνη. *ultima* ὁ πλέον ἀπομεμακρυσμένος ἀπὸ . . . : τοῦτο ἐν σχέσει πρὸς τὸν τόπον, εἰς ὃν κατ' ὄναρ εἶχε μεταφερθῆ ὁ Σκιπίων. *citima* ὁ πλέον (ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ *citer*, -tra, -trum, συγκρ. *citerior*, -ius, γεν. . . -ioris) πλησίον ἀπὸ . . . : τοῦτο ἐν σχέσει πρὸς τὴν πραγματικότητα ἐν τῇ ἐγγρηγόρσει. *terris* δοτ. *luce . . . aliena* φωτί . . . ἀλλοτρίῳ (τῷ φωτί τοῦ ἡλίου)· πρβλ. § 9 : *luna radiis solis accensa* : τὴν σελήνην οἱ Στωϊκοὶ ἐθεώρουν μεγαλυτέραν τῆς γῆς, ἐνῶ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ γῆ εἶναι 49 φορές μεγαλυτέρα τῆς σελήνης. *autem* δὲ = καὶ (ἰδ. § 3). *facile* ἀναμφιβόλως (χωρὶς ἄλλο) κατὰ πολὺ. *vincebant* ὑπερεἶχον, ὑπερέβαλλον. *vinco*, *vīci*, *victum*, 3. *iam ipsa terra* : τοῦτο ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀνωτέρω *omnia . . . cetera* ἀντὶ τῆς συντακτικῆς ταύτης ἀκολουθίας θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῆ *terra vero* ἀλλὰ ἡ γῆ αὐτή. *ita . . . parva* τόσον . . . μικρά. *ut me imperii nostri . . . paeniteret* ὥστε ἐγὼ νὰ μὴ εἶμαι εὐχαριστημένος (ὥστε ἐγὼ νὰ εἶμαι ἀνικανοποίητος, δυσαρεστημένος) ἀπὸ τὴν ἀρχὴν (ἀπὸ τὸ κράτος ἡμῶν). *paeniteo*, -tūi, 2. καὶ συνήθ. ἀπρός. *paenitet*, -tuit, 2, *me alicuius rei* μεταμέλει μοί τινος, δυσχερῶς φέρω τι. *quo* ἀφαιρ. ὄργαν. ἐνν. *imperio*. *quasi punctum* τρόπον τινὰ (*quasi* = *ut ita dicam*) σημειῖόν τι (διάστημα, ἔκτασιν ἐλαχίστην). *eius* αὐτῆς δηλ. τῆς γῆς. Ἡ ῥωμ. ὑπερηφάνεια σμικρύνεται. Ἄρα γε θὰ ὠμίλει οὕτω ὁ Κικέρων, ἐὰν ἀπηρθύνετο εἰς μεγαλύτερον κύκλον ;

IV

Π ε ρ ἰ λ η ψ ι ς. Περιγραφή τοῦ πλανητικοῦ συστήματος τῶν ἐννέα σφαιρῶν.

§ 9 (17)*. *quam* = *hanc* *autem* (ἐνν. *terram*). *magis*

* Ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ περιέχεται ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ ῥωμαϊκῇ ἀρχαιότητι περὶ τοῦ κόσμου θεωρία. Τὸ γεωκεντρικὸν τοῦτο σύστημα ἔλαβε τὴν πληρεστέραν μαθηματικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν εἰς τὸ σπουδαῖον σύγγραμμα τοῦ ἑλληνος ἀστρονόμου Πτολεμαίου, ζήσαντος κατὰ τὸν β' μ. Χ. αἰῶνα « Μεγάλη μαθηματικὴ σύνταξις τῆς ἀστρονομίας εἰς 13 βιβλία » καὶ διετηρήθη

(ἐνταῦθα = diutius) μακρότερον, περισσότερο καὶ ἐπομένως λίαν προσεκτικῶς. cum . . . intuerer ἐπειδὴ . . . ἀπενῶς (ἀκινήτως) προσέβλεπον (ἀναλογιζόμενος τὴν σμικρότητα τῆς γῆς καὶ τὴν ἔτι μικρότεραν ἔκτασιν τοῦ ῥώμ. κράτους). intueor, (aspexi), eri, 2. quaeso τὸ ῥ. τοῦτο λεγόμενον ἐν σπουδῇ καὶ ἐκπλήξει ἰσοδυναμεῖ ἐνταῦθα πρὸς τὸ tandem (quousque tandem . . . ἕως πότε τέλος πάντων...;) quaeso, 3. *humī* (πτώσις τοπ.) χαμαί, χαμαῖζε, κατὰ χθονός. *nonne aspicias . . . ?* (ἐξακολουθεῖς νὰ ἔχῃς προσηλωμένον τὸ βλέμμα σου εἰς τὴν γῆν καὶ) δὲν βλέπεις...; *in templa* εἰς ἀγανθεῖς χώρους (ἐκτάσεις)

ἐν ἰσχύι μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κοπερνίκου, τοῦ Κεπλέρου καὶ τοῦ Γαλιλαίου. Ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης, οἱ Στωϊκοὶ ἐδέχοντο τὸ σύστημα τοῦτο. Ὑπῆρξαν ὅμως καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀρχαιότητα οἱ ἀντίθετα δοξάσαντες καὶ πλησιάσαντες διὰ τολμηροτάτης σκέψεως πρὸς τὰς σημερινὰς θεωρίας. Μεταξὺ τούτων συγκαταλέγονται ὁ Ἀναξίμανδρος, τινὲς τῶν νεωτέρων Πυθαγορείων φιλοσόφων (Ἰκέτας καὶ Ἐκφαντος Συρακόσιοι), ὁ μαθηματικὸς Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός, ὁ καὶ παραδοξολόγος ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ κληθείς, καὶ ὁ διάσημος ἀστρονόμος Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος, ὁ τελειότερον τὰς ἰδέας ταύτας ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀναπτύξας. Ἐν τοῖς ἐπομένοις (§ 9 καὶ ἐξῆς) θέλομεν ἶδει τὰς ἐπικρατούσας ἐν τῇ ἀρχαιότητι θεωρίας. Βεβαίως δὲν περιέχεται ἐν τούτοις πρωτότυπὸν τι, οὔτε ἦτο ἴδιον τῶν Ῥωμαίων ἢ προαγωγὴ θεωρητικῶν ζητημάτων. Ὅθεν τὰ ἐκτιθέμενα ἐνταῦθα εἶναι κυρίως αἱ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους κοσμολογικαὶ δοξασίαι μετὰ παραλλαγῶν τινῶν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον. Ἡ γῆ σφαιρική, εἶναι ἀκίνητος εἰς τὸ μέσον τοῦ παντός. Περὶ αὐτὴν στρέφεται ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἐντὸς μιᾶς ὁλοκλήρου ἡμέρας ὁ ἕναστρος οὐρανός, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν αἰσθήσεων. Ἡ οὐράνιος σφαῖρα ἐθεωρεῖτο ἔχουσα ὑπόστασιν πραγματικὴν. Ἐπ' αὐτῆς ἦσαν προσηλωμένοι οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες, περιώριζε δὲ αὐτὴ ἐξωτερικῶς τὸ σύμπαν. Ἄλλ' ἐνωρίς ἢ παρατήρησις τῶν οὐρανίων φαινομένων εἶχε δεῖξει ὅτι ἄστρο τινὰ, ἐν οἷς ὁ Ἥλιος καὶ ἡ Σελήνη, ἐνῶ μετέχουσι τῆς κοινῆς περιστροφικῆς κινήσεως, δὲν φαίνονται ἐν τούτοις προσηλωμένα ἐπὶ τῆς οὐράνιου σφαίρας τῶν ἀπλανῶν, ἀλλὰ μεταβάλλουσι θέσιν πρὸς τε τοὺς ἄλλους ἀστέρας καὶ πρὸς ἄλληλα, κινούμενα κατὰ νόμους μὲν καὶ περιόδους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τρόπον πολὺπλοκον. Τὰ ἄστρο ταῦτα ἐκάλεσαν πλάνητας ἢ πλανήτας κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἀπλανεῖς, οἵτινες μετέχοντες ἀπλῶς τῆς ἡμερησίας κινήσεως τῆς οὐρανίου σφαίρας φαίνονται διατηροῦντες ἀμετάβλητον θέσιν ἐπ' αὐτῆς. Οἱ γνωστοὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους πλανῆται ἦσαν ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν : ὁ Ἥλιος, ἡ Σελήνη, ὁ Ἐρμῆς, ἡ Ἀφροδίτη, ὁ Ἄρης, ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Κρόνος. Γνωρίζομεν πῶς ἡ ἀστρονομία ἐξηγεῖ τὰς κινήσεις ταύτας. Αὐτὴ θέτουσα τοὺς ἀπλανεῖς εἰς μεγίστας ἀπὸ τοῦ πλανητικοῦ κόσμου ἀποστάσεις καὶ θεωροῦσα τοῦτον ἀνεξάρτητον, ὑποθέτει τὸν Ἥλιον ὡς τὴν ἐστίαν τῶν πλανητικῶν κινήσεων, καὶ περιφερομένους περὶ αὐτὸν τοὺς λοιποὺς πλανήτας, ἐν οἷς καὶ τὴν Γῆν,

ἐτέθη συγκεκρι. ἀντὶ ἀφρημένου. *tibi* (δοτ. ἠθική). Ἡ δοτ. χρησιμεύει ἐνταῦθα ἕνα ἐπιστήση ἀμέριστον τὴν προσοχὴν Σικιπίωνος τοῦ Νεωτέρου. *orbibus . . . globis* διὰ (ἐκ) κύκλων . . . σφαιρῶν (πρβλ. § 7 *globosae sphaeroideis et rotundae*). *omnia* τὰ πάντα, τὸ οὐράνιον σύστημα (σύγκριται, ἀπαρτίζεται = *conexa sunt*). *unus globus*. Τὸ *unus* δεικνύει τὴν ὑπεροχὴν. *extimus* (*extremus*, ὑπερθ. τοῦ *exter*), τοποθετημένη εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον, ἢ πλέον ἀπομεμακρυσμένη (σφαῖρα). Τὸ *extimus* ἀντιτίθεται τῷ *citimus* τῆς § 8. *complectitur* περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ. *complector*, - *plexus sum*, 3. *summus ipse deus* (εἶναι) αὐτὸς ὁ ὕπατος θεός. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους ὁ οὐρανὸς ἦτο συνώνυμος τοῦ «θεός» καὶ ἀμφότερα ἐταυτίζοντο. *deus arcens et continens* = *coercens et continens* συγκρατῶν καὶ περικλείων. *in quo sunt infixi illi . . . stellarum cursus . . .* (ποιητ.) ἐφ' ἧς (σφαίρας) εἶναι καθηλωμένα ἐκεῖναι αἱ φοραὶ (τροχιαὶ) τῶν ἀστέρων (ἀντὶ *illae stellae quae cursu sempiterno voluntur*). Ἡ γνώμη τοῦ Ἀναξιμένους (ὡς καὶ ἡ τοῦ Ἐμπεδοκλέους) περὶ τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων ὅτι οὗτοι ἦσαν προση-

περὶ ἣν κινεῖται ἡ Σελήνη. Τοιοῦτον εἶναι ἐν ταῖς γενικωτάταις γραμμαῖς τὸ σύγχρονον ἡλιοκεντρικὸν σύστημα. Κατὰ τὸν Πλάτωνα (καὶ κατὰ τὸν Κικέρωνα) οἱ ἑπτὰ πλανῆται ἔθεορωμένοι προσηλωμένοι εἰς ἰσαριθμοὺς διαφανεῖς σφαῖρας, ἡ δὲ ἰδία τῶν πλανητῶν κίνησις ὠφέλιτο εἰς τὴν κίνησιν τῶν σφαιρῶν τούτων. Αἱ σφαῖραι αὗται ἦσαν διαφανεῖς, ἀφοῦ διὰ μέσου αὐτῶν ἐφαίνετο ὁ ἕναστρον οὐρανός, ἔτι δὲ ἦσαν ὁμόκεντροι πρὸς τὴν οὐράνιον σφαῖραν τῶν ἀπλανῶν καὶ συνδεδεμένοι μετ' αὐτῆς, ὥστε νὰ μετέχωσι τῆς ἡμερησίας περιστροφικῆς κινήσεως (Πλάτ. Πολ. X., 616). Ἐπομένως ἐκάστη τούτων εἶχε δύο συγχρόνους κινήσεις, ἀλλὰ περὶ ἄξονας διαφόρους, τὴν μὲν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς, ἡμερησίαν, τὴν δὲ ἀντίστροφον. Αἱ σφαῖραι τῶν πλανητῶν ἐμπεριέχονται ἐν τῇ ἐξωτερικῇ οὐρανίῳ σφαίρᾳ τῶν ἀπλανῶν καὶ ἡ μία ἐντὸς τῆς ἄλλης, κατὰ τὴν ἐξῆς τάξιν, ἥτις ἐμφαίνει καὶ τὴν ἀπὸ τῆς γῆς ἀπόστασιν τῶν πλανητῶν. Πρώτη ἀπὸ τῆς σφαίρας τῶν ἀπλανῶν, καὶ ἐπομένως ἀπωτάτη τῆς γῆς, εἶναι κατὰ Κικέρωνα ἡ τοῦ Κρόνου, μετ' αὐτὴν ἡ τοῦ Διός, τρίτη ἡ τοῦ πυρόντος Ἄρεως, κατωτέρω δὲ εἰς τὴν μέσσην χώραν μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τῆς σφαίρας τῶν ἀπλανῶν, ὁ Ἥλιος, μετ' αὐτὸν αἱ σφαῖραι τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τέλος ἡ ἐγγυτάτη πρὸς τὴν γῆν σφαῖρα τῆς Σελήνης. Ἡ Γῆ ἀποτελεῖ τὴν ἐνάτην σφαῖραν, πρώτης λογιζομένης τῆς τῶν ἀπλανῶν.

Ἡ διάταξις αὕτη τῶν πλανητῶν ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου κατ' ἄγνωστον παράδοσιν εἰς τὸν Πυθαγόραν. Διάφορος ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἀκολουθουμένη, καθορισθεῖσα δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἀναξαγόρου. Κατ' αὐτὴν οἱ πλανῆται ἔχουσι τὴν ἐξῆς ἀπὸ τῆς σφαίρας τῶν ἀπλανῶν σειρᾶν: Κρόνος, Ζεὺς, Ἄρης, Ἑρμῆς, Ἀφροδίτη, Ἥλιος, Σελήνη.

λωμένοι (*infixi*) ἐπὶ τοῦ οὐρανόυ θόλου παρῆχεν ἀπλουστέραν καὶ ὡς πρὸς τὰ φαινόμενα συμφωνοτέραν ἐρμηγείαν, ὥστε ἡ μετὰ τούτους ἀστρονομία ἀντίειχτο αὐτῆς μετὰ ἐλαχίστων ἐξαίρεσεων. *qui voluntur* οὔτινες (*συμ-*) περιστρέφονται, οὔτινες (*συμπαρ-*) ἀκολουθοῦσι τὴν αἰωνίαν κίνησιν αὐτῆς. *cui subiecti sunt septem* ὑφ' ἣν (οὐρανόυ σφαῖραν) ὑπόκεινται ἑπτὰ. *retro* ἐπίρρ. ὀπίσω, ὀπισθοδρομικῶς (*κατ' ἀντίστροφον φοράν*) τ. ἔ. ἀπὸ Α. πρὸς Δ. στρέφονται περὶ ἴδιον ἄξονα (= *contrario motū atque caelum* δι' ἀντιθέτου ἢ ὁ οὐρανὸς κινήσεως, φοράς). *atque* ἧ (= *quam*. *προβλ.* *contrarius, idem, alius, similis ac ἧ atque*). Ἡ μία κίνησις εἶναι ἡ γενική τοῦ σύμπαντος ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας περὶ τὸν ἄξονα τοῦ κόσμου . . . — *caelum* = *caelestis globus extimus. unum globum* τὴν πρώτην σφαῖραν (τὸν πρῶτον κύκλον). *illa stella. in terris* ἰδ. § 5. *Saturniam* (*stellam*) : πράγματι ὁ Κρόνος, κατὰ τοὺς παλαιούς, πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Οὐρανοῦ, τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Πλούτωνος ἐθεωρεῖτο ὁ μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένος ἀπὸ τῆς γῆς πλανήτης. *deinde* ἔπειτα (*κατὰ σειρὰν πρὸς τὸ κέντρον*), *δεύτερα. prosperus et salutaris* : οἱ Χαλδαῖοι κυρίως ἐνόμιζον ὅτι οἱ ἀστέρες ἤσκειν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων. Ἡ δοξασία αὕτη δὲν ἐξηφανίσθη εἰσέτι πλήρως. Ἡ λευκὴ λάμψις τοῦ Διὸς ἐθεωρεῖτο *σωτηρία* (*salutaris*), ἐνῶ ἡ ὑπέρυθρος τοῦ Ἄρεως (*rutilus*) καὶ ἡ ὠχρὰ τοῦ Κρόνου ἐθεωροῦντο ὀλέθρια. *ille fulgor* = *illa fulgens stella* ἐκεῖνος ὁ λαμπρὸς ἀστὴρ : *fulgēo, fulsi*, 2. *λάμπω. qui* (*fulgor*) *Iovis* (τὸ *Iovis* ἀρχαϊκὴ ὄνομα.) = *Iupiter* Ζεὺς (*προβλ.* ἐπὶ νομισμάτων *Iovis custos, Iovis propugnator, Iovis stator*) : *Iuppiter* καὶ *Iūpiter*, *γεν. Iovis. tum* τρίτη (*σφαῖρα, τρίτος πλανήτης*). *deinde* ἔπειτα (*τέταρτος πλανήτης*). *subter* ἐπίρρ. κάτωθεν, ὑποκάτω. *mediam fere regionem* τὸ μέσον, τὴν μέσην σχεδὸν (ἢ τρόπον τινὰ) χώραν. *obtinēt — occupat* ἐπέχει, καταλαμβάνει. *dux . . . luminum* (= *stellarum*) — *reliquorum* ὀδηγός . . . ἀρχηγός καὶ εὐθυντὴρ (ῥυθμιστής) τῶν λοιπῶν ἀστέρων. Ἀναπτύσσει τοῦτο καὶ ὁ Μακρόβιος 1, 20. *lumen, inis* οὐ. *temperatio* κανῶν (ἀφῆρ. ἀντὶ συγκεκρ. ἐξ αἰτίας τοῦ προηγουμένου *mens*) = *temperator* (*qui temperat*) κανονιστής, ῥυθμιστής (τοῦ κόσμου). *tanta magnitudine* ἀφαιρ. ἰδιότ. Σήμερον εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ἥλιος εἶναι 1.326.480 φορές μεγαλύτερος τῆς γῆς. *tanta . . . ut* τοσοῦτον . . . ὥστε. *cuncta lumina. sua luce* ἀφαιρ. ὄργαν. *sua luce lustret* (= *collustret*) *καταυγάζει, περιλάμπει* διὰ τοῦ ἑαυτοῦ φωτός,

διαχέει τὸ ἑαυτοῦ φῶς ἐπὶ ὅλων τῶν πλανητῶν. *compleat* πληροῦ. *hunc* (solem). *alter, alter . . . cursus* ἡ μὲν, ἡ δὲ τροχιά, (αδρόμος). *comites* δορυφόροι (comes-itis) : τὸ σύστημα τοῦτο ἐσφαλμένως καλεῖται Αἰγυπτιακόν, διότι ἀνήκει τῷ μαθητῇ τοῦ Πλάτωνος Ἡρακλείδη τῷ Ποντικῷ. *in infimoque orbe* ἐν τῷ ἐσχάτῳ κύκλῳ. *accensa* = *incensa*, *illustrata* (καταλαμπομένη, καταυγαζομένη). *accendo*, -ndi, -nsum, 3. *infra* κάτωθεν (πρὸς τὸ κάτω μέρος τῆς σελήνης)· ἀντιτίθεται τῷ κατωτέρῳ : *supra lunam sunt aeterna omnia. nihil . . . caducum* τὸ πᾶν εἶναι θνητὸν καὶ φθαρόν. *munere deorum . . . datos* δοθείσας εὐνοίας τῶν θεῶν. *nam* σχῆμα προκαταλήψεως : ἀλλὰ περὶ τῆς γῆς δὲν ἔχω ἀνάγκη νὰ ὀμιλήσω, διότι . . . Δύναται τὸ *nam* νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ *autem* = δέ. *media* (πρβλ. § 7 καὶ § 10 : *medium*), ὡς κατέχουσα, κατὰ τὸ γεωκεντρικὸν σύστημα, ἀκίνητος τὸ κέντρον τοῦ σύμπαντος. Ἡ κοσμικὴ αὐτῆ εἰκὼν εἶναι τῶν Στωϊκῶν. *neque . . . et . . . et* οὔτε . . . καὶ . . . καὶ (πρβλ. § 20 : *neque . . . est, et . . .*). *infima est* εἶναι ἡ ἐσχάτη. *feruntur . . . pondera* καταφέρεται, ῥέπει . . . πᾶν βάρους. *nutu suo* αὐτομάτως, διὰ τῆς οἰκείας ροπῆς (ἔλξεως, βαρύτητος). Ἄλλαχρῶ ὁ Κικέρων λέγει : *suapte nutū et suo pondere*.

V

Περίληψις. Θεία ἁρμονία προερχομένη ἐκ τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σφαιρῶν. Ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐνωτισθῇ αὐτήν.

§ 10 (18). *Quae* = *haec autem* ταῦτα δὲ (τοὺς ἀστέρας τοῦ πλανητικοῦ συστήματος). *cum . . . intuerer* ἐνῶ . . . — *stupens* πλήρης ἐκπλήξεως, ἐκπληκτος, ἐν ἐκστάσει. *stupēo*, -pūi, 2. *me recepi* (ἐκ τοῦ προηγούμενου *stupens* θὰ ὑπονοήσωμεν *ex stupore* = ἐκ τῆς ἐκπλήξεως, ἐκ τοῦ θάμβους) = ἐπέστρεψα εἰς ἑμαυτόν, συνῆλθον : *recipio*, -cepī, ceptum, 3. *quid tū* ; τί εἶναι τοῦτο ; (θαυμασμός καὶ ἐκπλήξις ἐπὶ τῷ ἀκούσματι ἤχου ἀπροσδοκῆτου, χωρὶς νὰ δύναται νὰ δώσῃ ἐξήγησιν τούτου). *hic . . . quis est, qui ? . . . οὗτος . . . τίς εἶναι*, ὅστις ; *latus et tam dulcis* τοσοῦτος (τόσον ἰσχυρὸς) καὶ (ὅμως) τόσον ἡδύς (τερπνός, εὐχάριστος ἕνεκα τῆς ἁρμονίας του· πρβλ. τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους « ψόφος ἑναρμόνιος »). Τοῦτο σχετίζεται πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Πυθαγόρου, καθ' ἣν ἐκ τῆς κινήσεως τῶν ἀστρῶν, εὐρισκομένων εἰς

ἀνισα διαστήματα, προκαλεῖται ποικιλία ἤχων, διαφόρου ἐντάσεως, ἐξ ὧν παράγεται θαυμαστή ἄρμονία. Ὁ Πλάτων (Πολιτ. 617 D) παραδέχεται Σειρήνας ἐπικαθημένας καὶ συμπεριφερομένας ἐπὶ τῶν κύκλων, αἵτινες ἕδουσαι συναποτελοῦσιν ἄρμονίαν. *hic est... ille, qui... efficitur et... efficit* εἶναι... ἐκεῖνος (ὁ ἤχος), ὅστις... — *intervallic disiunctus inparibus... distinctis* οὐκ ἔχων ἴσας ἀποστάσεις προερχομένας ἐξ ἀνίσων διαστημάτων... ἀλλὰ κεκανονισμένων (ἐρρυθμισμένων μεταξὺ των) δι' ὀρισμένης (δι' ὀρισμένων σχέσεων) ἀναλογίας μετὰ λογισμοῦ (κατασταθείσης) = *pro ratā parte* (= *ratione*) *distinctis: ratus, a, um* ἀνάλογος, κεκανονισμένος (*μτχ.* τοῦ *reor, ratus sum, 2.* (= *λογίζομαι*). *inpulsu et motu ipsorum orbium* διὰ τῆς δονήσεως καὶ κινήσεως (τουτέστι διὰ δονήσεως, ἣν διὰ τῆς κινήσεως παράγουσιν αὐταὶ αὐταὶ αἱ σφαῖραι). *acuta cum gravibus temperans... efficit* συγκεραυνών (*μετριάζων*) ὀξεῖς (ὑψηλοῦς) τόνους μετὰ βαρέων (*βαθέων*)... παράγει ὁμοιοτρόπως (ὁμοιομόρφως) διὰ τοῦ ὀρθοῦ καταμερισμοῦ ὀξέων καὶ βαθέων τόνων (= *aequalibiter*) ποικίλας ἄρμονίας (*συμφωνίας* = *concentūs*), *τ. ἔ.* ποικίλους παράγει τόνους συναποτελοῦντας ἄρμονίαν. *enim* τῆ ἀληθεία, πράγματι. *tanti motus* κινήσεις τοσαῦται (τόσον μεγάλα τῶν ἀστρῶν). *in silentio* ἐν σιγῇ. *et natura fert* καὶ (ἐξ ἄλλου) εἶναι φυσικόν, προέρχεται αὐτομάτως, ἡ φύσις τὸ ἀπαιτεῖ, θέλει. *ut... sonent* νὰ ἀντηχῶσι (νὰ ἔχωσιν ἤχους). Εἰς τὴν κίνησιν τῶν σφαιρῶν ἀπεδίδοτο ἡ παραγωγὴ ἤχων ὀξέων καὶ βαθέων, ὡς παρατηρεῖται (ἐν τῷ κραδασμῷ τῶν χορδῶν ἀνάλογως τοῦ μήκους των) ἐν τῇ μουσικῇ κλίμακι. *extrema* τὰ ἔσχατα (*τ. ἔ.* αἱ ἔσχατοι [*σφαῖραι*]). *extremus* καὶ *extimus* ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ *exter, extera, exteriorum* ἢ *exterus, -a, -um* συγκρ. *exterior, -ius* γεν. *-ioris. ex altera parte... ex altera autem* ἐκ τοῦ ἑνὸς μὲν μέρους... ἐκ τοῦ ἑτέρου δὲ (μέρους). *graviter, acute* βαρέως (*μὲ βαρεῖς, βαθεῖς* [*μπάσσους*] ἤχους)... ὀξέως (*μὲ ἤχους ὀξεῖς, ὑψηλοῦς*). *summus ille caeli stellifer cursus* (ὑπαλλαγὴ ἀντὶ *ille summi caeli stelliferi cursus*). *summus ille cursus* ἡ ἀνωτάτη ἐκεῖνη σφαῖρα τοῦ ἀστροφόρου (τοῦ ἀστερόεντος) οὐρανοῦ. Ἡ *λ.* *summus* ἀντιτίθεται τῇ κατωτέρω *λ.* *infimus. cuius conversio est concitatio* ἤς (*σφαίρας*) ἡ περιφορὰ (*στροφὴ*) εἶναι ταχύτερα (τῶν ἄλλων). *acuto et excitato..sono* διὰ (ἢ μετὰ) ἤχου ὀξέος καὶ ἐντόνου (*διαπεραστικοῦ*). *gravissimo* : (ἐνν. *sono*) διὰ (ἢ μετὰ) ἤχου βαρυτάτου (*βαθυτάτου*). *hic infimus* (ἐνν. *cursus move-*

tur) κινεῖται, τὸνναντίον ἢ σελήνιακὴ καὶ κατωτάτη (πλησιεστάτη πρὸς τὸ κέντρον) τροχιά (ἢ σφαῖρα τῆς σελήνης). *infimus*, -a, -um ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ θετ. *infērus*, a, um. συγγο. *inferior*, -ius, γεν. -iōris. *nam* (σχῆμα προκαταλήψεως, ἰδ. § 9 : *nam ea*). *manens immobilis* τ. ἔ. *una sede semper haeret* παραμένει πάντοτε ἀκίνητος ἐν τῇ θέσει αὐτῆς. *complexa* (ἢ σφαῖρα τῆς σελήνης) κατέχουσα (πρβλ. ἄνωτ. § 9 : *obtinet*). *medium* . . . *locum* τὸν μέσον . . . τόπον (τὸ (κέντρον)). *mundi* τοῦ κοσμικοῦ συστήματος, : *octo* : ἐνῶ εἶναι 8 αἱ σφαῖραι, ἐν τούτοις ὑπάρχουσι μόνον 7 ἡχητικὰ διαστήματα. 7 τόνοι, διότι δύο ἐξ αὐτῶν, ἢ τῆς Ἀφροδίτης καὶ ἢ τοῦ Ἑρμοῦ, ἔχουσαι τὴν αὐτὴν ταχύτητα, (eādem vis), παράγουσι τὸν αὐτὸν τόνον. *intervallis* διὰ διαφορῶν διαστημάτων ἡχηρῶν (πρβλ. ἄνωτ. § 10 : *intervallis imparibus*). *qui numerus* ὅστις ἀριθμὸς (ὁ 7 δηλαδὴ). *fere* δύναται τις εἰπεῖν (εἶναι ὁ δεσμός). Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ 7 (ἰδ. ἄνωτ. § 4 : *plenus*). *quod* τοῦτο δὲ (τὸν ἦχον τοῦτον). *docti homines* οἱ εὐρέται τῆς μουσικῆς (Ὀρφεὺς, Ἀμφίων). *nervis atque cantibus* (ἀφαιρ. ὄργαν.) διὰ μουσικῶν ὀργάνων (κατὰ λ. χορδῶν) καὶ τῶν (φωνητικῶν) τόνων (τ.ἔ. τῶν ἀσμάτων). Κατὰ τοὺς ἀρχαίους αἱ ἑπτὰ χορδαὶ τῆς κιθάρας ἐφευρέθησαν πρὸς ἀναπαραγωγὴν τῆς οὐρανίου ἀρμονίας. *sibi* (δοτ.) ἑαυτοῖς. *praestantibus ingeniis* δι' ὑπερόχων πνευμάτων (διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πνεύματος αὐτῶν). *praestans*, -ntis (κυρ. μτχ. τοῦ *praesto*, -stiti, —, 1. προσέχω). *in vita humana divina studia* χιασμὸς. *divina studia coluerunt* περὶ τὰ θεῖα ἡσχολήθησαν (τὰ θεῖα ἐσπούδασαν).

§ 11 (19). *sonitu oppletae* πληρωθέντα ἦχου. *obsurduerunt* (ῥ. *obsurdesco*, *dūi*, 3 = γίνομαι κωφός) ἐξεκωφώθησαν (= *sensū audiendi caruerunt*). Οἱ Πυθαγόρειοι παρεδέγοντο κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ὡς αἰτίαν τὴν ἔξιν, ἣν εἶχον νηπιόθεν οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸν ἦχον τοῦτον. Ἐν τοῖς ἐξῆς δεικνύει ὁ Ἀφρικανὸς φυσικῶς καὶ πρακτικῶς τὸ διατι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐνωτίζοντο τὴν ἀρμονίαν τῶν οὐρανίων σφαιρῶν. *hebetior* ἀμβλυτέρα (τῆς ἀκοῆς) : τὸ θετικόν, *hebes*, -ētis. *sicut* . . . *ea gens* . . . *caret* ὥσπερ . . . ἐκεῖνο τὸ γένος . . . στερεῖται, ἔχει χάσει· (ἀδικαιολόγητος ὑπερβολή). *ad illa quae Catadupa nominantur* πρὸς ἐκεῖνα τὰ ὀνομαζόμενα Κατάδουπα (καταρράκται τοῦ Νείλου, πλησίον τῆς Κυρήνης, νῦν Wady - Halfa ὀνομαζόμενοι). *praecipitat* (ἀμτβ.) καταφέρεται (= *praecipitatur*). *mundi* ἰδ. § 10. *con-*

versione ἀφαιρ. αἰτίας. *tantus... ut* τοσοῦτος (τόσον μέγας)... ὥστε. *capere* νὰ αισθανθῶσι, νὰ συλλάβωσι. *nequitis* δὲν δύνασθε. *nequēdo, ire*. Ἡ παρομοίωσις αὕτη δὲν εἶναι ἀκριβής. Τὸν ἐκ τῆς ἀρμονίας τῶν σφαιρῶν παραγόμενον ἤχον ὅπως διόλου δὲν ἀκούομεν, ἐνῶ γνωρίζομεν καὶ αισθανόμεθα ὅτι ὁ ἥλιος ἐκθαμβώνει ἡμᾶς. *intueri solem adversum* ἀντιβλέπειν εἰς τὸν ἥλιον (θεῶμαι ἀπ' εὐθείας τὸν ἥλιον). *intueor*, (πρkm. *aspexi*), 2. = ἀποβλέπω, *eiusque* ἀλλὰ (= que) τούτου. *acies vestra sensusque vincitur* (ἐν διὰ δύοιν = *acies sensūs vestri*) ἡ ὀξύτης τῆς ὑμετέρας αισθήσεως (τοῦ ὄραϊν), ἡ ὄρασις ὑμῶν ἐκθαμβοῦται, νικᾶται (ὑποχωρεῖ). *admirans* (μτχ. τοῦ *admīror*, 1) = θαυμάζων, εἰ καὶ ἐθαύμαζον. *referebam... oculos ad terram identidem* ἐπανέφερον (κατεβίβαζον) τὰ βλέμματά (μου) ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν (ἐκ διαλειμμάτων) πρὸς τὸ μέρος τῆς γῆς: *refēro, rettūli, relātum, refēre*.

VI.

Περίληψις. Βλέμμα ἐπὶ τὴν σμικρὰν γῆν. Ζῶναι αὐτῆς. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει περιφρονῶν τὰ γήινα νὰ προσβλέπη πρὸς τὰ οὐράνια. *Ματαία ἡ ἐπὶ τῆς γῆς δόξα.*

§ 12 (20). *Sentio... te... contemplari* παρατηρῶ ὅτι σὺ ἐπισκοπεῖς (κοιτάζεις προσεκτικῶς). *etiam nunc* ἀκόμη τώρα *sedem... hominum ac domum = terram* (ἰδ. § 21). *quae (terra) parva, ut est, ita... μικρὰ τόσον, καθὼς (πράγματι, τῇ ἀληθείᾳ) εἶναι. humana = res humanas. caelestia = res caelestes (caelestis,-e)*. Εἰς τὸ *humana* ἀντιτίθενται τὰ *caelestia* (= *supera*). *spectato... contemnito* ἀτενῶς πρόσβλεπε τὸ κάλλος τοῦ οὐρανοῦ, ὅστις εἶναι ἡ οὐρανία πατρίς, μὴ δίδε σημασίαν (contemnito = despiciō) εἰς τὰ ἀνθρώπινα. *contemno, - tempesi, - temptum*, 3. *celebritatem sermonis hominum* (= ab hominibus) (hominum γεν. ὑποκειμ.) = διάδοσιν (ἐξάπλωσιν) τοῦ λόγου τῶν ἀνθρώπων (διαφήμισιν ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων). *expetendam gloriam = quae expetenda videri possit* ἐπιδιώξιμον (προσδοκῆσιμον) δόξαν. *vides habitari... interiectas* (ἐνν. *esse*)... *sed... stare* ἀπαρέμφ. ἐξαρτώμενα ἐκ τοῦ *vides*. Τὸ *habitari* παθητ. ἀπρόσωπον = ὅτι κατοικεῖται, ὅτι κατοικοῦσιν (ὑπάρχουσι κατοικίαι). *interičio, - iēcī, - iectum*, 3. *sto, steti, —, 1. quasi* οὕτως

εἰπεῖν (ἰδ. § 4). Τὸ πεδῖον τῆς ἀνθρωπίνης φήμης, δόξης (ἐπτάκις § 12. ἰδ. § 13) ὁλογὲν σμικρύνεται (*vides habitari... et in ipsis... easque... cernis autem... hic autem alter... ex ipsis... quis in reliquis...*). Τὸ θέμα ἀφ' ἑνὸς τῆς σμικρότητος τῆς γῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς φιλοδοξίας τῶν ἀνθρώπων ἔγινε παρὰ τοῖς παλαιοῖς Ῥωμαίοις ἀντικείμενον πραγματεύσεως (παρὰ Πλινίῳ τῷ Πρεσβυτέρῳ, Σενέκῃ, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους). *ut nihil... manare possit* ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ γίνωνται ἀμοιβαῖαι ἐπικοινωναίαι, σχέσεις (νὰ διαδίδεται τι). Πόσον τὰ πράγματα σήμερον μετεβλήθησαν ! *partim... partim... partim...* μέρος μὲν (ἄλλοτε μὲν)... μέρος δέ... ἄλλο δὲ μέρος. *obliquos* ἐν θέσει πλαγίᾳ. Οὗτοι εἶναι οἱ ἄντοιχοι, ἦτοι λαοὶ ἐναντίως ὡς πρὸς τὸν ἰσημερινὸν οἰκοῦντες, δηλ. ἐκατέρωθεν τοῦ ἰσημερινοῦ εἰς συμμετρικὰς θέσεις (ἐν ἄλλαις λέξεσι : οἱ ἔχοντες τὸ αὐτὸ μῆκος καὶ ἀντίθετον πλάτος). *transversos* ἐν θέσει ἀντιθέτῳ. Οὗτοι εἶναι οἱ περίοικοι, ἦτοι οἱ λαοὶ οὔτινες διαβιοῦσιν ὑπὸ τὸν αὐτὸν παράλληλον, ἀλλ' ὄχι ὑπὸ τὸν αὐτὸν μεσημβρινὸν (ἐν ἄλλαις λ. : οἱ ἔχοντες ἴσα καὶ ὁμόσημα πλάτη, ἀλλὰ διαφορὰν μῆκους 180°). *adversos* οἱ εἰς τὰ ἄκρα μιᾶς διαμέτρου τῆς γῆς. Οὗτοι εἶναι οἱ ἀντίποδες, ἦτοι οἱ λαοὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν « ἀντίχθονα » (ἐν ἄλλαις λ. : οἱ ἔχοντες καὶ πλάτη ἀντίθετα καὶ μῆκη διαφέροντα κατὰ 180°). Πρβλ. κατωτέρω § 13 : *adversa vobis urgent vestigia*. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω τῆς Ῥώμης καὶ τῶν Ἀθηῶν οἱ ἄντοιχοι εὕρισκονται ἐν τῷ Ὠκεανῷ νοτίως τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος περὶ τὰς 10° διὰ τὴν Ῥώμην καὶ περὶ τὰς 8° διὰ τὰς Ἀθήνας, οἱ περίοικοι τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἐν τῷ Εἰρηνικῷ Ὠκεανῷ περὶ τὴν θάλασσαν τῶν Σαργασσῶν καὶ οἱ ἀντίποδες τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἐν τῷ Εἰρηνικῷ Ὠκεανῷ παρὰ τὴν νῆσον Νέαν Ζηλανδίαν.

§ 13 (21). *cernis autem* : τὸ *autem* ἐδῶ = πράγματι. *quasi... cingulis* διὰ τινων, οὕτως εἰπεῖν (= *quasi*) ζωνῶν, (*cingulis* = *plagis, oris, regionibus*). Ἡ διαίρεσις τῆς γῆς εἰς ζώνας βασιζομένη ἐπὶ τῆς φαινομενικῆς ἐνιαυσίου κινήσεως τοῦ ἡλίου, ἣν οἱ παλαιοὶ ἠδύναντο νὰ μελετῶσι διὰ « γνωμόνων », ὀφείλει τὴν γένεσίν της εἰς ἐρεῦνας τοῦ Πυθαγόρου καὶ τῆς Ἰωνικῆς τοῦ Θαλοῦ Σχολῆς. Περὶ τὸ 500 π. Χ. ἤχθησαν εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς σφαιρικότητος τῆς γῆς καὶ τὴν διαίρεσιν αὐτῆς εἰς ἀστρονομικὰς ζώνας. Εἰς ταύτας ὁ Παρμενίδης

(περὶ τὸ 460 π.Χ.) ἀπέδωσε σημασίαν φυσικὴν ὑποστηρίξας ὅτι μόνον αἱ εὐκρατοὶ ζῶναι ὑπῆρξαν κατφικημένοι. Τὰ ἀπὸ τινῶν ὅμως ἐτῶν εὐρήματα ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἀφρικῆς ἔδειξαν τὸ πάλαι τὸ κατοικήσιμον τῆς διακεκαυμένης ζώνης. *e quibus duos* = *quorum duos* ὧν (ζωνῶν) δύο (βλέπετε ὅτι εἶναι ἐσκληρωμένοι, κοκκαλιασμένοι κατεστραμμένοι) ἕνεκα τοῦ παγετοῦ (παγωνιάς) = *obriguisse pruīnā* : *obrigēscō*, *-rigūi*, 3. *diversos* = *disiunctos* ἀπομεμακρυσμένοι. *inter se* ἀλλήλων. *et . . . subnixos* καὶ . . . ἐπερειδόμενοι ἐκάστη χωρὶς (*ex utrāque parte*) τοῖς πόλοις αὐτοῖς (εἰς τοὺς πόλους αὐτοὺς τῆς γῆς = *verticibus ipsis* [ἀφαίρ.]. *subnixus* (καὶ *subnīsus*), *a*, *um*. *vertices* πόλοι (ἐν. *vertex*, *verticis* ἄ.) : εἶναι τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἄξονος, περὶ ὃν στρέφεται (*vertitur*) σφαῖρά τις. *caeli* (ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ τῆς ὑπερτάτης σφαίρας [caelestis globus], ἀλλὰ περὶ τῆς ἀτμοσφαιρας [τοῦ ἀέρος] ἥτις περιβάλλει τὴν γῆν). *medium* τὴν μέσην, τὴν διακεκαυμένην (ζώνην). *et maximum* τοῦτο δὲν ἀληθεύει σήμερον. Ἐκτείνεται ἀπὸ 23° 1/2 βορείως καὶ 23° 1/2 νοτίως, ἔχει τὸν ἥλιον δις τοῦ ἔτους εἰς τὸ ζενίθ καὶ εἶναι κατφικημένη. *torreri* (βλέπετε) ὅτι καίεται, πυρπολεῖται : *torrēo*, *torrūi*, *tōstum*, 2. *ardore* (ἀφαίρ. αἰτίας) ἐξ αἰτίας τοῦ καύματος. *duo . . . quorum . . . ille . . .* (ἡ μακρὰν ἡμῶν), *hic autem alter . . .* (ἡ πλησίον) : δύο (αἱ εὐκρατοὶ ζῶναι) . . . ὧν . . . ἐκείνη, αὕτη δὲ ἡ ἑτέρα . . . *australis* (ἐνν. *cingulus*) ἀνταρκτικῆ, μεσημβρινῆ, νοτία. *in quo* ἐφ' ἧς. *qui insistunt* οἱ ἐπερειδόμενοι, οἱ κατοικοῦντες. *insisto*, *instīti*, —, 3. *adversa vobis urgent vestigia* ἀνάστροφα ὑμῖν πιέζουσι τὰ ἴχνη (χαράττουσι τὰ ἴχνη βαίνοντες ἐξ ἀντιθέτου πρὸς ὑμᾶς τ. ἔ. εἶναι οἱ ἀντίποδες ὑμῶν, εἶναι οἱ κατοικοῦντες τὴν ἀντίχθονα) » *id.* § 12 : *adversos stare vobis*). *urgēo* (*urgueo*), *ursi*, —, 2. *nihil ad vestrum genus* ἐνν. *pertinet* = οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν (ἐπικοινωνίαν) μεθ' ὑμῶν (οἵτινες κατοικεῖτε τὴν βόρειον εὐκρατον ζώνην). Αὕτη χωρίζεται ἀπὸ τῆς νοτίας διὰ τῆς διακεκαυμένης ζώνης. *subiectus aquiloni* = *septentrionalis* ἡ ὑποκειμένη (ἐκτεθειμένη) εἰς τὸν βορρᾶν. *aquilo*, *ōnis* ἄ. ὁ βορρᾶς. *cerne . . . quam . . . contingat* παρατήρησον . . . πόσον (εἰς ποῖον βαθμὸν = *quam*, ἐπίρρ. ἐρωτηματικὸν - ἐπιφωνηματικὸν) . . . ἄπτεται ὑμῶν (ἔχει σχέσιν πρὸς ὑμᾶς, ἀφορᾷ εἰς ὑμᾶς). *enim* πράγματι. *colitur* κατοικεῖται *colo*, *colūi*, *cultum*, 3. *angustata verticibus* στενωμένη (στενεύουσα, στενή) πρὸς τοὺς πόλους (πρὸς τὴν κατεύθυνσιν

τῶν πόλων, δηλ. ἀπὸ Β. πρὸς Ν.). Κατὰ τὸν Κικέρωνα ἡ γῆ ὡς πρὸς τὸ κατοικούμενον μέρος εἶναι εὐρυτέρα ἢ μικροτέρα ($180^{\circ} : 34^{\circ}$) *lateribus latior* πλέον ἐκτεταμένη (πλατυτέρα, εὐρυτέρα) κατὰ τὰς πλευράς. Πρόκειται, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, περὶ τοῦ κατοικουμένου τμήματος τῆς γῆς (*terra quae colitur a vobis*). *quaedam* οὕτως εἰπεῖν (πρβλ. § 3 : *claro quodam*). *circumfusa illo mari* περικλυζομένη ὑπὸ (δι') ἐκείνης τῆς θαλάσσης : *circumfundo, fūdi, - fūsum, 3. quod . . . quod . . . quem* ἡ ἀναφορὰ χρησιμεύει πρὸς ἕξαρσιν, διὰ τὴν ἐπακολουθήσῃ ἀποτόμως ἢ μείωσιν (= *quam sit parvus, vides*). *quem* καθ' ἕλξιν πρὸς τὸ *oceānum* ἀντὶ *quod* (πρβλ. § 5 καὶ § 7 *quas civitates (quae terra)* . *in terris* ἰδ. § 5. *qui* (*oceanus*) . *in terris* (ἡμεῖς οἱ) ἐν τῇ γῇ (ἰδ. § 5) . *tanto nomine* ἀφαιρ. ἰδιότ. ἕξαρτωμένη ἐκ τοῦ *qui* = τσοῦτου ὀνόματος, παρὰ τὸ τόσον μέγα ὄνομά του, μαλονότι ἔχει . . . *quam sit* (πλάγια ἐρώτησις) (βλέπετε) πόσον εἶναι.

§ 14 (22). *num . . . potuit . . . ?* ἄρα γε . . . ἡδυνήθη . . . ; (ἀπάντησις : δὲν ἡδυνήθη) . *cultis . . .* (ἀφαιρ.) « ἐκ τῶν οἰκουμένων τόπων » . *nostrum* γεν. διαιρετ. εἰς τὸ *cuisquam* . *Caucasum — Gangen* : Καύκασος καὶ ὁ Γάγγης εἶναι τὰ ἀνατολικὰ ὄρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου . *in reliquis . . . partibus* δηλ. ἐν τῇ βορ. εὐκράτῳ ζώνῃ . *orientis aut obeuntis solis* : *oriens, - ntis* μτχ. τοῦ *oriōr, ortus sum, 4. obiēns, γεν. obeuntis* μτχ. τοῦ *obēo, - ūi, - ūtum, obire, (oriōr = ἀνατέλλω καὶ obēo = occīdo* δύω) . *quis . . . audiet ?* (ἀπάντ. : οὐδεὶς) . *quibus . . . amputatis* τούτων δὲ (τῶν μερῶν) ἀποκοπέντων (ἀφαιρεθέντων) . *profecto* ἐπίρρ. βεβαίως, ἀναμφιβόλως (πολὺ καλά) . *quantis in angustiis . . . velit* (πλάγια ἐρώτ.) ἐν πόσῳ περιωρισμένῳ πεδίῳ (χώρῳ) . . . θέλει (ἀξιότ) . *se dilatari* (αὐτῇ) νὰ διαπλατύνεται (νὰ διαχέεται, νὰ ἐπεκτείνεται) . *ipsi autem* . Ἐνταῦθα μέχρι τέλους τῆς § 16 ἐπιπροσθέτει ὁ Κικέρων εἰς τοὺς ἀνωτέρω περιορισμούς (§ 12 : *vides hahitari*) καὶ ἄλλους τέσσαρας χρονικοὺς (§ 14 : *ipsi*, § 15. *quin etiam . . . quid autem interest* καὶ § 16 : *praesertim cum . . .*) . *quam . . . diu ?* (ἐπι) πόσον χρόνον ; τμησις πρὸς δῆλωσιν ἐμφάσεως (ἀντὶ *quamdiū*) .

VII.

Περὶ λήψις. Ἡ λήθη εἶναι τὸ χρονικὸν τέρμα τῆς γήϊνης δόξης. Κοσμικὸν ἢ μέγα ἔτος. Ὁ πάππος παροτρύνει τὸν ἕγγονον νὰ

περιφρονήσῃ τὰς ἐπὶ τῆς γῆς ἀμοιβὰς ἀποβλέπων πρὸς τὴν ἀρετὴν, ἥτις μόνη ἄγει εἰς τὸν οὐρανόν.

§ 15 (23). *quin etiam* καὶ προσέτι (μάλιστα δέ). *si cupiat . . . non modo (non) . . . sed ne . . . possumus* ἐὰν ἤθελε ἐπιθυμήσει . . . οὐ μόνον . . . ἀλλ' οὐδὲ . . . δυνάμεθα. Τὸ [non] ἐν τῇ α' προτάσει παρέλκει, διότι αἱ δύο ἀρνητικαὶ προτάσεις ἔχουσι κοινὸν τὸ ῥῆμα (*possumus*). *cupio, -pīvi ἢ -pīi, -pītum*, 3. *proles* (= progenies). *illa futurorum hominum* ἡ γενεὰ ἐκείνη τῶν μελλόντων ἀνθρώπων, αἱ μέλλουσαι ἐκεῖναι τῶν ἀνθρώπων γενεαὶ (πρβλ. κατωτ. : *qui postea nascuntur*). *proles*, is θ. γενεά. *deinceps* ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης (διαδοχικῶς, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν). *nostrum* γεν. διαιρετ. εἰς τὸ *unius cuiusque. a patribus acceptas* (ἐπεξήγησις τοῦ *deinceps*) ἀπὸ τῶν πατέρων παραληφθέντας. *accipio, -cēpi, -ceptum*, 3. *propter eluviones exustionesque* ἕνεκα τῶν κατακλυσμῶν καὶ τῶν ἐκπυρώσεων. *tempore certo* καθ' ὄρισμένον χρόνον (χρονικὸν διάστημα, ὅπερ εἶναι ἐκεῖνο τὸ κοσμικὸν ἔτος = *vere vertens annus* τῆς § 16). Ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη δὲν ἀποκλείει ὅτι συνέβαινον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τοιοῦτοι κατακλυσμοί, ἀλλὰ δὲν εἶναι παραδεκτὴ ἡ θεωρία τῶν Στωϊκῶν περὶ γενικῆς ἐκπυρώσεως τοῦ κόσμου. Οἱ Στωϊκοί, ἀκολουθοῦντες ἐν μέρει τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἡρακλείτου, ἐπρέσβευον ὅτι ὁ κόσμος εἶχε τὴν ἀρχὴν του ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ πυρός, εἰς ὃ ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ κατακλυσμῶν καὶ ὀλοκληρωτικῆς ἐκπυρώσεως. Ἀλλὰ ἐκ τοῦ καταστρεπτικοῦ τούτου πυρός θὰ ἀνεγεννᾶτο ἄλλος καθ' ὅλα ὁμοιος κόσμος. Αὐτὸ δὲ καθ' ἀνάγκην θὰ ἐπανελαμβάνετο ἀνά ὄρισμένον ἀριθμὸν ἔτων (*tempore certo*), ἦτοι μεθ' ἕκαστον κοσμικὸν ἔτος (*vere vertens annus*). Τοῦτο ὑπολογίζεται, καὶ κατὰ τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα, ὅτι περιλαμβάνει ὑπὲρ τὰ 11740 ἡλιακὰ ἔτη, ἐφ' ὅσον ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ῥωμύλου (716 π. X.) μέχρι τῶν χρόνων τοῦ διαλόγου τούτου (129 π. X.) παρῆλθον 587 ἔτη, τὰ ὁποῖα εἶναι μόλις τὸ 1/20 (*nondum vicesimam partem . . . conversam*) τοῦ μεγάλου ἔτους ($587 \times 20 = 11.740$). Τοῦ μεγάλου τούτου ἔτους ἀλλαγὴ (ἐν τῷ *Hortensius*) ὁ Κικέρων, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Τακίτου καὶ τοῦ Σερβίου, ὥριζε τὴν διάρκειαν εἰς 12954 ἔτη. *quid autem interest ab iis . . . sermonem fore de te* τί τέλος πάντων ἐνδιαφέρει ὅτι θὰ γίνῃ λόγος ὑπ' ἐκείνων περὶ σοῦ (τί σὲ μέλλει ἀν θὰ ὁμιλήσωσι περὶ σοῦ . . .) : *interest, interfuit, interesse. sermo-*

nem ab iis ἰδ. § 12 : sermonem hominum. *qui postea nascentur* πρβλ. § 15. proles illa futurorum hominum. (nascor, nātus sum, 3) *ab iis . . . qui ante nati sunt* = a maioribus. *cum . . . nullus fuerit* ἀφοῦ . . . οὐδεὶς ἔγινε. *qui οὔτινες, καὶ ὅμως οὔτοι, nec pauciores . . . et meliores* οὔτε ἐλάσσονες (ὀλιγώτεροι . . .) καὶ ἀμείνονες (πρβλ. Hor. carm. 3, 6, 46). *certe* παντὶ τρόπῳ, (μεῖ κάθε τρόπον).

§ 16 (24). *praesertim cum . . . nemo . . . possit* ἀφοῦ μάλιστα . . . οὐδεὶς . . . δύναται (πρβλ. § 13 τέλ.). *A quibus audiri nomen . . . potest* πρβλ. § 15 : sermonem fore de te. *unius anni* ἐνὸς μόνου (μεγάλου ἢ κοσμικοῦ) ἔτους (ἰδ. § 15 tempore certo). Τὸ ἀστρονομικὸν τοῦτο ἔτος συντελεῖται « ὅποταν ἐπὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον πάντες οἱ πλανῆται ἐλθόντες ταύτην τὴν ἀξίν λάβωσιν, ὥστε εὐθείας νοηθείσης ἀπὸ τῆς ἀπλανοῦς σφαίρας ἐπὶ τὴν γῆν νευρόσης κατὰ κάθετον τὰ κέντρα αὐτῶν ἐπὶ ταύτης θεωρεῖσθαι » (Ἀλκινόου Εἰσαγ. XIV) : δηλ. ὅταν ἅπαντες οἱ πλανῆται ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἐκκινήσεως ἕνα ἐπαναρχίσωσι καὶ πάλιν τὴν τροχίαν των. *enim* δηλαδή. *populariter* (κατὰ τρόπον τοῦ λαοῦ, λαϊκῶ τῷ τρόπῳ), κοινῶς (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κατωτέρω vere vertens annus). *astri* λ. ποιητικῆ. *tantum modo* μόνον. *id est* τουτέστι. *cum autem . . . redierint . . . rettulerint tum . . . potest* ἀλλὰ μόνον ὅταν . . . θὰ ἐπανέλθωσι (κατὰ λέξιν θὰ ἔχωσιν ἐπανέλθει) . . . καὶ θὰ ἐπαναφέρωσι (κατὰ λέξιν θὰ ἔχωσιν ἐπαναφέρει), τότε δύναται (θὰ εἶναι δυνατὸν) : redĕo, -dĭi, dĭtum, refero, rettŭli, relĕtum, referre. *ad idem unde . . .* εἰς τὸ αὐτὸ (σημεῖον) ὀπόθεν . . . *semel* ἅπαζ (μίαν φοράν). *eandemque . . . descriptionem* τὴν αὐτὴν διάταξιν. *longis intervallis* μετὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα : (§ 21 multis . . . saeculis). *totius caeli* ὅλου τοῦ οὐρανοῦ, ὅλων τῶν οὐρανίων συστημάτων. *ille . . . appellari potest* (τότε) θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπω τις ὅτι τὸ ἀληθὲς ἔτος συνετελέσθη καθ' ὀλοκληρίαν πρβλ. Cic. de nat. deor. 2, 51 : tum efficitur, cum solis et lunae et quinque errantium ad eandem inter se comparationem [= « ἀναλογίαν », τ. ἔ. dispositionem] confectis omnium spatiis est facta conversio). *in quo* ἐν τῷ ὀποίῳ (κοσμικῶ ἔτει). *vix . . . audeo* μόλις τολμῶ, μετὰ δυσκολίας τολμῶ. *dicere . . . quam . . . teneantur* νὰ εἴπω πόσον πολλαὶ τῶν ἀνθρώπων γενεαὶ περιλαμβάνονται (πλαγ. ἐρώτ.). *saeculum* ἐνταῦθα = διάρκεια μιᾶς γενεᾶς ἀνθρώπων (33 ἔτη καὶ 4 μῆνες).

namque ut . . . habeto ἢ σύνταξις : *tum . . . habēto . . . quandōque* (= *quandocumque* ὁποτεοῦν) . . . *defecērit* (τετ. μέλλ.) . . . *ut olim . . . visus est, cum* (ὅτε) . . . *penetravit. deficere . . . exstinguique* ὅτι ἐξέλιπεν (ἐπαθεν ἐκλειψιν) . . . *καὶ ἐσβέσθη . . . exstinguo* (*extinguo*), *-tīnxi, -tīnctum*, 3. *templa* (ιδ. § 7) χώρους ἱεροῦς. *ab eadem parte* ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μέρους (θα πάθη ἐκλειψιν). *eodemque tempore* καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν σημεῖον, κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν, *signis . . . stellasque revocatis* ἐπαναδραμόντων (ἐπιστραφέντων, ἐπαναχθέντων) τῶν ζῳδιακῶν σημείων . . . καὶ ἀστέρων. *ad principium* εἰς τὴν ἀρχὴν (εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν διάταξιν τῆς ἐκκινήσεως). *ad principium* = *ad primum caput* « κεφαλὴν » (προβλ. Πλατ. Τιμ. 39 C καὶ Cic. Frg. Tim. 9, 33). *expletum* ἐνν. *esse. habeto* = *puta νόμιζε*· (ιδ. § 5 : *sic habeto*). *cuius* τούτου δέ. *quidem* τῆ ἀληθεία, ἀληθῶς. *scito* μάθε. *nondum vicesimam partem esse conversam* βραχυλογικῶς ἀντι n. v. p. *conversione* (ἢ *convertendo*) *esse confectan* ὅτι δὲν συνεπληρώθη ἀκόμη διὰ τῆς περιστροφῆς τὸ εἰκοστὸν μέρος τοῦ (χρόνου). 'Ιδ. § 15 : *tempore certo*.

§ 17 (25). *quocirca* διό, ὅθεν. Περαινεῖται ὁ λόγος περὶ τῆς ματαιότητος τῆς ἐπιγείου δόξης. *si . . . desperaveris . . . quanti tandem est . . . ?* ἢ ὑπόθ. καθ' ὑποτακτικὴν = ἐὰν ἤθελες ἀπελπίσει (ἀπελπισθῆ) . . . πόσῃ τέλος πάντων ἀξίαν ἔχει (δύναται νὰ ἔχη) . . . ; (πόσον πράγματι ἀξίζει) ;. 'Απάντησις : οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει. *reditum* ἢ λ. ἐτέθη συμφώνως πρὸς τὰ προειρημένα (§ 5 : *hinc profecti huc revertuntur*) περὶ τῆς προελεύσεως τῶν ψυχῶν. *in quo omnia sunt . . . viris* ἐν ᾧ εἶναι πάντα (τὰ προσήκοντα) ἀνδράσι μεγάλους καὶ ἐξόχους, ἐν ᾧ (τόπῳ) οἱ μεγάλοι καὶ ἐξέχοντες κέκτηνται τὸ πᾶν. 'Επομένως εἶναι τὸ τέρμα (ὁ σκοπός, ὁ πόθος) τῶν μεγάλων ἀνθρώπων. *ista hominum gloria* αὐτῆ σου (= *ista*) ἢ ἀνθρωπίνη δόξα. *pertinere* νὰ διαρκέσῃ . . . *ad partem exiguam* εἰς ἐλάχιστον τμήμα. *unius anni* ἑνὸς (μόνον μεγάλου) ἔτους. 'Επειδὴ ἢ ἐπὶ τῆς γῆς δόξα τῶν ἀνθρώπων εἶναι βραχυχρόνιος, οὐτοπία εἶναι καὶ χίμαιρα νὰ μὴ ἐλπίζωμεν εἰς τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ ἀθανασίαν. *igitur* ὅθεν. Εἰσάγεται διὰ τοῦ *igitur*, τιθεμένου ἐν τῇ ἀρχῇ, τὸ συμπέρασμα (*conclusio*) τῶν ἀπὸ τῆς § 12 καὶ ἐξῆς λεγομένων. *alte spectare . . . atque . . . contueri* : τὰ ἀπαρέμφ. ἐξαρχῶνται ἐκ τοῦ *si voles. con-*

tuëor, (-tuītus sum), 2. ἀτενίζω, θεωρῶ. Ἡ πρόθεσις con- τοῦ con-
tueri χρησιμεύει πρὸς ἐπίτασιν (πρβλ. § 1 conlacrimavit). Παροτρύ-
νων ὁ πάππος ἀποτρέπει τὸν Σκιπίωνα ἀπὸ τοῦ ἀπελπισμοῦ. *hanc
sedem et aeternam domum* (ἰδ. § 21) τὴν ἔδραν ταύτην καὶ...
διαμονήν. Ἀντιτίθεται εἰς τὸ *sedem hominum καὶ domum* (homi-
num) τῆς § 12. Ἐπίσης πρβλ. § 5 : *hinc profecti huc revertuntur.
neque te . . . dedideris nec . . . spem rosueris* (προτρεπτ. ὑποτακτ.).
Αἱ κύριαι προτάσεις : νὰ μὴ παραδίδου (νὰ μὴ δίδῃς σημασίαν) εἰς
τοὺς λόγους (νὰ μὴ ἀκοῦς τὰ λόγια) τοῦ ὄχλου (νὰ μὴ παγιδεῦσαι ἐκ
τῶν λόγων τοῦ λαοῦ) καὶ (ἐν γένει) νὰ μὴ ἀποθέτῃς (στηρίζῃς) τὴν
ἐλπίδα τῶν πεπραγμένων σοι (τῶν πράξεών σου). Τὸ nec καθολικεῖ
τὴν ἔννοιαν. *dedo, dedidi, deditum*, 3. παραδίδω : *me dedo* χαρίζο-
μαί. *in praemiis humanis* ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις (ματαίαις) ἀνταμοι-
βαῖς. *te oportet . . . trahat ad verum decus* πρέπει... νὰ σὲ προσ-
ελκύῃ (νὰ σὲ τραυᾷ) πρὸς τὴν ἀληθῆ δόξαν (τὴν εὐφημίαν) ἰδ. § 4 :
ostendas oportebit. decus, decoris, οὐ. *ipsa virtus* ἡ ἀρετὴ αὐτὴ
καθ' ἑαυτήν. *suis . . . inlecebris* διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς δελεαστικῶν
μέσων (διὰ τῶν θελγῆτρων τῆς, διὰ τοῦ κάλλους τῆς). *quid . . .
loquuntur* τί (πολλά ἢ ὀλίγα) . . . δύνανται νὰ εἴπωσι (ἤθελον εἴπει).
de te περὶ σοῦ (διὰ λογαριασμόν σου). *ipsi videant* αὐτοὶ ἄς ἴδωσιν
(αὐτοὶ ἄς σκεφθῶσι, ἰδικὴ των δουλειὰ εἶναι, σὺ μὴ πολυπραγμόνεις,
μὴ σκοτίζεσαι, γύρευε τὴ δουλειά σου = *tu rem tuam age*). *sed
loquuntur tamen* ἀλλὰ (παρὰ τὴν ἀποστροφὴν τὸν ὅποιον δέον νὰ
ἔχῃς πρὸς τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων φήμην) θὰ κάμωσι λόγον ὅμως
(περὶ σοῦ). *loquor, locūtus sum*, 3. *autem* δέ, ἀλλά. *sermo* ἀναφέ-
ρεται εἰς τὸ *loquuntur. angustiis* ἰδ. § 14. *de ullo* (οὐσιαστ. ἄρσεν.) =
de quoquam περὶ οὐδενός, περὶ τινος. (Τὸ *ullus* ἀντικαθιστᾷ τὸ
quisquam εἰς τὴν ἐνικὴν ἀφαιρ. καὶ εἰς ὄλον τὸν πληθυντικὸν ἀρι-
θμόν). *perennis* διηνεκῆς. *obruitur* ἀφανίζεται (μένει τεθαμμένος).
obruo, -rui, -rūtum, 3. *interitu . . . oblivione* διὰ τοῦ θανάτου... διὰ
τῆς λήθης. *posteritatis* = *posterorum. exstinguitur* ἀποσβέννυται,
ἐξαλείφεται. (*exstinguo, -nxi, -nctum*, 3).

VIII.

Περίληψις. Ὁ Σκιπίων ὁ Νεώτερος ὑπισχεῖται νὰ ἀκολου-
θήσῃ τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πάππου, ὅστις ἐξηγεῖ ὅτι ἡ ἀληθὴς

ἀθανασία εἶναι ἢ τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἀνταμοιβή τῶν ἀξίων. Μόνον τὸ σῶμα εἶναι φθαρόν. Ἡ ἀθάνατος ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ζωὴν, αἴσθησιν, ἀνάμνησιν, πρόνοιαν, διευθύνει, κυβερνεῖ καὶ κινεῖ τὸ φθαρόν σῶμα ὡς ὁ αἰώνιος θεὸς τὸν ἐν μέρει φθαρόν κόσμον. Αἰώνιον εἶναι τὸ αἰεὶ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ κινούμενον, ὅπερ ἐπειδὴ δὲν γινώσκει ἀρχήν, δὲν δύναται νὰ ἔχη τέλος.

§ 18 (26). *quae* = haec autem. *cum dixisset* ἀφοῦ εἶπε (εἰπόντος). *ego vero* ἐγὼ τῆ ἀληθείᾳ. *siquidem* ἀφοῦ τῷ ὄντι (τὴν στιγμὴν καθ' ἣν). *bene meritis de patria* τοῖς πολλοῖς ἀξίοις τῆς πατρίδος γεγενημένοις ἢ οὖσι, τοῖς εὐεργέταις τῆς πατρίδος (ιδ. § 5: omnibus qui...). *mereor, meritus sum*, 2. *de aliqua re* ἀξίος τινός εἰμι. *quasi limen* οὕτως εἰπεῖν (= quasi) ὁδὸς (ἀτραπός). *limen, liminis* οὐ. *ad caeli aditum* πρὸς εἴσοδον τοῦ οὐρανοῦ (διὰ νὰ ἀνέλθῃ τις εἰς τὸν οὐρανόν). *patet* ἀναπέπταται (εἶναι ἀνοικτὴ). *quamquam* καίτοι, μολονότι. *vestigis* (ἀφαιρ.) *ingressus patris* βαδίσας ἐπὶ τῶν ἰχνῶν τοῦ πατρὸς (= *vestigia ingressus* [διώξας] *patris*) Παύλου Αἰμιλίου. *ingredior, ingressus sum*, 3. *et tuis* (ἀφαιρ. ἐνν. *vestigis*), καὶ τῶν σῶν. *dēcori vestro non defui* δὲν ἐδείχθην ἀνάξιος (δὲν ὑπελείφθην), δὲν ἐφάνην κατώτερος τῆς φήμης (δόξης) ὑμῶν. (*desum, defui, deesse*). *nunc tamen... enitar* νῦν ἔμωσ... θὰ προσπαθῆσω. (*enitor, enixus* ἢ *enixus sum*, 3). *tanto... τηλικαύτης*, τόσον μεγάλης (ἀνταμοιβῆς)... *vigilantius* ἐπιμελέστερον, μετὰ μεγαλυτέρας ἐπαγρυπνήσεως (ζέσεως). *vigilans, ntis* (μτχ. τοῦ *vigilo*). *tu vero enitere* (προστ.) προσπάθει λοιπὸν σύ. *sic habeto* (pro certo habēto id. § 5) *non esse te mortalem, sed corpus hoc* ὅτι δὲν εἶσαι σὺ φθαρός. (ὑποκείμενος εἰς φθοράν), ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦτο (τὸ σῶμά σου). *nec enim tu is es, quem... declarat, sed...* διότι οὔτε σὺ εἶσαι τοιοῦτος (*is* = *talis*), οἶον... φανερώνει (σὲ κάμνει νὰ παρουσιάξῃσαι) ἢ μορφή σου αὕτη, ἀλλὰ... Ἡ οὐσία σου δὲν σύγκριται ἐν τῷ σωματοειδεῖ (ἐν τῷ σαρκίῳ σχήματι). Πρβλ. Ψευδο-Πλάτ. Ἀξιοχ. 365E: « τὸ ὑπολειφθὲν σῶμα, γεῶδες ὃν καὶ ἄλογον, οὐκ ἔστιν ὁ ἄνθρωπος. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἔσμεν ψυχὴ, ζῶον ἀθάνατον ἐν θνητῷ καθειργμένον φρουρίῳ ». Ταῦτα πηγάζουσιν ἐκ τῆς περὶ μετεμψυχώσεως διδασκαλίας τοῦ Πυθαγόρου, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ μόνον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν συνδέεται πρὸς ἐν σῶμα. *sed mens cuiusque is est quisque* ἀλλ' ἡ ψυχὴ,

ἐκάστου, αὐτῆ (ἀκριβῶς) εἶναι ἕκαστος (ἀλλ' ἕκαστος εἶναι ἐκεῖνο ὅπερ εἶναι ἡ ψυχὴ του, ἡ ψυχὴ ἀνθρώπου τινὸς εἶναι τὸ Ἐγὼ του). Πρβλ. Ψευδο - Πλάτ. Ἀλκ. Ι σ. 130 Ε. « διαλέγεται — οὐ πρὸς τὸ σὸν πρόσωπον, ὡς ἔοικεν, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην ποιούμενος τοὺς λόγους· τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ ψυχὴ—ψυχὴν ἄρα ἡμᾶς κελεύει γνωρίζαι ὁ ἐπιτάττων γνῶναι ἑαυτὸν ». *non ea figura, quae οὐχὶ ἡ μορφή ἐκεῖνη, ἤτις deum θεός, θεῖον ὄν. siquidem id. ἐν ἀρχῇ τῆς § ταύτης. deum te . . .* Αἱ ψυχαὶ ἐπλάσθησαν κατὰ τὸν Κικέρωνα καὶ τὸν στωϊκὸν πανθεισμὸν ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ. Εἶναι αὗται διὰ τὸ σῶμα, ὅ,τι εἶναι ὁ θεὸς διὰ τὸν κόσμον, ἤτοι ὁ θεὸς εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου. Οὕτως ἐν τῷ ὄνειρῳ τοῦ Σκιπίωνος φαίνονται εὐδιάκριτα τὰ ἔγνη Πλατωνισμοῦ, ἰσχυρῶς ἀναμίχτου μετὰ ἰδεῶν στωϊκῆς φιλοσοφίας. Οἱ Στωϊκοὶ τὸν μὲν ἄνθρωπον ὠρίζον ὡς ζῆλον λογικὸν θ ν η τ ο ν, τὸν δὲ θεὸν ὡς ζῆλον λογικὸν ἀ θ ἄ ν α τ ο ν. Ὁ ἄνθρωπος ἄρα δὲν διαφέρει τοῦ θεοῦ παρὰ καθ' ὃ μέρος εἶναι ἀθάνατος. Πρβλ. καὶ Ψ - Πλάτ. ἐ. ἀ. 370 Β : « οὐ γὰρ δὴ θνητὴ γε φύσις τοσόνδ' ἂν ἤρατο μεγαθουργίας, ὥστε καταφρονῆσαι μὲν ὑπερβαλλόντως θηρίων βίας, διαπεραιώσασθαι δὲ πελάγη, δειμάσθαι δὲ ἄστρον, καταστήσασθαι δὲ πολιτείας, ἀναβλέψαι δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἰδεῖν περιφορὰς ἄστρον καὶ δρόμους ἡλίου τε καὶ σελήνης. . . εἰ μὴ τι θεῖον ὄντως ἐνῆν πνεῦμα τῇ ψυχῇ, δι' οὗ τὴν τῶν τηλικῶνδε περινοίαν καὶ γνῶσιν ἔσχεν ». Εὐριπ. fr. 1018 καὶ Μένανδρ. « ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ἐστὶν ἐν ἐκάστῳ θεός ». *qui . . . qui . . .* (ἀναφορά). Αἱ διὰ τοῦ *qui* εἰσαγόμεναι προτάσεις εἶναι τὰ ὑποκείμενα, τὸ δὲ *deus* (θεός τ. ἔ. θεία δύναμις) τὸ κατηγορούμενον. *qui viget . . . sentit . . . meminit . . . providet . . .* ὅτις (ἤτις δύναμις θεία) ἔχει τὴν ζωὴν, τὴν αἴσθησιν, τὴν πρόνοιαν (κάμνει νὰ αἰσθανώμεθα, νὰ ἀναμνησθώμεθα, νὰ προνοῶμεν) καὶ ὅστις οὕτως κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον (*tam*) διευθύνει καὶ κυβερνᾷ καὶ κινεῖ τὸ σῶμα τοῦτο οὗ προΐσταται, καθ' ὃν τρόπον (*quam*) τὸν κόσμον τοῦτον *regit moderatur et movet* ὁ ὕπατος θεός. *memini, meminisse, ῥ. ἔλλειπτ., provideo, -vidi, -vīsum, 2. ut* καθὼς (κινεῖ κλπ.). *mundum mortalem — fragile corpus* κατὰ χιασμόν. *mundum ex quadam parte mortalem* φθαρτὸν (θνητὸν) ὡς πρὸς τι μέρος (ἐν τινι μέρει, ἐν τινι μέτρῳ). Ὁ κόσμος ἀπόλλυται ἐν μέρει μόνον, καθ' ὅτι ἔχει ἐν ἑαυτῷ τι τὸ ἀθάνατον. Ἴσως ὁ Κικέρων ἐνοεῖ ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν καὶ ἴσως ὡσαύτως τὴν ἀφθαρτὸν ὕλην τῶν

ἀστέρων. Ἡ σύγκρισις τοῦ θεοῦ κατὰ τὰς πρὸς τὸν κόσμον σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν ψυχὴν ὡς πρὸς τὰς πρὸς τὸ σῶμα σχέσεις αὐτῆς, εἶναι συνήθης εἰς τοὺς Στωϊκοὺς. *ipse* αὐτὸς οὗτος (αὐτὸς ὁ ἴδιος). *aeternus* αἰώνιος (ἄναρχος καὶ ἄπειρος). *sempiternus* ἀθάνατος. *fragile corpus* τὸ φθαρτὸν σῶμα. Ἡ φράσις αὕτη περιέχει τὸ θέμα Πλατωνικῆς προσπαθείας πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἧς προσπαθείας τὸν τρόπον ἠκολούθησε κατὰ γράμμα καὶ ὁ Κικέρων, ἀριστοτεχνικώτατα μεταφράσας, συντομώτερον ἐνίοτε, ἐκ τοῦ Φαίδρου (245 C ἰδ. § 19 ἐξ.) καὶ βραδύτερον πάλιν ἐπαναλαβὼν τὰ αὐτὰ αὐτολεξεῖ ἐν τοῖς Τουσκουλονοῖς (1,53-55). Κατὰ τὸν Μακρόβιον παρέχεται ἡ ἀπόδειξις ὑπὸ τύπον σωρείτου (*per gradus syllogismorum*) ὡς ἐξῆς :

I. Anima ex se movetur, quod autem ex se movetur principium motus est. Igitur anima principium motus est.

II. Anima principium motus est, quod autem principium motus est, natum non est. Igitur anima nata non est.

III. Anima nata non est, quod natum non est, immortale est, igitur anima immortalis est.

§ 19 (27). *Nam* πράγματι. Πρὸς τὰ ἐπόμενα πρβλ. Πλάτ. Φαῖδρον (ἐ. ἀν.). *quod semper movetur* (« τὸ ἀεικίνητον ») = *quod semper sese movet*), ὅπερ ἀεὶ ἔχει (ἐσωτερικὴν, αὐτόματον) κίνησιν, ὅπερ ἀεὶ αὐτομάτως ἑαυτὸ κινεῖ. *motum adfert alicui κίνησιν ἐπιφέρει* (δίδει) τινὶ = « τὸ δ' ἄλλο κινεῖν », *quodque* : τὸ -*que* = καὶ (ταυτοχρόνως). *quodque ipsum agitatur aliunde* = « καὶ » (ἀλλὰ) « ὑπ' ἄλλου » κινούμενον (τιθέμενον εἰς κίνησιν). *aliunde* ἄλλοθεν = « ὑπ' ἄλλου » (πρβλ. § 20 = *pulsu externo* δι' ἐξωτερικῆς ὠθήσεως, δι' ἐξωτερικῆς δυνάμεως). *quando finem habet motus* (= *movendi*) ὅταν παύῃ ἡ κίνησις = « παῦλαν ἔχον κινήσεως ». *vivendi finem habeat necesse* = « παῦλαν ἔχει ζωῆς » ἀνάγκη νὰ ἔχῃ παῦλαν ζωῆς. *solum igitur quod sese movet* = « μόνον δὴ τὸ αὐτὸ κινεῖν ». (*movēo, movi, motum*, 2). *quia numquam deseritur a se* = « ἄτε οὐκ ἀπολεῖται ἑαυτὸ », διότι οὐδέποτε δύναται νὰ ἐγκαταλείψῃ ἑαυτό. *desero, rui, rtum*, 3. *numquam ne moveri quidem desinit* = « οὐποτε λήγει κινούμενον ». Ἐξάρεται τὸ *moveri* κείμενον μεταξὺ *ne* — *quidem*. Ἐνταῦθα αἱ δύο ἀρνήσεις (*numquam* — *ne* . . . *quidem*) δὲν αἴρουσιν ἀλλή-

λας. (*desino, -sui, sūtum, 3*). *quin etiam ceteris quae moventur, hic fons hoc principium est movendi* = « ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως ». *quin etiam* = πρὸς τούτοις, ἐκτὸς τούτων. *hic fons, hoc principium* αὕτη (καθ' ἕλξιν ἀντὶ τοῦτο ἰδ. § 13 : *quem oceanum*) εἶναι πηγὴ, τοῦτο ἀρχὴ. *principii autem nulla est origo* = « ἀρχὴ δὲ ἀγένητον », τῆς ἀρχῆς δὲ οὐδεμία εἶναι γένεσις. (*origo, originis, 0*). *nam ex principio oriuntur omnia* = « ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίνεσθαι ». (*orior, ortus sum, 4*. γεν-νῶμαι, φύομαι, γίγνομαι). *ipsum autem nulla ex re alia nasci potest* = « αὐτὴν δὲ μηδ' ἐξ ἑνός ». *nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde* = « εἰ γὰρ ἐκ τοῦ ἀρχῆ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἔτι ἀρχὴ γίγνοιτο ». *quodsi numquam oritur, ne occidit quidem umquam* = *quodsi principium caret, caret etiam extremo* « ἐπειδὴ δὲ ἀγένητόν ἐστι καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι ». Ἡ ψυχὴ, ἄρα εἶναι αἰωνία « ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος ». *nam principium extinctum* (σβεσθεῖσα, καταστραφεῖσα. ἐὰν παύση νὰ ὑπάρχη) *nec ipsum ab alio renascetur nec ex se aliud creabit* = « ἀρχῆς γὰρ δὴ ἀπολομένης οὔτε αὐτὴ ποτε ἐκ τοῦ οὔτε ἄλλο ἐξ ἐκείνης γενήσεται ». *ex alio* ἐξ ἄλλου (= «ἐκ του») ». *ex se* ἐξ αὐτῆς. *siquidem necesse est a principio oriri omnia* = « εἴπερ ἐξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γίνεσθαι ». *ita fit, ut . . . sit* οὕτω προέρχεται, προκύπτει ὅτι . . . *ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se movetur . . .* (= *ipsum se moveat*) ὅτι τῆς κινήσεως ἡ ἀρχὴ παράγεται ἐκ τούτου, ὅπερ αὐτὸ ὑφ' ἑαυτοῦ κινεῖται (αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ) = « οὕτω δὲ κινήσεως μὲν ἀρχὴ τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ », ἦτοι *ut motus, ordiatur ex eo, quod.* (*ordior, orsus sum, 4*). *id autem nec nasci potest nec mori* = « τοῦτο δὲ οὔτ' ἀπόλλυσθαι οὔτε γίνεσθαι δυνατόν ». *vel concidat omne caelum omnisque natura et consistat necesse est* ἄλλως (*vel*) ἀνάγκη θὰ ἦτο (θὰ ἔπρεπε) πᾶς ὁ οὐρανὸς ὁμοῦ νὰ καταρρεῦση καὶ πᾶσα ἡ φύσις (ἡ πλάσις, ἡ δημιουργία) νὰ σταθῇ (σταματήσῃ) = « ἡ (= *vel*) πάντα τε οὐρανὸν πᾶσάν τε γένεσιν (ὁ Κικέρων ἀνακριβῶς μεταφράζει διὰ τοῦ *natura*) συμπεσοῦσαν στή-ναι », (Πλατ. Φαῖδρ. 245 D). *consisto, costiti, 3*. Ὁ νοῦς : ὅσον ἀδύνατον εἶναι ὁ κόσμος καὶ ἡ κίνησις αὐτοῦ νὰ παύσῃ, τόσον ἀδύνατον ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ ψυχὴ, ὡς ἑαυτὴν κινουσα ἀρχέγονος δύναμις ἢ νὰ γεννηθῆται ἢ νὰ καταστρέφεται. Τοῦτο ἀληθεύει μόνον ἐφ' ὅσον προσαρμύζεται εἰς τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς κινήσεως, ὡς τὸ ὑπέρτατον κίνητρον.

nec vim ullam nanciscatur, qua a primo (= « αἰθίς ») impulsamoveatur οὐδὲ θά εὗρισκε πλέον δύναμιν τινα ἴνα διὰ ταύτης (qua = ut ea) πάλιν (ἐξ ἀρχῆς) ὠσθεῖσα κινηθῆ = « καὶ μὴ ποτ' αἰθίς ἔχειν, ὅθεν κινηθέντα γενήσεται ». *Nanciscor, nactus ἢ nactus sum, 3.*

IX.

Περὶ λήψις. Ὁ Ἀφρικανὸς ὁ Πρεσβύτερος ἀποδείξας ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀρχὴ αἰωνία ἀγέννητος καὶ ἀθάνατος ἔχουσα πατρίδα τὸν οὐρανὸν συμπεραίνει ὅτι ἡ ἀληθὴς δόξα τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς εὐρίσκεται ἐν τῇ οὐρανίᾳ τῶν ψυχῶν ἀρχικῆ ἔδρᾳ, εἰς ἣν τοσοῦτω μᾶλλον παρεσκευασμένος φθάνει, ὅσω περισσότερον παρέμεινεν ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆ μαζρῶν τῶν σωματικῶν παθῶν. Ὁ δοῦλος τῶν ἡδονῶν, περιφρονητῆς τῶν θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων νόμων, κυλινδεῖται περὶ τὴν γῆν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας πρὶν ἢ δυνηθῆ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν οὐρανίαν ἔδραν αὐτοῦ.— Ὁ πάππος ἐξαφανίζεται, ὁ ἔγγονος ἀφρντίζεται.

§ 20 (28). *cum pateat igitur... id esse* λοιπὸν ἀφοῦ εἶναι πρόδηλον (φανερὸν) ὅτι τοῦτο εἶναι... (patēo, -tūi, -, 2.). *quod a se ipso moveatur* ὅπερ δι' αὐτοῦ τούτου κινεῖται, τὸ ὑφ' ἑαυτοῦ κινούμενον, « ἀθανάτου δὲ πεφασμένου τοῦ ὑφ' ἑαυτοῦ κινουμένου ». *quis est, qui... neget?* τίς ὑπάρχει ὅστις... ἤθελεν ἀρνηθῆ; *hanc naturam animis esse tributam* ὅτι αὕτη ἡ φύσις (ἡ φυσικὴ ιδιότης) παρεχωρήθη ταῖς ψυχαῖς (τῇ ψυχῇ) : tribuo, -bui, -būtum, 3. = χορηγῶ, ἀπονέμω. Ὁ νοῦς : πάντες πιστεύομεν ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει αὐτὴν τὴν ιδιότητα. *inanimum est enim omne, quod...* ἄψυχον (ἄμοιρον ἰδίας ζωτικότητος) εἶναι πράγματι πᾶν, ὅπερ... *pulsu agitur externo* (πρβλ. § 19 : *agitur aliunde*) « πᾶν γὰρ σῶμα, ᾧ μὲν ἔξωθεν τὸ κινεῖσθαι, ἄψυχον ». *quod autem est animal, id motu cietur interiore et suo* ὃ δὲ εἶναι ἔμψυχον (animal, τ. ἔ. ἔχει ἰδίαν ζωτικότητα), τοῦτο κινεῖται διὰ κινήσεως ἐσωτερικῆς καὶ ἰδίας αὐτοῦ, « ᾧ δὲ ἔνδοθεν αὐτῷ ἐξ αὐτοῦ, ἔμψυχον ». *nam haec est propria natura animi atque vis* διότι αὕτη εἶναι ἡ φύσις (ἡ φυσικὴ ῥοπή, ἡ φυσικὴ κλίσις) καὶ ἡ οὐσία (δύναμις, ιδιότης) τῆς ψυχῆς, « ὡς ταύτης οὐσης φύσεως ψυχῆς ». *quae si est una ex omnibus, quae sese moveat* ἐὰν δὲ αὕτη (ἡ φύσις τῆς ψυχῆς) εἶναι ἡ μόνη (una) ἐξ ὄλων

(μεταξύ ὄλων), ἥτις ἑαυτὴν κινεῖ, « εἰ δ' ἔστι τοῦτο οὕτως ἔχον, μὴ ἄλλο τι εἶναι τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖν ἢ ψυχὴν ». Ἡ ἀντωνυμία *quae* συνεφέωνησε πρὸς τὸ *natura atque vis ἀντι νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὸ animi. se ipsa moveat* = *ipsa a se moveatur* (ἰδ. ἀνωτ.). *neque nata certe est et aeterna est* οὔτε ἐγεννήθη βεβαίως καὶ αἰωνία εἶναι (περὶ τοῦ *neque... et* πρβλ. § 9 τελ.). « ἐξ ἀνάγκης ἀγέννητόν τε καὶ ἀθάνατον ψυχὴ ἂν εἴη » Ἐνταῦθα τελειώνει ὁ συλλογισμός, ὃν μετέφρασεν ὁ Κικέρων ἐκ τοῦ Φαίδρου τοῦ Πλάτωνος, ἐπανέλαυνεν δ' ἐν τοῖς Τουσουλανοῖς αὐτοῦ (1,53 ἐξ.), ὡς ἐλέχθη, καὶ συνεκεφαλαίωσε βραδύτερον διὰ βραχέων ἐν τῷ περὶ φιλίας βιβλίῳ του. Διὰ τούτου τοῦ συλλογισμοῦ (*ratio*) ἀποδεικνύεται πραγματικῶς μόνον ἀρχὴ τις αἰωνία κινήσεως διὰ τὸν κόσμον οὐχὶ ἡ ἀθανασία ἢ μᾶλλον ἀποδεικνύεται ἡ αἰωνιότης τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς (*nascor, natus sum, 3*).

§ 21 (29). *hanc* ἐνν. *naturam animi atque vim animi* ἀντι *hunc* (*animum*, ἰδ. § 20 : *quae si est κλπ.*) = αὐτὰ τὰ χαρίσματα (τὰ π ρ ο ι κ ι ἄ) τῆς ψυχῆς σου. *optimis in rebus!* ἐν τοῖς βελτίστοις πράγμασιν, ἐν ταῖς εὐγενεστάταις ἀπασχολήσεσι ! *sunt autem... de salute patriae* εἶναι δὲ (εὐγενέσταται ἐνασχολήσεις) αἱ φροντίδες (= ἡ διαρκὴς ἐπιμέλεια) περὶ τῆς διατηρήσεως (φυλάξεως, σωτηρίας, τοῦ μεγαλείου) τῆς πατρίδος. Ταῦτα ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ ἐν § 5 καὶ ἐξῆς εἰρημένα. *quibus* ἐνν. *curis* (ἀφαιρ. ὄργαν.). *agitatus et exercitatus* (ἡ ψυχὴ) ἐλαυνομένη (κινουμένη) καὶ ἀσκουμένη (ἄξιον παρατηρήσεως τὸ ὁμοιοτέλευτον· πρβλ. καὶ § 20 τέλ. *certe est — aeterna est*). *velocius* ταχύτερον, γοργότερον (μετὰ θάνατον)· *velox, -ōcis. sedem et domum* τὸ πρῶτον ἐξάγει τὴν ἰδέαν τοῦ ἰδίου αὐτῆς τόπου, τὸ δεῦτερον τὴν διάρκειαν τῆς ἐκεῖ διαμονῆς (ἰδ. § 12 καὶ § 17 ὡς καὶ *Cic. Tusc. 1, 118: ut... in aeternam et plane in nostram domum remigremus*). *pervolabit* (*pervolo*, = πετόμενος ταχέως ἀφικνεῖμαι εἰς...). Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει ὁ Κικέρων ἐν ἀποσπάσματι, ὅπερ διέσωσεν ἡμῖν ὁ ἱερός Αὐγουστῖνος, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ (*pervolo, 1*). *ocius* ταχύτερον, ἦτοι μὲ μικροτέραν βράδυσιν. Τὴν αὐτὴν ὥραιαν σκέψιν ἐπαναλαμβάνει ὁ Κικέρων ἐν τοῖς Τουσουλανοῖς (*ocius*, συγκρ. ἐπίρρ. τοῦ *ocius*). *si iam tum, cum...*, *eminebit foras et abstrahet* ἐὰν ἤδη τότε, ὅτε..., θὰ ἐκπηδήσῃ πρὸς τὰ ἔξω καὶ θὰ ἀποσπάσῃ (*forās*, ἐπίρρ. θύραζε, ἔξω). Ἐκότερον ἐπεξηγεῖ τὸ ἕτερον. Τοῦ *eminebit foras* κλπ.

ἡ ἔννοια εἶναι : θά μάθῃ νά ἀποχωρίζεται ἐκ τῆς ἐπιγείου ζωῆς καί νά λησμονῇ τὸ φθαρτὸν σκῆνωμα αὐτῆς (τὰς ἀνθρωπίνους ἀθλιότητας) ἀνυψουμένη εἰς τὴν μελέτην τῶν πέραν τοῦ τάφου (πρβλ. Πλάτ. Φαίδ. 80 E : « ἐὰν μὲν καθαρὰ ἀπαλλάττηται, μηδὲν τοῦ σώματος ζυνοφέλουσα, ἅτε οὐδὲν κοινωνοῦσα αὐτῶ ἐν τῷ βίῳ ἐκοῦσα εἶναι, ἀλλὰ φεύγουσα αὐτὸ καὶ συνηθροισμένη αὐτῇ εἰς αὐτὴν »). emīnēo, -nūi, 2. abstrāho, -trāxi, -tractum, 3. *inclusus in corpore* πρβλ. § 6 : e corporum vinculis tamquam e carcere καὶ § 7 : corporis custodiis. (*inclūdo, -clūsi, -clūsum*, 3). *ea, quae extra erunt* τὰ ἐκτὸς (τοῦ σώματος, τοῦ σωματοσειδοῦς) ἐσόμενα, τὴν ἀλήθειαν, τὴν πραγματικότητα. Ἄρα γε, ἐννοεῖ ὁ Κικέρων τὰ ὄντως ὄντα (τὰς ἰδέας) τοῦ Πλάτωνος ; *contemplans* σκοποῦσα. *quam maxime* ὡς οἷόν τε πλεῖστον. Σύναψον πρὸς τὸ *se . . . abstrahet. A corpore . . . corporis voluptatibus*. Κατὰ τὰς θεωρίας τῶν Πυθαγορείων καὶ τοῦ Πλάτωνος πηγὴ τοῦ κακοῦ εἶναι ἡ ὕλη. Πρὸς ἀγνότητα ἄρα βίου ἐπιβάλλεται ἡ ἀπολύτρωσις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν πειρασμῶν τῶν αἰσθήσεων. Οὕτω μόνον διατηρουμένης τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς, θά δυνηθῇ αὕτη συναθροισμένη εἰς ἑαυτὴν νά ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν. Ὁ Κικέρων λέγει ὅτι εἶναι « *voluptates . . . (τὰ θέληγτρα) illecēbrae atque escae* (δέλεαρ) *malorum* καὶ ὅτι *Plato escam malorum voluptatem appellat, quod eā videlicet homines capiantur sicut hamo* (διὰ τοῦ ἀγκίστρου) *pisces* ». *quasi* οὕτως εἰπεῖν. *libidinum* τῶν σαρκικῶν ὀρμῶν, τῶν παθῶν *libīdo, libidīnis* θ. *voluptatibus* (δοτ.) *oboedientium* ὑπεικουσῶν (ὑποκειμένων, δούλων) εἰς τὰς ἡδονὰς (πρβλ. § 17 : *sermonibus vulgi dedidēris*). *deorum ac hominum iura* τὰ δίκαια θεῶν καὶ ἀνθρώπων, τὰ ὅσια καὶ τὰ δίκαια. *corporibus* (ἀφαίρ.) ἐκ τῶν σωμάτων. *volutantur nec . . . revertuntur* κυλινδοῦνται καὶ δὲν ἐπιστρέφουσι (χωρὶς νά ἐπιστρέψωσι). Ὁ Πλάτων (Φαίδ. 81B) λέγει : « ἐὰν δέ γε . . . μεμιασμένη καὶ ἀκάθαρτος τοῦ σώματος ἀπαλλάττηται, ἅτε τῶ σώματι ἀεὶ ζυνοῦσα καὶ τοῦτο θεραπεύουσα καὶ ἐρῶσα καὶ γεγοητευμένη ὑπ' αὐτοῦ, ὑπὸ τε τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἡδονῶν, ὥστε μηδὲν ἄλλο δοκεῖν εἶναι ἀληθές ἀλλ' ἢ τὸ σωματοσειδές . . . βαρύνεται τε καὶ ἔλκεται πάλιν εἰς τὸν ὄρατὸν τόπον . . . περὶ τὰ μνήματά τε καὶ τοὺς τάφους κυλινδουμένη ». *nisi multis exagitati saeculis* εἰμὴ ταλαιπωρηθεῖσα ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας (μετὰ πολλῶν αἰῶνων δοκιμασίας). Κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἡ ψυχὴ, ἥτις δὲν ἔχει ἀπαλλαγὴ τῶν ἐπιθυμιῶν

τῶν αἰσθήσεων, περιοθεῖται περὶ τὴν γῆν ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν. Ἄξια ἀναγνώσεως εἶναι ὅσα σχετικὰ γράφει οὗτος (Φαῖδρ. 249) καὶ ὁ Βεργίλιος (Αἰν. 6, 735 κ.έξ.). *revertuntur* ἰδὲ § 5 : *huc revertuntur* καὶ § 17 : *reditum in hunc locum. ille discessit, ego somno* (ἀφαιρ.) *solutus sum* (ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι τὸ πλήρες δυνάμεως ἀσύνδετον) = ἐκεῖνος ἀπῆλθεν (ἐξηφανίσθη), ἐγὼ ἀφυπνίσθην. (*solvo, solvi, solūtum, 3. = λύω.*). Πολλὰ πείθουσιν ὅτι αἱ λέξεις αὗται τοῦ Ἐνυπνίου τοῦ Σκιπίωνος εἶναι καὶ τὸ τέλος τῆς πραγματείας τοῦ Κικέρωνος *de re publica*. πρβλ. *Cic. de amic. 14* : « *qui (Scipio ὁ Νεώτερος) . . . triduum (ἐπὶ τριήμερον) disseruit (διέλαβε) de re publica, cuius disputationis fuit extremum . . . fere de immortalitate animorum, quae se in quiete (ἐν ὕπνῳ) per visum (κατ' ὄναρ) ex Africano (τοῦ Πρεσβυτέρου) audisse dicebat* »).

ΣΑΒΙΝΟΥ Α. ΦΡΑΤΡΙΣΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1962

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ

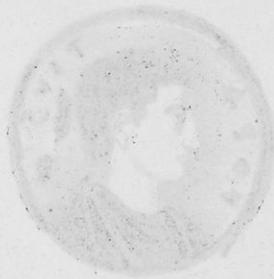
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1962

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1962

ΕΙΣ' ΑΓΩΓΗ

1. Βίος τοῦ Ὀράτιου.

Ὁ Κόιντος Ὀράτιος Φλάκιος (Q. Horatius Flaccus) ἐγεννήθη τῇ 8ῃ Δεκεμβρίου τοῦ 65 π. Χ. (689 ἀπὸ κρίσι. Ρώμ.) ἐν Οὐενουσίᾳ τῆς κάτω Ἰταλίας, παρὰ τὸν ποταμὸν Αὐφιδον. Ὁ πατήρ του ἦτο ἀπελεύθερος (libertinus), ἀποζῶν ἐκ τῶν προσόδων μικροῦ κτήματος. Περὶ τῆς μητρὸς του οὐδὲν εἶναι γνωστόν, διότι περὶ αὐτῆς ὁ ἴδιος οὐδὲν ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του. Πιθανῶς ἡ μήτηρ του εἶχεν ἀποθάνει, ὅτε ὁ Ὀράτιος ἦτο πολὺ μικρὸς. Μέχρι τοῦ 12ου ἔτους τῆς ἡλικίας του ἔζησεν ὁ Ὀράτιος ἐντὸς τοῦ ἐπιβλητικοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τῆς μικρᾶς γενετείρας του, ἀπολαύων τῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς ἀνέσεως τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς. Μετὰ ταῦτα, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πατρὸς του, ἤλθεν εἰς Ρώμην πρὸς συμπλήρωσιν τῆς μορφώσεώς του. Ἐκεῖ παρηκολούθησε τὰ μαθήματα διασπρεπῶν διδασκάλων καὶ δὴ τοῦ περιφήμου γραμματικοῦ Ὀρβιλίου. Ὁ πατήρ του, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν νέων δαπανῶν, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησεν ἢ ἐν Ρώμῃ ἐγκατάστασις των, ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦ εἰσπράκτορος τῶν ἐκ τῶν δημοπρασιῶν χρημάτων (coactor auctionum) καὶ ἀφωσιώθη ὀλοψύχως εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν τοῦ υἱοῦ του, χάριν τοῦ ὁποίου ἐγκατέλιπε τὴν Οὐενουσίαν καὶ τὸ προσφιλεῖς ἀγρόκτημά του. Διὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του (Σατιρ. I, 6, 72) μετὰ τρυφερᾶς εὐγνωμοσύνης τὴν αὐταπάρνησιν καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίας τοῦ στοργικωτάτου πατρὸς του, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ὑπερηφάνως μνημονεύει, εἰς πείσμα ἐκείνων, οὔτινες ἔσχωψαν αὐτὸν διὰ τὴν ταπεινὴν καταγωγὴν του.

Ἄλλ' οἱ πνευματικοὶ ὀρίζοντες τῆς Ρώμης, διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ τύχουν ἀρτίως μορφώσεως, ἦσαν στενοί. Τὸ ἀνέσπερον φῶς τοῦ ἀρχ. Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἦτο εἰσέτι ἔντονον εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐστίαν του, τὰς Ἀθήνας. Διὰ τοῦτο ὁ Ὀράτιος κινούμενος ὑπὸ μόνῃς τῆς

ἐπιθυμίας νὰ παρακολουθήσῃ μαθήματα ρητορικῆς καὶ ἰδίᾳ φιλοσοφίας εἰς τὰς σχολὰς τῶν διαδόχων τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας εἰς ἡλικίαν 19 περίπου ἐτῶν, ἦτοι τὸ 46 π. Χ.

Τὰς ἐν Ἀθήναις σπουδὰς του διέκοψαν σοβαρὰ ἐν Ρώμῃ πολιτικὰ γεγονότα. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος (Μάρτιος τοῦ 44 π. Χ.) ἐξεργάγη νέος ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν διαδόχων καὶ τῶν δολοφόνων αὐτοῦ. Ὁ Βρούτος καὶ ὁ Κάσσιος κατέλαβον τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀσίαν. Ὁ Βρούτος ἦλθε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους ἐκείνου εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Ὁράτιος μετ' ἄλλων συσπουδαστῶν του, παρασυρόμενος ἀπὸ τὸν εὐκολον ἐνθουσιασμόν τῆς ἡλικίας του, ἔσπευσε προθύμως νὰ καταταχθῇ ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Βρούτου, μὲ τὸν βαθμὸν μάλιστα τοῦ στρατ. χιλιάρχου, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχεν ὑπηρετήσῃ ὡς στρατιώτης.

Τὸν Νοέμβριον τοῦ 42 π. Χ. συνεκροτήθη ἡ παρὰ τοὺς Φιλίππους μάχη· οἱ δημοκρατικοὶ ἠττήθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ὁ Ὁράτιος δὲν αἰσχύνεται νὰ ὁμολογήσῃ (Ὁδὴ 7, στίχ. 9, 10, 11, 12 βιβλ. II) ὅτι ἐγκατέλιπε τὴν ἀσπίδα του εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ταύτης. Ἴσως ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ κυριολεκτικῶς τὸ χωρίον τοῦτο. Πιθανῶς ὑπαινίσσεται κατὰ ποιητικὸν τρόπον, ὅτι μετὰ τὴν ἦτταν ἐκείνην τῶν ὁμοφρόνων του δὲν ἀνεμείχθη πλέον εἰς τὴν πολιτικὴν, ἀλλ' ἐπεδόθη εἰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν.

Ἡ θέσις τοῦ Ὁρατίου, μετὰ τὴν παρὰ τοὺς Φιλίππους ἦτταν, ἀποβαίνει δεινὴ. Ἡ μικρὰ πατρικὴ περιουσία του, τῆς ὁποίας ἦτο κληρονόμος, διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνει ὁ πατήρ του, ἐδημεύθη ὑπὸ τοῦ Ὁκταβιανοῦ καὶ διενεμήθη μετὰ πολλῶν ἄλλων κτηματικῶν περιουσιῶν εἰς τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας (veterānos).

Ὅτε ὅμως τῷ 41 π. Χ. ἐχορηγήθη παρὰ τοῦ Ὁκταβιανοῦ γενικὴ ἀμνηστία εἰς τοὺς ἀντιπάλους του, ἐπωφελοῦμενος ταύτης καὶ ὁ Ὁράτιος, ἐπανῆλθεν εἰς Ρώμην, ὅπου πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν διωρίσθη οἰκονομικὸς ὑπάλληλος (ταμειακὸς γραμματεὺς). Τὰς ἐκτὸς τῆς ὑπηρεσίας ὥρας του διέθετεν εἰς τὴν ποίησιν. Ταχύτατα δὲ συνέδεθη διὰ φιλίας μετὰ τῶν ὀνομαστῶν τότε ποιητῶν Οὐεργιλίου καὶ Οὐαρίου καὶ δι' αὐτῶν ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ πιστοῦ συμβούλου τοῦ Ὁκταβιανοῦ, τοῦ Μαικίηνα, τοῦ ἐνθέρμου προστάτου τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων.

Ἡ ἀπλῆ κατ' ἀρχὰς γνωριμία του μετὰ τοῦ Μαικίηνα ἐξειλίχθη

σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τόσῃν οἰκειότητα καὶ φιλίαν, ὥστε ὁ Μαικίνας προσέφερον εἰς αὐτὸν ὡς δῶρον τὴν Σαβινικὴν ἔπαυλιν, κειμένην εἰς 25 περίπου μιλίων ἀπόστασιν πρὸς τὰ Β.Α. τῆς Ρώμης. Τῆς ἐπαύλειωσ ταύτης τὰ θέληγητρα ὑμνεῖ ὁ ποιητὴς συχνὰ εἰς τὰ ποιήματά του, διότι ἐκεῖ εὗρεν ὅτι ἀκριβῶς ἐπόθει ἡ ποιητικὴ ψυχὴ του, ἄνεσιν, χαράν, πηγὰς ἐμπνεύσεωσ ἀλλὰ καὶ προσόδουσ ἀξιολόγουσ.

Ἡ ποιητικὴ ἱκανότησ τοῦ Ὁρατίου, αἱ ἐξάριετοι κοινωνικαὶ ἀρεταὶ του καὶ ὁ φιλικὸσ δεσμὸσ του μετὰ τοῦ Μαικίνα εἰσῆγαγον αὐτὸν εἰς τοὺσ ἀριστοκρατικοὺσ κύκλουσ τῆσ ρωμαϊκῆσ κοινωνίασ. Οἱ διαπρέποντεσ κυρίωσ εἰς τὰ γράμματα ἄνδρεσ τῆσ ἐποχῆσ ἐκείνησ ἦσαν φίλοι του. Δείγματα τρανὰ τῆσ πρὸσ αὐτοὺσ ἐκτιμῆσεωσ καὶ φιλίασ του παρέχουν αἱ ᾠδαὶ του, διότι πολλὰσ ἀπευθύνει, τιμῆσ ἔνεκα, πρὸσ αὐτοὺσ.

Ἰδιαιτέρασ ὅμωσ μνεῖασ εἶναι ἀξία ἡ πρὸσ τὸν Ὁκταβινὸν Αὐγουστον εἰλικρινὴσ ἀφοσίωσισ καὶ ἀγάπη τοῦ Ὁρατίου. Τὸ γεγονὸσ δὲ ὅτι ὑπὸ τὰσ σημαίασ τῶν δημοκρατικῶν Βρούτου καὶ Κασσίου ἐπολέμησε πρὸ ἐτῶν κατὰ τῶν ἀρχῶν, τὰσ ὁποίασ ἐξεπροσώπει ὁ διάδοχοσ τοῦ δολοφονηθέντοσ Καίσαροσ, δὲν ἀποδεικνύει ὅτι ἐσπερεῖτο σταθερῶν πολιτικῶν πεποιθήσεων, ἀλλ' ὅτι ὁ ἐνθουσιώδησ ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ ποιητῆσ, ὠριμοσ ἤδη, ἦτο ἱκανὸσ νὰ διακρίνη καὶ νὰ ἐκτιμῆσ προσσχόντωσ τὴν θαυμασιάν τάξιν, τὴν εἰρήνην καὶ τὴν κατὰ πάντα πρόοδον τοῦ Ρωμ. κράτουσ, ἥτισ ἐπραγματοποιήθη καὶ ἐπεκράτησεν ἐν αὐτῷ διὰ τῆσ δεξιωτάτησ διοικήσεωσ τοῦ Αὐγούστου. Διὰ τοῦτο δὲν παρουσιάζεται ὡσ ἀπλῶσ ἀνεχόμενοσ τὸ νέον καθεστῶσ, ἀλλὰ διαθέτει τὴν ἐμπνευσίν του, ἵνα ὑμνήσῃ αὐτό, συντελῶν οὕτω τὸ κατ' αὐτὸν εἰς τὴν παγίωσίν του.

Εἰς ἡλικίαν 57 ἐτῶν ἀπέθανεν αἰφνιδίωσ τῇ 27 Νοεμβρίου τοῦ ἔτουσ 8 π. Χ. καὶ ἐτάφη ἐπὶ τοῦ Ἡσκυλίνου λόφου, παρὰ τὸν τάφον τοῦ μεγάλου φίλου καὶ προστάτου τοῦ Μαικίνα, ὅστισ εἶχε προηγηθῆ αὐτοῦ εἴκοσι μόνον ἡμέρασ εἰς τὸν θάνατον.

2. Ἔργα τοῦ Ὁρατίου.

Ὁ Ὁράτιοσ ἔγραψε λυρικὰ καὶ σατυρικὰ ποιήματα. Καὶ λυρικὰ μὲν εἶναι : α) αἱ ᾠδαὶ (carmīna) εἰς 4 βιβλία, β) οἱ ἐπιῶδοι (epōdi) εἰς ἓν βιβλίον, ποιήματα σκωπτικὰ, πλήρη εἰρωνείασ καὶ σκη-

νων ἐκ τῆς καθημερινῆς ζωῆς, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ α' "Ἐλληγος ἱαμβικοῦ ποιητοῦ Ἀρχιλόχου τοῦ Παρίου, γ) ὁ ἐκ α τ ο ν τ α ἐ τ ῆ ρ ο ς ὕμνος (carmen saeculäre), ποιηθεὶς κατ' ἐντολὴν τοῦ Αὐγούστου, ἵνα ψαλῆ ὑπὸ χοροῦ εὐγενῶν παίδων καὶ παρθένων κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Σαικουλαρίων, τελεσθεῖσαν κατὰ τὸ ἔτος 17 π. Χ. Σατυρικά δὲ εἶναι: α) αἱ Σάτιραι (Satirae ἢ Sermōnes) εἰς δύο βιβλία, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ποιητὴς σκώπτει καὶ καυτηριάζει μὲ λεπτὴν ἀστείότητα τὰς ἠθικὰς ἐλλείψεις τῆς κοινωνίας, χωρὶς νὰ θίγῃ ὀρισμένα πρόσωπα, κατ' ἀπομίμησιν τῆς μέσης κωμωδίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, β) αἱ Ἐπιστολαὶ (epistolae) εἰς δύο βιβλία, τοῦ αὐτοῦ περιήτου πρὸς τὰς σατίρας περιεχομένου, ἀλλὰ πρὸς ὀρισμένα πρόσωπα ἀπευθυνόμεναι, κατ' ἀπομίμησιν τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς κωμωδίας καὶ γ) ἡ Ποιητικὴ τέχνη ἢ Ἐπιστολὴ πρὸς Πείσιωνα (ars poetica aut epistola ad Pisōnes) ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ Λευκίου Καλπουρνίου Πείσιωνος καὶ περιέχουσα ἀξιολόγους παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ποιήσεως γενικῶς.

Ὁ Ὀράτιος διὰ τῶν ἀνωτέρω ποιημάτων του καὶ ἰδίᾳ διὰ τῶν ᾠδῶν του, κατετάχθη μεταξὺ τῶν δοκιμωτάτων Ρωμαίων ποιητῶν, καταλαβὼν τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν λυρικῶν τοιοῦτων. Ἄνεδειχθη δ' ὄντως ἀφθαστος καλλιτέχνης τῆς λυρικῆς ποιήσεως, πρῶτος αὐτὸς μιμηθεὶς τὰ ὑπέροχα λυρικά δημιουργήματα τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος, εἰς μίμησιν τῶν ὁποίων προτρέπει καὶ τοὺς ἄλλους, λέγων ἐν τῇ πρὸς τοὺς Πείσιωνας ἐπιστολῇ 259 « vos exemplaria Graeca nocturna versate manu, versate diurna » ἤτοι « Ὑμεῖς τὰ ἐλληνικὰ παραδείγματα (συγγράμματα) νύκτα καὶ ἡμέραν ἀνελίσσετε ». Αἱ ᾠδαὶ τοῦ Ὀρατίου ἀποτελοῦν τὸ κάλλιστον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως μέρος τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου. Ἡ φιλία, ὁ ἔρωσ, ἡ ἔρις, τὰ συμπόσια, ἡ πολιτεία ἀποτελοῦν τοὺς πόλους, περὶ τοὺς ὁποίους στρέφεται ἡ θαυμαστὴ ἔμπνευσις του. Τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὴν τεχνικὴν μορφήν των, ἀποπνέει χάριν καὶ λεπτὴν εὐτραπείαν. Ἄν καὶ ἐμιμήθη τοὺς Ἑλληνας λυρικοὺς, τὸν Ἀρχίλοχον, τὴν Σαπφῶ καὶ τὸν Ἀλκαῖον, ἐν τούτοις δὲν παρουσιάζεται ὡς ἀντιγραφεὺς ἢ τυφλὸς μιμητὴς αὐτῶν. Παρουσιάζει πρωτοτυπίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν, ἐν τῇ ὁποία καταφαίνεται ἡ γνησία ρωμαϊκὴ ψυχὴ του.

Τὴν πρώτην τῶν ἀνά χεῖρας ἐκλεκτῶν ᾠδῶν ἀπευθύνει πρὸς τὸν μέγαν προστάτην του Μαικήναν. Ἐν αὐτῇ ἐκθέτει τὰς διαφοροὺς κλί-

σεις καὶ ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐν κατακλιθεὶς τὸ ἀτομικὸν τοῦ ἰδεῶδες.

Τὴν β' ἀπευθύνει πρὸς τὸ πλοῖον, ἐφ' οὗ ἐπεβιβάσθη ὁ φίλος τοῦ Οὐεργίλιος, διὰ νὰ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας.

Τὴν γ' πρὸς τὸν Μ. Ἀγρίππαν, διαπρεπῆ στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν ἄνδρα τῆς ἐποχῆς του.

Τὴν δ' πρὸς τὸν Ἑρμῆν, κατὰ μίμησιν ὁμοίου ὕμνου τοῦ Ἀλκαίου πρὸς αὐτόν.

Ἡ ε' εἶναι εὐχὴ πρὸς τὴν Ἄρτεμιν καὶ τὸν Ἀπόλλωνα.

Ἡ στ', κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν θρῆνων, ἐποιήθη ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ κοινοῦ μετὰ τοῦ Οὐεργιλίου φίλου Κοϊντιλίου Οὐάρου.

Ἐν τῇ ζ' ἐξωτερικεῖται τὴν ἄμετρον χαρὰν τοῦ ἐπὶ τῇ ἡττῇ καὶ τῷ θανάτῳ τῆς βασιλίσσης τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτρας.

Ἐν τῇ η' πανηγυρίζει ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ εἰς Ρώμην τοῦ κατὰ τὴν μάχην παρὰ τοὺς Φιλίππους συμπολεμιστοῦ τοῦ Πομπηίου Οὐάρου.

Ἐν τῇ θ', ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Μαικήναν, φαντάζεται ἑαυτὸν μετὰ θάνατον μεταμορφούμενον εἰς κύκνον καὶ ἐξασφαλίζοντα τὴν ἀθανασίαν.

Ἐν τῇ ι', ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Μαικήναν, φαντάζεται ὅτι τὸν ἐπισκέπτεται οὗτος καθ' ἣν ὥραν ἐτοιμάζεται νὰ θυσιάσῃ εἰς τὴν Ἥραν καὶ τὸν προσκλιθεὶς νὰ συνεορτάσῃ, διότι ἄγει τὴν ἐπέτειον τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐσώθη ἀπὸ τὸν ἀπειλήσαντα αὐτὸν κίνδυνον, ἐκ τοῦ καταπεσόντος ἐπ' αὐτοῦ δένδρου τοῦ κήπου του.

Ἐν τῇ ια' ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Βάκχον, ἵνα ὑπὸ τὴν ἔμπνευσίν του ἐγκωμιάσῃ τὸν Αὐγούστον. Καὶ

ἐν τῇ ιβ', ἥτις ἀποτελεῖ ἐπίλογον τρόπον τινὰ τῶν τριῶν πρώτων βιβλίων τῶν ᾠδῶν, κρίνει μετὰ χαρακτηριστικῆς ἀλαζονείας τὴν ἀξίαν τοῦ ποιητικοῦ ἔργου του.

ΜΕΡΟΣ Α'
ΚΕΙΜΕΝΟΝ
CARMINA SELECTA

LIBER PRIMUS

1.

1. Maecenas, atavis edite regibus,
o et praesidium et dulce decus meum,
sunt quos curriculo pulverem Olympicum
collegisse iuvat, metaque fervidis

5. evitata rotis, palmaque nobilis
terrarum dominos evehit ad deos;
hunc, si mobilium turba Quiritium
certat tergemini tollere honoribus;

illum, si proprio condidit horreo
10. quidquid de Libycis verritur areis;
gaudentem patrios findere sarculo
agros Attalicis condicionibus

numquam demoveas, ut trabe Cypria
Myrtoum pavidus nauta secet mare;
15. luctantem Icaris fluctibus Africum
mercator metuens otium et oppidi

laudat rura sui; mox reficit rates
quassas, indocilis pauperiem pati;
est qui nec veteris pocula Massici
20. nec partem solido demere de die

spernit, nunc viridi membra sub arbuto
stratus, nunc ad aquae lene caput sacrae;

multos castra iuvant et lituo tubae
25. permixtus sonitus bellaque matribus

detestata. manet sub Jove frigido
venator, tenerae coniugis immemor,
seu visa est catulis cerva fidelibus,
seu rupit teretes Marsus aper plagas.

30. me doctarum hederæ præmia frontium
dis miscent superis, me gelidum nemus
Nympharumque leves cum Satyris chori
secernunt populo, si neque tibus

Euterpe cohibet, nec Polyhymnia
Lesbourn refugit tendere barbiton.

35. quodsi me lyricis vatibus inseres,
sublimi feriam sidera vertice.

2. (III)

1. Sic te diva potens Cypri,
sic fratres Helenæ, lucida sidera,
ventorumque regat pater
obstrictis aliis præter lapyga,

5. navis, quæ tibi creditum
debes Vergilium; finibus Atticis
reddas incolumem precor,
et serves animæ dimidium meæ.

illi robur et æs triplex

10. circa pectus erat, qui fragilem truci
commisit pelago ratem
primus, nec timuit præcipitem Africum

decertantem Aquilonibus,
nec tristes Hyadas nec rabiem Noti,

15. quo non arbiter Hadriæ
maior, tollere seu ponere volt freta.

- quem mortis timuit gradum,
 qui siccis oculis monstra natantia
 qui vidit mare turgidum et
 20. infames scopulos Acroceraunia?

 nequiequam deus abscidit
 prudens oceano dissociabili
 terras, si tamen impiae
 non tangenda rates transiliunt vada.

 25. audax omnia perpeti
 gens humana ruit per vetitum (nefas !)
 audax Iapeti genus
 ignem fraude mala gentibus intulit.

 post ignem aetheria domo
 30. subductum macies et nova febrium
 terris incubuit cohors,
 semotique prius tarda necessitas

 leti corripuit gradum.
 expertus vacuum Daedalus aëra
 35. pennis non homini datis ;
 perrupit Acheronta Hercules labor.

 nil mortalibus ardui est :
 caelum ipsum petimus stultitia, neque
 per nostrum patimur scelus
 40. iracunda Iovem ponere fulmina.

3. (VI)

1. Scriberis Varro fortis et hostium
 victor, Maeonii carminis alite,
 quam rem cumque ferox navibus aut equis
 miles te duce gesserit.

 5. nos, Agrippa, neque haec dicere nec gravem
 Pelidae stomachum cedere nescii

nec cursus duplicis per mare Ulixei
nec saevam Pelopis domum

- conamur, tenues grandia, dum pudor
10. inbellisque lyrae Musa potens vetat
laudes egregii Caesaris et tuas
culpa deterere ingeni.

- quis Martem tunica tectum adamantina
digne scripserit aut pulvere Troico
15. nigrum Merionen aut ope Palladis
Tydiden superis parem ?

- nos convivia, nos proelia virginum
sectis in iuvenes unguibus acrium
cantamus, vacui sive quid urimur,
20. non praeter solitum leves.

4. (X)

1. Mercuri, facunde nepos Atlantis,
qui feros cultus hominum recentum
voce formasti catus et decorae
more palaestrae.
5. te canam, magni Jovis et deorum
nuntium curvaeque lyrae parentem
callidum quidquid placuit, iocoso
condere furto.
- te, boves olim nisi reddidisses
10. per dolum amotas, puerum minaci
voce dum terret, viduus pharetra
risit Apollo.
- quin et Atridas, duce te, superbos
Ilio dives Priamus relicto
15. Thessalosque ignes et iniqua Trojae
castra fefellit.

tu pias laetis animas reponis
 sedibus, virgaque levem coërces
 aurea turbam, superis deorum
 20. gratus et imis.

5. (XXI)

1. Dianam tenerae dicite virgines,
 Intonsum, pueri, dicite Cynthium
Latonamque supremo
dilectam penitus Jovi.

5. vos laetam fluviis et nemorum coma,
 quaecumque, aut gelido prominet Algido
 nigris aut Erymanthi
 silvis aut viridis Cragi;

dicite

10. vos Tempe totidem tollite laudibus
 natalemque, mares, Delon Apollinis
insignemque pharetra
fraternaque umerum lyra.

15. Hic bellum lacrimosum, hic miseram famem
 pestemque a populo et principe Caesare in
 vestra motus aget prece.

6. (XXIII)

1. Quis desiderio sit pudor aut modus
 tam cari capitis? praecipe lugubres
 cantus, Melpomene, cui liquidam pater
 vocem cum cithara dedit.

5. ergo Quintilium perpetuus sopor
 urget! cui Pudor et Justitiae soror,
 incorrupta Fides, nudaque Veritas
 quando ullum inveniet parem?

- multis ille bonis flebilis occidit,
 10. nulli flebilior, quam tibi, Vergili.
 tu, frustra pius, heu, non ita creditum
 poscis Quintilium deos.

- quid ? si Threicio blandius Orphea
 auditam moderere arboribus fidem,
 15. num vanae redeat sanguis imagini,
 quam virga semel horrida

non lenis precibus fata recludere,
 nigro compulerit Mercurius gregi ?
 durum : sed levius fit patientia
 quidquid corrigere est nefas.

7. (XXXVII)

1. Nunc est bibendum, nunc pede libero
 pulsanda tellus ; nunc Saliaribus
 ornare pulvinar deorum
 tempus erat dapibus, sodales.

5. antehac nefas depromere Caecubum
 cellis avitis, dum Capitolio
 regina dementis ruinas,
 funus et imperio parabat

- contaminato cum grege turpium
 10. morbo virorum, quidlibet impotens
 sperare fortunaque dulci
 ebria, sed minuit furorem

- vix una sospes navis ab ignibus,
 mentemque lymphatam Mareotico
 15. redegit in veros timores
 Caesar ab Italia volantem

remis adurgens, accipiter velut
 mollis columbas aut leporem citus

- venator in campis nivalis
 20. Haemoniae, daret ut catenis
 fatale monstrum. quae generosius
 perire quaerens nec muliebriter
 expavit ense nec latentis
 classe cita reparavit oras.
25. ausa et iacentem visere regiam
 voltu sereno, fortis et asperas
 tractare serpentes, ut atrum
 corpore combiberet venenum,
 deliberata morte ferocior ;
30. saevis Liburnis scilicet invidens
 privata deduci superbo,
 non humilis mulier, triumpho.

LIBER ALTER

8. (VII)

1. O saepe mecum tempus in ultimum
 deducte, Bruto militiae duce,
 quis te redonavit Quiritem
 dis patriis Italoque caelo,
5. Pompei, meorum prime sodalium ?
 cum quo morantem saepe diem mero
 fregi, coronatus nitentis
 malobathro Syrio capillos,
 tecum Philippos et celerem fugam
10. sensi, relictā non bene parmula,
 cum fracta virtus, et minaces
 turpe solum tetigere mento ;
 sed me per hostis Mercurius celer
 denso paventem sustulit aëre ;

15. te rursus in bellum resorbens
 unda fretis tulit aestuosis.
 ergo obligatam redde Jovi dapem
 longaue fessum militia latus
 depone sub lauru mea nec
20. parce cadis tibi destinatis.
 oblivioso levia Massico
 ciboria exple, funde capacibus
 unguenta de conchis. quis udo
 deproperare apio coronas
25. curatve myrto ? quem Venus arbitrum
 dicet bibendi ? non ego sanius
 bacchabor Edonis : recepto
 dulce mihi furere est amico.

9. (XX)

1. Non usitata nec tenui ferar
 penna biformis per liquidum aethera
 vates, neque in terris morabor
 longius invidiaeque maior
5. urbes relinquam, non ego, pauperum
 sanguis parentum, non ego, quem vocas,
 dilecte Maecenas, obibo
 nec Stygia cohibebor unda.
 iam iam residunt cruribus asperae
10. pelles et album mutor in alitem
 superne nascunturque leves
 per digitos umerosque plumae.
 iam Daedaleo notior Icaro
 visam gementis litora Bospori
15. Syrtisque Gaetulas canorus
 ales Hyperboreosque campos.

- me Colchus et qui dissimulat metum
 Marsae cohortis Dacus et ultimi
 noscent Geloni, me peritus
 20. discet Hiber Rhodanique poter.

absint inani funere neniae
 luctusque turpes et querimoniae ;
 compesce clamorem ac sepulcri
 mitte supervacuos honores.

LIBER TERTIUS

10. (VIII)

1. Martiis caelebs quid agam Calendis,
 quid velint flores et acerra turis
 plena miraris positusque carbo in
 caespite vivo,
5. docte sermones utriusque linguae !
 voveram dulcis epulas et album
 Libero caprum prope funeratus
 arboris ictu.
- hic dies anno redeunte festus
10. corticem adstrictum pice demovebit
 amphorae fumum bibere institutae
 consule Tullo.
- sume, Maecenas, cyathos amici
 sospitis centum et vigiles lucernas
15. perfer in lucem : procul omnis esto
 clamor et ira.
- mitte civilis super Urbe curas :
 occidit Daci Cotisonis agmen,
 Medus infestus sibi luctuosis
20. dissidet armis,

servit Hispanae vetus hostis orae
 Cantaber, sera domitus catena,
 iam Scythae laxo meditantur arcu
 cedere campis.

25. negligens, ne qua populus laboret,
 parce privatus nimium cavere et
 dona praesentis cape laetus horae et
 linque severa.

11. (XXV)

1. Quo me, Bacche, rapis tui
 plenum ? quae namora aut quos agor in specus
 velox mente nova ? quibus
 antris egregii Caesaris audiar

5. aeternum meditans decus
 stellis inserere et consilio Jovis ?
 dicam insigne, recens, adhuc
 indictum ore alio. non secus in iugis

Edonis stupet Euhias

10. Hebrum prospiciens et nive candidam
 Thracen ac pede barbaro
 lustratam Rhodopen, ut mihi devio

ripas et vacuum nemus
 mirari libet. o Naiadum potens

15. Baccharumque valentium
 proceras manibus vertere fraxinos,

nil parvum aut humili modo,
 nil mortale loquar, dulce periculum est,
 o Lenae, sequi deum

20. cingentem viridi tempora pampino.

12. (XXX)

Exegi monumentum aere perennius
 regalique situ pyramidum altius,
 quod non imber edax, non aquilo impotens
 possit diruere aut innumerabilis

5. annorum series et fuga temporum.
 non omnis moriar multaue pars mei
 vitabit Libitinam; usque ego postera
 crescam laude recens, dum Capitolium

- seandet cum tacita virgine pontifex.
 10. dicar, qua violens obstrepit Aufidus
 et qua pauper aquae Daunus agrestium
 regnavit populorum, ex humili potens,

princeps Aeolium carmen ad Italos
 deduxisse modos. sume superbiam
 quaesitam meritis et mihi Delphica
 lauro einge volens, Melpomene, coman.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

I. BIBLION I - ΩΔΗ I

1 - 6. *atavus* = ὁ ἐπίταππος, ὁ πρόγονος. *editus - a - um*, τοῦ ρ. *edo* = γεννώ. *decus - oris* = κόσμημα. *iuvno - vi - tum* (α') = ἀρέσκαω. *curriculum - i* = ἄρμα. *meta - ae* = ἡ νύσσα (στήλη εἰς τὰς καμπὰς τοῦ ἵπποδρόμου). *evito* ρ. (α') = διαφεύγω. *palma - ae* = φοῖνιξ (δένδρον). *evehio - xi - ctum*. (γ') = ἀναβιβάζω, ἀνυψῶ· ἢ φυσ. σ. : *sunt quos* (= *nonnullos*) *iuvat collegisse curriculo pulverem Olympicum et meta evitata rotis fervidis et palma nobilis evehit ad deos dominos terrarum* (τὸ *meta* καὶ *palma* ὑποκ. τοῦ *evehit*). *Maecenas - atis* = ὁ Μαικήνας, ἀπλοῦς ἵππευς Ρωμαῖος, εὐνοούμενος τοῦ Αὐγούστου καὶ ὁ σπουδαιότερος σύμβουλος αὐτοῦ, καταγόμενος ἐκ παλαιστάτης Τοσκανικῆς οἰκογενείας. 7 - 10. *hunc* (*iuvat*). *mobilis - e* = εὐμετάβολος, ἀσταθής. *turba - ae* = πλῆθος. *illum* (*iuvat*). *tergeminus* = τριδύμος τριπλοῦς. *proprius - a - um* = ὁ ἴδιος (τινός), ἀτομικός. *horreum* = ἡ ἀποθήκη, ὁ σιτοβολών. *verro - rri - rsum* (γ') = σαρώ (σαρώνω). *area - ae* = τὸ ἀλώνιον. *tergeminus honores* λέγονται : ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀγορανόμου (*aedilis*), τοῦ πραιτώρος (*praetor*) καὶ τοῦ ὑπάτου (*consul*). *Libycae areae* : διότι ἡ ἐπαρχία τῆς Λιβύης ἐπρομήθευε μετὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Σικελίας τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐν Ρώμῃ καταναλισκομένου σίτου. 11 - 18. *findo - di - ssum* (γ') = σχίζω, σκάπτω. *sarculum - i* = τὸ σκαλιστήριον, ἡ ἀξίνη. *condicio - onis* = ἡ πρότασις, ὁ ὄρος. *numquam demoveas* = οὐδέποτε ἤθελες ἀπομακρύνει. *trabs - bis* = ἡ δοκός, τὸ πλοῖον. *seco - ui - ctum* (α') = κόπτω, διασχίζω. *luctor*, (α') = παλαίω. *mox* ἐπίρ. = μετ' ὀλίγον. *reficio* (*re - facio*) = ἐπισκευάζω. *ratis - is* = ἡ σχεδία, πλοῖον. *quassus - a - um* (τδῦ ρ. *quator*) = καταπεπονημένος, βεβλαμμένος. *indocilis* = ἀμαθής, ἄπειρος. *Attalicae condiciones* : διότι τὰ πλοῦτῃ τῶν Ἀτταλικῶν βασιλέων τῆς Περγάμου ἦσαν παροικιῶδη. Ὁ Ἀτταλος ὁ III (133 π.Χ.) εἶχε κληροδοτήσῃ τὸ βασίλειόν του εἰς τοὺς Ρωμαίους. *Cypria trabs* : διότι οἱ Κύπριοι ἦσαν τολμηροὶ θαλασσοπόροι καὶ ἱκανοὶ ἔμποροι. *Africus* =

ὁ λιψ (κοιν. γαρμπῆς), θυελλώδης κατὰ τὸν χειμῶνα ἄνεμος. 19 - 29. *proculun - i* = ποτήριον. *demo - mpsi - mptum* (γ') = ἀφαιρῶ. *solidus* (ἐπίθ.) = στερεός, ἀκέραιος. *sperno - sprevi - etum* (γ') = ἀποχωρίζω, ὀλιγωρῶ. *nunc . . . nunc* = ὅτε μὲν... ὅτε δέ. *arbutus - i* = ἡ κόμαρος. *viridis - is* = πράσινος, θαλερός. Ἡ φυσ. σειρά : *nunc stratus membra sub viridi arbuto. ad lene caput sacrae aquae* = παρὰ τὴν ἤρεμον πηγὴν (κεφαλόβρυσον) ἱεροῦ ὕδατος· (αἱ πηγαὶ ἦσαν καθιερωμένοι εἰς θεότητας). *tuba - ae* = ἡ σάλπιγξ. *lituus - i* = κέρας, ἐπικαμπῆς σάλπιγξ. *delestor* (α') = μυσάττομαι, καταρῶμαι. *sub Jove frigido* ἀντὶ τοῦ *sub caelo. seu - seu* = εἶτε - εἶτε. *catulus - i* = σκύλαξ, κυνάριον. *rumpo - pi - ptum* (γ') = θραύω, διαρρηγνύω. *teres - etis* = στρογγύλος, ἐπιμήκης. *plaga - ae* = δίκτυον. *Massicus* : καλεῖται ὁ περίφημος οἶνος τῆς Καμπανίας (καμπανίτης) ὁ φέρων τὸ ὄνομα τοῦ ὁμωνύμου ὄρους τῆς Ἰταλίας. *sub Jove frigido* : διότι ὁ *Juppiter*, ὡς προσωποποιεῖται τοῦ οὐρανοῦ, λαμβάνεται ἀντὶ τοῦ ψυχροῦ ὑπαίθρου. *Marsus* = Μαρσικός, ὄνομα λαοῦ ἰταλικοῦ. 30 - 36. *hedera - ae* = ὁ κισσός, φυτὸν ἱερὸν τοῦ Βάκχου, τοῦ ἐξάπτοντος τὴν φαντασίαν τῶν ποιητῶν. *gelidus*, ἐπίθ. = κρυερός, παγετώδης. *secerno, -crevi - etum* (γ') = διακρίνω, χωρίζω. *tibia - ae* = ὁ αὐλός (μουσικὸν ὄργανον). *Euterpe - Polyhymnia*, ὀνόματα Μουσῶν. *barbitus - i* = ἡ βάρβιτος, ἔγχρορον μουσ. ὄργανον, ὅμοιον πρὸς τὴν λύραν. *Lesbous* : διότι ἡ Σαπφὼ καὶ ὁ Ἄλκαῖος, οἱ περίφημοι λυρικοὶ ποιηταὶ τοῦ 6ου π. Χ. αἰῶνος, ἦσαν Λέσβιοι. *vates - is* = μάντις, ποιητής. *insero - ui - rtum* (γ') = συγκαταλέγω. *sublimis - is* ἐπίθ. = μετέωρος, μετάρσιος. *ferio - ire* (δ') = πλήττω. *quod si me . . . vertice* = διότι, ἐὰν μὲ κατατάξῃς μετὰ τῶν λυρικῶν ποιητῶν, διὰ μεταρσίου κεφαλῆς θὰ πληξῶ τὰ ἄστρα.

2· BIBLION - ΩΔΗ ΙΙΙ

1 - 8. *diva potens Cypri* = ἡ θεὰ ἡ δεσπόζουσα τῆς Κύπρου· ἡ Κύπρις (Ἀφροδίτη), ἥς περίφημον τὸ ἐν Πάφῳ ἱερὸν (*Venus marina*, ἡ θαλασσία Ἀφροδίτη). *fratres Helenae* = οἱ ἀδελφοὶ τῆς Ἑλένης Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης, οἱ Διόσκουροι, λατρευόμενοι ὡς θαλάσσιαι θεότητες· προσωποποιήσις τῶν δύο λαμπροτέρων ἀστέρων τοῦ ἀστερισμοῦ τῶν διδύμων. Ἡλεκτρικοὶ σπινθήρες ἀπὸ τῶν ἄκρων τῶν ἰστῶν φαινόμενοι μετὰ θύελλαν ἐθεωροῦντο αἴσιοι οἰωνοὶ ὑπὸ τῶν Διοσκου-

ρων πεμπόμενοι. *obstringo - nxi - ctum* (γ') = σφίγγω, περιορίζω. *obstrictis aliis (ventis)*. *Iarpx - ygis* = ἰ Ἰάπυξ : οὗτος διὰ τοὺς Ρωμάιους ἦτο κυρίως ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος, λίαν εὐνοϊκὸς διὰ τοὺς ταξιδεύοντας ἐξ Ἰταλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ φυσικὴ σειρά : *sic . . . regat navis* = εἶθε οὕτω νὰ σὲ διακυβερνᾷ, ὦ πλοῖον. *quae debes tibi creditum Vergilium* : διότι ὁ ποιητὴς εἶχεν ἐμπιστευθῆ τροπὸν τινὰ τὴν ζώῃν τοῦ Οὐεργιλίου εἰς τὸ πλοῖον τὸ ὁποῖον οὕτω *debet*. *reddo* (ρ. γ') = ἀποδίδωμι. *dimidium animae meae* : πρβλ. « μία ψυχὴ ἐν δυοῖν σώμασι ». *dimidium* = τὸ ἥμισυ. 9 - 16. *robur - oris* = ἀγρία δρυς (μεταφ. τόλμη) ἡ φυσ. σειρ. : *robur et triplex aes erat circa pectus illi qui . . .* πρβλ. « πολλὰ τὰ δεινὰ κούδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει... ». *fragilis - is* ἐπίθ. = εὐθραυστος. *trux - cis* ἐπίθ. = ἀγριος (*fragilis ratis - trux pelagus, ἀντίθεσις*). *praeceps - itis* (*prae - caput*) = προπετής, ὀρμητικὸς. *Hyades - um* = αἱ Ὑάδες : σύμπλεγμα 7 ἀστέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Ταύρου. Ἡ ἐπιτολὴ των ἐνομιζέτο ὅτι ἐπέφερεν ὕετους καὶ καταιγίδας· διὰ τοῦτο καλοῦνται *tristes*. *rabies - ei* = ἡ λύσσα. *quo (Noto) β' ὄρος συγκρίσεως*. *arbiter - tri* = δικιτητής, κριτής, δεσπότης. *Hadria - ae* : ὁ Ἀδρία, τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐκτεθειμένον εἰς τὴν ὀρμὴν τῶν νοτιῶν ἀνέμων. *vult* ἀντὶ *vult* τοῦ *volo* = θέλω. *fretum - i* = ὁ πορθμός, ἡ θάλασσα. 17 - 26. *gradus - us* = βῆμα, προσέγγισις. *quem gradum mortis timuit (ille homo) qui . . .* : τὸν θάνατον φαντάζεται βαδίζοντα, ἵνα προσβάλλῃ τὸν τολμηρὸν θαλασσοπόρον· ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν εἶναι ἀρνητικὴ. *siccus - a - um* = ξηρός : *siccis oculis* πρὸς δῆλωσιν τῆς ἀταραξίας τοῦ τολμηροῦ θαλασσοπόρου πρὸ τῶν κινδύνων. *monstrantantia* = τὰ νηχόμενα τέρατα, κατὰ τὴν φαντασίαν τῶν ναυτιλλομένων. *turgidus* ἐπίθ. οἰδαλέυς (φουσκωμένος). *Acroceraunia* = τὰ Ἀχροκεραῦνια, ὄροσειρὰ τῆς Ἠπείρου καὶ ἀκρωτήριον : αἱ ὑψηλαὶ κορυφαὶ των πολλὰκις ἐπλήττοντο ὑπὸ κεραυνῶν. *nequicquam* ἐπίρ. = μάτην. *abscindo - idi - ssum* (γ') = ἀποσχίζω, ἀποχωρίζω. *dissociabilis* = διαιρετικὸς, ἀκοινώνητος. *impiae rates* = ἀνόσιαι (διὰ τὴν τόλμην) σχεδίαι. *si tamen rates impiae transiliunt vada non tangenda* : ἡ θαλασσοπλοῖα ἐθεωρήθη ὡς παράβασις τῆς θείας βουλήσεως καὶ οἱ τολμησταὶ θαλασσοπόροι ἐτιμωροῦντο. *perpeti* τοῦ ρ. *perpetior* (*perpatior*) = ὑποφέρω, πάσχω. *ruiit per vetitum* = φέρεται ὀρμητικῶν διὰ μέσου τῶν ἀπηγορευμένων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. *nefas!* = ἐπιφ. φεῦ !.

ἐκφράζον τὴν ὀδύνην τοῦ ποιητοῦ διὰ τὰ ἁμαρτήματα τοῦ ἀνθρώπου. 27 - 40. *Iapeti genus* = τὸ γένος τοῦ Ἰαπετοῦ : ὁ Προμηθεὺς, ὅστις ἔκλεψε ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ τὸ πῦρ ἐν κοίλῳ νάρθηκι. *fraus mala* ἐνοσεῖ τὸν ὀλέθριον δόλον, δι' οὗ ὁ Προμηθεὺς ἔκλεψε τὸ πῦρ. *post ignem* = κατόπιν τῆς κλοπῆς τοῦ πυρός. *macies - ei* = φθίσις, νόσοι σοβαραί. *noxa febrium cohors* = νέον πλήθος πυρετῶν (ἀγνώστων μέχρι τότε πυρετικῶν νόσων). *incumbo* = ἐνσκήπτω. *semotus* (τοῦ *semoveor*) = ὁ ἀπομεμαχρυσμένος. *tarda necessitas leli* = ἡ βραδεῖα μοῖρα τοῦ θανάτου. *corripio gradum* = ἐπιταχύνω τὸ βῆμα : οἱ ἄνθρωποι δηλ. πρότερον ἦσαν μακροβιότεροι, ἔνεκα ὅμως τῶν ἁμαρτημάτων, εἰς τὰ ὅποια περιέπεσαν, ἐπέσυραν ἐναντίον τῶν τὴν τιμωρίαν τοῦ θανάτου καὶ οὕτω ἔγιναν βραχύβιοι. *experior*, ρ. = λαμβάναω πείραν, δοκιμάζω. *penna - ae* = ἡ πτέρυξ. *Herculeus labor* = ὁ Ἡράκλειος ἄθλος. *perrupit Acheronta* : ἡ κατάβασις ζώων ἀνθρώπων εἰς τὸν Ἄδην ἧτο ἀπηγορευμένη, ἀλλ' ὁ Ἡρακλῆς κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὸν διὰ νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸν Θησέα καὶ τὸν Πειρίθου. *nil* = *nihil*. *nihil ardui est* = οὐδὲν ἄναντες, δηλ. οὐδὲν δυσχερὲς εἰς τὴν ἀνθρωπίνην τόλμην. *caelum ipsum petimus stultitia* = καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ζητοῦμεν ἐν τῇ μαρίᾳ μας. *Jovem*, ὑποκ. τοῦ *ponere*. *iracunda fulmina* = τοὺς ὀργίλους κεραυνοὺς του.

5. BIBLION I - ΩΔΗ VI

1 - 12. *Scriberis Vario* = δύνασαι νὰ ὑμνηθῆς ὑπὸ τοῦ Οὐαρίου. *Varius* (L. Varius Rufus) : φίλος τοῦ Οὐεργιλίου καὶ τοῦ Ὀρατίου, κατατάσσεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν, θεωρούμενος ὡς ὁ πρῶτος ἐπικός καὶ τραγικός ποιητὴς τῶν χρόνων ἐκείνων. *Maeonii carminis aliti* = τοῦ κύκνου τοῦ Μαιονίου ἄσματος (ὁ Ὀμηρος). *ales - ilis* = ὁ πτερωτὸς (ἐνταῦθα ὁ κύκνος). *Maeonia - ae* = ἡ Μαιονία, ἡ Σμύρνη, ἡ διεκδικουσα κατὰ τὴν παράδοσιν μετὰ μεγαλυτέρας πιθανότητος τὴν τιμὴν ὅτι ἐγέννησε τὸν Ὀμηρον. *quam rem cumque* τιμῆσις, ἀντὶ *quameumque rem... miles* περιληπτ. *navibus aut equis* = *terra marique*. *Agrippa* = ὁ Ἀγρίππας (Μ. Οὐψάνιος Ἀγρίππας), διαπρεπὴς στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς τῶν Αὐγουστέων χρόνων καὶ στρατιωτικὸς σύμβουλος τοῦ Αὐγουστού. *nos* = ὁ Ὀράτιος καὶ οἱ ἕσσης ἀξίας πρὸς αὐτὸν ποιηταὶ (μετριοφροσύνη). *conor* ρ. = πειρῶμαι, ἐπιχειρῶ. *stomachus - i* = ὁ στόμαχος, ὁ

χόλος. *Pelidae . . . nescii cedere* = τοῦ Πηλεΐδου . . . τοῦ ἀγνοοῦντος
 νὰ ὑποχωρῆ, τοῦ ἀκάμπτου. *duplex Ulixes* = τὸ Ὀμηρικὸν πολῦτρο-
 πος (διπρόσωπος ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς πανουργίας). Ὁ ποιητὴς ὁμο-
 λογεῖ ὅτι δὲν δύναται νὰ ποιήσῃ νέαν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν, προ-
 κειμένου νὰ ἐγρωμίωσῃ τὰ κατορθώματα τοῦ Ἀγρίππα. *saeva Pelopis
 domus*, πρβλ. «Πελοπιδῶν κακά». *tenuis - is* ἐπίθ. = λεπτός, ταπει-
 νός. *grandis - is* ἐπίθ. = ἄδρός, ὑψηλός. *imbellis* (in - bellum), ἐπίθ. =
 ἀπόλεμος. Ἡ φουσ. σειρὰ εἶναι: *Musaque potens imbellis lyrae. veto -
 ui - itum* (α') = ἀπαγορεύω. *detero - trivi - tritum* (γ') = ἀποτρίβω
 ἀμβλύνω, βλάπτω. *laus* = ὁμηρικὸν «κλέα». *culpa ingeni* = ἡ ἀφύια.
 13 - 20. *tunica - ae* = ὁ χιτῶν. *quis scripserit digne?* = τίς ἤθελεν
 ὑμνήσει ἐπαξίως; (οὐδεὶς πλὴν τοῦ Οὐάριου). *Mars tectus tunica
 adamantina* = ὁ Ἄρης περιβεβλημένος ἀδαμάντινον χιτῶνα, «χαλκο-
 χίτων» ἀδάμας κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους ἐλέγετο ὁ σκληρὸς χαλκός.
Meriones = ὁ Μηριόνης, γενναῖος ἠνίοχος τοῦ Ἰδομενέως. *ope Palla-
 dis* (ὄρ. Ἰλιάδ. Ε, 330 - 846). *par - is* ἐπίθ. = ἕσος. *convivium - ii* =
 συμπόσιον. *unguis - is* = ὄνυξ. Ἡ φουσ. σ.: *nos cantamus convivia,
 nos proelia sectis unguibus virginum acrium in iuvenes*: αἱ ἐρω-
 τικαὶ μάχαι νεανίδων καὶ νέων, ὡς ἀναίμακτοι, χαρακτηρίζονται προσ-
 φυέστατα ὡς συγκρούσεις γινόμεναι μὲ «κομμένα νύχια». *vacuus*, ἐπίθ.
 = κενός. Ἡ σειρὰ εἶναι: (*sive*) *vacui* (amore) (sumus), *sive quid
 urimur* = εἴτε δὲν εἴμεθα ἐρωτευμένοι εἴτε κάπως μᾶς καίει ὁ ἔρωτες,
 «εἴμεθα τσιμπημένοι». *non praeter solitum leves* = οὐχὶ παρὰ τὴν
 συνήθειάν μας εὐθυμοί.

4. BIBLION Ι - ΩΔΗ Χ

duces

1 - 20. *Facundus*, ἐπίθ. = εὐφραδής, λόγιος. *Atlas - ntis* = ὁ Ἄ-
 τλας πατὴρ τῆς μητρὸς τοῦ Ἑρμοῦ Μαΐας. *cultus* = τὰ ἤθη. *catus*,
 ἐπίθ. = νουνεχής. *decorus* = εὐπρεπής. *more decorae palaestrae* = διὰ
 τῆς συνηθείας τῆς εἰσαχθείσης διὰ τῆς παλαιστρας, τῆς διδούσης εἰς
 τὸ σῶμα χάριν καὶ κομψότητα. *furtum - i* = κλοπή, ἀπάτη. *iocosus* =
 παιγνιώδης (ἀστεῖος). *boves amotas* = τὰς ἀπαχθείσας βοῦς (κατὰ
 τὸν γνωστὸν μῦθον τῆς ἀρπαγῆς τῶν βοῶν τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπὸ τοῦ
 Ἑρμοῦ). Ἡ φυσικὴ σειρὰ εἶναι: *olim Apollo, dum te puerum terret
 minaci voce nisi boves reddidisses . . . risit viduus pharetra. Thessa-
 losque ignes et iniqua Troiae castra fefellit*: εἰς τὰ πυρὰ τῶν στρα-

τιωτῶν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὸ ἐχθρικῶς διακείμενον πρὸς τὴν Τροίαν στρατόπεδον εἰσῆλθε κρυφίως (Ἰλιάδος Ω στ. 322 κ. ἐξ.). *levis turba* = τὸ κούφον πλῆθος (τὸ πλῆθος τῶν ἐν Ἄδου σκιῶν) (πρβλ. Ἑρμῆς ψυχοπομπός).

5. BIBLION I - ΩΔΗ XXI

1 - 4. *dicite* = ὑμνεῖτε. *intonsus* = ἄκαρτος : ἐπίθ. τοῦ Ἀπόλλωνος « Φοῖβος ἀκερσεκόμης ». *Cynthius* = ὁ Κύνθιος (Ἀπόλλων), οὕτω καλούμενος ἐκ τοῦ ἐν Δήλῳ ὄρους Κύνθου, ὅπου ἐπιστεύετο ὅτι ἐγεννήθη. *penitus* = ἐκ μυχιῶν, ἐκ βάθους ψυχῆς. *dilectus* (τοῦ *diligio*) = ἠγαπημένος. Ἡ ᾠδὴ ἔχει μορφήν χορικοῦ ἄσματος. Τὸν πρῶτον στίχον τῆς α΄ στροφῆς ψάλλουν παῖδες, ὡς πρῶτον ἡμιχόριον, τὸν δεῦτερον παρθένοι, ὡς δεῦτερον ἡμιχόριον, τὸν τρίτον καὶ τέταρτον ψάλλει ὅλος ὁ χορός. Τὸ σχῆμα τοῦτο εὐρύνεται κατωτέρω καὶ ψάλλεται ἢ μὲν δευτέρα στροφή ὑπὸ τοῦ ἡμιχορίου τῶν παιδῶν, ἢ δὲ τρίτη ὑπὸ τῶν παρθένων καὶ ἢ τετάρτη ὑφ' ὅλου τοῦ χοροῦ. 5 - 15. *laeta fluvius* = ἡ ἐπὶ τοῖς ποταμοῖς τεροπομένη (πρβλ. ποταμῖα Ἀρτεμις). *coma nemorum* = ἡ κόμη, τὸ φύλλωμα τῶν ἀλσῶν. *quaecumque* (*coma*). *Algidus - i* : ὄρος τοῦ Λατίου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀρτεμίδος, εἰς ἀπόστασιν 28 χιλιομέτρων πρὸς Ἄν. τῆς Ρώμης. *promineo* ρ. (β') = ἐξέχω, φύομαι. *nigrae silvae Erymanthi* : τὰ δάση τοῦ Ἑρυμάνθου καλοῦνται *nigrae*, διότι μακρόθεν φαίνονται μέλανα, ἔνεκα τοῦ ὑπεμέλανος χρώματος τῶν φύλλων τῆς πίτυος καὶ τῆς ἐλάτης. *Cragus - i* : ὄρος τῆς Λυκίας. *viridis - is* = πράσινος. *Tempe tolidem tollite laudibus* = τὰ Τέμπη ἐξ ἴσου ὑμνήσατε. Εἰς τὰ Θεσσαλικά Τέμπη κατῆλθεν ὁ Ἀπόλλων, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν ὄφιν Πύθωνα καὶ ἐκαθαρίσθη ἐν τῷ Πηγνεῖῳ. Ἐκεῖθεν δὲ ἔκοψε τὸν ἱερὸν κλάδον τῆς δάφνης καὶ ἐστεφάνωσε τὸ μέτωπόν του. *mas - ris* = ἄρρηγ. *insignemque umerum* (*Apolinini pharetra et fraterna lyra*). ἡ λύρα λέγεται *fraterna*, ὡς ἐφευρεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ, ὅστις ἐδώρησεν αὐτὴν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. *Hic* (*Apollo*). *pestis - is* = ὁ λοιμός. *princeps Caesar* = ὁ πρῶτος πολίτης τῆς Ρωμ. πολιτείας Ὀκταβιανός. *Persae* = οἱ Πάρθοι, οἵτινες εἶχον στασιάζει ἔνεκα συγκρούσεως Φραάτου καὶ Τιριδάτου περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου. *Britanni* = οἱ Βρεταννοί, παρασσόμενοι τότε ὑπὸ ἐμφυλίων ἐρίδων. Ἡ φυσ. σειρὰ τῶν λέξεων : *motus* (*Apollo*) *vestra prece ager* (ἄντι *abiger*) *bellum... a principe... in Persas*.

6. BIBLION I - ΩΔΗ XXIII

Quis . . . sit = δυνητ. εὐκτ. *desiderium* = πόθος. *pudor* = ἡ αἰδώς, περιορισμός. *modus* = μέτρον. *tam cari capitis*, σύνδεσον πρὸς τὸ *desiderio*, *praecipere* τοῦ *praecipio* = διδάσκω, πρβλ. ἔννεπε. *Mel-pomene* = ἡ Μελπομένη : μούσα τῆς τραγωδίας, θυγάτηρ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Μνημοσύνης. *liquidus* = ὑγρός, λαμπρός (ἐπὶ φωνῆς). *cithara* = ἡ κιθάρα καὶ ἡ ἰκανότης πρὸς τὸ κιθαρίζειν. *Quintilius* = (*Varus*), ἐκ Κρεμῶνος, συνδεόμενος διὰ στενωπάτης φιλίας πρὸς τὸν Οὐεργίλιον καὶ τὸν Ὁράτιον· ἀπέθανεν τὸ 24 π.Χ. *urgeo - rsi* (β') = πιέζω. *ergo* = λοιπὸν (εἶναι ἀλήθεια ; ἀπίστευτον [ἐπὶ ἀπροσδοκῆτου γεγονότος]). *cui*, σύνδεσον μετὰ τοῦ *parem*. *Pudor, Iustitia, Fides, Veritas* : προσωποποιήσεις τῶν μεγάλων τούτων ἀρετῶν, τὰς ὁποίας συνδεδυασμένης εἶχεν ὁ Κοϊντίλιος καὶ αἱ ὁποῖαι μάτην θὰ ζητοῦν ἐν τῷ κόσμῳ ὅμοιον πρὸς τὸν ἀποθανόντα. *flebilis - is* = ἀξιοδάκρυτος, δηλ. πολλοὶ χρηστοὶ ἄνθρωποι τὸν κλαίουσι. *tu frustra pius* = σὺ μάτην εὐσεβῆς (ἡ εὐσεβεία σου οὐδὲν ὠφελεῖ). *poscis deos* = ζητεῖς παρὰ τῶν θεῶν. *Quintilium, creditum heu non ita* : οἱ θεοὶ δηλ. δὲν σοῦ ἐνεπιστεύθησαν τὸν Κοϊντίλιον. *ita* ὑπὸ τὸν ἕρον τοῦτον, νὰ ἔχῃς δηλονότι τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ζητήσῃς παρ' αὐτῶν μετὰ τὸν θάνατόν του. *Quid ?* = τί δέ ; *moderere* : β' ἐν. πρόσ. ἐνεστ. ὑποτ. τοῦ *moderor* = μετριάζω, ρυθμίζω (χορδίζω ἔγχορδον ὄργανον). *fides - is* καὶ συνηθέστατα *fides - ium* = χορδή, λύρα. *blande* ἐπίρ. = γοητευτικῶς. *arboribus auditam*, ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν γνωστὸν περὶ Ὁρφείως μῦθον. *num redeat?* ἄραγε ἤθελεν ἐπανέλθει ; *virga - ae* = ἡ ράβδος (κοιν. βέργα). *semel . . . compulerit* = ἄπαξ συνώθησε (μιὰ φορὰ πού...). *non lenis fata recludere* = ὁ ἄδυσώπητος εἰς τὸ ν' ἀνοίγῃ ἐκ νέου τὰς πύλας τοῦ Ἄδου πρὸς ἀπάνοδον τῶν νεκρῶν εἰς τὴν ζώην. *niger grex* : διὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῷ Ἄδῃ σκότος. *quidquid corrigere est nefas, levius fit patientia*, ὑπέροχος συμβουλή. Πρὸ τῶν πληγμάτων τοῦ θανάτου μόνον ὑπομονὴ ἐνδείκνυται.

7. BIBLION I - ΩΔΗ XXXVII

1 - 2. *Nunc est bibendum*, δηλ. μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἄντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας. *bibo, bibi, potum* (γ') = πίνω. *nunc - nunc*, ἡ ἐπανάληψις δηλωτικῆ τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ποιητοῦ.

pulsanda tellus pede libero = saltandum est. *Saliares dapes* = Σάλιαι εὐωχίαι. *Salii*: οἱ Σάλιοι ἦσαν ἱερεῖς τοῦ Ἄρεως, ὑπὸ τοῦ Νουμᾶ κατασταθέντες πρὸς φρουρήσιν τῆς οὐρανοπετοῦς ἀσπίδος, ἥτις ἐφυλάσσετο μετ' ἄλλων ἑνδεκα ὁμοίων ἐν τῷ ναῶ τοῦ Ἄρεως. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Μαρτίου ἐκάστου ἔτους ἤγον μεγαλοπρεπῆ ἑορτὴν καὶ ἐχόρευον διὰ μέσου τῆς πόλεως ἐνοπλίους χορούς, ᾄδοντες ὕμνους (*carmen saliare*). Τὴν ἑορτὴν ἐπηκολούθουν πλουσιώταται εὐωχίαι. *pulvinar - aris* = προσκεφάλαιον, κλίνη. Κατὰ τινα ἑορτὴν *lectister-nium* καλουμένην, οἱ Ρωμαῖοι, ἀφοῦ ἐκόσμουν τὰς κλίνας τῶν θεῶν, ἐξέθετον αὐτὰς εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ παρέθετον εἰς αὐτοὺς εὐωχίαν. Τοῦτο ἐγίνετο εἰς περιπτώσεις εὐτυχῶν ἐθνικῶν γεγονότων. *sodalis - is* = σύντροφος, ἐταῖρος. *antehac*, δηλ. πρὸ τῆς ἡττης τῆς Κλεοπάτρας, ὅτε τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος, ἠπειλεῖτο σοβαρῶς παρ' αὐτῆς. *Caecubum vini - num* = Καϊκούβος οἶνος, ἐκ τοῦ Καϊκούβου, οἰνοφόρου χώρας τῆς Λατίνης. *avitus* = προγονικός. *depromo* = ἐξάγω. Ἡ φουσ. σειρά: *dum regina (Aegypti) parabat dementes ruinas et funus Capitolio et imperio (Romano)*. Τὸ Καπιτώλιον λαμβάνεται ὡς σύμβολον τῆς αἰωνίας Ρώμης. *demens ruina* = ἄφρον ἐρείπιον· ἀντὶ *demens regina*. *contamino* (ρ. α') = μαινίω. *cum contaminato grege morbo turpium virorum*: ἐννοεῖ τοὺς ἐκ νόσου λέπρας δυσειδεῖς ναύτας καὶ στρατιώτας τῆς Κλεοπάτρας. *impotens - ntis* = ἀκρατής. *impotens sperare quidlibet*: ἐννοεῖ τὴν Κλεοπάτραν, ἥτις ἐν τῇ φιλοδοξίᾳ τῆς ἡλιπίζε καὶ τὰ ἀπιθανώτερα. *fortuna dulci ebria* = μεθύουσα ἐκ τῆς γλυκείας εὐτυχίας (τῆς νίκης καὶ κυριαρχίας ἐπὶ τῶν Ρωμαίων). Ἡ εὐτυχία παρομοιαζομένη πρὸς ἡδύποτον γεννᾶ μέθην. 13 - 32. *minuo*, ρ. = μειῶ. *vix una sospes navis* = μόλις ἐν σωθὲν πλοῖον (ὑπερβολή). *lymphatus*, κατ' ἀνομοίωσιν ἐκ τοῦ *nymphatus* = νυμφόληπτος, μαινόμενος. *Mareotico* (vino) = ὑπὸ Μαρεωτικῶ οἴνου· περιφημος εὖσμος οἶνος ἐκ τῶν παρὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Μαρεώτιδα λίμνην ἀμπέλων. *volantem (reginam)* = τὴν πετομένην (φεύγουσαν προτροπάδην) βασιλίссαν. *remis adurgens* = διὰ τῶν κωπῶν (διὰ τῶν πλοίων) καταδιώκων συντόμως. *accipiter - tris* = ὁ ἰέραξ. *velut accipiter adurget molles columbas* = ὡς ἰέραξ ὀρμᾶ κατὰ δειλῶν περιστερῶν (πρβλ. Ὀμήρ. Ἰλιάδος X, στ. 139: « ἤντε κίρκος ἐλαφρότατος πετεινῶν οἴμησε μετὰ τρήρωνα πέλειαν »). *campi Haemoniae* = αἱ Θεσσαλικαὶ πεδιάδες. *Haemonia* ἀπὸ τοῦ Αἴμονος, πατρὸς τοῦ Θεσσαλοῦ.

nivalis - is, ἐπίθ. = χιονώδης. *fatale monstrum* : ἡ Κλεοπάτρα χαρακτηρίζεται ὡς μοιραῖον τέρας, διότι ἀπετέλει πρωτοφανές φαινόμενον γυνῆ νὰ συλλάβῃ τόσον παράτολμα σχέδια. *muliebriter* ἐπίρ. = θηλυπρεπῶς. *nec muliebriter exaravit ensem* : ὅτε ὁ Αὐγουστος ἐπεμφε τὸν Προκλήιον, ἵνα συλλάβῃ τὴν Κλεοπάτραν, αὐτὴ ἐπεχείρησε ν' αὐτοκτονήσῃ διὰ ξίφους, ἀλλ' ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ Προκλήιου. *nec latentes oras reparavit cūta classe* = καὶ δὲν ἐζήτησε νὰ καταφύγῃ διὰ ταχέος στόλου εἰς ἀγνώστους παραλίας. Κατὰ τὸν Πλούταρχον ἡ Κλεοπάτρα φεύγουσα ἐπεχείρησε νὰ υπερνεωλκήσῃ τὸν στόλον τῆς ἀπὸ τὸν τότε ἰσθμὸν τοῦ Σουέζ, ἵνα σωθῇ εἰς τὸν Ἀραβικὸν κόλπον, ἀλλ' οἱ Ἀραβες ἐκώλυσαν αὐτήν. Πρὸς τιμὴν τῆς Κλεοπάτρας ὁ ποιητὴς παρουσιάζει αὐτὴν ὡς αὐτοβούλως καὶ ἀνδροπρεπῶς μὴ θελήσασαν νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς. *ausa visere et iacentem regiam (domum) voltu sereno* = ἔχουσα τὸ ψυχικὸν σθένος νὰ βλέπῃ μὲ ἱλαρὸν πρόσωπον τὸ ἀνάκτορον τῆς ἡρειπωμένου. Ἡ Κλεοπάτρα φθάσασα φυγὰς εἰς Ἀλεξάνδρειαν, μετὰ τὴν ἤττάν τῆς, προσεπάθει ν' ἀποκρύψῃ τὴν συμφορὰν τῆς ἐξ ἐγωῦσμου. *fortis et tractare asperas serpentes* = τολμηρὰ καὶ νὰ λάβῃ εἰς τὰς χεῖράς τῆς ἀγρίους ὄφεις. *deliberata morte ferocior* = τολμηροτέρα γενεμένη, ἀφοῦ ἀπεφάσισε νὰ ἀποθάνῃ. Ἡ φυσ. σειρά : *invidens non humilis mulier privata deduci superbo triumpho saevis Liburnis* = μὴ θέλουσα ἢ οὐκ ταπεινὴ γυνὴ νὰ ἀχθῇ ἔκπτωτος τοῦ θρόνου ἐν ὑπερφηάνῳ θριάμβῳ (εἰς Ρώμην) διὰ φοβερῶν Λιβυρνίδων. *Liburna (navis)* = Λυβυρνικὴ ναῦς : Λιβυρνοί, λαὸς Ἰλλυρικὸς ἔχων ταχέα πλοῖα

8. BIBLION II - ΩΔΗ VII

O Pompei . . . prime meorum sodalium . . . deducte. Ὁ Πομπήιος Οὐαρος, φίλος καὶ συμπολεμιστὴς τοῦ ποιητοῦ. *ultimum tempus* = ὁ ἔσχατος κίνδυνος. *Bruto militiae duce* : ἐννοεῖ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βρούτου κατὰ τὴν ἐν Φιλίπποις σύγκρουσιν αὐτοῦ καὶ τοῦ Κασσίου πρὸς τὸν Καίσαρα, ἧς μετέχει καὶ ὁ Πομπήιος Οὐαρος μετὰ τοῦ Ὁρατίου. *redono* = δωροῦμαι πάλιν. *Quiritem* : ἐννοεῖ τὴν ἀποικατάστασιν τοῦ Οὐάρου εἰς τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ἅτινα εἶχε στερηθῆ πρὸ τῆς χορηγήσεως τῆς ἀμνηστίας. *sodalis* = σύντροφος (μάχης) : δεσμοὶ φιλίας ἐν τῷ πολεμικῷ μετώπῳ ἀναπτυχθέντες εἶναι ἀδιάρρηκτοι. *morans dies* = ἡ βραδυποροῦσα ἡμέρα. Αἱ ἡμέραι ἐν στρατοπέδῳ ἐν καιρῷ πολέμου εἶναι ἀνιαραὶ καὶ ὡς τοιαῦται, κατὰ τὸ κριτήριον τοῦ στρατιώ-

του, φαίνονται μακράι (πρβλ. ἡ ἡμέρα μου φάνηκε χρόνος). *merum - i* = ὁ ἄκρατος οἶνος. *nitentis capillos coronatus* = ἐστεφανωμένος τὴν στίλβουσαν κόμη. *Malobathrum Syrium* = Συριακὸν μαλόβαθρον : ἐλαιῶδες μύρον παρασκευαζόμενον ἐκ τῶν φύλλων δένδρου (πρβλ. *brillantine*). *Philippos et celerem fugam tecum sensi* = τὴν ἐν Φιλίπποις ταχεῖαν φυγὴν μετὰ σοῦ ἐδοκίμασα· ἐν διὰ δυοῖν. *parmula - ae* = μικρὰ ἀσπίς. *relicta parmula non bene*. Ὁ Ὀράτιος ὡς ἀξιωματικός (*tribunus militum*) δὲν ἔφερεν ἀσπίδα, ἀλλὰ λέγει ταῦτα κατὰ μίμητιν τοῦ Ἀρχιλόγου, ἀπόσ. 6, πρὸς δῆλωσιν τῆς ἀτάκτου φυγῆς. *minax - acis* = ὁ ἀπειλητικός : *minaces* εἶναι οἱ ἀνδρεῖοι στρατιῶται τοῦ Βρούτου, οὔτινες, παρὰ τὴν ἀνδρείαν των, ἠττήθησαν ὑπὸ τῶν δειλῶν ἀντιπάλων των. *mentum - i* = τὸ γένειον. *turpe solum tetigere mento* : τὸ ἔδαφος χαρακτηρίζει *turpe* = αἰσχρὸν ὡς ἀτιμασθὲν καὶ ρυπανθὲν διὰ τοῦ αἵματος τῶν γενναίως πεσόντων. *densus* = δασύς, πυκνός. *pravaentem* = κατεπτοημένον. *Mercurius sustulit* : ὁ λόγιος Ἑρμῆς, προστάτης τῶν ποιητῶν, ἐξήρπασεν αὐτὸν καὶ καλύψας διὰ πυκνοῦ νέφους, τὸν ἔσωσε διὰ μέσου τῶν ἐχθρικών τάξεων (πρβλ. Ἰλ. Γ, στ 309, Ε, στ. 312 κ. ἐξ.). *resorbeo - ere* (β') ἀναρροιβδῶ (ἐπὶ τῶν ἐξ ἐπιτροφῆς ἐπὶ τῆς ἀκτῆς θραυομένων κυμάτων). *in bellum* : ἐννοεῖ τὸν νέον πόλεμον, οὔτινος μετέσχεν ὁ Πομπήιος Οὐάρος ὑπὸ τὸν Σέξτον Πομπήιον ἐν Σικελίᾳ. *fretis aestuosis* = διὰ τοῦ κλυδωνιζομένου πελάγους, ἦτοι τοῦ Σικελικοῦ, ὡς πεδίου τῶν νέων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. *obligatus* = ὁ ὑφειλόμενος. *daps - ris* = δαίς, εὐωχία (κοινῶς τραπέζι). *redde Jovi* : ὡς ἐὰν ὁ Πομπήιος εἶχε κάμει τὰ μ α, ἂν σωθῆ. *depone sub lauru mea* : ἐν τῇ ἐπαύλει τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρχε δάφνη, ὑπὸ τὴν ὁποίαν θὰ ἀνέπαιε τὰ καταπεπονημένα ἐκ τῆς μακρᾶς στρατείας μέλη του. Ἴσως ὅμως νὰ ὑπονοῆ, ὅτι ἐκτὸς τῆς πολεμικῆς δάφνης ὑπάρχει καὶ ἡ ἐν εἰρήνῃ, ἔπαθλον τῶν διακρινόμενων ποιητῶν. *cadus - i* = ὁ κάδος (δοχεῖον πῆλινον). *destino, ρ. α'* = τάττω, ὀρίζω. *obliviosus* = ὁ προξενῶν λήθην (λαθικηδής). *ciborium - ii* = κιβώριον, εἶδος ποτηρίου πλατυστόμου (πρβλ. τὸ σημερινὸν ποτήριον σαμπάνιας). *exple - funde* : ζωηρὰ ἀναπαράστασις τοῦ συμποσίου, διὸ δίδει διαταγὰς « γέμιζε. . κέρνα ». *unguentum - i* = ἡ ἀλοιφή μύρου. *carax - acis* = εὐρύχωρος. *arium - ii* = τὸ σέλινον. *udus - i*, ἐπίθ. = ὑγρός, εὐκαμπτος. *concha - ae* = ἀγγεῖον κογχόμορφον. *depropero ρ. α'* = σπεύδω. Ἡ φουσ. σειρὰ τῶν λέξ. : *quis (curat) deproperare*

myrto ἢ ἄτακτος πλοκὴ δηλωτικὴ τῆς ψυχικῆς διεγέρσεως τοῦ ποιη-
τοῦ ἐπὶ τῇ ἐπανάδῳ τοῦ φίλου του. *iactus Veneris* = ὁ βόλος τῆς Ἀφρο-
δίτης. Κατὰ τὴν παιδιὰν τῶν ἀστραγάλων (εἶδος σημερ. ζαριῶν) ὅταν
οἱ ἀστράγαλοι ριπτόμενοι παρουσίαζον ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας των τοὺς
ἀριθμούς 1, 2, 4 καὶ 6 (3 καὶ 5 δὲν ὑπῆρχον) ἦτο ἡ ἐπιτυχεστέρα βο-
λὴ· ὅταν παρουσιάζετο καὶ εἰς τοὺς 4 ἀστραγάλους ὁ ἀριθ. 1, ἡ βολὴ
ἦτο ἡ κακίστη. *arbiter bibendi* = ὁ συμποσίαρχος. *bacchor* ρ. ἀ' = βακ-
χεύω, μαίνομαι (μεθῶ). *Edoni-orum* = οἱ Ἡδωνοί : λαὸς Θρακι-
κός, οἰνοπότης, διότι ἐκεῖ ἐπεχωρίαζεν ἡ λατρεία τοῦ Βάκχου. *recepto
amico dulce est mihi furere* : καὶ ἡμεῖς ἐπὶ ἀπροσδοκῆτων εὐαρέστων
γεγονότων λέγομεν « Ἐὰν τρελλαθῶ ἀπὸ τῆ χαρὰ μου ».

9. BIBLION II - ΩΔΗ XX

1 - 12. *usitatus - a - um* (τοῦ *usitor*) = ὁ ἐν κοινῇ χρήσει, ὁ συνή-
θης. *tenuis*, ἐπίθ. = λεπτός. *penna - ae* = ἡ πτέρυξ. *biformis - is* =
δίμορφος. *vates - is* = μάντις, ποιητής. *urbis* ἀντὶ *urbes*. Ἡ φυσ.
σειρὰ : *ferar per liquidum aethera biformis vates non usitata nec
tenui penna. biformis* : διότι φαντάζεται ἑαυτὸν ὡς κύκνον καὶ ποι-
ητὴν. Ὁ Ὀράτιος ὀνομάζει τὸν Πίνδαρον « Ἐθθαῖον Κύκνον ». Κατὰ
τὸν Ἀριστοτέλη αἱ ψυχαὶ τῶν ποιητῶν μετὰ θάνατον ἔζων ὑπὸ μορφῇν
κύκνων, διατηροῦσαι οὕτω τὴν ἰκανότητα πρὸς τὴν ᾠδὴν. *non ego . . .
obibo* = ἐγὼ δὲν θ' ἀποθάνω, δὲν θ' ἀφανισθῶ. *quem vocas* = τὸν
ὁποῖον προσφωνεῖς (μετὰ τὸ ὕστατον χαῖρε). *nec stygia cohibebor unda*
= οὔτε θὰ κρατηθῶ ἀπὸ τὰ ὕδατα τῆς Στυγός. *iam - iam* = μετ' ὀ-
λίγον (τὸ σημερ. ἰδοῦ - ἰδοῦ). *residunt* τοῦ *resido* = ἐπικάθημαι, περι-
βάλλω. *crus, cruris* = ἡ κνήμη. *pellis - is* = τὸ δέρμα. *et album mu-
tor in alitem* = καὶ μεταβάλλομαι εἰς λευκὸν πτηνὸν (κύκνον). *su-
perne* = ὑπερθεν εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματός μου. *leves plumae* =
λεῖα πτεῖλα. 13 - 20. *visam* μέλ. τοῦ *viso* = θεῶμαι, βλέπω. *notior
Daedaleo Icaro* = γνωστότερος (ὀνομαστότερος) τοῦ Ἰκάρου τοῦ υἱοῦ
τοῦ Δαιδάλου (ὁ ὑπαινιγμὸς γίνεται ὡς πρὸς τὸν τόλμην καὶ ὄχι τὴν
πτῶσιν τοῦ Ἰκάρου). *gementis Bosphori litora* = τοῦ στενάζοντος
Βοσπόρου τὰς ἀκτὰς (ὁ στεναγμὸς ἐκ αἰτίας τῆς βοῆς καὶ τοῦ πα-
φλασμοῦ τῶν κυμάτων). *Syrtisque Gaetulas* = τὰς Γαιτουλικὰς Σύρ-
ταις. Ἡ χώρα τῶν Γαιτουλῶν ἐν τῇ Ἀφρικῇ, πρὸς νότον τῆς Νουμι-
δίας. *canorus ales* = ᾠδικὸν πτηνόν. *Hyperborei campi* = αἱ πεδιά-

δες τῶν Ὑπερβορείων ἀγνώστων πρὸς Β. λαῶν. *dissimulo* = ἀποκρύπτω. Ἡ φυσ. σειρά : *me noscent Colchus et Dacus qui dissimulat metum Marsae cohortis et ultimi Geloni. Geloni* = οἱ Γελωνοὶ, λαὸς Σκυθικὸς (ἐν τῇ Οὐκρανίᾳ) πλησίον τοῦ Βορουσθένους. *disco* = μανθάνω. *peritus* = ἐμπειρος, πολιτισμένος. *Hiber* = Ἴβηρ (Ἴσπανός). *potor - oris* = πότης : *potor Rhodani* = ὁ παροικῶν τὸν Ροδανόν. 21 - 24 *absint inani funere neniae* = μακρὰν ἀπὸ τὴν ἀνωφελῆ (περιττὴν ἐφ' ὅσον θά εἶμαι ἀθάνατος) κηδείαν μου οἱ θρῆνοι. (Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὲ κλαύσουν, ὅταν ἀποθάνω). *neniae - ae* = ἡ νηνία, ὁ ἐπικηδεὶς θρῆνος. *luctusque turpes et querimoniae* = καὶ τὰ ἀπρεπῆ (εἰς τὴν ἀθανασίαν μου) πένθη καὶ οἱ σχετλιασμοὶ (αἰμεψιμοιρίαι) ἢ τὰ παραμορφοῦντα τὸ πρόσωπον πένθη. *compesco - ui* (γ') = συγκρατῶ. *clamorem* (tuum). *supervacuus* = περιττός, ἀνωφελής. *mitte supercacios honores sepulcri* = ἄφες τὰς ἀνωφελεῖς τιμὰς τὰς νενομισμένας κατὰ τὴν ταφήν.

10. BIBLION III - ΩΔΗ VIII

caelebs - ibis = ὁ ἄγαμος. *Calendae Martiae* ἢ *Calendae femineae* = κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην αἱ Ρωμαῖαι δέσποιναι ἐώρταζον ἐπὶ τοῦ Ἡσκυλίνου λόφου τὰ *Matronalia* πρὸς τιμὴν τῆς *Junonis Lucinae* ἀντιστοίχου πρὸς τὴν ἑλληνικὴν θεότητα Εἰλείθυιαν, τὴν προστάτιδα τῶν τοκετῶν. *accera - ae* = τὸ θυμιατήριον. *tus - uris* = τὸ θυμίαμα, ὁ λιβανωτός. *caespes - itis* = χορτόπλινθος : διὰ τοιούτων πλινθῶν εἶχε κατασκευάσει, φαίνεται, ὁ Ὀράτιος πρόχειρον βωμόν. *docte*. Ἡ φυσ. σειρά : *miraris, docte sermones utrius linguae* : ἐννοεῖ τὸν Μαικίηναν, ὅστις ἦτο ἀκότος πλὴν τῆς λατινικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. *noceo - vi - otum* (β') ὑπόσχομαι ἀφιέρωμα εἰς τὸν θεόν, « κἀνώ τάμα ». *epulae - arum* = ἐορταστικὴ ἐστίασις (κοιν. γλέντι). *albus caper* = λευκὸς τράγος : εἰς τοὺς ἄνω θεοὺς ἔθουον λευκὰ ζῆα. *prope funeratus* = ὅτε μικροῦ δεῖν ἐκηδεύθη. *arboris ictus. ictus - us* = πληγμα : ὁ ποιητὴς ὀμιλεῖ περὶ κινδύνου, τὸν ὅποῖον διέτρεξε, πληγεῖς ὑπὸ καταπεσόντος κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ δένδρου τοῦ κήπου του. *festus - a - um* = ἐορταστικός. *anno redeunte* = « περιτελλομένων ἐνιαυτῶν » (κάθε χρόνο). *cortex - icis* = ἡ πίσσα : *hic dies demovebit corticem* (προσωποποιεῖται). *amphora - ae* = ἀμφορεύς. *amphora instituta bibere fimum* : οἱ Ρωμαῖοι κατεσκευάζον συνήθως τὴν οἶναποθῆ-

κην εἰς ταιαύτην θέσιν, ὥστε νὰ καπνίζεται ἀπὸ τὴν ἐστίαν, διότι εἶχον τὴν γνώμην ὅτι ὁ οἶνος ἀπέκτα ταχέως τὰς ιδιότητας τοῦ παλαιοῦ οἴνου. *consule Tullo* : ὁ Α. Οὐολκάτιος Τύλλος, ὕπατος τὸ 33 π. Χ. ὅτε ὁ Μαικήνας ἐχάρισεν εἰς τὸν Ὁράτιον τὴν Σαβινικὴν ἔπαυλιν. *sume* τοῦ *sumo - mpsi - tum* (γ') = λαμβάνω, ἀναλίσκω. *sospes - itis* = σῶς. *cyathos amici sospitis* = ποτήρια (εἰς ὑγείαν) τοῦ σωθέντος φίλου. *lucerna - ae* = ὁ λύχνος. *perfer in lucem* = νὰ ἔχῃς τοὺς λύχνους ἀναμμένους μέχρι πρωτῆς. (Ὁ Ὁράτιος ἐσχόπευε νὰ κάμῃ παννύχιον ἐορτὴν). *procul esto omnis clamor* : ὁ ποιητὴς διαβεβαίωσεν τὸν φίλον περὶ ἀθροῦβου καὶ ἀδιαταράκτου παννυχίδος. *mitte civiles super urbe curas* : εἶχε δίκαιον ὁ ποιητὴς νὰ συνιστᾷ εἰς τὸν πολυάσχολον Μαικήναν νὰ ἀφήσῃ κατὰ μέρος τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τὰς ὑπὲρ τῆς πόλεως φροντίδας « ρίξτε λιγάκι ἔξω ». Ὁ Ὁκταβιανὸς τότε εἶχε ταξιδεύσει εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀφήσας ἀναπληρωτὴν τοῦ τὸν Μαικήναν. *Cotiso - onis* : βασιλεὺς τῶν Δακῶν, ἠττηθεὶς τῷ 29 π.Χ. μετὰ τῶν Σκυθῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Κράσσου. *infestus - a - um* = δυσμενής, ἐχθρός. *dissideo - edi - essum* (β') = δίσταμαι. *Medus dissidet sibi*: ἐννοεῖ τὰς ἐμφυλίους ἔριδας Φραάτου καὶ Τιριδάτου. *luctuosus - a - um* = πολυπενθής. *armis (sibi) luctuosis* : διότι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος γίνεται πρόξενος πολλοῦ πένθους. *Cantaber* = ὁ Κανταβρικὸς : ἔθνος Ἰσπανικόν. (Οἱ Ἰσπανοὶ ἠττήθησαν τῷ 29 μ. Χ. ὑπὸ τοῦ Στατιλίου Ταύρου). *catena - ae* = ἡ ἄλυσις. *serus - a - um* = βραδύς, ὄψιμος. *laxo*, ρ. α' = χαλαρῶ. *neglegens ne qua populus laboret* : ἡ αὐτὴ σύστασις ἐδόθη ἀνωτέρω διὰ τοῦ *mitte civiles curas*. *privatus* = ιδιώτης (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *magistratus*). *parce nimium cavere* = *noli nimium cavere* = μὴ στενοχωρῆσαι πάρα πολὺ, « ρίξτε λιγοῦ ἔξω ». *cape laetus dona praesentis horae* = φαιδρὸς δέχου τὰ δῶρα τῆς παρούσης ὥρας.

II. BIBLION III - QΔH XXV

Quo ἐπίρ. = ποῦ. *nemus - oris* = δρυμός, δάσος. Ἡ φυσ. σειρά : *in quae nemora aut in quos specus agor* : θεολήπτος ὁ ποιητὴς φαντάζεται ἑαυτὸν ἀπαγόμενον ὑπὸ τοῦ Βάκχου. *mens nova* = καινὸς νοῦς, ἐνθουσιασμός. *meditor*, ρ. = μελετῶ, διανοοῦμαι. *insero* = ἐνείρω συγκαταλέγω. *recens - ntis* = νέος, καινός. *non secus* = οὐχὶ ἄλλως, δηλ. ὁμοίως. *stupeo* = θαυμάζω, ἐκπλήττομαι. *Euhias - adis* = ἡ Εὐιάς, Βάκχη, Μαινάς. *candidus - a - un* = στίλβων ἐκ λευκότητος. *lu-*

stratus - a - um = ό περιουδευόμενος. *devius - a - un* (*de via*) = ό έκτος τής όδοϋ ών, ό άποπλανώμενος τής όδοϋ. *valentium vertere* = τών δυναμένων νά έκριζώσουν. *procerus - a - um* = έπιμήκης. *fraxinus - i* = μελία (δένδρον). *pampinus - i* = βλαστός άμπέλου, οίναρης.

12. BIBLION III - ΩΔΗ XXX

Perennis - is (*per - annus*) = ό διαρκών όλον τό έτος, αιώνας. *situs - us* = ό εύρώς (κοινός μουχλα). *regalis situs* = ό βασιλικός εύρώς, τó εύρωτιών δια τής παρόδου τού χρόνου μεγαλειόν. *edax - acis* = ό διαβρωσχαν, ό άφανίζων. *imber edax* : Ένεκα τής διαβρωτικής δυνάμεως τού ύδατος. *non omnis moriar* = δέν θά άποθάνω όλόκληρος. (Έκ τού « έγώ μου » θά άποθάνη μόνον τó φθαρτόν σώμα, τó πνεύμα μου θά ζή εις τά άθάνατα έργα μου). *Libitina - ae* = ή Λιβιτινή Άφροδίτη, ώς θεά τών κηδειών και τού θανάτου. Παραδοξοτάτη σύγχισης τού έρωτος, τού σφρίγους τής ζωής και τού θανάτου, δηλ. τής Άφροδίτης και τής Περσεφόνης. *usque recens = dum scandet* = άδιαλείπτως νέος. *dum scandet Capitolium* : δηλ. αιωνίως, διότι κατά τούς Ρωμ. ή πόλις των ήτο αιωνία. *cum tacita virgine* = μετά τής σιωπηλής παρθένου : έννοεϊ τήν *Vestalem maximam*, ήτις κατά τήν διάρκειαν τής θυσίας βοηθοϋσα τόν *Pontificem* ύστατο σιωπηλή μετά τών άλλων Έστιάδων. *Aufidus - i* = ό Αϋφιδος, ποταμός τής Άπουλίας, πατρίδος τού Όρατίου. *Daunus* = ό Δαϋνος, άρχαίος βασιλεύς τής χώρας. *pauper aquae*, οϋτω καλείται ό Δαϋνος ώς βασιλεύων χώρας άυχηρής, πτωχής εις ύδατα. *obstrepro - ui - itum* (γ') = ψοφώ θορυβώ. *humili potens (factus)* : ό Όράτιος, διότι ήτο υίός πτωχού άπελευθέρου. *Aeolium carmen* = τó Αιολικόν μέλος, ή λυρική ποίησης τής Σαπφούς και τού Άλκαίου. *sume superbiam Melpomene* = λάβε δια τόν έαυτόν σου, υποδέχθητι τήν υπερέφρανον τιμήν Μελπομένη. *quaesitam meritis = quam (superbiam) meritis quaesivisti* = ήν δια τών έπαξίων έργων σου απέκτησες. Ό Όράτιος, μετριάζων τήν υπερηφάνειάν του, άποδίδει τά ποιήματά του εις τήν έμπνεύσασαν αυτόν μουσαν Μελπομένην.

Π Ε Ρ Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

I. Ουεργιλίου Αινειάς	Σελ. 1 - 91
1. Είσαγωγή	» 5 - 15
2. Κείμενον	» 17 - 35
α. Βιβλίον I	» 17 - 22
β. Βιβλίον II	» 23 - 31
γ. Βιβλίον III	» 32 - 35
3. Έρμηνευτικά σημειώσεις	» 7 - 92
α. Βιβλίον I	» 37 - 59
β. Βιβλίον II	» 60 - 81
γ. Βιβλίον III	» 82 - 91
 II. M. Tulli Ciceronis Somnium Scipionis	 » 97 - 156
1. Προλεγόμενα	» 97 - 108
2. Κείμενον	» 109 - 116
3. Έρμηνευτικά σημειώσεις	» 117 - 152
 III. Όρατίου Όδαί	 » 157 - 192
1. Είσαγωγή	» 157 - 161
2. Κείμενον	» 163 - 173
α. Liber primus	» 163 - 169
β. Liber alter	» 169 - 171
γ. Liber tertius	» 171 - 173
3. Έρμηνευτικά σημειώσεις	» 175 - 188
α. Βιβλίον I	» 175 - 183
β. Βιβλίον II	» 183 - 186
γ. Βιβλίον III	» 186 - 188

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσήμον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἐπίτιπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφημ. Κυβ. 1946, Α' 108).

024000018221

ΕΚΔΟΣΙΣ Ζ' / Δ' / ΣΤ', 1962 (VII) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ — 12.000 — ΣΥΜΒΑΣΙΣ 1095/18-4-62

Ἐκτύπωσις — Βιβλιοδεσία Ἀφών Γ. ΡΟΔΗ — Κεραμεικοῦ 40, Ἀθήναι

Μαρινώτα

ΣΟΦΗ

Σοφία

Σ

